

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАМІНСЬКА СВІТЛАНА ВАСИЛІВНА

УДК 378.091.12.011.3-051:81'243]:001.895(043)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО
ТРАНСПОРТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У
РІЗНИХ ФОРМАХ ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ

Спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки

Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ /С.В. Камінська/

Науковий керівник:

Хоружа Людмила Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Камінська С.В. Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з педагогіки за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка. – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2025.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. Актуальність теми зумовлена дедалі більшою глобалізацією морської галузі та, як наслідок, потребою сучасного суспільства у підготовці майбутніх фахівців морського транспорту, які були б готові до професійної іншомовної комунікації. Оскільки галузь працює в міжнародному і мультинаціональному масштабі, ефективне спілкування іноземною мовою має вирішальне значення для успішної професійної діяльності, співпраці, переговорів і розуміння міжнародних правил і норм. Підвищуючи свої навички іноземної мови завдяки позанавчальній роботі, майбутні фахівці морського транспорту можуть краще орієнтуватися в складнощах глобалізації морської індустрії, що призводить до підвищення безпеки, ефективності та конкурентоспроможності. Вирішення цього питання значною мірою залежить від кількох факторів: від закладів вищої освіти, для яких додатковим показниками якості освіти є наявність позанавчальної складової у рамках фахової підготовки та здатності забезпечити належні умови для формування готовності у майбутніх фахівців морського транспорту; від реалізації ефективних програм мовної підготовки, наявності ресурсів для вивчення мови та включення процесу формування готовності до професійної іншомовної комунікації в позанавчальну програму морської освіти. Крім того, підтримка та співпраця зацікавлених сторін, таких як судноплавні компанії та міжнародні організації, також може відігравати вирішальну роль у забезпеченні належної мотивації майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Особливу

увагу слід приділяти впровадженню професійної термінології та сценаріїв її використання у позанавчальній роботі, а також розвитку міжкультурної обізнаності та навичок спілкування. Реалізація можливостей безперервного професійного розвитку може допомогти забезпечити належну підготовку майбутніх фахівців морського транспорту в орієнтуванні у складнощах міжнародного професійного спілкування в морському секторі. Відтак, проблема формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи перебуває у центрі уваги науковців і потребує подальшого осмислення та пошуку практичних інструментів її вирішення. Відповідно до зазначеного вище, *об'єктом* дослідження є процес формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи; *предметом* дослідження є організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи; *метою* дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

У дисертації розглянуто теоретичні основи досліджуваної проблеми. У результаті узагальнення соціальних концепцій та осмислення наукових теорій виокремлено низку методологічних підходів, а саме: системний, культурологічний, компетентнісний, особистісний та діяльнісний. Їх комплексна інтеграція дозволила вибудувати теоретико-практичну базу дослідження та осмислити науковий задум в різних його вимірах, детермінувала вибір стратегії наукового пошуку і цілісність розгляду досліджуваної проблеми, забезпечила обґрунтування та розробку організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи.

Визначено термінологічний апарат дослідження. До базових віднесено такі поняття: «професійна іншомовна комунікація»; «готовність»; «фахівець морського транспорту»; «позанавчальна робота». До похідних понять віднесено: «процес формування».

Здійснено аналіз структури готовності майбутнього фахівця морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, який дав можливість виокремити та охарактеризувати її компоненти: мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний. Визначено, що процес формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації має довготривалий характер, є системним процесом і впливає на розвиток означених компонентів. Відповідно виокремленим компонентам готовності майбутнього фахівця морського транспорту до професійної іншомовної комунікації визначено критерії (мотиваційний, когнітивний, комунікативний та рефлексивний), а також обґрунтовано рівні готовності (елементарний, достатній, автономний). Осмислення змісту і структури готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації уможливило вперше визначити це поняття: як багатокомпонентне утворення (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний компоненти), особливий особистісний стан майбутнього фахівця морського транспорту, що засвідчує його здатність і підготовленість до іншомовної комунікації у професійній діяльності.

Розроблено діагностичний інструментарій: визначені й описані критерії та показники, охарактеризовані рівні готовності до професійної іншомовної комунікації, в сукупності, забезпечили проведення констатувального експерименту. Для забезпечення правильності проведення експериментальної роботи, об'єктивного оцінювання ефективності впровадження організаційно-педагогічних засад застосовано методи статистичної обробки даних. Використання критерію Стюдента засвідчило відсутність статистично значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами у сформованості вихідних рівнів готовності до професійної іншомовної комунікації. Водночас результати констатувального експерименту

показали помірну вмотивованість студентів знижену за рахунок власних внутрішніх процесів і зовнішніх об'єктивних реалій буття; когнітивний критерій проявився на достатньому рівні, але використання та імплементація набутих знань, вмінь і навичок залишилась на елементарному рівні; результати по готовності до професійної комунікації показали, що під час спілкування у студентів спостерігалися функціональні комунікативні проблеми; рефлексивний компонент показав, що у третини студентів він сформований на достатньому рівні. Проведене дослідження актуалізувало та підтвердило потребу підсилення розробки змістово-технологічного забезпечення позанавчальної роботи у підготовці майбутніх фахівців морського транспорту, зокрема, необхідність формування їхньої готовності до професійної іншомовної комунікації. Відтак, результати діагностики стали підставою для обґрунтування та розробки організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи, одночасно визначивши проблеми, які потребували окремої корекції під час формувального експерименту.

Проведено перевірку ефективності обґрунтованих та розроблених організаційно-педагогічних засад, а саме: наукових, організаційних і педагогічних формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. Аналіз результатів відповідей респондентів експериментальної та контрольної груп, проведений на основі контрольно-порівняльного методу, довів ефективність запропонованих організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи. Так, за результатами статистичної обробки даних з використанням критерію Стюдента визначена позитивна динаміка в рівнях формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Наукова новизна дослідження: *вперше* було визначено поняття «готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації»

як багатокомпонентне утворення (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний компоненти), особливий особистісний стан майбутнього фахівця морського транспорту, що засвідчує його здатність і підготовленість до іншомовної комунікації у професійній діяльності; критерії (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний), показники та рівні (елементарний, достатній, автономний); охарактеризовано організаційно-педагогічні засади: концептуальні (сукупність ідей, принципів та підходів, що визначають мету, завдання, стратегії та зміст формування готовності до іншомовної професійної комунікації) та інструментальні (форми, методи, прийоми та технології, що використовуються для формування готовності до іншомовної професійної комунікації); обґрунтовано поняття «організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи» як сукупність положень: наукових (теорії, принципи), організаційних (навчально-методичне забезпечення, освітнє середовище та інфраструктура) і педагогічних (форми, методи, прийоми та технології навчання), які складають основу формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи; класифіковано форми позанавчальної роботи на традиційні та інноваційні; *уточнено* сутність ключових понять дослідження, зокрема «професійна іншомовна комунікація», «готовність», «фахівець морського транспорту», «позанавчальна робота», «процес формування»; роль позанавчальної роботи та її місце у формуванні готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації; *подальшого розвитку набули* організаційні форми (індивідуальні, групові та масові), педагогічні методи та технології позанавчальної роботи майбутніх фахівців морського транспорту.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці навчально-методичних посібників для студентів морських спеціальностей: «Sea spirit: Guidelines for seafarers» (Морський дух) та «Let's Watch and Study Part 1» (Давайте дивитися і навчатися). Навчально-методичні посібники складаються з

вправ (кейсових завдань, імітаційних ділових ігор, брейнстормінгів, круглих столів, рольових ігор) спрямованих на розвиток комунікативних навичок студентів у професійній сфері для групової та індивідуальної роботи, посилення на відео ресурси та завдань на розуміння відеоматеріалу, дослідницьких практик та проектних робіт. Кожна тема має список лексичних одиниць професійного спрямування обов'язкових для вивчення та вправи на їх закріплення, запитання та завдання для самоперевірки. Запропоновані зміст та методика формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації були використані викладачами іноземної мови професійного спрямування для здобувачів освіти спеціальності 271 Морський та внутрішній водний транспорт першого освітнього рівня вищої освіти «бакалавр» під час позанавчальної роботи.

Ключові слова: готовність, професійна іншомовна комунікація, фахівець морського транспорту, позанавчальна робота, процес формування, форми позанавчальної роботи.

ABSTRACT

Kaminska S.V. Formation of readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Pedagogy, specialty 011 Educational, pedagogical sciences, field of knowledge 01 Education/Pedagogy. – Boris Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, 2025.

The thesis is devoted to the study of the problem of forming the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work. The relevance of the topic is determined by the increasing globalization of the maritime industry and, as a result, the need of modern society to train future maritime transport specialists who would be ready for professional foreign language communication. Since the industry operates on an international and multinational scale, effective communication in a foreign language is crucial for successful professional

activities, cooperation, negotiations and understanding of international rules and regulations. By improving their foreign language skills via extracurricular work, future maritime transport specialists can better navigate the complexities of the globalization maritime industry, resulting in increased safety, efficiency and competitiveness. The solution to this issue largely depends on several factors: from higher education institutions, for which additional indicators of the quality of education are the presence of an extracurricular component within the framework of professional training and the ability to provide appropriate conditions for the formation of readiness of future maritime transport specialists, to the implementation of effective language training programs, the availability of resources for language learning and the integration of the formation of readiness for professional foreign language communication in the extracurricular program of maritime education. In addition, the support and cooperation of industry stakeholders such as shipping companies and international organizations can also play a crucial role in ensuring that future maritime transport professionals are properly motivated to communicate professionally in a foreign language. Special attention should be paid to the introduction of professional terminology and scenarios for its use in extracurricular work, as well as the development of intercultural awareness and communication skills. The implementation of opportunities for continuous professional development can help ensure that future maritime professionals are properly prepared to navigate the complexities of international professional communication in the maritime sector. Therefore, the problem of the formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work is in the focus of attention of scientists and requires further understanding and finding practical tools for its solution. In accordance with the above, *the object* of the study is the process of the formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work; *the subject* of the research is the organizational and pedagogical principles of the formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work; *the purpose* of the thesis is to theoretically justify

and experimentally verify the organizational and pedagogical principles of the formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work.

The thesis considers the theoretical foundations of the problem under study. As a result of the generalization of social concepts and the understanding of scientific theories, a number of methodological approaches have been identified, namely: systemic, cultural, competency, personal, activity-based. The complex integration of them allowed building a theoretical and practical basis for the study and understanding the scientific idea in its various dimensions determined the choice of a scientific research strategy and the integrity of consideration of the problem under study, provided justification and development of organizational and pedagogical principles for the formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in the process of extracurricular work.

The terminological apparatus of the study was defined. The following concepts are included in the basic ones: “professional foreign language communication”; “readiness”; “maritime transport specialist”; “extracurricular work” The following concept was included in the derived: “formation process”.

The analysis of the structure of readiness of a future maritime transport specialist for professional foreign language communication was carried out, which made it possible to identify and characterize its components: motivational, cognitive, communicative and reflective. It was determined that the process of the formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication is long-term, is a systemic process and affects the development of the specified components. In accordance with the identified components of readiness of a future maritime transport specialist for professional foreign language communication, the following criteria were determined: motivational, cognitive, communicative and reflective, as well as the following levels of readiness: elementary, sufficient and autonomous. Understanding the content and structure of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication made it possible to define this concept for

the first time: as a multi-component formation (motivational, cognitive, communicative, reflective components), a special personal state of a future maritime transport specialist, which testifies to the ability and readiness for foreign language communication in professional activity.

A diagnostic apparatus was developed: criteria and indicators were defined and described; levels of readiness for professional foreign language communication were characterized, which together provided for the conduct of an ascertaining experiment. To ensure the correctness of the experimental work and the objective assessment of the effectiveness of the implementation of organizational and pedagogical principles, statistical data processing methods were applied. The use of the Student's Criterion proved the absence of statistically significant differences between the experimental and control groups in the formation of initial levels of readiness for professional foreign language communication. At the same time, the results of the descriptive experiment showed that students' moderate motivation was reduced due to their own internal processes and external objective realities of life; the cognitive criterion was manifested at a sufficient level, but the use and implementation of acquired knowledge, skills and abilities remained at an elementary level; the results of readiness for professional communication showed that students had functional communication problems; the reflective component showed that a third of the students had developed it at a sufficient level. The conducted study actualized and confirmed the need to strengthen the development of content and technological support for extracurricular work in the training of future maritime transport specialists, in particular, the need to form their readiness for professional foreign language communication. Therefore, the results of the diagnosis became the basis for the justification and development of organizational and pedagogical principles for the formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in the process of extracurricular work, at the same time identifying problems that required separate correction during the formative stage of the experiment.

The effectiveness of the substantiated and developed organizational and pedagogical principles was tested, namely: scientific, organizational and pedagogical formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work. Analysis of the results of the responses of the respondents of the experimental and control groups, conducted on the basis of the control and comparative method, proved the effectiveness of the proposed organizational and pedagogical principles of formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in the process of extracurricular work. Thus, according to the results of statistical data processing using the Student's Criterion, positive dynamics in the levels of formation of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication was determined.

Scientific novelty of the study: for the first time, the concept of "readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication" was defined as a multi-component formation (motivational, cognitive, communicative, reflective components), a special personal state of a future maritime transport specialist, which testifies his ability and readiness for foreign language communication in professional activity; criteria (motivational, cognitive, communicative, reflective), indicators and levels (elementary, sufficient, autonomous); organizational and pedagogical principles were characterized: conceptual (a set of ideas, principles and approaches that determine the goal, objectives, strategies and content of forming readiness for professional foreign language communication) and instrumental (forms, methods, techniques and technologies used to form readiness for professional foreign language communication); the concept "organizational and pedagogical principles of forming the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication in the process of extracurricular work" is substantiated as a set of principles: scientific (theories, principles), organizational (educational and methodological support, educational environment and infrastructure) and pedagogical (forms, methods, techniques and technologies of training), which form the basis for the formation of the readiness of future

maritime transport specialists for professional foreign language communication in various forms of extracurricular work; forms of extracurricular work are classified into traditional and innovative; the essence of the key concepts of the study is clarified, in particular “professional foreign language communication”, “readiness”, “maritime transport specialist”, “extracurricular work”, “formation process”; the role of extracurricular work and its place in forming the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication; organizational forms (individual, group and mass), pedagogical methods and technologies of extracurricular work of future maritime transport specialists have undergone further development.

The practical significance of the research results lies in the development of teaching aids for students of maritime specialties: “Sea spirit: Guidelines for seafarers” and “Let’s Watch and Study Part 1”. Teaching aids consist of exercises (case studies, business simulation games, brainstorming, round tables, role-playing games) aimed at developing students’ communication skills in the professional sphere for group and individual work, links to video resources and tasks for understanding video material, research practices and project work. Each topic has a list of lexical units of professional orientation required for study and exercises for their consolidation, questions and tasks for self-testing. The proposed content and methodology for forming the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication were used by foreign language teachers of professional purpose for students of specialty 271 Maritime and Inland Water Transport of the first educational level of higher education "Bachelor" during extracurricular work.

Key words: readiness, professional foreign language communication, maritime transport specialist, extracurricular work, formation process, forms of extracurricular work.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату
опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Камінська С.В. Структура позанавчальної роботи – складова формування іншомовної комунікації майбутнього моряка. *Наука і освіта*. 2021. № 4. С. 55-62. ISSN: 2311-8466 DOI:<https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-4-7>

2. Камінська С.В., Тирон О.М. Діагностичний інструментарій оцінки готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації через дистанційне навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 56 (4). С. 40-47. ISSN: 2308-4863 DOI:<https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-4-7>

3. Камінська С.В., Тирон О.М. Організаційно-педагогічні засади готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у контексті он-лайн навчання. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія*. 2022. № 38 (2). С. 90-96. ISSN: 2412-2009 DOI:<https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3814>

4. Камінська С.В. Структура та компоненти готовності до професійної іншомовної комунікації. *Вісник Черкаського національного університету ім.Б.Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*. 2023. №2. С. 107-113. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-107-113>

5. Камінська С.В. Додаткові освітні ресурси: роль рефлексивного компонента у розвитку професійної іншомовної комунікації фахівця. *Збірника наукових праць «Педагогічні науки»*. 2024. № 106. С. 13-20. ISSN: 2663-2772 DOI:<https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-106-2>

Наукові статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях,
проіндексованих у базах даних Scopus та Web of Science Core Collection:

6. Tyron, O., Kaminska, S. Seafarers' Readiness to Communicate in Professional Environment. *Transactions on Maritime Science. Split, Croatia*. 2023. №12 (2). <https://doi.org/10.7225/toms.v12.n02.012> (Scopus Q2, WoS)

7. Tyron O., Kaminska S., Korotka N. Assessment of Reflection Abilities of Maritime Students : Maritime Education and Training. *Journal of maritime research*. Vol XXI. No. III (2024) pp 127–135 ISSN: 1697-4840, <https://www.jmr.unican.es/index.php/jmr/article/view/922/918> (Scopus Q3)

Публікації, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації

8. Sea spirit: Guidelines for seafarers / Морський дух: навчально-методичний посібник для підготовки до співбесіди студентів морських спеціальностей / С.П. Корешкова, М.О. Діденко, С.В. Камінська, О.С. Сибірко. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. – 194 с.

9. Let's Watch and Study Part 1 (Давайте дивитися і навчатися): навчально-методичний посібник / С.П. Корешкова, М.О. Діденко, С.В. Камінська. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. – 63 с.

10. Камінська С.В. Extracurricular activity in the receptions of Ukrainian scientists. *Modern aspects of modernization of science: status, problems, development trends: Materials of the 18th International Scientific and Practical Conference*. Tartu, Estonia. 2022. С. 186-190. Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-18.pdf>

11. Камінська С.В. Когнітивно-гностичний критерій професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту. *Актуальні питання інтернаціоналізації вищої освіти в Україні: лінгвістичний, правовий та психолого-педагогічний аспекти*: матеріали IV міжнародної науково-практичної онлайн-конференції. Біла Церква. 2023. С. 78-80. Режим доступу: <https://science.btsau.edu.ua/taxonomy/term/27>

12. Камінська С.В. Ресурси позанавчальної роботи щодо іншомовної комунікаційної діяльності майбутніх фахівців морського транспорту. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Запоріжжя. 2023. С. 152-155.

Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1yOQFz-C5y8-vfAasLKgqeX-5oLIR25zl/view>

13. Камінська С.В. Компетентнісний підхід в професійному навчанні майбутніх фахівців морського транспорту. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет конференції Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Кропивницький. 2023. С. 38-40.

Режим доступу: https://cusu.edu.ua/images/conferences/2023/11-09-10-30/Тези_XV.pdf

14. Камінська С.В. The motivational component of the readiness of future maritime transport specialists for professional foreign language communication. *Методика та специфіка викладання іноземних мов у закладах вищої освіти*: матеріали Всеукраїнської заочної науково-методичної конференції. Харків. 2023. С. 76-79.

Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/30763/1/download.pdf>

15. Камінська С.В. Formation of readiness for professional foreign language communication through the principles of interactivity and individualization during extracurricular work. *Наука та освіта під впливом глобальних викликів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Чернігів. 2024. С. 103-106.

Режим доступу: <https://researcheurope.org/book-42/>

16. Камінська С.В. Diagnostic tools for studying the development of professional foreign language communication of a specialist. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*: матеріали XVI-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи». Херсон. 2024. С. 88-90.

Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/61702/1/Збірник_t.16.pdf

17. Камінська С.В. Розвиток рефлексивного мислення здобувача морської освіти з використанням індивідуальних форм навчання. *Наука, освіта, технології і суспільство: проблеми та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Тампере, Фінляндія. 2024. С.15-17.

Режим доступу: <https://www.economics.in.ua/2024/10/18.html>

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти (згідно з Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII)

МЗВО – морські заклади вищої освіти

ОПП – освітньо-професійна програма

РНП – робоча навчальна програма

КГ – контрольна група

ЕГ – експериментальна група

COVID-19 – інфекційна хвороба

CEFR – (Common European Framework of Reference for Languages)

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти

ПДМНВ 78/95– Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (зі змінами та доповненнями)

ІМО – (International Maritime Organization) Міжнародна морська організація

МАМС – Міжнародна асоціація маячних служб

ISM code – (International Safety Management Code) Міжнародний кодекс з управління безпечною експлуатацією суден і попередженням забруднення

CES тест – (Crew Evaluation System) комп'ютерний кваліфікований тест для моряків

UNCTAD – (United Nations Conference on Trade and Development) Конференція ООН з торгівлі та розвитку

SOLAS – (International Convention for the Safety of Life at Sea) Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі

IMDG code – (The International Maritime Dangerous Goods Code)

Міжнародний морський кодекс по небезпечним вантажам

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1 Теоретичні основи формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.....	28
1.1. Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.....	28
1.2. Характеристика базових понять дослідження.....	60
1.3. Педагогічний потенціал позанавчальної роботи під час формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.....	76
Висновки до першого розділу.....	94
РОЗДІЛ 2 Організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.....	96
2.1. Структура готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації	96
2.2. Діагностичний інструментарій оцінки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.....	115
2.3. Обґрунтування організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи.....	141
Висновки до другого розділу.....	157
РОЗДІЛ 3 Характеристика експерименту дослідження та перевірка його ефективності.....	160
3.1. Опис педагогічного експерименту дослідження.....	160
3.2. Перевірка ефективності організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.....	182
Висновки до третього розділу.....	196
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	202
ДОДАТКИ.....	233

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах інтеграції України в європейській освітній простір актуальною проблемою стає формування іншомовної компетентності, про що свідчать документи Європейського Союзу. Серед ключових компетентностей виділяють мовну. Особливого значення набула професійна комунікація серед фахівців морського транспорту, які мають широке професійне коло іншомовного спілкування завдяки загальноприйнятій міжнародній практиці формування багатонаціональних екіпажів. Від рівня професійної комунікації залежить вирішення багатьох фахових завдань. Вимоги до рівнів сформованості професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту вказані у конвенції Міжнародної морської організації – ПДМНВ 78/95. Наведений документ визначає стандарти фахової підготовки включаючи іншомовну компетентність як обов'язковий компонент. Міжнародна конвенція, одна з базових морських конвенцій, прийнятих під егідою Міжнародної морської організації, яку підписали більше ніж 70 країн світу, в тому числі і Україна.

Про важливість формування іншомовної комунікативної компетентності наголошується в низці документів Ради Європи: оновленій Європейській довідковій рамці «Про ключові компетентності для навчання впродовж життя» від 22 травня 2018, документі «Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання» (1998), рекомендаціях «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (2001), «Європейському мовному портфелі» (2002) та в законах України: «Про Освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні (2022).

Проблема формування готовності майбутніх фахівців до професійної іншомовної комунікації завжди знаходилась в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Аспект наукової актуальності висвітлений нами у теоретичній основі дослідження. Однак, не зважаючи на достатньо широку досліджуваність проблеми і низку наукових праць, деякі її аспекти все одно залишаються поза межами наукової уваги вчених. Відтак, розв'язання проблеми

дослідження дозволить вирішити низку суперечностей практичного значення, які існують в освітньому просторі України та за її межами, а саме, між:

- ✓ потребою суспільства, в тому числі міжнародної спільноти, у підготовці висококваліфікованих фахівців морського транспорту і їхньої готовності до виконання професійних обов'язків, які потребують іншомовної комунікації;
- ✓ необхідністю підвищення рівня готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації та браком науково обґрунтованих рекомендацій щодо цілісності професійно-мовної та культурно-мовної підготовки;
- ✓ усвідомленням потреби удосконалення підготовки майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації та недостатнім науково-методичним забезпеченням процесу формування готовності до такої комунікації.

Таким чином, актуальність визначеної проблеми, недостатній ступінь її розробленості у сучасній педагогічній теорії та практиці і виявлені суперечності вплинули на вибір теми дослідження **«Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка «Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти у міждисциплінарному вимірі» (державний реєстраційний номер 0121U000123).

Об'єкт дослідження – процес формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких **завдань:**

1. Виокремити теоретико-методологічні основи дослідження проблеми формування готовності майбутнього фахівця морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.
2. Визначити та охарактеризувати базові поняття дослідження.
3. Розкрити педагогічний потенціал позанавчальної роботи під час формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.
4. Розробити діагностичний інструментарій оцінки формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.
5. Обґрунтувати організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи та експериментально перевірити їх ефективність.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові положення філософії та теоретико-методологічні основи; педагогіки щодо професійної підготовки й змісту професійної освіти; лінгвістики щодо навчання професійній лексиці; системного підходу як методологічного способу пізнання педагогічних фактів і процесів; культурологічного підходу як сукупності теоретико-методологічних положень та практичних організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на передачу та створення культурних цінностей в сфері освіти;

компетентнісного підходу метою якого є забезпечення високої якості підготовки фахівця, адаптованого до вимог сучасного ринку праці; особистісного підходу де метою є створення умов для індивідуальної самореалізації здобувача освіти, розвитку і саморозвитку його особистісних якостей; діяльнісного підходу де метою роботи викладача є організація діяльності студента, у якій відбудеться розкриття потенціалу особистості під час освітнього процесу; дослідження професійного розвитку людини, парадигми професійної освіти в умовах євроінтеграції.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення та висновки вітчизняних та зарубіжних учених щодо визначення цілей і завдань професійної підготовки та змісту професійної освіти. Актуальні питання з розвитку професійної освіти ми знаходимо у філософських працях В. Андрущенко, В. Кременя, В. Огнев'юка [218, 108, 109, 110, 148]. Загальні засади і питання з професійної підготовки й змісту професійної освіти та її окремих галузей, методик професійного навчання, формування професійних якостей та компетентностей досліджували А. Алексюк, С. Гончаренко, Т. Дмитренко, В. Желанова, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, О. Радкевич, С. Сисоєва, Є. Сокол, Р. Тарасенко, Л. Хоружа, О. Шестопалюк [2, 46, 139, 65, 133, 144, 172, 181, 187, 197, 77, 225, 237]. Проблема готовності до комунікації відображена у роботах Н. Арістова, І. Демченко, Л. Попової, М. Сотер [6, 54, 162, 188]. Компетентнісний підхід у процесі підготовки майбутнього фахівця описували вітчизняні дослідники Н. Бібік, Р. Мойсеєнко, О. Овчарук, О. Тирон [15, 132, 146, 207] і зарубіжні Р. Прасад [273]. Проблему формування іншомовної комунікації майбутніх фахівців різних професійних сфер досліджували такі вітчизняні дослідники як М. Галицька, Р. Гришкова, С. Козак, Н. Костенко, Н. Микитенко, Л. Морська, Н. Сура [40, 50, 93, 100, 129, 134, 195] і зарубіжні Дж. Річардс, Б. Торнхіл-Мілер, Т. Хатчінсон [274, 289, 261]. Теоретичними засадами, розробкою практичних методик і рекомендацій до навчання та розвитку іншомовної комунікативної діяльності та технологіями навчання іноземних мов займалися О. Бігич, С. Ніколаєва, В. Редько [16, 145, 173]. Роль позанавчальної роботи в освітньому процесі описували О. Демченко, Т. Децюк, А. Дударенко, В. Коваль, О.

Кучерява [55, 57, 91, 114]. Не менш активно ця проблема вивчається зарубіжними дослідниками. Дослідженнями проблематики освіти в цілому Н. Бремнер, Р. Прасад [250, 273], ролі професійного іншомовного спілкування Н. Берг, Х. Семпсон, Я. Хорк, Дж. Шторганд [249, 281, 259, 260, 286] та функціонування англійської мови як засобу міжнародного спілкування Л. Еріксон, К. Кілік [256, 264].

Методи дослідження. Для реалізації мети дослідження та вирішення поставлених завдань були використані методи дослідження: *теоретичні* – аналіз і порівняння для вивчення стану досліджуваної проблеми, уточнення суті і змісту базових понять дослідження, узагальнення та систематизація для обґрунтування критеріїв, показників і рівнів готовності до професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту; *емпіричні* – анкетування, бесіди, опитування, самооцінювання, експеримент, метод педагогічної діагностики для конкретизації фактичної інформації та діагностичної оцінки формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації; *статистичні* – опрацювання емпіричних даних та визначення кількісно-якісної інтерпретації результатів дослідження.

Експериментальна робота проводилася на базі Факультету судноводіння і Факультету експлуатації технічних систем на водному транспорті Державного університету інфраструктури та технологій, на базі Дунайського інституту водного транспорту, Факультеті педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка; на базі Одеського національного морського університету.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що *вперше* було визначено поняття «готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації» як багатокомпонентне утворення (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний компоненти), особливий особистісний стан майбутнього фахівця морського транспорту, що засвідчує його здатність і підготовленість до іншомовної комунікації у професійній діяльності; критерії (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний), показники та рівні (елементарний, достатній, автономний);

охарактеризовано організаційно-педагогічні засади: концептуальні (сукупність ідей, принципів та підходів, що визначають мету, завдання, стратегії та зміст формування готовності до іншомовної професійної комунікації) та інструментальні (форми, методи, прийоми та технології, що використовуються для формування готовності до іншомовної професійної комунікації); обґрунтовано поняття «організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи» як сукупність положень: наукових (теорії, принципи), організаційних (навчально-методичне забезпечення, освітнє середовище та інфраструктура) і педагогічних (форми, методи, прийоми та технології навчання), які складають основу формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи; класифіковано форми позанавчальної роботи на традиційні та інноваційні; *уточнено* сутність ключових понять дослідження, зокрема «професійна іншомовна комунікація», «готовність», «фахівець морського транспорту», «позанавчальна робота», «процес формування»; роль позанавчальної роботи та її місце у формуванні готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації; *подальшого розвитку набули* організаційні форми (індивідуальні, групові та масові), педагогічні методи та технології позанавчальної роботи майбутніх фахівців морського транспорту.

Практичне значення полягає в розробці навчально-методичних посібників для студентів морських спеціальностей: «Sea spirit: Guidelines for seafarers» (Морський дух) та «Let's Watch and Study Part 1» (Давайте дивитися і навчатися). Навчально-методичні посібники складаються з вправ (кейсових завдань, імітаційних ділових ігор, брейнстормінгів, круглих столів, рольових ігор) спрямованих на розвиток комунікативних навичок студентів у професійній сфері для групової та індивідуальної роботи, посилянь на відео ресурси та завдань на розуміння відеоматеріалу, дослідницьких практик та проектних робіт. Кожна тема має список лексичних одиниць професійного спрямування обов'язкових для вивчення та вправи

на їх закріплення, запитання та завдання для самоперевірки. Запропоновані зміст та методика формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації були використані викладачами іноземної мови професійного спрямування для здобувачів освіти спеціальності 271 Морський та внутрішній водний транспорт першого освітнього рівня вищої освіти «бакалавр» під час позанавчальної роботи.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного університету інфраструктури та технологій (м. Київ) (№ 535/01-11 від 05.06.2024); Дунайського інституту водного транспорту (м. Ізмаїл) (№ 26а/24 від 04.06.2024); Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м. Київ) (№ 175-н від 08.10.2024); Одеського національного морського університету (м. Одеса) (№ К/0153 від 28.01.2025).

Апробація результатів дослідження: основні положення та результати дисертаційного дослідження було представлено у виступах, доповідях та повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – XVIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки: проблеми стану, тенденції розвитку» від 7 лютого 2022 року, м. Тарту, Естонія, VIII Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця», від 27 жовтня 2022 року. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», IV Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Актуальні питання інтернаціоналізації вищої освіти в Україні: лінгвістичний, правовий та психолого-педагогічний аспекти» від 23-24 березня 2023 року, Біла Церква, VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку», від 20-21 квітня 2023 року, Бердянський державний педагогічний університет, XV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» від 20-24 червня 2023 року, Кропивницький, Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта, технології і суспільство: проблеми

та перспективи» від 4 жовтня 2024 року м. Тампере, Фінляндія, V Міжнародна наукова онлайн-конференція «Педагогіка у міждисциплінарному вимірі: реалії вищої освіти у контексті викликів сьогодення» від 20 листопада 2024 року, Київ; *всеукраїнських* – Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Дослідження молодих вчених: від ідеї до реалізації» від 21-22.04.2023 року, Київ, Всеукраїнська заочна науково-методична конференція «Методика та специфіка викладання іноземних мов у закладах вищої освіти» від 30 листопада 2023 року, Харків. Також результати досліджень були апробовані у VII, VIII та IX Міжнародній Грінченківській науковій школі для докторантів, аспірантів і молодих науковців у галузі 01 «Освіта/Педагогіка» (2022, 2023, 2024). Навчально-методичні розробки впроваджено в освітній процес позанавчальної роботи на: кафедрі освітології та психолого-педагогічних наук, зокрема у діяльність студентського наукового гуртка «Історико-педагогічні студії», серед завдань якого є розвиток професійних компетентностей здобувачів освіти; кафедрі мовних дисциплін, зокрема у діяльність студентського наукового гуртка «Готовність до професійної комунікації»; кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін у наукових гуртках здобувачів вищої освіти «Business English», «English Club for Navigators» та під час позанавчальних заходів, організованих на базі ДІВТ «English Party» і «Офіцерський турнір»; кафедрі суднобудування і судноремонту ім. проф. Ю.Л. Воробйова.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлено власні ідеї і розробки автора, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані здобувачкою особисто. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей здобувача.

У статті «Діагностичний інструментарій оцінки готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації через дистанційне навчання», опублікованій у співавторстві з Тирон О.М. внесок Камінської С.В. полягає в обґрунтуванні, розробці та опису теоретичної частини діагностичного

інструментарію оцінки готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, що загалом складає 50% тексту статті; у статті «Організаційно-педагогічні засади готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у контексті он-лайн навчання», опублікованій у співавторстві з Тирон О.М. внесок Камінської С.В. полягає в наданні характеристики та практичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних засад формування готовності до професійної іншомовної комунікації, що загалом складає 50% тексту статті; у статті «Seafarers' Readiness to Communicate in Professional Environment», опублікованій у співавторстві з Тирон О.М. внесок Камінської С.В. полягає в уточненні поняття «готовність» та «фахівець морського транспорту», наданні характеристики процесу професійної комунікації та розробці питань для перевірки сформованості готовності фахівця морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, що загалом складає 50% тексту статті; у статті «Assessment of Reflection Abilities of Maritime Students: Maritime Education and Training», опублікованій у співавторстві з Тирон О.М. та Короткою Н.В. внесок Камінської С.В. полягає в обґрунтуванні та характеристиці рефлексивного критерію та розробці питань для перевірки сформованості рефлексивного компонента готовності до професійної іншомовної комунікації серед студентів, що загалом складає 33% тексту статті; у навчально-методичному посібнику для підготовки до співбесіди студентів морських спеціальностей «Sea spirit: Guidelines for seafarers / Морський дух» опублікованому у співавторстві з Діденко М.О., Корешковою С.П., та Сибірко О.С. внесок Камінської С.В. полягає в розробці практичного матеріалу, тобто вправ (кейсових завдань, імітаційних ділових ігор, брейнстормінгів, завдань для круглих столів, рольових ігор) спрямованих на розвиток комунікативних навичок студентів у професійній сфері для групової та індивідуальної роботи, що загалом складає 25%; у навчально-методичному посібнику «Let's Watch and Study Part 1 / Давайте дивитися і навчатися» опублікованому у співавторстві з Діденко М.О., Корешковою С.П. внесок Камінської С.В. полягає в розробці практичного матеріалу, тобто завдань на розуміння відеоматеріалу, дослідницьких практик та

проектних робіт, списку лексичних одиниць професійного спрямування та вправ на їх закріплення, запитання та завдання для самоперевірки, що загалом складає 33%.

Публікації. Зміст і результати дисертаційного дослідження висвітлено в 17 наукових працях, з них 11 одноосібних, 4 статті у співавторстві та 2 навчально-методичних посібника у співавторстві, а саме: 5 (з них 2 у співавторстві) – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 2 у співавторстві – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих в наукометричних базах даних Scopus і Web of Science Core Collection; 10 публікацій (8 одноосібних), у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації у тому числі (2 у співавторстві) навчально-методичні посібники.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (292 найменування, з них 45 іноземними мовами), додатків. У роботі вміщено 13 таблиць та 3 рисунки. Основний текст дисертації викладено на 201 сторінці, загальний обсяг роботи 272 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У РІЗНИХ ФОРМАХ ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ.

1.1 Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Вивчення проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи починається з опрацювання теоретичного та методологічного підґрунтя нашого дослідження. Загальноvizнаним фактом у науці є те, що методологія - це система теорій і принципів, що визначають характер дослідження того чи іншого типу реальності.

Методологія включає два основні типи теорій: метатеорії, ті теорії, які стосуються когнітивних процесів і пов'язані з зазначеною наукою, вони складають гносеологічну та онтологічну основу методології. Це визначається сукупністю теорій і концепцій, які дозволяють осмислити проблему дослідження.

Перш ніж розглядати методологічні основи дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, слід окреслити її законодавчий контекст. Відтак, про важливість формування іншомовної комунікативної компетентності наголошується в низці документів Ради Європи: оновленій Європейській довідковій рамці «Про ключові компетентності для навчання впродовж життя» від 22 травня 2018; «Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання» (1998); «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (2001); «Європейському мовному портфелі» (2002) та в законах України: «Про Освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні (2022). В останній зазначено, що особистісний розвиток кожної

людини відповідно до її індивідуальних здібностей та потреб через навчання протягом життя є одним із головних пріоритетів розвитку освіти. Ця стратегія також передбачає підвищення доступності якісної та конкурентоспроможної освіти, що відповідає вимогам інноваційного та сталого розвитку суспільства й економіки. Сучасна освіта повинна першочергово сприяти розвитку здатності мислити стратегічно, передбачати майбутні тенденції та адаптуватися до змін. Для досягнення цих цілей створюються можливості для реалізації різноманітних освітніх моделей [70, 164, 177].

Постійні зміни, що відбуваються в житті людей, суспільства, держави, розвиток науково-технічного прогресу змінюють уявлення про сутність професійно-освітньої практики, яка все більше орієнтується на перехід до концепції багатовекторної освіти. Найважливішою складовою освітнього процесу закладу вищої освіти є професійна підготовка, яка забезпечує базові характеристики особистості та діяльності майбутнього фахівця. Одним із основних завдань є формування готовності до професійної комунікації та мислення, що включає високий рівень розвитку процесів аналізу, рефлексії, прогнозування та перетворення. Саме від цих якостей залежить успішність професійних перетворень у суспільстві, для розвитку яких необхідний високий рівень сформованості пізнавальної активності здобувача освіти, який у процесі освоєння знань не лише оволодіває певним стандартом цих знань, а й вчиться застосовувати їх у майбутній професії.

Визначена проблема дослідження за своїм науковим контекстом є широка і міждисциплінарна та вбирає в себе багато різних аспектів, потребує багатовекторного аналізу. Тому для її вивчення необхідно осмислити основні методологічні концепції та наукові теорії. За науковцем О. Вознюком у сучасній науці «термін "наукова теорія" використовується для системно наукового узагальнення емпіричних явищ, здійснене за науковим методом відповідно до певної методології (від "метод" і "логія") як вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби мислення та діяльності» [33, с.13]. За науковцем Ю.

Мелковим «теорія – це система достовірного наукового знання, яка виступає кінцевим результатом наукового дослідження. Теорія складається з фундаментальних понять і аксіом. До наукових теорій висувають такі вимоги: принципова відповідність науковими фактами та здатність бути спростованою» [64, с.1006].

У рамках нашого дослідження ми виділяємо *теорію систем*. Ця міждисциплінарна галузь комплексно досліджує системи, вивчаючи як їх фундаментальні властивості та будову, так і закономірності їх поведінки, функціонування, становлення та розвитку. Узагальнюючи властивості різних систем, вона виокремлює спільні риси, параметри поведінки та розробляє концептуальний апарат для опису та реконструювання. Завдання теорії систем полягає в інтеграції розрізнених галузей науки шляхом виявлення спільних закономірностей, що лежать в основі окремих явищ. У рамках теорії систем також розробляються загальнометодологічні принципи дослідження систем та загальних об'єктів пов'язаних з ними. Для розвитку сучасної науки та техніки теорія систем є надзвичайно важливою. Її значення полягає не в створенні окремих теорій для кожного типу систем, а в розробці загальних методологічних підходів до їх дослідження. Ці підходи доповнюють, але не замінюють, спеціалізовані теорії та концепції, що займаються аналізом конкретних класів систем. Перший варіант теорії систем було висунуто Л. фон Берталанфі. Теорія систем – запропонована австрійським філософом, біології Людвігом фон Берталанфі, визначається як «методологічна концепція, що описує закономірності будови, поведінки, функціонування та розвитку систем. Її основна ідея полягає у пошуку відповідностей, що дозволяють зрозуміти закони однієї системи завдяки знанню іншої незалежно від того, чи належать вони одному виду. Система – це комплекс елементів, що у взаємодії складають певну цілісність. Системний підхід – це сукупність методів та засобів, що дозволяють досліджувати об'єкт загалом, розглядаючи його як систему зі складними взаємозв'язками. Теорія систем тісно

пов'язана із системним підходом і є конкретизацією та логіко-методологічним виразом його принципів та методів» [166, с.139].

Далі розглянемо *теорію культури*. Теорія культури – одна з базових дисциплін культурології, яка в свою чергу є гуманітарною дисципліною, що вивчає найбільш загальні закономірності розвитку культури як системи. Допомагає систематизувати історичні та гуманітарні знання, зрозуміти явища суспільного життя в єдиному смисловому контексті, розкрити єдність та цілісність світової цивілізації, що складається з безлічі культур. У ній аналізуються принципи духовної, інтелектуальної діяльності та її підхід до дослідження сутності та призначення культури. Теорія культури досліджує її як первородну цінність людства, у якій переплітається все, що було створено та створюється людиною у різних сферах її діяльності. Створюючи цінності і, водночас, власну особистість, людина піднімається сходинками свого розвитку. З огляду на це, культурологія пропонує унікальний погляд на людину, відмінний від інших соціальних наук. Культурологія виявляє інваріантні структури культурних феноменів, визначає динаміку їх змін та дозволяє розглянути не просто кожен культурний феномен окремо, але й визначити взаємодію цих феноменів, а також проаналізувати їх подальший розвиток та подію. Тут культурологія постає як комплекс наук про культуру. Теорія культури визначає такі цілі і завдання: сформувати шанобливе та дбайливе відношення до культурної історичної спадщини; надати уявлення про різноманітність культур та цивілізацій у їх взаємодії; виробити толерантне сприйняття соціальних та культурних відмінностей; надати уявлення про феномен та сутність культури та визначити його значення у формуванні особистості. Теорія культури тісно пов'язана із соціально-гуманітарними науками, які вивчають суспільство та людину. Ця взаємодія необхідна, оскільки дозволяє глибше і багатогранніше аналізувати вивчені дослідниками проблеми, а також дає іншим наукам, як емпіричний матеріал, так і теоретичні підходи у їх дослідженні. Теорія культури – займається вивченням закономірностей розвитку та функціонування культури. Це наука, що формується на стику соціального та гуманітарного знання

про людину та суспільство. Але кожна з цих наук звертається лише до однієї сфери культури та не вичерпує всього обсягу, а вузько направленість нерідко обмежує цілісне розуміння культурних процесів. Теорія культури використовує свій понятійний апарат, систему термінів. Ключовим словом тут виступає "Культура". На його основі утворюється ціла група інших, цілком самостійних понять та термінів: цінності культури, культурна комунікація, культурна соціодинаміка, культурологічний підхід [204]. Науковець Г. Іванюк говорить, що «культура в особистісному сенсі співвідноситься з усвідомленою працею задля вдосконалення власного саморозвитку і впорядкування всього, що оточує людину. Згідно з ідеями Канта, культура є способом постановки і досягнення власних цілей, а й цілей морального вдосконалення суспільства» [76, с.239].

У руслі сучасних освітніх концепцій важливою є *теорія компетентнісного розвитку*, аналіз якої дозволяє визначити один з провідних наукових підходів дослідження – компетентнісний підхід. Дослідник С. Куликовський у своїй статті пише, що теорія компетентнісного підходу описує наступні складові:

✓ **Міждисциплінарність.** Людина освоює різні предметні знання й уміння у комплексі. Це допомагає їй сформувати цілісне уявлення про світ, розвинути системне мислення. Вона зможе краще орієнтуватися у складних ситуаціях, помічати неочевидні взаємозв'язки та застосовувати широкий спектр методів для вирішення практичних завдань.

✓ **Розвиток креативності особистості.** Цей принцип передбачає формування вміння мислити нестандартно, вигадувати нові ідеї та підходи, знаходити розв'язання задач без готових відповідей.

✓ **Формування комунікативних навичок.** Вміння знаходити контакт із людьми, вести переговори, вирішувати конфлікти та працювати в команді — про важливість цих навичок багато говорять та пишуть. Справді, вони необхідні будь-якому сучасному фахівцю, в тому числі фахівцю морського транспорту. В професійній діяльності якого комунікативні навички є ключовими і першочерговими.

✓ Безперервна освіта та професійна мобільність. Людина, готова і здатна швидко освоювати нові методи і технології, постійно вчитися і перенавчатися, може не побоюватися того, що не зможе знайти застосування своїх навичок.

✓ Професійна (тобто прикладна) спрямованість навчання. Вивчення академічних дисциплін у компетентнісному підході завжди пов'язане із реальною практикою. Тобто перелік компетенцій, якими потрібно оволодіти майбутньому фахівцю, визначається відповідно до запитів роботодавців або як у нашому випадку крюінгових компаній та соціологічних досліджень. При цьому зміст освіти має адаптуватися до умов ринку, що змінюються, і потреб суспільства.

✓ Індивідуалізація. Для кожного студента важливо розробити такий освітній маршрут, який враховує його особисті властивості, інтереси та можливості. Щоправда, принцип індивідуалізації стикається з принципом професійної спрямованості. Тому що далеко не завжди та область, в якій цікаво розвиватися самій людині, буде потрібна на ринку праці. Тож тут доводиться шукати балансу [111, с.92-103].

Суттєве значення для дослідження має *теорія особистісного розвитку*. Теорії особистісного розвитку різняться між собою своїми елементами і структурними поняттями, які вони використовують; вони також різняться способом концептуального осмислення організації цих елементів. Деякі теорії вибудовують складну структурну систему, де багато компонентів пов'язані між собою безліччю різноманітних зв'язків. Інші теорії мають просту структурну систему, у якій є лише кілька компонентів, з'єднаних нечисленними зв'язками. За всіма сучасними теоріями особистісного розвитку, явно, чи неявно, стоїть філософське уявлення про природу людини. Наприклад, одна з теорій розглядає людину як організм, який розмірковує, обирає і приймає рішення (раціональне уявлення про людину), тоді як інша бачить у людині організм, який поводить ірраціонально, вимушено, під впливом спокус; одна теорія бачить у людині механізм, що автоматично реагує на зовнішні стимули (механістичне уявлення), тоді як інша дивляться на нього як на систему, що переробляє інформацію, подібно до комп'ютера (комп'ютерне уявлення).

Досліджуючи теорію особистісного розвитку маємо згадати про науковців-основоположників: З. Фрейда, Е. Еріксона, Ж. Піаже. Різні чисельні теорії особистісного розвитку докладно розглядаються у відповідних розділах психології. Загалом вони поділяються на психоаналітичні, когнітивні, поведінкові та інтерперсональні. Науковець Е. Фромм вважав, що рушійними силами розвитку особистості є дві вроджені несвідомі потреби: потреба у вкоріненні і у індивідуалізації. Потреба укорінення змушує людину прагнути до життя у суспільстві, співвідносити себе з іншими членами суспільства, прагнути і йти до спільної із ним системи ідеалів тощо. Потреба індивідуалізації штовхає людину до ізоляції, до бажання позбутися тиску суспільства [271, с.51-69]. А. Адлер вважав, що структура особистості цілісна, а показником і визначенням її розвитку є потяг до вищості, прагнення влади, самоствердження [155].

Особистість формується під час взаємодії з іншими людьми. Наодинці, без культурного контакту та обміну інформацією, цей процес не можливий [141, с.131-139].

У працях сучасного українського вченого І. Бега визначена сутність особистісно зорієнтованого виховання, де дослідник пише, що «тільки особистісно зорієнтованому вихованню по силі досягнення особистісно розвиваючої мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне і відповідальне самовираження» [13, с.135-136].

Дослідник О. Вознюк у монографії «Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика» пише, що розвиток особистості – це шлях до розкриття унікальної, вільної, творчої та духовної сутності людини. Цей процес передбачає вихід за межі звичайного буття у сферу духовного та абсолютного, що стимулює самосвідомість та творчість. На рівні людського існування це проявляється як психічні новоутворення, формування психосоціального центру, розвиток рефлексії, пізнання та діяльності, а також усвідомлення себе як суб'єкта, здатного до соціалізації та виконання різноманітних соціальних ролей [33, с.56].

Важливою також для дослідження є *теорія діяльності*. Теорія діяльності розглядає взаємозв'язок зовнішньої і внутрішньої діяльності людини. Під час внутрішньої діяльності дії проводяться не з реальними предметами, а з їх образами, і замість реального продукту дають мислений результат [200]. Основним поняттям теорії діяльності є, власне, сама діяльність. Іншими важливими поняттями є свідомість та особистість. Діяльність сприймається як цілеспрямована активність. Діяльність та суспільні відносини фактично ототожнюються, оскільки діяльність завжди розглядається як суспільна і навіть спільна. Діяльність зближується з поняттям «зв'язку людини зі світом» [74], параметри якого є водночас і основними параметрами особистості: широта зв'язків людини зі світом, ступінь їхньої ієрархії тобто ієрархії діяльностей та їх структура чи тип будови особистості. Під час аналізу діяльності головною одиницею аналізу є дія – процес, спрямований на реалізацію мети, досягнення свідомого образу бажаного результату. Виконуючи певну діяльність, людина постійно тримає визначений образ-мету в свідомості. Таким чином, дія – це свідомий прояв активності людини. Діяльність складається з низки дій. Дія складається з багатьох дрібних елементів, актів. Як діяльність, так і дії мають свою мету. Жодну, навіть найменшу справу, не можна виконати без мети - бачення кінцевого образу. Теорія діяльності спирається також на ідею про те, що найкраще людину можна зрозуміти з її діяльності: як і які ставить вона цілі, яка вона у процесі діяльності, які результати її зусиль.

Положення про моральну свідомість і самосвідомість особистості відіграють важливу методологічну роль у нашому дослідженні. Зокрема, світоглядно-смысловий зміст свідомості і самосвідомості досліджували В. Андрущенко, І. Бех, М. Братасюк, Л. Губерський, В. Кремень, М. Фюрст, Ю.Тринкс [219, 15, 24, 51, 110, 222].

Таблиця 1.1

Наукові розвідки вчених з проблеми дослідження

№	Теоретична основа дослідження та методологічні підходи	Дослідники
1.	Розвиток професійної освіти	В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк

2.	Загальні питання з професійної підготовки й змісту професійної освіти	С. Гончаренко, В. Желанова, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Л. Хоружа
3.	Формування іншомовної комунікації	М. Галицька, С. Козак, Л. Морська, Дж. Річардс, Б. Торнхіл-Мілер, Т. Хатчінсон
4.	Готовність до комунікації	І. Демченко, Л. Попова, М. Сотер
5.	Роль позанавчальної роботи в освітньому процесі	О. Демченко, Т. Децюк, А. Дударенко, В. Коваль, О. Кучерява
6.	Системний підхід у процесі підготовки майбутнього фахівця	Л. Бутенко, Я. Зорій, О. Кустовська, О. Остапчук, С. Сисоєва, Е. Кенес
7.	Культурологічний підхід у процесі підготовки майбутнього фахівця	М. Боровик, Т. Вінник, С. Дичковський, О. Зеленська, Т. Мельничук
8.	Компетентнісний підхід у процесі підготовки майбутнього фахівця	Н. Бібік, О. Кошук, О. Локшина, О. Овчарук, О. Тирон, Н. Христич
9.	Особистісний підхід у процесі підготовки майбутнього фахівця	О. Аніщенко, І. Бех, Л. Бутенко, К. Журба, О. Пехота
10.	Діяльнісний підхід у процесі підготовки майбутнього фахівця	Дж. Брунер, Дж. Дьюї, О. Мартиновська, О. Немеш

Оптимізація навчального процесу, спрямованого на підготовку майбутніх фахівців морського транспорту, потребує чіткого визначення та впровадження відповідних методологічних підходів, що формують основу навчання майбутніх фахівців. Важливим є поглиблене вивчення різноманітних сфер професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. До того ж узагальнення загальнонаукових положень, філософських закономірностей, принципів та ідей з метою методологічного обґрунтування дослідження є необхідним етапом для логічної розробки системи досліджуваної проблеми. Теорії, які ми проаналізували, є теоретичним підґрунтям подальшого розгляду нашого наукового задуму, та мають суттєве значення для осмислення теоретичних засад дослідження. Але визначення цих методологічних підходів, як певних наукових орієнтирів, потребує окреслення специфіки професійного поля діяльності фахівців морського транспорту.

У 2015 році Україна підтвердила виконання вимог Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти ПДМНВ 78/95, про що зазначено у циркулярному листі Міжнародної морської організації MSC. 1/Circ. 1163/Rev.9 від 15 червня 2015 року. «Відповідно до рекомендацій Місії Міжнародної морської організації (International Maritime Organization, IMO) в Україні у 2015 р. утворено новий центральний орган виконавчої влади – Державну службу морського та річкового транспорту України (Морську адміністрацію), яка розпочала функціонувати з 2018 року та реалізує державну політику у сферах морського та річкового транспорту, торговельного мореплавства, судноплавства на внутрішніх водних шляхах, навігаційно-гідрографічного забезпечення мореплавства, а також у сфері безпеки на морському та річковому транспорті» [213].

Євроінтеграційний напрямок України у сфері освіти і науки відображений в реформах Міністерства освіти і науки України. Метою реформ є затвердити кращі стандарти європейської освітньої і наукової традиції в українському суспільстві. Це проявляється в постійному оновленні і самій орієнтації навчальних планів, програм та силабусів на формування готовності у студентів до професійної іншомовної комунікації та впровадження у вищій школі таких освітніх стандартів, які дадуть змогу забезпечити підвищення якості професійної підготовки засобами іншомовної комунікації. Система підготовки майбутніх фахівців морського транспорту визначена стандартами вищої освіти, які розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах даної спеціальності. Відповідно до вимог стандартів вищої освіти визначається зміст вищої освіти у сфері підготовки фахівців морського транспорту, що охоплює вимоги до компетентностей, світогляду, громадських, професійних якостей майбутніх фахівців, що формуються та розвиваються в ході освітнього процесу.

Отже розуміння професійного поля діяльності фахівців морського транспорту уможлиблює виділити систему методологічних підходів, які виступають певними науковими дороговказами для реалізації завдань нашого дослідження та охарактеризувати їх.

Відтак, основними *методологічними підходами* нашого дослідження визначено *системний, культурологічний, компетентнісний, особистісний і діяльнісний підходи*. Основні характеристики означених підходів дозволяють визначити найголовніші аспекти досліджуваної проблеми. Охарактеризуємо кожний з них.

Системний підхід дозволяє розглядати процес формування готовності до професійної іншомовної комунікації як цілісну систему, що уможлиблює вивчення компонентів та сутнісних характеристик досліджуваного явища. Обґрунтуванню системного підходу присвячені роботи вітчизняних: Л. Бутенко, А. Гур'янов, Я. Зорій, О. Кустовська, О. Остапчук, С. Сисоєва [27, 52, 75, 113, 156, 180] і зарубіжних науковців: Е. Кенес, С. Оптнер, А. Холл [287, 285, 257].

За визначенням дослідниці К. Журби «системний підхід є одним з найважливіших теоретико-методологічних підходів, сутність якого полягає у тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку, в системі з іншими. Системний підхід дозволяє виявити загальні системні властивості і якісні характеристики окремих елементів, що складають систему» [67, с.82].

Науковець Л. Бутенко зазначила: «важливо відзначити, що наукові положення системного підходу використовуються як методологічне підґрунтя з одного боку для дослідження педагогічних явищ та процесів, визначення їхніх системних характеристик та умов функціонування в соціокультурному середовищі та з іншого – для моделювання, розробки та забезпечення педагогічних систем як цілісних феноменів освітньої практики» [27, с.88].

Сутність та історичні аспекти виникнення системного підходу розглядає дослідник Я. Зорій, який вказав, що «системний підхід полягає у вивченні упорядкованого та складно організованого об'єкта як цілого, що складається з багатьох взаємопов'язаних між собою компонентів» [75, с.148]. Праці науковців, які досліджували системність у контексті суспільства, визначаючи її сутність та історію розвитку, стали основою для формування системного підходу. Системний підхід

з'явився у відповідь на інтенсивний розвиток аналітичних підходів у науці. Його описують як спосіб представлення об'єкта у вигляді системи та методи її розробки. Саму системність же визначають як одну зі складових методології науки. Науковець С. Сисоева говорить про те, що «будь-яка система характеризується впорядкованістю зв'язків і відносин між складовими, компонентами, елементами, а також їх цілісністю, інтегративністю, що має специфічні особливості в різних системних об'єктах. Компонент є мінімальною одиницею системи, а структура розглядається як закономірні стійкі зв'язки між її складниками, що відображають просторове та часове розміщення компонентів і характер їхньої взаємодії» [182, с.46]. Системний підхід описує всі явища як динамічні процеси організації та дезорганізації, де вищий рівень організації досягається тоді, коли властивості цілого якісно переважають суму властивостей його складових. Системний підхід не має єдиного визначення, оскільки трактується широко і неоднозначно, тому і у словниках можемо знайти різні визначення цього поняття. Великий тлумачний словник сучасної української мови (2005) дає таке визначення: «системний підхід – це спосіб теоретичного та практичного дослідження, при якому кожний об'єкт розглядається як система» [26, с.1321]. Слушною є позиція дослідника С. Гончаренка, де системний підхід визначається як «напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем» [45, с.305].

Системний підхід спрямований на розкриття цілісності об'єктів, виявлення в них різних зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. У наукових джерелах подають інші трактування або визначення системного підходу. Дослідник А. Гур'янов наводить інше трактування і вважає, що «системний підхід – це методологія дослідження об'єктів як систем. Система включає дві складові: 1) зовнішнє оточення, що включає вхід, вихід системи, зв'язок з зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок; 2) внутрішня структура – сукупність взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують процес впливу суб'єкта управління на об'єкт, переробку входу в вихід і досягнення цілей системи» [52, с.275].

Науковець О. Кустовська дає таке визначення «системний підхід – це один із головних напрямків методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженнях певних об'єктів як складних систем» [113, с.12]. У науковій літературі наводять і інші визначення. Так, наприклад, науковець О. Остапчук говорить про те, що системний підхід визначається як «дослідження конкретного об'єкту управління як системи, що включає в себе всі складові елементи або характеристики організації як системи, тобто характеристики входу, процесу, виходу» [156, с.4]. Американській інженер-дослідник А. Холл під системним підходом розумів «інтеграцію, синтез розгляду різних сторін явища або об'єкта» [257, с.46-48]. Формування системного підходу пов'язане з роботою С. Оптнера. На його думку «системний підхід – це адекватний засіб дослідження і розробки не будь-яких об'єктів, що довільно називаються системою, а лише таких, котрі є органічним цілим» [285, с.56-58].

В сучасних наукових дослідженнях широко застосовується системний підхід як спосіб вивчення, аналізу й узагальнення педагогічних фактів і явищ у процесі пізнання. В нашому дослідженні системний підхід використовується для реалізації завдань означеної роботи: для вивчення питання формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту та розвиток іншомовної комунікації як певної системи з врахуванням різних чинників та факторів у поєднанні навчальної і позанавчальної роботи; ми використовуємо його для цілісного бачення процесу формування готовності до професійної іншомовної комунікації, як процесу взаємопов'язаних факторів. Системний підхід для засвоєння знань у професії фахівця морського транспорту дає змогу окреслити перспективи навчання та ключові компоненти взаємодії з огляду на сучасні тенденції розвитку судноплавства реальні потреби і можливості, що постають під час навчання майбутніх фахівців морського транспорту, координацію і взаємодію таких систем як освіта і техніка, особливо, коли мова йде про розвиток технічних засобів забезпечення робочого місця майбутнього офіцера морського транспорту (містка). Безпосередньо ж у діяльності викладача він дає змогу викладати свій предмет в нерозривному зв'язку з

іншими фаховими дисциплінами, що є необхідним і першочерговим правилом для навчання майбутніх фахівців морського транспорту, а саме навчання іншомовної комунікації у поєднання з дисциплінами професійно зорієнтованими.

При використанні системного підходу в підготовці майбутніх фахівців морського транспорту має враховуватися, що вдосконалення досліджуваної проблеми, потягне за собою вдосконалення і усієї системи. Це означає, що використання нових методів і форм навчання студентів у позанавчальній роботі потребує системного підходу до вивчення можливостей інноваційних підходів і дослідження реалізації технологічних інновацій, яке пов'язане з поліпшенням і введенням нових можливостей у системі професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту. В цілому системний підхід у формуванні готовності фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації визначає цілісність виховного процесу у закладах вищої освіти. У нашому дослідженні він дозволяє розглядати процес формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації: цілісно і системно, як збалансованість різних його складових.

Культурологічний підхід

Розгляд запровадження культурологічного підходу в освіті засвідчує його різновекторність та багатоаспектність. Ось, наприклад, вектор направлений на культурно-історичну психологію, на вивчення взаємозв'язків мислення, мови і творчості висвітлений в працях Г. Сковороди, О. Потєбні [60, 85], у роботах вони окремо описали традицію культурно-історичного аналізу психологічних феноменів; науковець Л. Хрящевська пише, що концепція діалогу культур розкривається у наукових працях Ф. Гребнера, Р. Гейне-Гельдерна, У. Ріверса, В. Шмідта [227]; дослідженням раціогуманістичних принципів у психології займався Г. Балл [8]. У дослідженнях М. Гриньової, С. Сисоевої, Л. Хоружої [47, 180, 225] увага акцентується на зв'язку з педагогічною культурою, що утворюється в умовах особистісно-компетентнісної освіти. Але дослідженням, які стосуються саме культурологічного підходу в освіті, присвячені праці М. Бастун, С. Машкіна [11,

199] Дослідники виокремили і розробили основні ключові положення культурологічного підходу, а разом тим і принципи розбудови освітнього процесу в контексті культурологічного підходу при різнопрофільному навчанні [199, с.24-25].

У монографії «Теорія і практика професійної акмеології» О. Вознюка, О. Дубасенюк, Ю. Костюшко, Н. Осадчук та Н. Сидорчук процес культурологічної підготовки майбутніх фахівців розглядається, як такий, при якому підготовка у закладах вищої освіти має здійснюватися з погляду на специфіку професійної діяльності майбутнього фахівця. У нашому дослідженні з урахуванням специфіки професійної діяльності фахівця морського транспорту [202]. Інколи освітня парадигма спирається на підходи, спрямовані на формування цінностей і змісту діяльності, культури сучасного фахівця. У сучасному науковому світі існує величезна кількість трактувань терміну культура як феномену системи цінностей, що перебувають у певній ієрархії та соціальних процесів, що породжують культурні цінності у певний історичний період. Чимало існує і визначень поняття «культурологічний підхід», як наприклад, це освітній, виховний та культурний процес, що протікає в освітньому культурному середовищі.

Інше визначення культурологічного підходу – це сукупність теоретико-методологічних положень та практичних організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на передачу та створення культурних цінностей в сфері освіти. Або ще один: культурологічний підхід – це вивчення особистості у взаємодії з культурною моделлю, в контексті її культурологічного буття [112].

Загальновизнаним вважається твердження про те, що культурологічний підхід має на меті дослідження світу людини в межах її культурного буття. Аналіз дозволяє визначити сенс, яким наповнений світ для конкретного народу. Культурологічний підхід в освіті передбачає вивчення феномену культури як ключового елемента в поясненні і розумінні самої людини, її життя та свідомості. Культурологічний підхід у педагогіці – це реалізація всіх положень і підготовка фахівця-носія національної і професійної культури. У межах дослідження культурологічний підхід фокусується на баченні людини крізь призму самого

поняття культури. У результаті людина розглядається як активна, вільна особистість, здатна до самостійного визначення в спілкуванні з іншими особистостями і культурами.

Для вивчення застосування змісту культурологічного підходу до навчального процесу особливе значення набуває положення про те, що культура розглядається більше як антропологічний феномен. У своїй основі вона виступає як самореалізація особистості, розгорнута в часі. У людини виникає необхідність реалізовувати імпульси, які не є інстинктивними.

Науковець О. Вознюк вважає, що «культурологічний підхід визначається сукупністю методологічних прийомів, які забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального і психологічного життя, зокрема сфери освіти і педагогіки, через призму системоутворювальних культурологічних понять ("культура", "культурні зразки", "норми", "цінності", "побут", "спосіб життя", "культурна діяльність", "полікультурність", "транскulturність", "інтеркультурність" та ін.) [33, с.13].

Професійна діяльність відіграє важливу роль у житті людини. Саме тут відбувається розвиток людини як особистості, індивідуальності. «Проте нинішня система підготовки певною мірою не в змозі забезпечити ефективну діяльність майбутніх фахівців морського транспорту вони не завжди підготовлені до тієї професійної реальності, в якій їм доводиться проявляти себе. Саме тому в наш час особливої актуальності набуває питання формування моделі фахівця-професіонала в контексті культурологічного підходу» [199, с.24-25]. Культурологічний підхід тягне за собою зміни орієнтирів сучасної освіти. Педагогічні дослідження, що сприяють зміні парадигми освіти, націлені на переосмислення її змісту та технологій, говорять про необхідності створення середовища, що відображає культурні цінності та сприяє розвитку культури здобувача освіти і, отже, забезпечення його успішної соціалізації та адаптації в освітньому просторі.

У нашому дослідженні культурологічний підхід дозволяє розглядати людину як частину культури, а іноземну мову, як спосіб освоєння інших культур. Розглядаючи специфіку культурологічного підходу у підготовці майбутніх фахівців

морського транспорту маємо зазначити, що це планомірний процес педагогічного впливу через створення специфічних педагогічних умов та через використання прийомів, форм, засобів, методів, які передують створенню спеціального середовища, складові якого визначають розвиток майбутнього фахівця, формування культурологічних знань, умінь та навичок, які є незамінними для будування подальшої професійної діяльності та самореалізації у морській галузі. Все це формує майбутнього фахівця з широким світоглядом. Основною метою професійної освіти майбутніх фахівців морського транспорту є підготовка компетентного й кваліфікованого фахівця, здатного до ефективної професійної діяльності за фахом на конкурентному ринку праці.

Культурологічний підхід спрямований на формування майбутніх фахівців морського транспорту як професіоналів у своїй справі, здатних повноцінно освоїти стратегії вивчення інших культур або культури особистого чи професійного інтересу; опанувати та зрозуміти цінності національної і світової культури; розвивати культуру сприйняття багатокультурного світу і прагнути до пізнання різних народів та їх культур; етично, толерантно та з гідністю поводитися з людьми інших культур; усвідомлювати належність до певної культури та відповідальність за рівень і результати репрезентації власної культури безпосередньо під час професійної діяльності з колегами, представниками інших спільнот; правильно інтерпретувати та систематизувати різноманітні явища культури; цінувати й поважати базові досягнення національної та світової культур.

Підготовку майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації доцільно організовувати в контексті міжкультурного діалогу, що сприяє формуванню готовності студентів до спілкування в багатокультурному середовищі, мультинаціональних екіпажах.

Компетентнісний підхід

Освітні системи багатьох європейських країн, включаючи Україну перебувають у стані оновлення, реформування, спостерігається формування ключових компетенцій у студентів. Суспільству потрібні спеціалісти нового

покоління, активні, творчо мислячі, готові до самостійного пошуку наукових джерел та реалізації наукових знань на практиці. На думку багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, перспективним напрямком оновлення освіти, підготовки фахівців, які відповідають сучасним вимогам, слід розглядати компетентнісний підхід. У вітчизняній літературі компетентнісний підхід є предметом вивчення порівняно новим, проте йому вже присвячена значна кількість наукових досліджень Н. Авшенюк, В. Бадер, Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Кошук, О. Локшина, О. Овчарук, Н. Христич, О. Цюняк [96, 239, 15, 29, 104, 117, 147, 146, 226, 230, 231]. Модернізація традиційного навчання студентів у закладах вищої освіти, що ґрунтується на формуванні знань, умінь та навичок, здійснюється шляхом впровадження компетентнісного підходу. Таким чином, компетентнісний підхід включає сукупність принципів визначених цілями освіти, що виражаються в навчанні, самовизначенні, самоактуалізації та розвитку індивідуальності студентів; зміст освіти та організаційні форми навчання, орієнтовані на набуття студентами ключових компетенцій. Зміна освітнього процесу – необхідна, але далеко не достатня умова для формування компетентності студентів.

Освіта, побудована відповідно до компетентнісного підходу, має прикладну спрямованість. Тобто людина, яка освоїла певний ступінь освіти, має необхідні компетенції і готова з їхньою допомогою вирішувати певні практичні завдання.

Одним з головних аспектів оновлення змісту освіти є компетентнісний підхід, мета якого – забезпечення високої якості підготовки фахівців, адаптованого до вимог сучасного ринку праці. При описуванні компетентностей в професійній освіті дослідниця О. Тирон виділила наступні базових групи «які стосуються самого себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності і професійної діяльності; які відносяться до взаємодії людини з іншими людьми, здатністю працювати в команді; які регулюють діяльність людини, виявляються у всіх її формах, при виконанні її професійних обов'язків» [207, с.72].

Зміщення пріоритетів у бік потреби у фахівців не тільки знань, а й компетенцій вимагало відмови від традиційної жорсткої дисциплінарної моделі

навчання та переходу до більш адаптивної – компетентнісної. У зв'язку з цим відбувається переоцінка результату освітнього процесу і тим самим фіксується компетентнісний підхід в освіті.

У рамках Болонського процесу компетентнісний підхід розглядається як інструмент посилення соціального діалогу закладів вищої освіти зі світом праці, за допомогою поглиблення їхньої співпраці.

Ідея компетентнісної освіти почала трансформуватися у 70-х роках минулого століття у США та країнах Західної Європи, де надзвичайно відчутно виявилася розбіжність між вимогами ринку праці та результатами освіти. Л. Морська зазначає, що «представники бізнесу критикували професійні навчальні заклади за відсутність у випускників якостей, необхідних для розвитку економіки та наголошували, що вони більшою мірою зацікавлені у базисній готовності випускників, ніж у спеціальній підготовці до конкретних операцій» [135, с.46].

Компетентнісний підхід дозволяє здійснити відбір змісту професійної освіти у відповідності до потреб ринку праці та одночасно орієнтує на кращі приклади успішної діяльності працівників обраної професії. Компетентнісний підхід надає першочергового значення не поінформованості здобувача освіти, а вміння вирішувати задачі, які виникають у пізнанні навколишніх явищ, освоєння сучасної техніки і технологій, за необхідності вирішувати власні проблеми.

Науковець О. Овчарук присвятила монографію питанню компетентнісного підходу «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» [146, с.13-39]. В роботі описується компетентнісний підхід через ідеї та уявлення західних і вітчизняних науковців та представлений список головних компетентностей, а саме: вміння навчатися; компетентність соціальна, загальнокультурна, здоров'язберігаюча, громадянська, підприємницька, компетентність з інформаційних технологій та у галузі комунікаційних технологій.

Визначення компетентнісного підходу дає науковець Є. Білоусов: «це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінки результатів навчання» [19].

Мета сучасної освіти у системі підготовки фахівців морського транспорту полягає в тому, щоб дати майбутньому фахівцю не тільки необхідну підготовку, але й базу умінь і навичок для безперервної освіти протягом усього професійного періоду.

Переглянувши звітну інформацію подану у відкритих джерелах Інтернету, можна зробити висновок, що стан українського флоту є катастрофічним. 70% кораблів українського флоту експлуатуються понад встановлений термін. За час незалежності України кількість торговельних суден значно зменшилась. Згідно з даними UNCTAD, український торговельний флот зазнав значного скорочення з 1993 по 2021 рік. Дедвейт флоту зменшився з 6,18 млн тонн (0,9% світового флоту) до 391 тис. тонн (0,02% світового флоту), тобто майже в 16 разів. І попри такий невтішний прогноз приблизно 40% усіх екіпажів на суднах європейських судновласників несуть вахту моряки – вихідці з України [19].

Міжнародна морська галузь готує моряків по всьому світу за своїми правилами, прописаними у статуті Міжнародної морської організації (ІМО). Ці правила та вимоги, які ґрунтуються на мультирівневній підготовці фахівців морського транспорту на основі компетентнісного підходу, подані у документі Міжнародної конвенції з підготовки та дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ 78/95). Ці вимоги прийняті в багатьох країнах світу і для України такий напрямок в організації навчального процесу є так само актуальним.

Актуальність впровадження компетентнісного підходу в систему підготовки кадрів в Україні посилюється у зв'язку з виходом нашої країни на світові ринки праці. Для морської ж галузі, яка є міжнародною, таке завдання стає першочерговим.

Поняття «компетентність» прийшло в освіту зі сфери виробництва. Різні підходи до тлумачення сутності компетентності пояснюються мабуть тим, що визначення даного поняття багатогранне. У психолого-педагогічних дослідженнях немає єдиного трактування поняття «компетентність». Великий тлумачний словник сучасної української мови (2005) дає таке визначення «компетентність – властивість

за знач. компетентний. // Поінформованість, обізнаність, авторитетність. Компетентний – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний. // Який ґрунтується на знанні, кваліфікований» [26, с.560].

Енциклопедія освіти (2021) визначає компетентнісний підхід, як «підхід до визначення результатів навчання, здобутих кваліфікацій, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей освіти і за своєю сутністю є людино центрованим. Здійснюється в межах результативної парадигми та концепції вимірюваної якості освіти. Дає змогу зробити освіту, освітні програми, навчання, кваліфікації особи прозорими і зрозумілими, вимірювальними і порівнюваними, впізнаваними і визнаними, портативними і мобільними, індивідуалізованими і оптимізованими, що важливо в контексті євроінтеграції та глобалізації» [64, с.469].

Компетенцію розглядають як сукупність взаємозалежних якостей особистості, що відображають задані вимоги до освітньої підготовки здобувачів освіти, а компетентність – як володіння людиною відповідною компетенцією У поняття "компетентність" вкладаються як характеристики, безпосередньо пов'язані з професійною діяльністю, так і більш універсальні особистісні характеристики та поведінкові моделі. До того ж логіка компетентностей дозволяє брати до уваги знання та досвід у різних сферах професійної та іншої діяльності, які людина опанувала протягом свого життя. З цієї точки зору, компетентність має дві сторони: одна звернена до професійної діяльності, а інша - до людини.

Науковець О. Локшина посиляючись на Європейську довідкову рамку ключових компетентностей для навчання впродовж життя, що затверджена Рекомендацією Європейського Парламенту та Європейської Ради від 18 грудня 2006р., розглядає компетентність як комбінацію знань, умінь і ставлень, що виявляються у відповідному контексті.

Довідковою рамкою визначено вісім ключових компетентностей, що необхідні громадянам для успішного функціонування в Європейській Спільноті, а саме:

- ✓ спілкування рідною мовою;

- ✓ спілкування іноземними мовами;
- ✓ математична компетентність та базові компетентності з науки і технологій;
- ✓ цифрова компетентність;
- ✓ вміння вчитися;
- ✓ соціальна і громадянська компетентності;
- ✓ ініціативність та підприємливість;
- ✓ культурна обізнаність та самовираження. [214, с.21-30].

Майбутнє професійної освіти, яка має модернізуватися – це компетентнісний підхід. За твердженнями дослідників можемо зробити висновок що, сучасна професійна освіта має базуватися на «засадах визнання пріоритету індивідуальності здобувача освіти; співвідношення технологій професійної освіти із закономірностями професійного становлення особистості; визначення змісту професійної освіти рівнем розвитку соціальних, інформаційних, виробничих технологій; випереджальний характер професійної освіти; ефективність професійно-освітнього процесу; максимальне звернення професійної освіти до індивідуальних потреб особистості у самоорганізації, самовизначенні і саморозвитку» [199, с.64]

Реалізація професійної освіти на основі компетентнісного підходу стає суттєво необхідною в ситуації, коли змінюються технології, умови праці, а особливо конкуренція стає гнучкою та вимагає іншого фахівця, здатного проявляти активність у мінливих умовах. Саме тому доцільним є звернення до компетентнісного підходу, що охоплює як конкретні професійні так і надпрофесійні якості майбутнього фахівця морського транспорту.

Компетентнісний підхід у нашому дослідженні виступає об'єднуючим чинником цілісного навчання, так як весь процес навчання відбувається з урахуванням набутих компетентностей під час навчання і, безпосередньо, формування готовності до професійної іншомовної комунікації буде формуватися на компетентнісних засадах.

Особистісний підхід

Оскільки сьогодні є загальноновизнаним положення про те, що пріоритетною ціллю освіти є розвиток особистості [72], тож ми не можемо будувати зміст освітнього процесу без урахування структури особистості, структури її діяльності і структури предмета та продукту цієї діяльності.

Актуальність гуманістичних ідей, які висвітлює особистісний підхід досліджували такі науковці як О. Аніщенко, І. Бех, О. Пехота [154, 13, 160]. Він залучає багатьох авторів і висвітлюється в дисертаційних дослідження Л. Бутенко, К. Журба, О. Кошук [27, 67, 105]. У філософській, психологічній та педагогічній науці є велика кількість робіт, присвячених проблемі особистості як психологічного так і соціального феномену М. Боришевський, А. Лучинкіна, С. Максименко, І. Рожелюк, Л. Сердюк, В. Турбан, В. Ягупов, О. Якимович [23, 118, 168, 176, 169, 210, 243, 244]. Проаналізувавши роботи вчених дотримуючись різних формулювань у визначенні поняття «особистість» можна виокремити, що особистість – це продукт різних видів людської діяльності, серед яких ключове місце належить освітній діяльності, а також що особистістю не народжуються, а стають.

Словник-довідник з професійної педагогіки дає наступне визначення: «Особистісний підхід допомагає вихованцю усвідомити самого себе як особистість, виявити, розкрити його можливості, сприяє становленню самосвідомості, здійсненню особистісно значущих і суспільно прийнятих самовизначень, самореалізації і самоствердження. Своєрідність особистості збагачує колектив та інших його членів, якщо зміст, форми організації життєдіяльності різнобічні і відповідають віковим особливостям і інтересам» [183, с.124].

Про важливість змістовної, сенсорної сфери особистості згадує С. Каліщук і у своїй роботі підтримує думку, що «основою, фундаментом особистості є зміст її психіки, і насамперед зміст свідомості. Одиницею цього змісту є сенс як універсальна категорія, це є індивідуальне, суб'єктивне зображення об'єктивної дійсності та досвіду взаємодії з нею індивіда. Актуально у свідомості думки набувають форми знань, переживань, ціннісних відносин тощо. Таким чином

специфіку тієї чи іншої особистості визначає специфіка змісту її індивідуальної свідомості та індивідуального досвіду» [79, с.81-82].

Однак, той чи інший рівень розвитку всіх підструктур особистості має місце у кожного індивіда, і в цьому сенсі кожна людина особистість. Проаналізувавши роботи вище означених дослідників ми вважаємо, що критерієм оцінки ступеня досягнення освітньої мети може бути рівень сформованості такої особистісної якості студента, як здатність ставати суб'єктом власної життєдіяльності, яка спирається на такі підструктури особистості: знання, досвід діяльності, систему змістоутворювальних мотивів цієї діяльності, свідомість як індивідуальне відображення об'єктивної реальності, риси характеру, систему ціннісних по відношенню до світу, тобто ті особистісні якості та властивості людини, які зумовлюють її діяльність та поведінку.

У нашому дослідженні особистісний підхід реалізується на основі принципів особистісно-(з)орієнтованого навчання, що враховує індивідуальні потреби та можливості майбутніх фахівців морського транспорту.

Особистісно-(з)орієнтоване навчання ґрунтується на теоріях особистісно-(з)орієнтованого підходу.

Дослідники Г. Балл, І. Бех, Н. Бібік, С. Максименко [9, 13, 15, 171] єдині у своїх висловлюваннях, щодо того, що особистісний підхід в освіті змінює процес освіти і переводить її на сучасний гуманний рівень завдяки поєднанню «розумної вимогливості з утвердженням людської гідності тих, хто навчається» через комунікативні форми навчання такі як діалог, дискусія тощо [105, с.173].

Науковець І. Бех вважає, що «особистісно-зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети» [137, с.29]. Особистісно-зорієнтований підхід в освіті має перетворити освітній процес на більш гуманний, поширити основоположні принципи справедливості і поваги, розкрити потенційні можливості людини, спонукати її до особистісної творчості.

У дослідженнях розглядаються різні аспекти особистісно-зорієнтованого підходу: тенденції розвитку гуманістичних технологій в освіті, існуючі моделі особистісно-зорієнтованого навчання. Проте питання, які стосуються побудови змісту освіти в логіці цього підходу, майже не порушуються. Разом про те реальна педагогічна практика багато в чому побудована на зв'язку структур діяльності та змісту, отже названі предмети, якщо вони беруться у контексті педагогічного дослідження, орієнтованого практику, є пов'язані.

У рамках дидактичного дискурсу особистісний підхід виокремлюється через категорії мети, змісту освіти, діяльності викладання та навчання. Організація особистісно-зорієнтованого навчання передбачає створення умов, за яких здобувач освіти може вільно досліджувати та обирати освітній шлях, керуючись власним досвідом, внутрішньою мотивацією до навчання та когнітивними потребами. Особистісно-орієнтоване навчання не означає застосування єдиного шаблону. Індивідуальність людини формується в соціумі та під його впливом, а не окремо від нього. У контексті практично-орієнтованої педагогіки актуалізується потреба у розробці механізму відбору змісту освіти, який корелював би з принципами особистісно-зорієнтованого навчання, базуючись на визнанні індивідуально-природних характеристик особистості та соціально-культурному контексті її самовизначення.

Слушною є думка дослідниці О. Савченко, яка дає наступне визначення особистісно-зорієнтованого підходу у навчанні «організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками» [64, с.692] Науковець О. Савченко наводить ознаки особистісно-зорієнтованого підходу у навчанні: «гуманне суб'єкт-суб'єктне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу; діагностично-стимулюючий спосіб організації навчального пізнання; діяльнісно-комунікативна активність учнів; проектування вчителем (а згодом і учнями) індивідуальних досягнень в усіх видах пізнавальної діяльності; якомога повніше

врахування у доборі змісту, методиках, стимулах навчання та системі оцінювання діапазону особистісних потреб» [64, с.692-693]. Особистісно-зорієнтований підхід спрямований на створення сприятливих умов для індивідуальної самореалізації та розвитку особистісних якостей здобувача освіти, сприяючи його саморозвитку.

Дослідниця Л. Бутенко у дисертаційному дослідженні охарактеризувала особистісно-зорієнтований підхід як такий, що «передбачає послідовне ставлення до здобувачів освіти як до суб'єктів власного розвитку, забезпечення ситуацій для здобуття досвіду «бути особистістю», студентоцентровану спрямованість навчання у ЗВО, обґрунтування шляхів та способів розкриття індивідуальних можливостей студентської молоді, визнання вчителя / викладача як носія цінностей культури, ідеалів, духовності, розгляд змісту професійної освіти як підґрунтя для актуалізації та розвитку досвіду, ціннісно-сміслової орієнтації майбутніх фахівців, світоглядного самовизначення» [27, с.147-148].

Науковець К. Журба у дисертаційному дослідженні говорить про те, що особистісно-зорієнтований підхід – «це продумана система знань і умінь, з метою вироблення у суб'єкта відповідного алгоритму моральної поведінки, котра б сприяла активізації знань, їх переходу з пасивного на активний діяльнісний рівень через осягнення смислу життя, творчу і життєву самореалізацію особистості» [67, с.124-125].

Формування готовності до професійної іншомовної комунікації має індивідуальну направленість, тому без урахування особистісних рис, властивостей розвитку не можна реалізувати будь-яку ідею, що і надає важливості використання особистісного підходу в нашому дослідженні. Особистісно-зорієнтований підхід для майбутнього фахівця морського транспорту спрямований на розкриття власних характеристик здобувача освіти, на осмислення ним особистих життєвих ситуацій, також націлює його на самореалізацію та фокусує його на перспективах і планах на професійне життя, а також спрямований на подолання негативних якостей чи проявів поведінки.

Наведені нами вище погляди вибудовують єдину точку зору на «особистісно-зорієнтоване навчання» як: навчання, при якому необхідно звільнити спочатку задане прагнення здобувача освіти до знання, виявити у змісті освіти резерви особистісного плану для формування у нього концептуального мислення та стимулювання його пізнавальної активності.

Діяльнісний підхід

Діяльнісний підхід вивчали, описували та розглядали у своїх роботах як вітчизняні О. Мартиновська [120], так і зарубіжні науковці Дж. Брунер і Дж. Дьюї, К. Роджерс і Дж. Фрейберг [10, 277]. У процесі діяльності та спілкування з іншими людьми особистість формується і водночас впливає на характер цієї діяльності та спілкування.

В Енциклопедії освіти (2021) діяльнісний підхід визначається як «один з методів/підходів, на якому базується більшість сучасних технологій і систем навчання. Його засади – психологічне положення про те, що психіка людини, формування її свідомості нерозривно пов'язана з її діяльністю і нею обумовлена» [64, с.250].

Психологи і педагоги приділяють велику увагу відносинам між людьми та їх роллю у виникненні, розвитку та освоєнні індивідом людської діяльності. В основі діяльності лежить процес взаємодії між суб'єктом та об'єктом. Предметність є головною властивістю, що визначає сутність цієї взаємодії. Людські відносини реалізуються через різноманітні види діяльності, включаючи комунікацію. Предмет у цьому контексті виступає лише посередником, хоча й не є простим природним об'єктом, а містить у собі результати попередньої людської діяльності. Також вважають, що «діяльність — це, перш за все, цілеспрямоване перетворення, зміна матеріальних умов життя людини, які, своєю чергою, змінюють її свідомість та особистість» [27, с.90].

Словник-довідник з професійної педагогіки (2006) дає визначення «діяльності – це специфічно людська, регульована свідомістю активність, зумовлена потребами і спрямована на пізнання та перетворення зовнішнього світу людини; фізична та

психологічна форма активності суб'єкта; мотивований процес досягнення усвідомлено поставленої мети з використанням тих чи інших засобів та прийомів для її досягнення» [183, с.60].

Філософський енциклопедичний словник (2002) визначає зміст діяльності як «форми активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Для людської діяльності характерний вибір можливостей та відповідно – прийняття рішень. Діяльність здійснює перманентну трансформацію суб'єктивного в об'єктивне та навпаки. Ця трансформація виявляє особливості людського духу, який, зрештою, і створює потенціал діяльності» [218, с.163].

Енциклопедія освіти (2021) надає наступне визначення: «діяльність – особлива форма активного ставлення людини до зовнішнього світу, яка виявляється в системі дій, спрямована на досягнення мети; її зміст – доцільні зміни і перетворення в собі і навколишній діяльності. Основними характеристиками діяльності є предметність, цілеспрямованість, продуктивність, усвідомлений і соціальний характер та суб'єктивність» [64, с.251].

У процесі дослідження «діяльності» дослідниця О. Мартиновська висуває положення, які стали основою «осмислення образу світу вчителя як передумови і результату проектно-впроваджувальної діяльності» [120, с.58]. Ще однією особливістю діяльності – є її цілеспрямований та свідомий характер, що не дозволяє плідно застосувати саме поняття до аналізу джерел та механізмів творчості. Діяльність за визначенням не може початися, перш ніж буде утворена мета, але сам процес цілеутворення є базою творчості, в якій діяльність тільки його виконавча частина.

Для обґрунтування специфіки цілей та змісту поставлених нами задач нашого дослідження важливе значення має положення про особистість, де йдеться про те, що «розвиток особистості відбувається в результаті, по-перше, власної, самостійної, по-друге, творчої діяльності» [105, с.167].

Діяльності надається виняткове значення, як фактору та умові розвитку всіх підструктур особистості (свідомості, психічних властивостей, здібностей, характеру): «у діяльності людини, у її справах – практичних та теоретичних – психічний, духовний розвиток особистості не тільки проявляється, а й відбувається» [157, с.9-10]. Саме тому основне місце серед особистісних властивостей займають «система мотивів і завдань, які ставить собі людина, властивості її характеру, що зумовлюють вчинки людей (тобто ті їхні дії, які реалізують або виражають ставлення людини до інших людей), та здібності людини (тобто властивості, які роблять її придатною до історично сформованим формам суспільно корисної діяльності)» [157, с.8].

У монографії «Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту» науковець О. Немеш виділяє у структурі особистості план змісту «план змістових утворень, що характеризують особистість з боку змісту, з боку її мотивації, життєвих цілей, загальної спрямованості – і план висловлювання, що включає такі структури, як здібності та риси характеру, які відповідають за особливості прояву особистості під час її діяльності» [142, с.157]. Також він вважає за необхідне виділити у структурі особистості її «ядро», головну особистісноутворюючу основу. Такою основою особистості є ставлення до дійсності, мотиви її діяльності. Тож саме ці параметри є найважливішими підставами особистості людини, які він описує як: «особистість людини створюється об'єктивними обставинами, але не інакше як через цілокупність її діяльності, яка здійснює її ставлення до світу. Її особливості та утворюють те, що визначає тип особистості» [142, с.89]. Особливістю будь-якої людської діяльності є її змістоутворюючі мотиви тому «ступінь ієрархізованості цих мотивів», «внутрішнє співвідношення головних мотиваційних ліній у цілокупності діяльності людини визначають як би загальний «психологічний профіль» особистості» [142, с.90], те, що називають спрямованістю особистості. «Що ж до інших підструктур особистості, серед яких досвід (знання, навички, звички тощо.), всі вони інакше розпізнають себе, наприклад, як умови» [142, с.91].

Науковці К. Роджерс та Дж. Фрейберг пишуть, що «перша з названих характеристик діяльності пояснює, що ні викладач, ні хтось інший не формують особистість студента. Студент розвиває себе сам, без його власних зусиль, процес розвитку не відбудеться. Друга характеристика особистісно розвиваючої діяльності обґрунтовує необхідність її творчого характеру всупереч традиційному розумінню навчання як процесу споживчої діяльності – передачі та засвоєння знань» [277, с.60]. Вищезначене дозволяє нам зробити висновок, що метою роботи викладача є не формування особистості студента, а організація такої його діяльності, у якій і відбудеться «породження» особистості, цього специфічного освітнього процесу.

Таким чином, ми можемо визначити у змісті діяльності її зовнішній план – предмет, на перетворення якого спрямована діяльність, дії, що ведуть до досягнення мети, тобто до отримання продукту діяльності, та внутрішній план – ставлення до предмета та продукту діяльності, їх важливість для суб'єкта .

У своїх працях дослідник Дж. Брунер також виділяє у структурі процесу навчання навчальну та предметну діяльність, проте характер взаємозв'язку цих двох видів діяльності пояснюється ними дещо інакше. Як зазнає автор, у природних умовах (тобто поза межами навчального закладу) процес пізнання завжди здійснюється у контексті інших видів діяльності: ігровий, трудовий, комунікативній [251, с.202-204]. Він критикував «відокремлений від безпосередньої практики абстрактний метод навчального закладу» [250, с.236] і говорив, що в своєму найгіршому варіанті такий метод перетворюється на просте зубріння, а отриманні знання мало що мають з реальним життям суспільства [250, с.236-238].

Досліджуючи теоретичні основи формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи доцільно застосовувати діяльнісний підхід. Зміст підходу полягає у орієнтації на розвиток особистості, провідна роль в якому належить діяльності. Ці два компонента: особистість і діяльність невід'ємно пов'язані один з одним. Як зазначає дослідниця О. Мартиновська, особистість виступає суб'єктом діяльності, а діяльність визначає розвиток власних якостей. Підхід базується на

принципі визнання унікальності та індивідуальної самоцінності людини як суб'єкта діяльності [120, с.55]. Підґрунтям підходу є взаємозв'язок особливостей структури образу світу людини і здатності до самореалізації у професійній діяльності.

Тому ми можемо зробити висновок, що набуті нові знання необхідно використовувати в процесі навчання як засіб регулювання та здійснення різних видів діяльності і не потрібно покладатися на віддалене майбутнє. Інакше кажучи, діяльність здобувача освіти у реальному житті, поза навчальним закладом чи то в ньому має протікати у контексті різних видів діяльності і як людини, і як особистості.

Описати та вивчити досвід, який отримує людина при реалізації недіяльнісних форм взаємодії зі світом, забезпечити сприятливі умови доступу до нього – завдання, яке за визначенням важко розв'язати при використанні понятійного апарату теорії діяльності. Тут набагато перспективніший не діяльнісний, а особистісний підхід. Це протиставлення не мало сенсу, якби вдалося довести, що всі основні зміни в особистості з'являються в ході діяльності. Зважаючи на вище зазначене доцільно акцентувати увагу на особистісно-діяльнісному підході для розкриття та реалізації поставлених задач при вивченні поданої проблеми.

Постійно узгоджувати суб'єктивний досвід здобувача освіти зі змістом освіти, визнавати цей досвід першоосновою пізнання, унікальною цінністю.

Методологія вищої освіти реалізує таку концепцію де людина визнається головною цінністю і метою навчання; підтримує й розвиває суб'єктні властивості й індивідуальність здобувача освіти (особистісно-зорієнтований підхід); породжує у здобувачів освіти особистісні сенси навчання та життя, залучає до світу культури (культурологічний підхід); розвиває творчий потенціал особистості (особистісно-діяльнісний підхід); стимулює здобувачів освіти до самостійного розв'язання професійних задач під час навчання.

Нами було розглянуто теоретичні основи досліджуваної проблеми. Здійснено теоретичний аналіз наукової проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Узагальнення

результатів проаналізованих наукових теорій та визначення професійної сфери діяльності майбутніх фахівців морського транспорту дало змогу виокремити низку наукових теорій і методологічних підходів.

Рисунок 1.1. Перелік наукових теорій і методологічних підходів дослідження

Отже, теоретичний аналіз проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, визначення наукових концепцій і теорій: систем, культури, компетентнісного розвитку, особистісного розвитку, діяльності, уможливили обґрунтування відповідних методологічних підходів. А саме: системний, культурологічний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний. Обґрунтовано доцільність застосування методологічних підходів з точки зору їх практичного застосування для реалізації завдань наукового дослідження. Окреслено особливості професійної діяльності фахівців морського транспорту, що дозволило імplementувати зазначені методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту.

1.2. Характеристика базових понять дослідження.

Для розуміння сутності наукової проблеми важливе значення має вивчення базових понять дослідження, на яких воно будується. Тема нашого дослідження є міждисциплінарною і використовує різні поняття. Ці поняття слід розмежувати і розділити за ступенем їх значущості на базові та похідні. До базових ми віднесли такі поняття: «професійна іншомовна комунікація», «готовність», «фахівець морського транспорту» і «позанавчальна робота»; до похідних ми віднесли «процес формування».

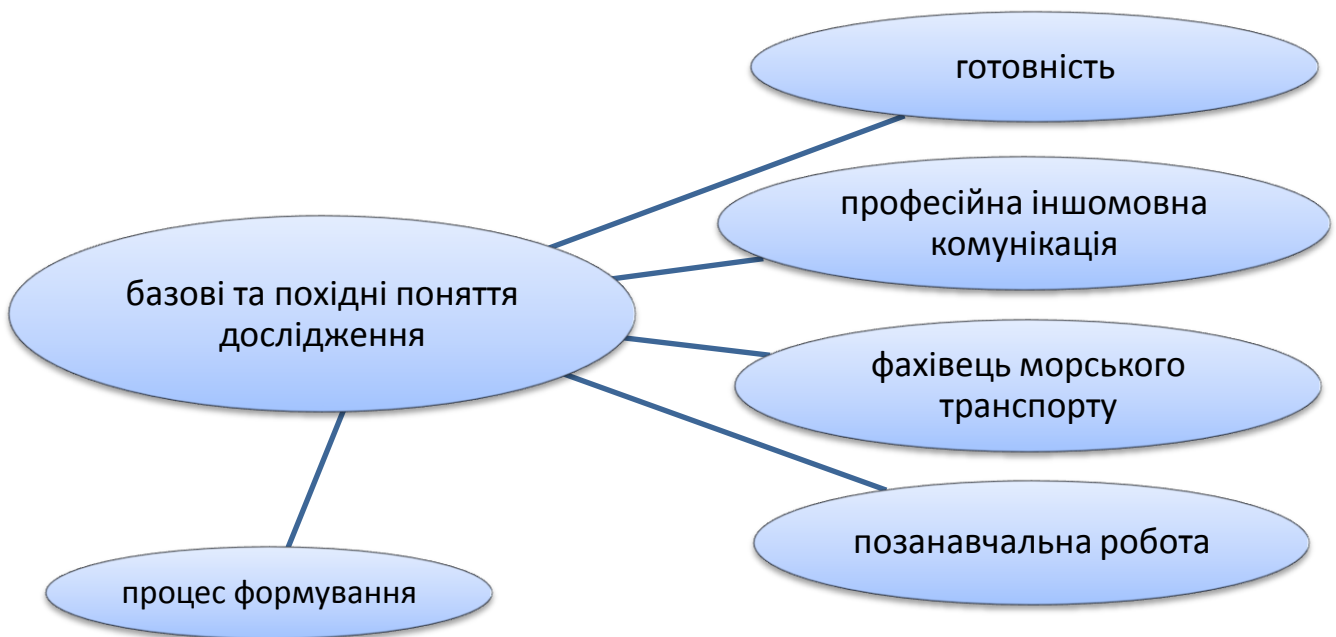

Рисунок 1.2. *Схема базових та похідних понять дослідження*

Охарактеризуємо базові поняття дослідження. Масштабне «розширення європейського і світового просторів у ХХІ столітті спонукають до прямих контактів між державними структурами, соціальними групами» [83, с. 41] впливають на професійну мобільність фахівців різних галузей в тому числі і морської сфери, «дають поштовх для культурних обмінів, наукового співробітництва, участі у науководослідницьких міжнародних проектах. Спілкування з представниками інших держав є першочерговою складовою для взаємодій різних країн, народів і їх культур. Професійна комунікація веде до інтенсивного розвитку суспільства, що в свою чергу призводить до глобалізації та розширення і стає реальністю сьогодення» [83, с. 42].

У зв'язку з формуванням Єдиного інформаційного простору на початку XXI століття, сучасний спосіб життя, підвищена соціальна мобільність та відкритість суспільства об'єднують людство в цілісну глобальну спільноту, де вища освіта відкриває можливості. Сьогодні особливо актуальними стають пошук нових шляхів до нового бачення науково-педагогічних знань та підвищення якості підготовки фахівців у тому числі і морського транспорту, які зможуть ефективно інтегруватися у світовий та європейський освітні процеси. Ключовими елементами сучасного професійного навчання є якісна підготовка спеціалістів, взаємодії з іноземними партнерами та врахування міжкультурних аспектів.

Специфіка майбутньої професії, а також умови навчання у закладах вищої освіти з підготовки фахівців для морського та річкового транспорту висувають особливі вимоги до соціально-психологічних якостей сучасних студентів.

Існує багато аспектів ефективної *комунікації* – старанне слухання, правильна мова тіла, чітка та відповідна вербальна взаємодія, добре продумане письмове листування, ретельно продумані запитання, навіть вибір спілкування в цілому. Вміння комунікувати має велике значення, коли справа доходить до успіху в роботі. Іноді сама робота залежить від правильного професійного спілкування.

Ефективна комунікація фахівців – є ключовою засадою безпеки професії моряка. Судноплавство – одна з міжнародних галузей транспорту, в якій ефективність комунікації відіграє першочергову роль, де продуктивність праці також будується на професійній комунікації. І так як членами екіпажів є представники різних національностей, то до професійної комунікації додається ще й іншомовна. Як пишуть І. Теотокас та М. Прогулакі, проблеми в професійній комунікації, непорозуміння, недбале ставлення до професійного спілкування – це ті загрози, що можуть привести до катастрофічних наслідків у відкритому морі, аж до летальних: втрати корабля і навіть членів екіпажу [288, с.385]. Міжнародні дослідження в морській галузі, які описали у статті «Компетентнісний підхід до формування навчальної мотивації студентів» дослідники С. Едгар, С. Е. Карр, Дж. Коннотон, А. Селенза наводять статистику: 60-70% аварій на морі трапляються

через людський фактор, і основною причиною є проблеми в комунікації між членами екіпажу [248, с.38]. Ми також зазначали, що «зростаючі вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту висувають нові завдання перед вищою освітою щодо умінь та навичок, знань стандартів професійної діяльності майбутньої професії» [83, с. 40].

Професійна підготовка майбутніх фахівців морського транспорту регламентується низкою законодавчих актів, нормативних документів і конвенцій, а саме: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення ваhti 1978 року», Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення ваhti 1978 року з поправками, Кодекс з підготовки і дипломування моряків та несення ваhti з поправками тощо.

У межах наукового дослідження виокремлюємо поняття «іншомовна комунікація» і «професійна комунікація» як засадничі, ключові поняття, що становлять основу процесу професійної іншомовної комунікації

Найчастіше комунікація означає спосіб передачі інформації, ідей за допомогою знаків, символів. Вчені Є. Щьокіна, Ю. Царюк, Є. Денісова поділяють думку, що «комунікація – це процес, який пов'язує окремі частини соціальних систем одна з одною, тобто вона є механізмом, який впливає на суспільне благо, та критерієм суспільного прогресу, який забезпечується завдяки скороченню тривалості запровадження комунікацій, збільшенню швидкості їх циркулювання та появі нових автоматизованих систем, покликаних продукувати динамічні процеси розвитку суспільства» [241, с.252]. По суті, комунікація є невід'ємною умовою людського існування та фундаментом діяльності суспільства.

У закладах вищої освіти Європи та США, як галузь наукового знання і як самостійна академічна дисципліна, теорія комунікації розвинулася в середині ХХ ст. З того часу вже склалася навіть певна традиція її викладання, а саме: протягом кількох десятиліть під час викладання курсу з теорії комунікації, вже з'явилась

спільнота кваліфікованих професіоналів, утворилися школи, видається навчальна та наукова літератури з цієї дисципліни.

Як зазначає дослідниця І. Милосердна, що терміни «комунікація», набув широкого застосування в різних галузях науки з появою робіт Н. Вінера, К. Шеннона, У. Ешбі. Зацікавленість проблемою комунікації була викликана насамперед швидким прогресом у галузях кібернетики, математичної теорії комунікації та новітніх електронних засобів зв'язку [130].

Постійне вдосконалення засобів комунікації є рушійною силою розвитку людства. Американський соціолог У. Шрамм зазначав, що саме прогрес у системі комунікації є основним рушійним чинником розвитку людської цивілізації [282, с.344-346].

Польський знавець комунікології Т. Гобан-Клас навів «сім типових визначень терміну «комунікація»: 1) комунікація як трансмісія (трансляція, передача) інформації, ідей, емоцій, умінь; 2) комунікація як розуміння інших, коли ми самі хочемо, щоб нас зрозуміли (комунікація як розуміння); 3) комунікація як вплив за допомогою знаків та символів на людей; 4) комунікація як об'єднання (створення спільноти) за допомогою мови чи знаків; 5) комунікація як взаємодія у вигляді символів; 6) комунікація як обмін значеннями для людей, які мають спільне у сприйнятті, прагненнях і позиціях; 7) комунікація як компонент суспільного процесу, який виражає групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль» [174, с.54-55]. Комунікація — це інформаційна взаємодія між багатоконпонентними динамічними системами та їх частинами, які можуть отримувати інформацію, збирати її та обробляти.

Науковець К. Черрі говорить про те, що «комунікація у широкому сенсі є соціальним об'єднанням індивідів за допомогою мови чи символів, встановленням загально значимих наборів правил різної цілеспрямованої діяльності» [252, с.56]. Р.Сміт, А. Пулфорд та інші у роботі говорять, що «комунікація – це акт відправлення інформації від мозку однієї людини до мозку іншої людини» [272, с.45].

З точки зору педагогіки, психології та філософії сучасні словники української мови тлумачать термін «комунікація» по-різному. Це і «обмін інформацією, спілкування» [26, с.562]; це і «спілкування, обмін думками, відомостями, ідеями; передавання одного й того ж змісту від однієї свідомості (колективної чи індивідуальної) до іншої за допомогою знаків, зафіксованих на матеріальних носіях» [218, с.269]. Це і формування та розвиток людської культури, яке відбувається завдяки інтенсивному спілкуванню та обміну інформацією між людьми. Науковець Н. Кошарна визначає мету вивчення мов, яка полягає у «становленні духовно багаті особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови, її типами, стилями, жанрами, формами в усіх видах мовленнєвої діяльності, орієнтується в постійно зростаючому інформаційному потоці, уміє самостійно навчатися і самовдосконалюватися» [102, с.3].

Сутність комунікації дослідив американський лінгвіст і літературознавець Р. Якобсон у своєму дослідженні «Лінгвістика та поетика» і виділив наступні складові у процесі комунікації «адресат, адресант, повідомлення, код, контекст та контакт» [263, с.76].

Професійна комунікація – це система спілкування в певній сфері професійної діяльності, заснована на її специфіці та знаннях, умовах здійснення та структурі професійної співпраці. Професійна комунікація є базою ефективної співпраці між фахівцями різних професійних сфер. Ця взаємодія ґрунтується на професійному етикеті і здійснюється як в межах однієї галузі, так і між різними професійними групами. Відтак, успіх професійної комунікації залежить від комунікативних здібностей та компетентностей усіх учасників і передбачає наявність професійних знань, навичок, досвіду, взаєморозуміння, толерантності та поваги до інших думок, поглядів, точок зору. Під час професійної комунікації реалізуються різні комунікативні процеси, спрямовані на обмін професійною інформацією. Результат професійної комунікації безпосередньо залежить від досконалості цього процесу.

Науковець Н. Кошарна говорить про те, що освітнє середовище відіграє ключову роль у підготовці до професійної комунікації іноземною мовою «в умовах глобалізованого багатокультурного та багатомовного світу знання іноземних мов є однією з найважливіших складових професійної підготовки у ВНЗ для будь-якого фахівця. Під час оволодіння лінгвістичними та прагматичними аспектами іноземної мови освітнє середовище іноземної мови є одним із основних факторів, які відіграють вирішальну роль у засвоєнні мови, оскільки воно охоплює широкий спектр обставин, які впливають на навчання» [279, с.94]. Оскільки професійна комунікація відіграє ключову роль у продуктивній роботі в певній галузі, тому її формуванню приділяється особлива увага в системі підготовки фахівців.

Суть професійної комунікації полягає в дотриманні всіма його учасниками визначеної ролі. Кожен учасник взаємодії виконує певну роль. Хтось грає роль капітана, а хтось рядового члена екіпажа, хтось офіцера, а хтось боцмана. Це вимагає від кожного учасника професійної комунікативної взаємодії і певної поведінки.

Під час спілкування членам екіпажу не завжди вдається досягти повного взаєморозуміння. У деяких ситуаціях у моряків виникають комунікативні бар'єри, які знижують ефективність спілкування, ускладнюють передачу інформації та перешкоджають адекватному розумінню один одного, що призводить до дискомфорту від контакту. До того ж протистояння негативно впливають на результати професійної діяльності спеціалістів.

Професійна комунікація є ключовою складовою професійної діяльності представникам вищого командного складу. За статистикою близько 80% часу офіцери витрачають на те, щоб залучити ті чи інші форми взаємодії з екіпажем. Офіцер повинен володіти навичками ефективної організації міжособистісної взаємодії в екіпажі, розуміючи її значення для професійних та особистих відносин. Хоча рівень комунікабельності залежить від спеціалізації фахівця морського транспорту, для судноводіїв здатність до спілкування, емпатії, взаєморозуміння та

співпраці є визначальною для успіху, що підтверджено науковими дослідженнями та практикою.

Професійна комунікація важлива ще й у зв'язку з тим, що трудова діяльність моряків проходить в екстремальних умовах. Фахівці морського транспорту є представниками професійної групи, на яку діє безліч шкідливих факторів, різних за характером і силою впливу. Завдання підготовки фахівців морського транспорту ускладнюється постійним зростанням обсягів професійної інформації, появою нової техніки та технологій, що вимагає швидкого оновлення змісту професійної освіти та самоосвіти.

Професійна комунікація фахівців морського транспорту характеризується певними особливостями, що зумовлені завданнями та цілями взаємодії у безпосередній професійній діяльності: формалізм термінології радіообміну; лаконічність повідомлень; неможливість використання допоміжних, невербальних засобів; наявність скорочень, цифр, букв, кодів; обмежене використання професійної лексики та використання спрощених граматичних форм в залежності від ситуації, професійного виклику; наявність комунікативних бар'єрів (технічних, смислових, фонетичних і навіть психологічних); наявність професійно-комунікативних умінь стандартного загальноомовленевого характеру з використанням іноземної мови (важлива складова професійної надійності фахівців морського транспорту) [Додаток Б].

Структура та зміст матеріалів Конвенції ПДМНВ 78/95 порівняно з попередньою суттєво змінено в частині вимог до рівня компетентності фахівців морського транспорту та до системи контролю за забезпеченням і підтриманням необхідного рівня компетенції, зокрема, запровадження більш жорстких стандартів професійної підготовки та охорони здоров'я моряків.

Про доцільність і, навіть, необхідність вивчення професійної морської англійської йдеться у дослідженні У. Шрівера. Науковець-дослідник на базі австралійського морського коледжу провів дослідження, яке описав у своїй роботі «Професійна морська комунікація в міжнародному та міжкультурному дискурсі».

Метою дослідження було проказати наскільки знання професійної мови впливає на загальну роботу судна і яку роль відіграє знання і вміння користуватися саме професійною англійською. Серед питань поставлених фокусній групі моряків було: «Як часто невміння грамотно спілкуватися морською англійською створювати непорозуміння серед членів екіпажу на борту?» Результати показали, що 30,3% зазнали непорозуміння з іншими членами екіпажу через недостатнє знання англійської мови (завжди або часто), 25,8 % сказали, що траплялися непорозуміння рідко або ніколи, а 43,9% заявили, що проблема виникала іноді. Пояснюючи такий значний відсоток (43.9%) У. Шрівер зазначив, що зазвичай, завжди є можливість пояснити, показати або уточнити якимось іншим, невербальним способом, донести наказ або ідею до іншої людини, якщо слів не вистачає, як, наприклад, демонстрація [283, с.76].

Наступне проблема висвітлена у дослідженні У. Шрівера стосувалося непорозуміння між кораблями та береговими станціями, яке майже повністю здійснюється радіозв'язком. Це спілкування здійснюють виключно офіцери: «Як часто нездатність грамотно розмовляти морською англійською викликала непорозуміння між вашим судном та іншим судном або береговою станцією?" [283, с.78]

Знову ж таки, майже третина опитаних (31%) стикалися з непорозуміннями під час спілкування з іншими кораблями. У відсотковому співвідношенні результат дуже схожий на попередній запит. Але важливим аспектом, про який тут варто згадати, є вищезгадане уявлення про те, що спілкування віч-на-віч може бути більш зрозумілим, оскільки співрозмовники можуть спостерігати за мовою тіла один одного, виразом обличчя один одного, а отже, і порозуміння між членами екіпажу допомагає парамова.

Це означатиме, що лінгвістичні здібності членів екіпажу багатонаціонального корабля володіння професійною англійською насправді нижчі, ніж статистичні дані свідчать, і саме невербальне спілкування заповнює цей розрив.

Варто розглянути ще одне питання з дослідження У. Шрівера, яке стосувалося лоцманських операцій, мабуть, одних із найбільш напружених операцій під час плавання: «Як часто нездатність грамотно говорити морською англійською викликала непорозуміння на борту під час лоцманських операцій?» [283, с.79]

Тут частота непорозумінь, хоча й викликає занепокоєння, але була набагато нижчою — 12,1 %. Відповідь, швидше за все, можна знайти в складі команди містка, яка бере участь у будь-яких маневрах судна, знаходиться у рульовій рубці під час лоцманських операцій. У цей час процедура на містку судна стає досить формальною, слідує добре відомому шаблону, і потреба в постійному професійному спілкуванні є більше, ніж зазвичай, але обмежена професійними командами.

Недотримання або незнання професійної іншомовної комунікації на морі в минулому було ігнорованим чинником під час інцидентів або нещасних випадків, що ставалися. Звинувачення часто покладалося на неправильну реакцію або механічні поломки, не заглиблюючись у ланцюжок подій, що призводили до наслідків. Наслідками ж можуть бути: посадка судна на мілину, зіткнення, забруднення навколишнього середовища через аварії тощо. Мовні труднощі через володіння професійною морською англійською на елементарному, низькому рівні на борту судна призводять, як раніше так і зараз, до плутанини та роздратування, яке, у свою чергу, може перерости у суперечки, сутички та погіршення робочого середовища.

Основними характеристиками компетентного фахівця, які необхідні для здійснення ефективної іншомовної комунікації, за визначенням науковця Є. Кміта є наступні «1) здатність виконувати поставлені завдання, дотримуючись при цьому найбільш ефективних шляхів їх вирішення; 2) прихильність до обраної професії, сформованість мотивації щодо професійної праці; 3) результативність професійної роботи; 4) засвоєння норм і еталонів професійної діяльності; 5) забезпечення постійного професійно-особистісного самовдосконалення; 6) наявність необхідного рівня знань і умінь для результативної роботи, розвиненість умінь аналізувати та прогнозувати свій подальший професійний розвиток; 7) готовність до постійного

накопичення професійного досвіду, його збагачення за допомогою участі в різних видів творчої фахової діяльності; 8) уміння об'єктивно оцінювати рівень власної професійної підготовки» [90, с.59-60]. У нашому дослідженні поняття «професійна іншомовна комунікація» – засвідчує певні особливості, що зумовлені завданнями та цілями взаємодії у безпосередній професійній діяльності фахівця морського транспорту.

Наступним базовим поняттям нашого дослідження виступає поняття *готовності*. У сучасних словниках української мови, педагогічних, психологічних, філософських глосаріях термін «готовність» тлумачиться по-різному: «стан, підготовка до чогось; рішення, спрямоване на щось; бажання зробити що-небудь; приводити щось у придатний до вживання або використання стан; працювати над виконанням, здійсненням чогось; збиратися щось зробити» [26, с.257], тобто слово «готовність» у широкому сенсі можна розуміти як стан, результат або установка на щось. Енциклопедія освіти (2021) визначає «готовність до професійної діяльності, як психічний стан, що характеризується мобілізацією ресурсів суб'єкта праці на оперативне довгострокове виконання конкретної професійної діяльності або трудового завдання. Цей стан допомагає успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль і перебудувати діяльність за появи непередбачених перешкод» [64, с.163-164].

Вагомий внесок у визначення терміна «готовність» у різні часи зробили дослідники й учені: Л. Бекірова, С. Гончаренко, А. Линенко, Г. Ложкін, О. Рогульська [14, 45, 115, 116, 175]. Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували як вітчизняні дослідники: Я. Андрейко, Н. Бідюк, Н. Завіниченко, С. Козак [4, 17, 68, 93], так і зарубіжні Д. Хаймз [262]. Даючи характеристику поняттю «готовність» дослідники наголошують на різних її аспектах і виділяють: психологічну та практичну готовність; функціональну та особистісну; загальну та спеціальну; моральну та професійну; тимчасову (ситуативну) та довготривалу (стійку) готовність О. Кокун і В. Мороз, Л. Матохнюк і О. Потапова, І. Окуленко та інші [94, 124, 149]. Дослідники

розглядаючи формування готовності до різних видів діяльності, в тому числі і професійної іншомовної комунікації, і під час професійної підготовки фахівців, розуміли як процес, що має власні особливості та закономірності.

Термін «готовність» був предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так наприклад поняття «готовність» розглядали як настанова у зв'язку з проникненням у психічні процеси людини німецькі психологи XIX-XX ст. О. Кюльпе, К. Марбе [36]; «готовність» вивчалася ще на початку-середині XX ст. як соціальна настанова польським соціологом Ф. Знанецьким, американським вченим В. Томасом [189, 32], як феномен стійкості особистості до зовнішніх і внутрішніх впливів на людину.

У понятті «готовність» виділяється кілька смислових відтінків: наявність у людини необхідних для успішного виконання дій знань, умінь та навичок; готовність до негайної та рішучої реалізації плану дій у надзвичайній ситуації при появі відповідного повідомлення; згоду на рішучість вчинити якусь дію. Незважаючи на множинність аспектів готовності, що вивчаються, дослідники цього феномену наголошують на факті взаємообумовленості готовності та явища діяльності.

У педагогічній літературі питання підготовки до професійної діяльності першим розглядав К. Ушинський. Педагог акцентував увагу на формуванні такої готовності: «Ми не говоримо педагогам – робіть так чи інакше; але говоримо: вивчайте закони тих психічних явищ, якими ви хочете управляти, і дійте відповідно до цих законів та тих обставин, у яких ви хочете їх застосувати» [215, с. 250].

Поняття "готовність" було введена в науковий словник ще в 50 - 60 роки XX століття. Тоді ж і визначали, що готовність до професійної діяльності починає формуватися задовго до працевлаштування і зростає та еволюціонує разом із набуттям професійного досвіду, стаючи основою для успішної роботи у галузі виробничого сервісу.

З розвитком психології та педагогіки вже на початку XX століття (20 – 40-ті роки) помітно зріс інтерес до проблеми професійної готовності особистості. Надалі

психологічний аспект готовності до професійної діяльності неодноразово розглядався у публікаціях зарубіжних і вітчизняних дослідників. Дослідник С. Гаркуша описував готовність як явище, коли людина, опираючись на свої сформовані соціальні цінності, здатна протистояти різноманітним зовнішнім факторам та внутрішнім імпульсам, зберігаючи при цьому контроль над своєю поведінкою та діями [42]. Готовності інтерпретується як інтегральний показник саморегуляції та адаптації, що охоплює різні рівні організації психічних процесів, детермінуючи поведінку особистості у фізіологічній, психічній та соціальній сферах. Водночас, готовність розглядається як оптимальний функціональний стан, що характеризується здатністю до пролонгованої ефективної діяльності, швидкої адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища та забезпеченням гомеостатичної регуляції. У діяльнісному контексті готовність постає як активний стан суб'єкта, що відображає усвідомлення мети та умов діяльності, виступаючи необхідною передумовою її успішної реалізації.

Дослідження «готовності» викликано і необхідністю співвідносити її з процесом формування й становлення майбутніх фахівців у різних галузях своєї професійної діяльності. Практична потреба стала стимулом для виокремлення видів готовності: психологічної, науково-теоретичної, практичної, психофізіологічної, загальної і спеціальної. Готовність відіграє важливу роль у функціонуванні системи знань на різних рівнях, від індивідуального до національного. Вона проявляється як на рівні окремого студента, так і на рівні академічної групи, закладу освіти, коаліції, громади та держави. Сформована готовність до дій є підсумком засвоєння знань та набуття навичок.

Дослідниця О. Мариновська у своїй монографії говорить, що до визначення змісту та структури психологічної готовності існують два підходи: «за функціонального підходу готовність тлумачиться як певний стан психічних функцій, що забезпечує високий рівень досягнень під час виконання того чи іншого виду діяльності і за особистісного – як результат підготовки до певної роботи. Згідно з цим підходом готовність є стійким, багатоаспектним, ієрархізованим

утворенням особистості, яке містить низку компонентів, адекватних вимог, змісту та умов діяльності, які за своєю сукупністю дають змогу суб'єктові більш або менш успішно виконувати діяльність» [120, с.141].

Науковець Н. Беньковська розглядає сутність змісту готовності до іншомовного комунікативної майбутніх офіцерів як «володіння певною системою вмінь і навичок міжособистісного спілкування, яких досить для досягнення поставленої суб'єктом комунікативної мети. Комунікативна готовність до іншомовного спілкування охоплює як мовні та мовленнєві навички та вміння, так і навички соціально-психологічні, що забезпечують ефективну взаємодію з людьми та полегшують розв'язання міжособистісних проблем» [12, с.6].

Готовність є предметом вивчення багатьох науковців. Готовність є конструктом, який вводять у сферу дослідження для оцінки динаміки, розвитку та формування певних утворень. О. Мариновська у подає авторське поняття «готовність» як «результату цілеспрямованої підготовки, сутнісною ознакою якої виступає рівень модернізації професійного потенціалу. Останній тлумачиться ученими як спроектована на ціль здатність її реалізувати, що зафіксована у свідомості суб'єкта у вигляді образу структури визначеної проектної дії, спрямованої на виконання» [120, с. 188]. Науковець С. Максименко вважає, що адаптація готовності до конкретної сфери діяльності або професійної компетентності зумовлює набуття нею специфічних характеристик, однак її фундаментальна сутність полягає у стані суб'єкта до здійснення діяльності. Цей стан є інтегральним відображенням особистості, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та вольові компоненти, а саме: переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння та установки. [171]. У нашій роботі ми визначаємо поняття «готовність» як особливий особистісний стан, що забезпечує наявність у майбутнього фахівця знань, умінь та навичок необхідних для успішного виконання професійних дій.

Поняття «*процес формування*» виступає похідним поняттям у нашому дослідженні. Теоретичними аспектами формування комунікативної та професійно-

комунікативної компетентності займається дослідниця Г. Бондар і А. Іванчук, В. Кирикилиця, Н. Мантуло, І. Некоз [21, 89, 119, 140]. Розглядаючи поняття «процес формування» маємо звернути увагу на окремі ключові аспекти поняття, а саме на комплексність, контекстуальність і цілеспрямованість, так як формування спрямоване на досягнення окресленої мети, у нашій роботі формування готовності до професійної іншомовної комунікації, на розвиток комунікативних навичок професійного спілкування та міжкультурної компетентності, з урахуванням специфіки професійної діяльності та вимог роботодавця. Поняття «процес формування» є цілеспрямованим процесом направленим на акумуляцію та розвиток певних знань, умінь, навичок та якостей, які є необхідними для продуктивного спілкування іноземною мовою в різних ситуаціях у професійному середовищі. Формування готовності до професійної іншомовної комунікації підвищує конкурентоспроможність майбутніх фахівців, сприяє міжнародному співробітництву та покращує якість роботи, оскільки забезпечує ефективніший обмін професійною інформацією на робочому місці. Цей складний процес, який вимагає комплексного підходу, при якому обов'язково мають бути враховані індивідуальні особливості кожного здобувача освіти, що як раз стає можливим при поза навчальній роботі. Ми визначаємо поняття «процес формування», як цілеспрямований процес професійно-особистісного зростання майбутнього фахівця.

Фахівець морського транспорту як базове поняття нашого дослідження має свої визначення, які надавалися і змінювалися з часом: фахівець із судноводіння, той хто водить судна; фахівець по судноводінню, першочерговим завданням якого є безпечне керівництво судном по прокладеному маршруту; це керівник, представник командного складу різного типу суден, офіцер, який вміє ефективно керувати людьми у будь-яких умовах. Ми схильні до визначення поняття «фахівець морського транспорту», що це - професіонал, який відповідає за безпеку плавання судна, збереження вантажу, що перевозиться, або пасажирів і який забезпечує захист навколишнього середовища.

Під час підготовки фахівців морського транспорту навчально-методичні комплекси та робочі програми навчальних дисциплін описують результати навчання, наголошують на набутих знаннях і вміннях студентів. Серед яких обов'язково виділяють: знання ПДМНВ 78/95 і їх коректне застосування у різних обставинах досягається завдяки всебічному аналізу та їх правильному розумінню, з урахуванням усіх можливих ситуацій; знання правил системи огороження міжнародної асоціації маячних служб МАМС; та знання особливостей техніки безпеки та охорони праці. Серед вмінь: виконувати завчасну навігаційну прокладку; обчислювати маршрут судна за допомогою лага і компаса; визначати місце судна візуальними методами; визначати місце судна астрономічними методами; визначати місце судна з використанням радіотехнічних засобів навігації; виконувати процедурні дії, згідно з вимогами Постанови Міжнародної морської організації (ІМО) [216].

В Україні для отримання першого робочого місця освіта фахівця морського транспорту має включати дві складові. Це отримання диплома в закладі вищої освіти (або диплома молодшого бакалавра у спеціалізованому коледжі), що підтверджує навчання за спеціальністю, та робочий диплом, що засвідчує право обіймати робочі посади на кораблі. Наявність цих документів у фахівця морського транспорту має забезпечувати його здатність безпечної експлуатації судна в умовах впливів на нього різних чинників: природного характеру (навігаційна обстановка), соціального характеру (психологічний клімат у міжнародному екіпажі) і зовнішнього характеру (арешти суден, піратство, простої у доках). Підготовка фахівців морського транспорту здійснюється в закладах фахової передвищої освіти (коледжах, технікумах, училищах) з присвоєнням освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра та в закладах вищої освіти (інститутах, академіях, університетах) з присвоєнням ступеня бакалавра. а після і ступінь магістра присвоюється по закінченню і успішному складанні випускних екзаменів.

Аналіз законодавчих документів і стандартів професійної підготовки дозволив визначити, що за чинним переліком 2015 року [163] підготовка фахівців морської

галузі здійснюється за спеціальностями 271 «Річковий та морський транспорт» та 275.01 «Транспортні технології (на морському та річковому транспорті)» за ступенем вищої освіти бакалавра та магістра.

Відповідно до прийнятого у 2018 році стандарту вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт» під поняттям «майбутній фахівець морського транспорту» ми розуміємо особу, яка навчається за освітньою програмою, спрямованою на отримання знань та формування компетентностей, необхідних для працевлаштування на судах і «підприємствах річкового та морського транспорту на посадах, які визначені класифікатором професій ДК 003:2010 та довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 67 «Водний транспорт») і пов'язані з управлінням рухом суден, експлуатацією суден та їх систем, управлінням операціями суден, забезпеченням безпеки судноплавства» [191, с.6].

Важливим напрямом професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту є її відповідність вимогам міжнародних конвенцій і стандартів вищої освіти у морській галузі з урахуванням сучасних досягнень науки та технологій [266, 267, 284]. Дослідник С. Волошинов у дослідженні «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх морських фахівців засобами інформаційно-технологічного освітнього середовища» пише, що зміст професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту базується на світових тенденціях галузі, структурі та змісті професійної діяльності, а також на вимогах Стандарту вищої освіти України та кваліфікаційних вимогах. Освітня програма спрямована на формування необхідних компетентностей, розвиток професіоналізму та професійно-особистісної поведінки, що є головною метою морської освіти [35, с.77-78].

Важливим аспектом управління пізнавальною діяльністю у закладах вищої освіти є організація *позанавчальної роботи студентів*. Позанавчальна робота виступає базовим поняттям нашого дослідження. Під час цієї роботи розвивається та закріплюється здатність приймати обдумані, виважені рішення, формувати

професійну стратегію, будувати адекватний імідж професіонала, орієнтуватися в ситуаціях, проблемах пов'язані з рівнем розвитку самостійного мислення під час нестандартних професійних ситуацій. Детальніше ми розглядаємо означене поняття у наступному параграфі.

Отже визначено базові та похідні поняття дослідження. До базових понять віднесено: професійна іншомовна комунікація – засвідчує певні особливості, що зумовлені завданнями та цілями взаємодії у безпосередній професійній діяльності фахівця морського транспорту; готовність – особливий особистісний стан, що забезпечує наявність у майбутнього фахівця знань, умінь та навичок необхідних для успішного виконання професійних дій; фахівець морського транспорту – це професіонал, який відповідає за безпеку плавання судна, збереження вантажу, що перевозиться, або пасажирів і який забезпечує захист навколишнього середовища; і позанавчальна робота. До похідних віднесено процес формування, що є цілеспрямованим процесом професійно-особистісного зростання майбутнього фахівця. Охарактеризовано кожне поняття, що дозволило побудувати певну термінологічну систему дослідження, зрозуміти сутність і визначити взаємозв'язок між різними компонентами. У наступному параграфі буде розглянуто одне з базових понять дослідження – позанавчальна робота і після повного розгляду структури готовності нами буде подано визначення поняття «готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації».

1.3 Педагогічний потенціал позанавчальної роботи пів час формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Позанавчальна робота є важливою і невід'ємною складовою системи роботи закладів вищої освіти з підготовки фахівців для морського та річкового транспорту. Наразі перед закладами вищої освіти стоїть задача по формуванню не тільки професійних знань, вмінь і навичок майбутнього спеціаліста, але і по формуванню

ключових компетентностей, які мають мету і є необхідними для фахівця у будь-якій сфері діяльності. Формування загальнонавчальних і загальнозначущих компетентностей є важливими для роботи спеціаліста XXI ст. в тому числі і для фахівця морського транспорту: відповідальність і адаптивність, володіння комунікативними навичками, творчість і креативність, критичне та системне мислення, вміння працювати з інформацією, міжособистісна взаємодія на борту корабля і співпраця, робота в команді, соціальна відповідальність і саморозвиток. Формування таких якостей передбачає створення під час навчання таких умов, які зможуть забезпечити можливість залучення кожного студента до активного пізнавального процесу.

Сучасна педагогічна наука і практика характеризується пошуком нових підходів до побудови освітнього процесу закладу вищої освіти, щоб забезпечити сприятливі умови для цілісного і комплексного становлення особистості майбутнього фахівця. Ефективний вплив на ціннісні орієнтації особистісного самовдосконалення майбутніх фахівців здійснює позанавчальна робота. Значення позанавчальної роботи для особистої самосвідомості майбутніх фахівців зумовлене тим, що під час позанавчальної роботи враховуються їхні інтереси, здібності та прагнення, в ній застосовується принцип добровільності, а не примусовості.

В роботі закладів вищої освіти надається пріоритет, перш за все, аудиторній діяльності, проведенню лекцій, семінарів, практичних та лабораторних занять, консультацій. Все ж позанавчальна робота залишається другорядною, недооціненою. У Законі України про вищу освіту, статті 32 зазначено, що «заклади вищої освіти мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право: самостійно визначати форми навчання та форми організації освітнього процесу та надавати додаткові освітні та інші послуги відповідно до законодавства» [72].

Видатні педагоги К. Ушинський, В. Сухомлинський, С. Русова [215, 78] продовжили працювати над цим завданням. С. Русова у 1918 році, під час виступу в Київському університеті, у своїй лекції підкреслила, що «навіть найкращий

навчальний заклад без позааудиторної (позанавчальної) освіти не принесе значних корисних наслідків. Саме під час позааудиторної (позанавчальної) роботи формується інтерес до науки, до правди, координація рухів для найкращого виконання всяких уміlostей» [78, с.259]. Питанням позанавчальної роботи займалась дослідники і у другій половині ХХ ст. відзначаючи, що позанавчальна робота відіграє ключову роль у підготовці майбутніх фахівців. Вона забезпечує практичний досвід, наблизений до реальної професійної діяльності, та сприяє формуванню професійної ідентичності студентів. Ефективність цього виду діяльності залежить від професіоналізації виховного процесу, а також від обґрунтованого вибору цілей, змісту, функцій, методів та організаційних форм, спрямованих на розвиток активності, самодіяльності та самоврядування студентів. Науковці початку 21 століття продовжили вивчати позанавчальної роботи і досліджували цю тему у своїх наукових дослідженнях, висуваючи і обґрунтовуючи власні припущення, уточнення і визначення. Так М. Донченко у своєму дослідженні «Професійно–педагогічна підготовка майбутніх учителів у позааудиторній роботі у ВНЗ України (II половина ХХ ст..)» підкреслює, що «поза аудиторна (позанавчальна) робота як складова професійно-педагогічної підготовки, яка не обмежена часовими межами, чітко не регламентована формами та методами. Вона дозволяє: створити умови для реалізації студентами своїх здібностей, нахилів, соціально-громадської активності; реалізувати самоврядування як ефективну форму соціально-громадської діяльності; підвищувати мотивацію до навчання» [63, с.64-65]. Науковець Л. Онучак вважає, що самостійна позанавчальна робота багато у чому залежить «від рівня її організації, а організація повинна ґрунтуватися на принципі активності та самостійності самих студентів, які прагнуть пізнання нового. При цьому обов'язковою умовою розвитку самостійності є активна участь студентів у науково-дослідній роботі, оскільки без розвитку дослідницьких умінь та навичок неможливо реалізувати творчі здібності навіть за повного оволодіння своєю спеціальністю» [152, с.19]. Позанавчальна робота має на меті формування у здобувачів освіти таких рис і якостей, які необхідні для успішної професійної

діяльності та ефективної взаємодії з навколишнім світом, шляхом засвоєння відповідних знань та здобуття досвіду.

Як свідчить аналіз наукових досліджень, останнім часом зросла кількість наукових публікацій з аналізу змісту, структури, організації позанавчальної роботи студентів закладів вищої освіти. Зміст і структуру позанавчальної роботи майбутніх фахівців розглядають в контексті вирішення певних педагогічних проблем: виховання світоглядної культури М. Долженко [61], формування гуманістичних цінностей О. Александрова [1], формування комунікативної культури О. Гаврилук [39], формування творчих умінь О. Медведєва [126]. Різноманітні аспекти організації та реалізації процесу навчання іноземних мов, розвитку якостей комунікативних особливостей та формування професійної комунікації під час позанавчальної роботи вивчалася окремими науковцями: О. Арделян, В. Мичковської, Л. Тархова, Л. Чулкова [5, 131, 198, 233]. В цілому дослідники говорять, що студенти готові до професійної діяльності за умови, якщо вони, окрім професійної підготовки, готові до комунікативної діяльності, тобто наголошують на готовності студента застосовувати комунікативні навички у професійній діяльності отримані під час позанавчальної роботи. Такі дослідники як М. Бабишена, Л. Долинська і М. Заушнікова [7, 62] у своїх дослідженнях доводять, що комунікативна підготовка студентів має бути постійним компонентом у професійній діяльності.

Незважаючи на велику кількість досліджень, проблема ефективної організації позанавчальної роботи здобувачів освіти не втратила своєї актуальності. Слід зазначити, що позанавчальна робота є складовою багатогранного педагогічного процесу, яку доцільно розглядати як форму організації навчання. Під час позанавчальної роботи зі здобувачами освіти використовується самостійна робота, як засіб навчання цілої системи передачі завдань для подальшого використання під час аудиторної роботи і використання майбутніми фахівцями на практиці. Зростає значення проблеми організації позанавчальної роботи як обов'язкової складової системи особистісного розвитку майбутнього фахівця.

У науковій літературі висвітлюється поняття «позанавчальної роботи», яке у широкому дослідницькому контексті є рівнозначним до поняття «позааудиторна робота» у єдиній структурі освітнього процесу. Більш того, «позанавчальна робота» за визначенням розглядається як поняття тотожне з «позааудиторною роботою». Наведемо визначення «позааудиторна робота» зі словника-довідника з професійної педагогіки (2006) з професійної педагогіки «сукупність виховних впливів, що забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, сполучення педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів. Основоположними принципами цієї системи є: професійно-педагогічна спрямованість навчально-виховного процесу; взаємозв'язок і взаємообумовленість навчання і виховання студентів; тісний зв'язок навчально-виховного процесу вищого навчального закладу з педагогічною практикою» [183, с.147]. Педагогічний словник за ред. М. Ярмаченка (2001) дає своє тлумачення позааудиторній роботі, як «спеціально організованим і цілеспрямованим позааудиторним заняттям та системі пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення та розширення знань, отриманих в умовах навчального процесу, формуванню творчих здібностей, наукових інтересів, різноманітних умінь і навичок» [245, с.289]. Також визначається, що «позанавчальна робота – це форма організації здобувачів освіти для виконання ними після занять обов'язкових, пов'язаних із вивченням курсу, практичних робіт за індивідуальним або груповими завданнями викладачів. За змістом ця робота збігається з навчальними заняттями, і її результати оцінюються викладачем» [30]. Позанавчальна робота відіграє ключову роль у навчальному процесі, базуючись на поєднанні розумових, вольових та емоційних зусиллях здобувачів освіти і потребує чіткого планування. Вона відкриває широкі перспективи для розвитку творчого потенціалу, здібностей та інтересів. На основі наведених прикладів, у нашому дослідженні, ми будемо користуватися принципом тотожності цих двох понять, які виступають синонімами.

Позанавчальна робота передбачає неформальну роботу зі здобувачами освіти і несе у собі як педагогічний, так і психологічний потенціал. Потенціал – це

можливості, засоби, запаси, наявні сили, які можуть бути використані під час навчання; вбирає в себе значущі елементи, які за певних умов починають активно розвиватися. Педагогічний потенціал, згідно з науковими джерелами, – це сукупність педагогічних знань, умінь, навичок та здатність педагога творчо досягати навчальних цілей. Потенціал розглядається дослідниками і як сукупність можливостей ресурсів та резервів, які можуть бути задіяні для розв'язання завдань або досягнення поставлених цілей; він визначає можливості особистості, суспільства або держави в певній сфері. Потенціал – це здатність людини долати власні обмеження, виходити за рамки можливого та досягати нових результатів, незважаючи на труднощі. Дослідник А. Замараєв пише, що потенціал, розглянутий як сукупність ресурсів, оцінюється за якісними та кількісними характеристиками. Людський потенціал – це не просто сума окремих елементів, а складна система. Він має багато рівнів та граней. До його складу входять зовнішній потенціал (екологічний та економічний) та внутрішній потенціал (біологічний, що охоплює субстрат і функції, та духовний, що охоплює здібності та потреби). Важливо підкреслити, що всі ці компоненти тісно пов'язані між собою [73]. Аналізуючи педагогічний потенціал, можна зазначити, що це сукупність можливостей, здібностей та ресурсів, що існують як в особистості, так і в суспільстві, а також у предметах та явищах навколишнього світу, і мають значення для розвитку та формування особистості. Він є основою для реалізації педагогічних функцій, спрямованих на навчання та виховання. Важливо зазначити, що педагогічний потенціал не є статичним – він постійно розвивається та змінюється, сприяючи прогресу суб'єктів педагогічного процесу.

Науковець М. Братко, аналізуючи праці американського педагога Д. Дьюї, говорить, що «педагоги мають отримати такі знання, які дадуть змогу ефективно використати педагогічний потенціал освітнього середовища, його унікальні особливості, що сприятиме розвитку особистості. Ступінь взаємодії та освоєння особистістю освітнього середовища залежить і від особливостей цього середовища» [25, с.9].

Ми ж вважаємо, що педагогічний потенціал окреслює багатофункціональність позанавчальної роботи серед яких найбільш важливими є функція стимулювання, доповнення, розвитку і саморозвитку так само як і самоосвіти. За належної організації поза навчальна робота студентів у процесі формування готовності до професійної іншомовної комунікації може забезпечити активне і творче засвоєння знань, формування професійних, пізнавальних умінь і навичок, здібностей, ініціативи здобувачів освіти, закласти основи для індивідуального стилю майбутньої професійної діяльності. *Педагогічний потенціал позанавчальної роботи* є багатофункціональною (інформаційно-освітня, комунікативна, професійно орієнтована, корекційна, компенсаторна, аксіологічна, паралельна) складовою освітнього процесу, що надає сукупність можливостей, ресурсів та умов, які створюються за межами аудиторних занять для всебічного розвитку здобувачів освіти та формування їхніх професійних компетенцій. Позанавчальна робота дозволяє викладачеві під час підготовки до заняття включити матеріал, що стимулює формування готовності до отримання знань з професійної іншомовної комунікації і до самоосвіти в цілому. Цілеспрямованість заняття на розвиток формування готовності здобувача освіти до професійної іншомовної комунікації і самоосвіти, орієнтує викладача на навчання навичкам самопрограмування, де здобувачі освіти беруть на себе зобов'язання виконувати різні видів завдань, у тому числі пов'язані з із самоосвітою. Правильно організована позанавчальна роботи за своєю формою стимулює зацікавленість здобувачів освіти до самоосвіти, де передбачається використання завдань спрямованих на індивідуальну, самостійну, творчу роботу здобувача освіти.

Позанавчальна робота стимулює динаміку розвитку лідерських якостей та організаційних здібностей, що є частиною роботи майбутнього офіцера – фахівця морського транспорту, розвитку інтересу студента до самоосвіти, а саме: використання вільного часу для самоосвіти; планування самоосвіти як складової навчального процесу; мотивація до самоосвітньої діяльності; розвиток контролю і самоконтролю в процесі самоосвіти.

Позанавчальна робота поряд з аудиторною може розглядатися як складова системи підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти. Нормативні навчальні програми впроваджені під час занять не достатньо забезпечують реальну індивідуалізацію та диференціацію навчання студентів. Інтеграція позанавчальної роботи разом з аудиторною роботою надає викладачеві різноманітні моделі організації навчання, які можуть, повною мірою, задовольнити пізнавально-комунікативну потребу здобувачів освіти.

Тож, без ефективної педагогічної взаємодії навіть найцікавіший контент, найпередовіші технології не здатні істотно покращити якість освіти. Педагогічна взаємодія продуктивна, якщо викладач, використовуючи свій особистий потенціал і професіоналізм, перетворює його на цілеспрямовану спільну зі здобувачами освіти творчу роботу. Під час позанавчальної роботи здобувачі освіти можуть отримати можливість поглибити та розширити свої знання, перевірити набуті уміння і навички, отримувати від викладача допомогу у формуванні готовності до професійної іншомовної комунікації, особливо коли йдеться про майбутніх фахівців морського транспорту. Позанавчальна робота стимулює розвиток інтелектуальної, вольової, емоційної та мотиваційної сфер особистість майбутнього фахівця.

Підготовка позанавчальної роботи відбувається відповідно до рекомендованих видів діяльності, згідно зразкові та робочих програм дисципліни. Позанавчальна робота разом з обов'язковим курсом аудиторних занять створює умови для виконання практичних, навчальних і творчих навчальних завдань. Розширює сферу одержаних умінь і навичок отриманих в аудиторіях. Позанавчальна робота супроводжує весь курс навчання дисципліни, що сприяє підтримці та підвищенню інтересу студентів до отримання нових знань. Одним із принципів розвивального навчання є опора на самоосвітню діяльність здобувачів освіти. Позанавчальна робота спрямована на досягнення певного результату і її ефективність залежить від умов організації, мотивації студентів, проведення певних форм реалізації та змісту поставлених завдань.

Головна мета позанавчальної роботи – це всебічна підготовка здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності, що включає подолання мовних труднощів та ефективну комунікацію для успішної адаптації в колективі. Незважаючи на те, що аудиторні заняття: лекції, семінари та лабораторні роботи, є важливою складовою навчання здобувачів освіти, то саме позанавчальна робота створює додаткові умови для розширення і реалізації знань.

Як зазначається у статті «Структура позанавчальної роботи – складова формування іншомовної комунікації майбутнього моряка», необхідність у позанавчальній роботі зумовлена потребами майбутнього фахівця морського транспорту у додаткових годинах, виділених на формування іншомовної комунікації під час навчання для безпосередньої адаптації, соціалізації та професійної комунікації під час плавальної практики та професійної діяльності в майбутньому. А також підвищенням вимог до професійної іншомовної комунікації фахівців морського транспорту в сучасних умовах конкуренції на ринку праці, що призводить до оновлення самої системи формування професійної культури. Формою соціальної діяльності здобувача освіти виступає саме позанавчальна робота. На шляху вдосконалення професійних комунікативних якостей майбутнього фахівця морського транспорту певну роль відіграє позанавчальна робота. У закладах вищої освіти насамперед віддається пріоритет аудиторній роботі, під час якої формуються та розвиваються тверді та м'які навички. Значення позанавчальної роботи набуває обертів лише останнім часом через вимоги працедавців до розвитку м'яких навичок, які можна розвинути і засобами іншомовної комунікації. Саме позанавчальна робота сприяє підвищенню зацікавленості здобувачів освіти в обраній сфері діяльності, розвитку самостійної роботи та саморозвитку, що в свою чергу стимулює прагнення до професійного підходу та творчого пошуку [80, с.55-56].

В умовах обмеженого аудиторного часу та з урахуванням психологічних особливостей професії фахівця морського транспорту, розвиток навичок іншомовної комунікації в повній мірі можливий завдяки ефективній позанавчальній роботі здобувачів освіти.

Для цього потрібно удосконалити зміст, форми та методи освітньої діяльності студентів-майбутніх фахівців морського транспорту, організувати навчальний процес з метою максимального розвитку та вдосконалення професійно-мовних і культурно-мовних навичок студентів. Очевидно, що необхідно оновити технологію викладання або співпраці під час позанавчальної роботи у частині, що стосується посилення творчого характеру самостійної роботи здобувачів освіти, репродуктивна частина якої сприятиме відпрацюванню основних елементів навчальної діяльності, а творча – бути спрямованою на стимулювання пізнавального інтересу та активності майбутнього фахівця морського транспорту. У сучасному світі професіоналу будь-якої сфери зайнятості, аби мати попит на ринку праці, швидко побудувати кар'єру і досягнути успіху, необхідно оволодіти вміннями професійної комунікації; бути здатним самостійно застосовувати теоретичні знання у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях. Зростаюча актуальність цієї проблематики пов'язана зі змінами, які відбуваються в системі освіти, змінами освітніх і особистісних орієнтирів, вимог до професійної діяльності [80, с.56].

Стимулювання, підтримка та мотивація здобувачів освіти до різних видів позанавчальної роботи позитивно впливає на розвиток інтересу та уваги до майбутньої професії, удосконалення самостійної роботи та самовдосконалення, підвищенню власних вимог до творчого пошуку, оцінюванню власної діяльності у професійній сфері.

Також у статті ми зазначаємо, що позанавчальна робота для студентів, майбутніх фахівців морського транспорту – є одним з інструментів комунікативного розвитку, що передається через міжособистісні взаємодії тих, хто спілкується. Це дозволяє викладачеві більш досконально досліджувати форми і види власних дій студента, що призводять до подолання мовленнєвого та культурного бар'єру під час плавальної практики у змішаному екіпажі та встановлення професійних контактів [80, с.57].

Аналіз праць сучасних українських дослідників показує, що вже були виокремлені:

Система позанавчальної роботи. Науковець О. Гаврилюк в роботі «Організація позааудиторної виховної роботи з формування комунікативної культури майбутніх учителів» говорить, що система позанавчальної роботи як цілісне явище складається з компонентів, які взаємообумовлюють один одного, а їхня взаємодія призводить до утворення нових якостей особистості та спрямована на досягнення суспільно значущого результату. Основними складовими компонентами системи позанавчальної роботи закладу вищої освіти, які становлять її структуру, є: загальна мета діяльності (цільова настанова), конкретизовані цілі та завдання позанавчальної роботи в цьому навчальному закладі, основні напрямки та зміст, її виховні функції, способи досягнення мети [38, с.82-83]. *Зміст позанавчальної роботи* визначається відповідно до завдань, мети, особливостей виховного процесу навчальної групи, закладу освіти, соціально-політичного курсу країни. До *форм позанавчальної роботи* у закладах вищої освіти, що сприяють особистісному самовдосконаленню та формуванню готовності до професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту належать: діяльність творчих студій, конференції, дискусійні клуби, зустрічі з відомими людьми, які вже досягнули успіху у професійній сфері, екскурсії на майбутнє робоче місце, організація свят та чаювань, вечори дозвілля, конкурси та ін. Про це зазначає у своїй статті дослідниця Н. Уйсімбаєва [211, с.69-71]. Позанавчальна робота, що сприяє підготовці та залученню здобувачів освіти до самоосвітньої діяльності, включає в себе самостійну навчальну та науково-дослідницьку діяльність. *Основними функціями позанавчальної роботи* вищої школи, на думку О. Гаврилюка, є: «інформативно-освітня функція», що забезпечує розвиток студентів шляхом засвоєння, акумуляції та поглиблення когнітивного компонента, формування операційних навичок та розвитку інтелектуальних здібностей; «мобілізаційно-регулятивна функція», що являє собою процес динамічної трансформації емоційно-вольової сфери особистості, що включає мобілізацію та подальший розвиток відповідних якостей; «аксіологічна функція», що описує процес формування у студентів особистісно значущих цілей, соціально цінних якостей, ціннісних

орієнтацій та способів поведінки; «функція корекції» де позанавчальна діяльність забезпечує можливість адаптації до зовнішнього оточення завдяки спільним ціннісним нормам, виробленим та прийнятим усіма членами освітньої спільноти, виконуючи таким чином регулюючу функцію; «творча функція», що забезпечує реалізацію та подальший розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців; «комунікативна функція» передбачає створення умов для розвитку та вдосконалення комунікативних навичок і вмінь студентів у різних ситуаціях спілкування поза навчанням; «компенсаторна функція» підтримує студентів у розвитку впевненості в собі та реалізації прагнення до успіху в професійній діяльності, творчості та спілкуванні; «паралельна функція» виконує роль психофізіологічного розвантаження, забезпечуючи зняття напруження, зумовленого інтенсивною когнітивною діяльністю в процесі теоретичного навчання [39, с.96-98].

Розглядаючи *моделі позанавчальної роботи* студентів дослідники обумовлюють чотири позиції 1) її зміст може реалізовуватися через індивідуальну, мікрогрупову і групову форми роботи; 2) розвиток і формування мовленнєвих умінь і комунікативних навичок в цілому має відбуватися протягом всього періоду навчання студента; 3) позанавчальна робота має базуватися на визначених засадах (системність у розвитку комунікативних умінь, особиста значущість володіння цими вміннями і технологічність процесу їх формування; 4) взаємодія всіх позицій в структурі позанавчальної роботи, спрямованих на формування комунікативних умінь [150, с.162-163]. *Потенціал позанавчальної роботи* розглянула В. Желанова і зазначила, що вона сприяє формуванню у здобувачів освіти наступних якостей: «ціннісного ставлення до обраної професії, розуміння важливості своєї майбутньої діяльності, бажання постійно розвивати і вдосконалювати професійну майстерність; вміння ефективно і своєчасно особисто виконати практичні чи виробничі функції майбутнього фахівця; вміння оцінювати хід та результати власної професійної діяльності, виявляти, аналізувати, усувати допущені порушення і недоліки, оптимізувати процес і результати своєї діяльності; здатності проектувати та моделювати свою професійну діяльність, вміння бачити і розуміти її мету, зміст,

структуру, послідовність, динаміку, а також своєчасність та швидкість її окремих дій, циклів, етапів» [66, с.343].

Суттєвою характеристикою поняття позанавчальна роботи є активність здобувача освіти, що виявляється в його здатності до цілепокладання, у свободі вибору мети діяльності, способів і засобів її реалізації. Важливе значення мають також ознаки, які означають місце позанавчальної роботи в структурі формування готовності до професійної іншомовної комунікації та її продуктивності. При характеристиці самого поняття позанавчальна робота важливо звернути увагу на рівень самоорганізації здобувачів освіти та рівень його діяльності.

Визначаючи місце позанавчальної роботи для здобувачів освіти під час формування готовності до професійної іншомовної комунікації важливо враховувати функції, які вона може виконувати дотримуючись відповідної організації: формування пізнавального інтересу до вивчення дисциплін, позитивного ставлення до отримуваних знань; поглиблення комунікативних знань; формування навчальної активності здобувачів освіти. У процесі позанавчальної роботи формуються і розвиваються уміння, серед яких виділяють такі підгрупи: навчально-комунікативні, навчально-рефлексивні, організаційно-лідерські, інтелектуально-інформаційні; формування таких важливих професійно-особистісних якостей, як толерантність, емоційна стійкість, взаємодія з людьми в середині колективу (екіпажу), позитивна професійна концепція; формування мотиваційної, пізнавальної та організаційної готовності здобувача освіти до професійної іншомовної комунікації, до майбутнього професійного самовдосконалення.

Про своє розуміння позанавчальної роботи писав дослідник В. Коваль: «вона дає можливість використання її для виховання культури міжособистісних відносин студентів. Насамперед, ми повинні зрозуміти, що позанавчальна робота у ЗВО «будується не для студентів, а зі студентами з урахуванням їх інтересів та можливостей» [91, с.19-23]. Формування особистості майбутнього фахівця здійснюється шляхом організації різноманітних заходів на рівні групи, факультету та закладу вищої освіти.

Своє бачення позанавчальної роботи висловлює науковець О. Смалько у статті «Позааудиторна виховна робота як чинник професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців» говорячи про те, що «позанавчальна робота є логічним продовженням аудиторних занять і проходить паралельно з ними, допомагає студентам успішно навчатися, розвиває ініціативу, сприяє розумовому, фізичному, естетичному вихованню, задовольняє їхні культурні запити та спрямовує їх активність на творчу корисну діяльність» [184, с.77-81].

На даний момент у науковому середовищі немає єдності в розумінні терміну «позанавчальна робота». Такі поняття як «позанавчальна робота», «позааудиторна робота», «самостійна робота», «домашня робота» інколи визначаються як синоніми.

Дослідниця О. Кучерява говорить про те, що самостійна робота здобувачів освіти пов'язана з оволодінням встановленим обсягом знань і придбанням необхідних вмінь у предметній області навчальної дисципліни. І визначає наступні основні складові частини самостійної роботи:

- ✓ засвоєння теоретичного матеріалу дисципліни;
- ✓ оволодіння практичними завданнями дисципліни;
- ✓ виконання індивідуальних завдань [114, с.79-83].

Як ми вже зазначали у статті «Структура позанавчальної роботи – складова формування іншомовної комунікації майбутнього моряка» до поняття «позанавчальна робота» входить корегування індивідуального навчання кожного окремого студента, під час різноманітних видів роботи. Такими видами виступають:

- ✓ індивідуальної форми: реферати, повідомлення, консультації;
- ✓ групової форми: диспути, заняття в гуртках, робота в клубах;
- ✓ масової форми: вікторини, олімпіади, конференції, семінари, турніри [80, с. 57-58]

Науковець О. Гаврилюк під індивідуальною діяльністю визначає «самостійну роботу студентів, спрямовану на самовиховання, на виконання завдань викладача та доручень студентського колективу» [39, с.46]. Групова діяльність залучає зазвичай невелику кількість студентів і «спрямована на виявлення і розвиток інтересів та

творчих здобутків, впливає на поглиблення знань з дисципліни, удосконалює професійні вміння та навички, надає нову інформацію з дисципліни. Масові форми роботи є найпоширенішими у закладах вищої освіти. Вони розраховані на велику кількість учасників. Таким формам позааудиторної роботи притаманні такі особливості, як великий емоційний вплив, урочистість, яскравість» [39, с.46]. Важливо пам'ятати, що, поєднуючи пізнавальний та розважальний елементи, ці форми відіграють важливу роль у стимулюванні активності студентів

Науковець М. Мельник в своєму дослідженні дотримується думки про те, що «ефективними засобами, що сприяють творчій самореалізації студентів, є саме система групових, індивідуальних та масово виховних форм діяльності, до участі в яких залучається максимальна кількість студентів. Що ще раз доводить доцільність проведення різних форм позанавчальної роботи для удосконалення професійних навичок» [127, с.88-92].

Дослідниця О. Кучерява у роботі «Форми та види поза аудиторної роботи з математики в педагогічному університеті» зазначає, що під час вибору тематики позанавчальної роботи необхідно враховувати зміст професійної підготовки здобувачів освіти. Вона пише, що «позанавчальна робота у закладі вищої освіти дає можливість залучити значну кількість учасників, а на сьогодні ще і з використанням комп'ютерних мереж Інтернет та телефонних месенджерів, що дозволяє повніше та ширше вирішувати завдання професійного навчання» [114, с.79].

Доцільною є її думка про те, що види позанавчальної роботи повинні мати такі характеристики:

- ✓ інформативність та змістовність, які сприяють реалізації практичних та загальноосвітніх цілей позанавчальної роботи;
- ✓ комунікативна спрямованість: усі види позанавчальної роботи повинні забезпечувати користування іноземною мовою як засобом одержання і передачі інформації в типових природних ситуаціях спілкування;

- ✓ ситуативність: переважна більшість видів позанавчальної роботи повинна включати низку ситуацій, які є предметним фоном і стимулом до цілеспрямованих вчинків;
- ✓ орієнтація завдань на підвищення активності студентів;
- ✓ емоційність форм і способів реалізації, що сприяє підвищенню інтересу студентів до діяльності [114, с. 79–83].

Аналіз наукових робіт дослідників дозволив нам окреслити поняття «позанавчальна робота» – це освітня діяльність спрямована на всебічний розвиток здобувача освіти, яка дозволяє розвивати студентам свої здібності та інтереси у процесі самостійного вибору різних форм. *Засади позанавчальної роботи*: це безперервний процес, в ході якого відбувається навчання студентів. Цей процес не має фіксованих термінів завершення та послідовно переходить від фази до фази; це один із засобів комунікації, що реалізується в міжособистісній взаємодії між учасниками спілкування; є одним із чинників формування мотивації. Це не лише стимулятор навчання, а й результат усвідомлення здобувачами освіти ефективності цього процесу; є базою розвитку особистості здобувача освіти. Позанавчальна робота спрямована на гармонійний і цілісний розвиток індивідуальності, дозволяє розвивати здобувачам освіти свої здібності та інтереси; це суттєвий фактор розвитку особистості майбутнього професіонала, спрямований на забезпечення потреб у креативній індивідуальній діяльності і профорієнтації; передбачає самостійний вибір здобувачів освіти і виконання певних вимог у рамках освітнього процесу.

Аспектами позанавчальної роботи у закладі вищої освіти є: організаційні форми (консультаційна робота, навчальна робота, самостійна робота), організація науково-дослідницької діяльності, організація та участь в позанавчальних заходах.

На нашу думку, яку ми вже висловлювали у означеній раніше статті позанавчальна робота готує до сучасних вимог ринку праці. Базовою метою є виконання загальноосвітніх і практичних задач, пов'язаних з майбутньою професією студента. Це робота, яка регламентується вимогами до навчального процесу під час аудиторних занять. Це робота, яка має торкатися питань наукової діяльності

студента і надихати на творчі виконання різноманітних фахових завдань, тим самим надавати можливість для удосконалення особистості з високим рівнем загальнокультурного розвитку. Саме позанавчальна робота надає можливість здобувачу освіти обирати напрямок навчання, в якому він найбільше зацікавлений, завдяки чому навчання відбувається без примусу, що призводить до самоосвіти здобувача освіти [80, с.61]. Участь здобувачів освіти у позанавчальній роботі в рамках навчально-виховного процесу позитивно впливає на їхню професійну орієнтацію, особистісний розвиток, стимулювання творчості, формування командного духу та оцінюванню власної діяльності.

Зважаючи на комунікативний компонент нашого дослідження слід виділити у позанавчальній роботі: проведення різних заходів для неформального спілкування; застосування різних підходів в навчанні та методів допомагає зрозуміти важливість самостійного здобуття знань та розкриває творчий потенціал навчання; можливість залучити значну кількість учасників навчального процесу завдяки використанню комп'ютерної мережі Інтернет та електронних ресурсів, які не пов'язані безпосередньо з навчальним матеріалом, але тематично доповнюють його, що сприяє більш повному та всебічному виконанню завдань професійної підготовки.

Позанавчальна робота є важливим чинником, який стимулює позитивні мотиви та ініціативу студентів. Оскільки розвиток базується на особистість, її підготовка до життя і майбутньої професійної діяльності – це пізнавальна діяльність, а пізнання виступає на інтелектуальному рівні як форма відображення дійсності у вигляді понять, законів, принципів і методів пізнання, розуміння цього є надзвичайно важливим для викладача при організації позанавчальної роботи з урахуванням пізнавальної установки як внутрішнього стану особистості та її готовності до конкретних професійних викликів.

Основна ідея позанавчальної роботи полягає в тому, що вона проводиться як самими здобувачами освіти, так і для них. Підготовка позанавчального заходу є важливим етапом, так як сприяє пробудженню інтересу, а спілкування з викладачем або між собою несе пізнавальний характер, розширює естетичне сприйняття.

Проведення позанавчальної роботи дає величезну можливість для викладачів продемонструвати свою освітню активність, креативність та вміння зацікавити здобувачів освіти. Зміст позанавчальної роботи є дуже важливим аспектом для здобувачів освіти, дає формувати готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Отже, проведений аналіз позанавчальної роботи уможливив виокремити її потенціал. Вона має системний характер, слугує додатковим освітнім ресурсом щодо організації різних форм навчання та взаємодії зі здобувачами.

Визначено, що «педагогічний потенціал позанавчальної роботи» – це як багатofункціональна (аксіологічна, інформаційно-освітня, комунікативна, професійно-орієнтована, корекційна, компенсаторна, паралельна) складова освітнього процесу, що надає сукупність можливостей, ресурсів та умов, які створюються за межами аудиторних занять для всебічного розвитку здобувачів освіти та формування їхніх професійних компетенцій. Він виконує роль додаткового до аудиторної роботи ресурсу під час навчання і демонструє змістовий контекст, який посилює професійний розвиток майбутнього фахівця морського транспорту. Встановлено, що позанавчальна робота, будучи практичним видом діяльності, розширює можливості по удосконаленню професійної іншомовної комунікації: удосконалює отримання знання під час аудиторної роботи; дає стимул до розкриття інтелектуальної, вольової і емоційної сфер майбутнього фахівця; заохочує до пізнавальної діяльності; стимулює до творчої роботи у професійній діяльності; розвиває управлінські навички майбутнього фахівця морського транспорту; демонструє інтерес здобувача освіти до отримання нових знань; формує професійні вміння та навички здобувача освіти; розкриває особистість здобувача освіти; мотивує до самоосвітньої діяльності; посилює практико-орієнтовну складову професійного розвитку; розвиває творчі підходи до вивчення та удосконалення мовної діяльності. Під час формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації позанавчальна робота виконує функцію індивідуалізації навчання, коли здобувачі освіти працюють над темами і

аспектами, які найбільше їх цікавлять у своєму природному темпі; вона є практично зорієнтована, що дозволяє здобувачам освіти застосовувати здобуті знання на практиці через моделювання реальних професійних ситуацій; вона сприяє розширенню комунікативних навичок у професійній діяльності, а саме завдяки виконанню додаткових завдань та вправ; так само вона впливає на розвиток самостійності через навчання планування своєї роботи, пошук додаткових джерел інформації і їх опрацювання; вона дозволяє здобувачам освіти закріпити теоретичні знання, розвинути практичні навички і сформувати необхідні компетенції для успішної професійної діяльності.

Висновки до першого розділу

Здійснено огляд наукових доробків учених щодо проблеми дослідження. Узагальнюючи результати аналізу наукових теорій та концепцій, окреслення професійного поля діяльності майбутніх фахівців морського транспорту, виокремлено наступні наукові теорії: систем, культури, компетентнісного розвитку, особистісного розвитку, діяльності теоретико-методологічних підходів. Зазначено, що саме вони слугують теоретичною основою вивчення проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної діяльності. Визначено та охарактеризовано доцільність вибору методологічних підходів дослідження: системний, культурологічний, компетентнісний, особистісний і діяльнісний.

Проаналізовано поняття дослідження та здійснено їх розподіл на базові та похідні. До базових включено та визначено наступні: професійна іншомовна комунікація (засвідчує певні особливості, що зумовлені завданнями та цілями взаємодії у безпосередній професійній діяльності фахівця морського транспорту), готовність (особливий особистісний стан, що забезпечує наявність у майбутнього фахівця знань, умінь та навичок необхідних для успішного виконання професійних дій), фахівець морського транспорту (професіонал, який відповідає за безпеку плавання судна, збереження вантажу, що перевозиться, або пасажирів і який

забезпечує захист навколишнього середовища) і позанавчальна робота (освітня діяльність спрямована на всебічний розвиток здобувача освіти, яка дозволяє розвивати студентам свої здібності та інтереси у процесі самостійного вибору різних форм). До похідних віднесено поняття «процес формування» (цілеспрямований процес професійно-особистісного зростання майбутнього фахівця). Визначені поняття дозволили побудувати певну термінологічну систему дослідження, зрозуміти сутність та взаємозв'язок між ними.

Вивчено сучасні педагогічні підходи до побудови освітнього процесу у закладах вищої освіти, визначено ефективність впливу позанавчальної роботи на формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту. Уточнено поняття «педагогічний потенціал позанавчальної роботи» – це багатофункціональна (аксіологічна, інформаційно-освітня, комунікативна, професійно-орієнтована, корекційна, компенсаторна, паралельна) складова освітнього процесу, що надає сукупність можливостей, ресурсів та умов, які створюються за межами аудиторних занять для всебічного розвитку здобувачів освіти та формування їхніх професійних компетенцій. Охарактеризовано педагогічний потенціал позанавчальної роботи, який спрямований на формування та розвиток майбутнього фахівця і є додатковим освітнім ресурсом, який впливає на розширення можливостей, удосконалення здібностей, виступає додатковим інструментом формування професійної іншомовної комунікації.

РОЗДІЛ 2. Організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

2.1. Структура готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Поняття «готовність» було подано в узагальненому вигляді, як певний стан, що забезпечує наявність у майбутнього фахівця необхідних для успішного виконання професійних дій, знань, умінь та навичок. Але для повного визначення потрібно розглянути його структуру. Формування готовності фахівця морського транспорту до професійної іншомовної комунікації є доцільним в системі позанавчальної роботи, що зумовлено специфікою цілей і завдань навчання, об'єктом професійної діяльності, змістом та формами самого процесу навчання.

У педагогічних та психологічних наукових джерелах поняття «готовність» трактується Р. Троцьким як: «адекватна установка на майбутню діяльність; високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових процесів особистості або колективу, що забезпечує успіх майбутньої діяльності; стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, що впливає на ефективність виконання дій; установку на певну поведінку; змобілізованість сил на виконання завдання; активnodіючий стан особистості» [209, с.90-95]; К. Максименко, С. Максименко, А. Матвійчук, Є. Намлієв, М. Папуча, Ю. Пелех - «результат процесу професійної підготовки, що слугує запорукою її успішності, підґрунтям для продовження самоосвіти, підвищення власної фахової компетентності; стан, який виникає внаслідок збагачення суб'єктивного досвіду, передбачає наявність позитивного ставлення особистості до діяльності; усвідомлення мотиваційно-ціннісних настанов, що спонукають займатися; цілісний прояв особистості фахівця, що покладається на сформованість мотиваційного, емоційного і пізнавальних компонентів; конкретна діяльність, розуміння її предмета, сформованості способів взаємодії з ним» [170, 171, 138, 159].

Аналіз досліджень і публікацій вказує, що готовність – це більше, ніж бути «готовим чи ні». Готовність складається з кількох компонентів: мотивації до дій і здатності до реалізації цілей. Процес готовності передбачає усвідомлення потреби в діяльності, оцінку здатності до реалізації діяльності та планування змін для досягнення цілей. Бажання змінюватися і діяти визначає ступінь готовності студентів. Багато статей у контексті готовності (З. Хакк, М. Націр) присвячено готовності організацій до змін [258, с.35], готовності до професійної діяльності. Готовність до дії – це стан готовності до діяльності, що виділяється як компонент емоційної реакції. Це стан мобілізації всіх психофізіологічних систем організму, що забезпечує ефективне виконання певних дій. Це озброєння людини знаннями, уміннями та навичками, необхідними для успішного виконання дії. Це також рішучість діяти, готовність до термінового виконання наявної програми дій і, нарешті, виявлення людини на робочому місці в потрібний час, тобто здатність отримати сигнал про необхідність діяти, як зазначають науковці О. Адеосун, В. Адегбіт [247, с.42]. Професійна готовність, як інтегративна особистісна психологічна якість фахівця, є необхідною передумовою та визначальним чинником ефективної реалізації професійних функцій, забезпечуючи регуляцію його трудової діяльності. Теоретичні засади готовності майбутнього фахівця морського транспорту досліджувала Н. Бобришева [20]. Готовність найчастіше розглядають як сукупність трьох взаємопов'язаних компонентів: мотивації, загальних здібностей та здатності до інновацій. Вагомість кожного з цих компонентів може змінюватися залежно від середовища. Кожен компонент, своєю чергою, включає низку підкомпонентів, що забезпечують глибше розуміння мотивації та потенціалу.

Готовність також аналізують у двох основних аспектах – ставлення та готовність до дії. Ставлення та сприйняття, які можуть формувати поведінку (аттюдна готовність), повинні супроводжуватися мотивацією. Динамічний характер будь-якої готовності означає, що вона може бути застосована та бути актуальною на всіх етапах освіти. Вона включає передумови, впровадження, активне впровадження та сталість. Готовність стосується різних системних рівнів, які

можуть починатися з окремої людини і поширюватися через академічну групу, інституцію, коаліцію, громаду та державу до національного рівня. Таким чином, готовність важлива для результатів на багатьох рівнях системи. Знання і навички в кінцевому підсумку сформують готовність до дій.

Готовність до комунікації має довгостроковий характер і не відноситься до ситуативного мовлення, яке ми сприймаємо як готовність до спілкування в певний момент. У педагогічній літературі науковці та практики часто не розрізняють поняття готовності та здібностей до іншомовної комунікації. Ми наголошуємо, що наявність певних здібностей не завжди призводить до їх реалізації в діяльності. Але існує і інший момент для обговорення – це різниця між готовністю і бажанням спілкуватися. Як пишуть науковці М. Ван, Х. Ван, готовність – це коли всі її компоненти сформовані, на готовність впливають індивідуальні особливості, такі як інтерес до теми, впевненість, міжособистісні стосунки, роль у групі тощо [292].

Готовність досліджували і як компонент формування особистості. Дослідниця А. Капська писала, що «визначення рівня готовності студента до мовленнєвої діяльності – це один із чинників, який свідчить про професійну готовність. Виходячи з міркувань, що готовність студента до мовленнєвої діяльності виявляється як взаємодія спрямованості і рівня спеціальної підготовки до неї, все це може розглядатися як один із показників професійної підготовки до діяльності взагалі» [85, с.128].

Саме поняття готовність має багатокомпонентну структуру і науковці у своїх дослідженнях виділяють та дають характеристику рівням, критеріям та компонентам готовності здобувачів освіти до професійної діяльності в тому числі комунікативної. Л. Семенець говорить, що «формування готовності до діяльності починається з мотиваційної сфери – постановки мети на основі потреб та цілей або усвідомлення людиною поставленого перед нею завдання. Наступним є розробка плану, моделей, схем подальшої дії. Потім людина приступає до втілення готовності, застосовує певні засоби та прийоми діяльності, порівнює хід роботи, що виконується та проміжні отримані результати з окресленою метою, вносить корективи» [179, с.98].

У наукових дослідженнях спостерігається різноманітність поглядів на структуру професійної готовності фахівця, що відображається у виділенні різних компонентів, таких як ставлення особистості до діяльності, мотиваційний, змістовий, процесуальний та організаторський, або ж мотиваційний, когнітивний та емоційно-вольовий. Науковець Н. Волкова у своїй статті присвяченій готовності до професійної діяльності [34, с.4-7], зазначає, що показниками професійної готовності є наступні:

- ✓ комунікативні: вміння до спілкування, співробітництва, кооперації;
- ✓ дидактичні: вміння визначення конкретних цілей навчання, вибору методів, засобів та технологій навчання;
- ✓ гностичні: вміння до пізнання та отримання задоволення від процесу набуття нової інформації, систематизації власного професійного досвіду;
- ✓ прогностичні: вміння здійснювати передбачення, прогнозувати результати взаємодії у професійній діяльності;
- ✓ перцептивні: вміння проникати у внутрішній світ людини, розуміти її стан; здатність до емпатії (співчуття, співпереживання);
- ✓ конструктивні (проективні): вміння до відбору, композиції, проектування навчально-виховного матеріалу, розроблення планів;
- ✓ експресивні: вміння до емоційної заразливості, яскравості та спрямованості на прояви емоцій, володіння інтонаційною палітрою мови, мімікою, жестами;
- ✓ технологічні: вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти та оперувати інформацією відповідно до професійних потреб, оцінювати досягнутий результат;
- ✓ рефлексивні: вміння критичного аналізу та переосмислення особистісних смислів та змісту професійної діяльності, вчинків, поведінки, вони забезпечують розвиток та саморозвиток, своєчасну корекцію результатів діяльності;
- ✓ організаційно-методичні: вміння реалізації навчально-виховного процесу, формування мотивації, формування колективу, організації самоврядування;

- ✓ аналітичні - вміння мислити, що складається з низки особистих умінь, як, наприклад, знаходити основні професійні завдання (проблеми) та способи їх оптимального вирішення

У більшості досліджень, які присвячені проблемі готовності, в них готовність розглядається як багатокomпонентне утворення. Зазвичай готовність окреслюють три взаємопов'язаних компоненти: мотивація, загальні здібності та інноваційні можливості. Кожен компонент має низку підкомпонентів, які надають більш детальну інформацію про мотивацію та потенціал. Мотивація посилюється вольовою складовою. Вольова складова – це важко досяжний процес спрямованості особистості на виконання та досягнення поставленої мети, який виникає внаслідок зіставлення реального та ідеального професійного позиціонування власної особистості, відповідно до суспільних вимог та вимог обраної професійної діяльності. Вольові якості дозволяють швидко активізувати внутрішні ресурси та підтримувати високу продуктивність, мобілізувати фізичні та психологічні сили, зберігати когнітивні функції, концентрацію уваги та емоційну рівновагу в умовах стресу, непередбачуваності та при монотонній діяльності.

Професійна специфіка діяльності фахівця морського транспорту зумовлена специфічними умовами праці (ізолюваність та відірваність від дому та рідних, важкі фізичні умови праці та перебування в морі, вахтовий графік роботи, небезпека та ризики, пов'язані з погодними умовами, аваріями, пожежами та піратством); характером виконуваних завдань (висока відповідальність за безпеку судна, вантажу та екіпажу, необхідність злагодженої командної роботи, виконання різноманітних функцій залежно від посади на судні, дотримання міжнародних правил та стандартів судноплавства, які регулюють безпеку, охорону довкілля та інші аспекти морської діяльності); вимогами до особистості (фізичне здоров'я та витривалість, психологічна стійкість, відповідальність та дисциплінованість, знання професійної іноземної мови) та професійної підготовки (спеціальна освіта отримана в морських навчальних закладах та відповідні сертифікати та дипломи, що підтверджують кваліфікацію, постійне навчання для підвищення кваліфікації).

Науковці З. Курлянд, Р. Хмелюк, А. Семенова зазначають, що «без вольового зусилля неможливо довго зберігати розподілення уваги, працювати в тривалому напруженні, що особливо характерно для навчальної діяльності. Задоволеність професією, професійна спрямованість і воля утворюють взаємопов'язану, динамічну функціональну систему, в якій воля забезпечує стійкість професійних намірів» [158, с.226].

У психології мотивацію особистості (на досягнення успіху і уникнення невдач) досліджували Д. Аткинсон і Д. Мак-Клелланд [242]. Дослідник М. Чеботарьов пише, що «мотив досягнення успіху пояснюється крізь призму намагання особистості досягти успіхів у діяльності та спілкуванні. Натомість, мотив уникнення невдач розуміють як відносно стійке прагнення уникнути неуспіху, помилок, невдач, неприємних переживань у життєвих ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів діяльності та спілкування оточенням» [232, с.283].

Дослідниця М. Нечипоренко спираючись на роботу психологів Е. Дісі та Р. Раян, які, досліджуючи проблематику внутрішньої та зовнішньої мотивації, створили теорію самовизначення особистості, пише «концептуальні основи теорії свідчать про те, що внутрішня мотивація базується на трьох вроджених потребах особистості, крім того існує декілька типів зовнішньої мотивації, що регулює діяльність особистості, а також наголошується на ролі соціального контексту» [143, с.82]. Чинниками зовнішньої мотивації є нагороди, зовнішня оцінка, стилі міжособистісної взаємодії; до внутрішньої мотивації відносять: потребу в самовизначенні (автономії), прагненні контролювати власні дії, бажанні досягнути успіху в професійній діяльності, потребу в компетентності, потребу у взаємозв'язках із іншими людьми.

З психолого-освітньої точки зору, «мотивація до навчання» описується дослідниками С. Едгар, Сандра Е. Карр, Дж. Коннотон і А. Селенца як «енергія та потяг студента до навчання, ефективної роботи та досягнення свого потенціалу» [255, с.2]. Дослідники Рашмі А Кусуркар, Герда Круазе підкреслюють, що навчальна програма вищої освіти на сьогоднішній день базується переважно на когнітивних

підходах, а не на теорії мотивації, зробивши висновок, що мотивація до навчання досі недооцінюється [265, 232].

Мотивація ставлення - це практика мотивації людей шляхом впливу на їхні думки та поведінку. Ставлення та мотивація тісно пов'язані між собою і можуть бути сильними мотиваторами для того, чи буде команда ефективно працювати разом і своєчасно досягати поставлених цілей. Насправді позитивне ставлення може безпосередньо вплинути на кар'єрний розвиток, оскільки людина буде більш мотивована, наполегливо працювати, пробувати щось нове та сприяти подальшому успіху організації, де вона працює.

Усі члени команди хочуть бути задоволеними та відчувати, що їх цінують за роботу, яку вони виконують. Коли кожен працівник відчуває, що його цінують і поважають, він, імовірно, буде набагато більш мотивованим і прагнути досягати відмінних результатів, що підвищує ймовірність досягнення загальної мети компанії.

Принцип мотивації дії говорить: зацікавленість до будь-якої роботи приходить після того, як ти за неї берешся. І цей принцип стосується будь-якої професії. Варто лише зробити перший крок і зануритися в роботу з головою. З точки зору психології, якщо ви весь час відкладаєте свої дії, то ви не дуже хочете досягти бажаного.

У цьому контексті, безпосереднім наслідком теорії самовизначення для вивчення іноземної мови за словами дослідників Кімберій А. Ноелс, Говарда Джайлза є те, що надзвичайно мотивовані студенти можуть просуватися до більш самостійних типів мотивації у сприятливому середовищі, яке сприяє вибору в навчальній діяльності, підтримує зусилля студентів у вирішенні нових викликів і заохочує їх почуття компетентності і здатності [270, с.658-660].

Аналізуючи стратегії заохочення до іншомовного спілкування дослідники Є. Шафрань, А. Гойков Раїч, В. Булатович наголошують на важливості того, щоб викладач дотримувався висновку теорії самовизначення, згідно з якою чим сильніша наполегливість, тим більш позитивне самосприйняття, тим краща взаємодія

зростаючої соціалізації та пов'язаною із нею відчуттям особистого зобов'язання [280, с.52-53].

Готовність застосування комунікативних умінь, як стійкий прояв здобувачем освіти професійних якостей, виражається через певні компоненти та складові: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінювальний.

Тож готовність до комунікації можна побачити по-різному:

- ✓ готовність за фактором часу може бути: 1) довгостроковою (загальною); 2) миттєвою (ситуативною).
- ✓ готовність до педагогічного впливу може бути: 1) мотиваційною (зацікавленість і цілеспрямованість на досягнення); 2) пізнавальною (здатність оцінювати засоби досягнення завдань); 3) емоційною (впевненість в позитивному результаті і талан); 4) вольовою (контроль над самим собою, своєю поведінкою, роботою та самовдосконалення).
- ✓ готовність до інновацій різного рівня для підвищення самореалізації.

Готовність до професійної іншомовної комунікації включає також лінгвістичну складову, яка охоплює: здатність контролювати мовне хвилювання; навички сприйняття; вміння сформулювати думку; уміння граматично правильно будувати речення; мати базові знання англійської мови; мати професійні знання англійської мови.

Когнітивний компонент містить в собі володіння певною сукупністю знань, які дозволяють створювати можливості для використання цих знань у професійній комунікації. Складовою когнітивного компоненту виступають соціальна та лінгвістичні складові, які в свою чергу дозволяють формувати мовленнєві навички.

Соціально-культурна складова поєднує в собі розвиток наступних навичок: уміння використовувати різні комунікаційні стратегії для вирішення комунікативних завдань; знання правил підтримання контакту зі співрозмовником; уміння планувати комунікативний акт і забезпечувати ефект власного повідомлення; уміння виявляти труднощі спілкування та використовувати засоби переформулювання повідомлення; уміння уникати упереджень та стереотипів до

представників інших культур; уміння розробляти ефективні стратегії культурної взаємодії; уміння володіти стратегією і тактикою вирішення міжкультурних конфліктів та запобігання їх негативним наслідкам; володіння навиком неупередженого вивчення культур.

Лінгвістична складова включає формування мовленнєвих навичок на основі засвоєння мовних одиниць у мовленні. Це збір практичних несвідомих мовних знань. Знання мови дають змогу створювати й розуміти вислови, нові комунікативні одиниці, формуючи їх за певними правилами, закладеними в мові. Лінгвістична складова складається зі здатності розуміти та продукувати вивчені висловлювання, а також потенційної здатності розуміти нові, невивчені висловлювання.

Розглядаючи лінгвістичну складову, слід зазначити, що вона має складну багаторівневу структуру, що відповідає різноманітності компонентів ефективного спілкування; охоплює соціально та індивідуально обумовлені уявлення про навколишній світ; оволодіння мовними одиницями передбачає розуміння їхньої форми та значення; вимагає обов'язкового знання потенційних можливостей мовних явищ і змінних тенденцій розвитку мовних одиниць, знання специфіки їх вживання в різних контекстах; включає процеси створення та розуміння мовлення, зосереджуючись на досягненні взаєморозуміння; визначається такими факторами, як рівень освіти, професія та індивідуальний досвід.

Підходів для визначення компонентної структури готовності є достатньо багато. Кожен дослідник використовує ті компоненти, яких потребує його дослідження. Готовність характеризується «загальними та специфічними компонентами», які показують особливості різних видів діяльності. Дослідниця О. Мартиновська визначає, що «компонентами структури готовності до професійної діяльності наступні 1) мотиваційний, ставлення до діяльності; 2) змістовий, знання про предметі способи діяльності; операційний, тобто навички та вміння продуктивної діяльності» [120, с.141].

Дослідниця В. Смелікова у науковій роботі визначає наступні компоненти сформованості майбутніх фахівців морського транспорту до професійно орієнтованого спілкування: мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісний [185].

Дослідник Р. Уорт у роботі «Комунікативні навички» доводить, що «комунікативні вміння і навички є одними із вирішальних індикаторів успіху при виконанні функційних обов'язків на робочому місці. Важливими факторами для розуміння є мета спілкування, аналіз співбесідника, використання засобів як вербальної, так і невербальної комунікації, надання значення кожній ситуації спілкування» [275, с.3-5].

Науковець С. Кравець у роботі виділяє наступні компоненти готовності «мотиваційно-ціннісний (як усвідомлена спрямованість здобувача освіти до здійснення певної діяльності й розуміння відповідальності у виконанні конкретних дій), когнітивний (як готовність до впровадження сучасних технологій навчання і до використання різних засобів навчання), оперативно-діяльнісний (як здійснювати професійну діяльність у конкретній ситуації), оцінно-рефлексивний (як усвідомлений рушій до безперервного саморозвитку щодо виконання професійних функцій і як оцінювання результатів навчання на рефлексивній основі)» [106, с.10-11].

Науковець Т. Білоус у роботі виділяє такі компоненти готовності як: мотиваційний, емоційно-вольовий, орієнтаційний, змістовий [18, с.37-40].

Мотиваційний, когнітивний, професійно-діяльнісний компоненти готовності характеризує дослідниця Н. Бобришена. При цьому вона розписує як критерії, так і показники: настановний, знаннєвий, критерій практичної підготовки (комунікативні, організаційно-управлінські, контрольні-оцінні вміння) [20, с.128].

Науковець Д. Осадчук у своєму дослідженні спрямовує увагу на формування структурних компонентів готовності: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний. «Критеріями і показниками яких було визначено: мотиваційно-ціннісний критерій – ціннісні орієнтації, усвідомлення потреби і цілей підготовки до дій в професійній діяльності; когнітивно-технологічний – міцність та глибина знань

щодо дій в професійній діяльності; поведінково-діяльнісний – уміння та навички дій в професійній діяльності; рефлексивно-творчий – рефлексивна позиція, здатність до самооцінки, творче вирішення різних професійних ситуацій». Науковець говорить про те, що визначені компоненти по суті повністю «розкривають компоненти освітнього процесу майбутніх офіцерів морського флоту – мету, завдання, зміст, методи, засоби та форми співпраці науково-педагогічного складу і здобувачів освіти та результат – готовність майбутніх офіцерів морського флоту до роботи в морі» [153, с.103-113].

Науковець О. Тимофєєва розкриваючи формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв охарактеризовує три компоненти «особистісно-діяльнісний, когнітивно-змістовий, діяльнісно-результативний» [206, с.8].

Дослідниця І. Швецова визначає наступні компоненти, які застосовує у своєму науковому дослідженні «Ключові компоненти іншомовної комунікативної компетентності, такі як аксіологічно-мотиваційний, когнітивний та регулятивно-діяльнісний, сприяють систематичному та усвідомленому застосуванню мовних і міжкультурних здібностей. Ця структура підтримує фахівців у їх здатності сприймати і розуміти інші культурні позиції і цінності, а також сприяє побудові ефективних професійних взаємодій на основі суб'єкт-суб'єктної співпраці та діалогу. Ця інтегрована система є фундаментом для успішного виконання міжнародних професійних обов'язків і ведення міжкультурного діалогу та вирішальною для розвитку професійних навичок в умовах неперервної освіти» [234, с.451].

Науковець М. Сотер у дослідженні при формуванні готовності до міжкультурної комунікації серед майбутніх інженерів-судномеханіків виділяє такі критерії: мотиваційно-ціннісний, як складова мотиваційного компоненту (вказуючи при цьому на його вираження в усвідомленні здобувачів освіти важливості міжкультурної комунікації як у сучасному суспільстві, так і у професійній діяльності); когнітивний, (що передбачає використання знань з міжкультурної

комунікації, поєднаних з професійними мовними навичками); комунікативно-діяльнісний критерій (уміння застосовувати граматичні, лексичні та фонетичні знання для ефективного спілкування, обміну інформацією, вираження думок та налагодження контакту у професійній діяльності). Дослідниця розглядає ці критерії як базові характеристики для надання оцінки рівню готовності майбутніх фахівців морського флоту до міжкультурної комунікації [188, с.125-128]. Аналіз наукових джерел дав можливість виокремити складові компонентів готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності: мотиваційна (професійні установки, потреби та інтереси), орієнтаційна (врахування професійних вимог, орієнтирів, цілей), пізнавально-операційна (мислення, уява, пам'ять, увага, знання та здібності), емоційно-вольова (цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самоконтроль, ініціативність), психофізіологічна (працездатність, здібності та властивості) та оцінна (професійна самооцінка).

Критеріями ступеня готовності до професійної іншомовної комунікації виступають: здатність ефективно спілкуватися; керувати своїм емоційним і психологічним станом; підтримувати позитивні відносини в колективі, з колегами, капітаном, вахтовими офіцерами іншого судна під час несення вахти; демонструвати високий рівень самоконтролю, що проявляється у відповідальній та зваженій поведінці у стресових ситуаціях під час професійної діяльності.

Змістом поняття «готовність» є її структура. Структура (лат. structure – будова, розташування, порядок) – це сукупність стійких відносин і зв'язків між елементами системи [218, с.611]. Структура визначає якість системи, її порядок. Потрібно звернути увагу на структуру науково-проєктного явища, що складається з системи теоретичних конструктів як фундаментальних, так і спеціальних, що відображають теоретичний рівень науково-проєктного знання; теоретико-пізнавального змісту праксеологічних програм, який можна порівняти з емпіричним знанням; знання про послідовність матеріально-практичних структур та їхні характеристики; знання про соціальну якість проєктної діяльності, яке аналогічне прикладному знанню.

У науковому дискурсі спостерігається поліваріативність у трактуванні структури готовності. Аналіз літературних джерел дозволяє виокремити такі компоненти як: особистісний (що включає мотиваційно-ціннісні аспекти), когнітивний (зокрема інформаційно-когнітивний та когнітивно-комунікативний), операційний (включаючи операційно-діяльнісний), рефлексивний (зокрема результативно-рефлексивний та професійно-рефлексивний), а також окремо виділяються технологічні та функціональні компоненти.

Проаналізувавши праці науковців з досліджуваної проблеми та відповідно до предмету нашого дослідження робимо узагальнення, що у формуванні готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації повинні бути присутні наступні компоненти: мотиваційний, когнітивний, комунікативний та рефлексивний.

Мотиваційний компонент представляється через сприйняття та усвідомлення потреби підготовки до професійної іншомовної комунікації, розуміння мотивів та необхідних знань і навичок для її здійснення. У мотиваційному компоненті визначаються постановка цілей, мети, мотивів та мотивації до змісту професійної діяльності, так як вона є ключовою ланкою для здійснення будь-якої діяльності, зокрема професійної іншомовної комунікації, направленої на майбутню практичну діяльність.

Бажання спілкуватися іноземною мовою для професійних цілей визначається як добровільне рішення почати спілкування в певній ситуації з конкретною людиною в певний момент. Міжособистісне спілкування під час професійної діяльності може збільшити внутрішню мотивацію до навчальної діяльності, оскільки воно впливає на задоволення основної психологічної потреби в компетентності.

Стратегії навчання та викладання можуть сприяти або запобігати внутрішній мотивації, підтримуючи або перешкоджаючи задоволенню потреби в автономії та компетентності. Однак важливо пам'ятати, що внутрішня мотивація з'являється лише для тих видів діяльності, до яких людина має внутрішній інтерес, тих, які мають привабливість новизни, виклику або естетичної цінності для особистості.

Визначення мотиваційного компонента в структурі формування готовності забезпечує фахівцю морського транспорту високу якість виконання професійних обов'язків та досягнення успіху у професійній діяльності. В цілому мотиваційний компонент стимулює у здобувачів освіти інтерес до набуття знань, умінь та навичок, готує до майбутньої професійної комунікації, розвиває прагнення до вдосконалення професійних якостей. Він є спонукальним через що виявляється інтерес до вивчення мови, практичного бачення мови у професійній діяльності. Природа мотивації така, що через інтерес і потребу визначається ціннісне ставлення майбутнього фахівця до своєї професії.

Але повномасштабна війна в Україні суттєво змінила життя українців і спричинила тяжкі наслідки для українського суспільства, яке переживає нині особливо складний час. Одним із напрямів у відбудові України вже нині є особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців, а саме прагнення набутти високого рівня професіоналізму, досягнути важливих компетентностей майбутньої професії. Все це є важливим завданням для здобувача освіти, який навчається в умовах воєнного стану. Досягнення цього можна віднайти через формування мотивації до навчання як основоположного чинника успішності здобувачів освіти. Позитивна мотивація включає віру в себе, оцінку та зосередженість на навчанні. Переконавання здобувача освіти в ефективності пов'язані з її зусиллями, наполегливістю та стійкістю під час виконання завдань. Негативні аспекти мотивації включають тривогу, уникнення невдач і невпевнений контроль. Негативні аспекти включають самосаботаж і відчуження.

Особливо сьогодні під час ведення війни, після подолання пандемії «Covid 19» бажання навчатися, спілкуватися, бути вмотивованим і готовність в цілому потребує переосмислення і на рівні внесення змін у робочі програми навчальних дисциплін. Від так робоча програм «Англійська мова за професійним спрямуванням» потребує змін, повинні бути внесені зміни щодо подвійного режиму навчання – онлайн і офлайн. Дослідниця П. Робертс пише, що «розробка та надання «подвійного

режиму» дозволяє студентам рівноправно завершувати навчання повністю в режимі онлайн, а також пропонувати досвід офлайн, де це можливо» [276].

Когнітивний компонент готовності враховує факт наявності професійної свідомості, професійних знань, які дають змогу якісно та ефективно розв'язувати будь-які професійні задачі та завдання. Передбачає перелік основних знань та вмінь, необхідних для ефективного використання новітніх технологій, так само умінь використовувати набуті знання під час професійних і побутових комунікативно-мовленнєвих ситуацій з членами екіпажу (в тому числі іноземцями). Когнітивний компонент охоплює такі аспекти комунікативної діяльності: раціоналізм в емоційній сфері; здатність раціонально мислити, приймати зважені, раціональні рішення. Цей компонент охоплює вміння враховувати емоції співрозмовника та контролювати свої.

Когнітивність стосується свідомості людини та її загальнолюдського пізнання; це багаторівнева система, що забезпечує реалізацію всіх когнітивних функцій центральної нервової системи. Основними характеристиками когнітивної системи є: виразність, ефективність, алгоритмічність, зрозумілість та адаптованість. Когніція — це термін, що визначає здатність розумового сприйняття та обробки зовнішньої інформації. У психології цей термін стосується психічних процесів особистості, особливо навчання так званого «ментального» стану (переконання, бажання та наміри) щодо обробки інформації. Особливо часто цей термін вживається в контексті навчання «контекстних знань» і в сферах, що включають знання, навички або навчання [205].

Дослідник Є. Кміта описуючи когнітивний компонент говорить про те, що «це готовність до постійного підвищення освітнього рівня, потреба в актуалізації та реалізації свого особистісного потенціалу, здатність самостійно здобувати нові знання та вміння, здатність до саморозвитку» [90, с.62].

Зміст когнітивного компоненту передбачає наявність у майбутніх фахівців морського транспорту високого рівня професійних знань відповідно до стандартів Міжнародної морської організації та вміння їх використовувати в різних ситуаціях,

як під час професійної діяльності, що сприятиме якісному виконанню професійних обов'язків.

Комунікативний компонент готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації передбачає наявність спеціальних професійних знань і умінь під час несення вахти (які прописані та регламентуються міжнародними нормами та стандартами: ПДНВ конвенція). Він характеризується вмінням оперувати наявними знаннями з іншомовної комунікації у процесі взаємодії; вірно розуміти інформацію; сміливо вступати в комунікаційний контакт під час професійної діяльності, знаходити причини непорозумінь під час професійної іншомовної комунікації.

Для діагностики використовують практичні завдання, при розв'язанні яких здобувачі освіти мають змогу удосконалити свої навички та уміння у вирішенні практичних комунікативних ситуацій під час професійної діяльності.

Відповідно до цього компоненту майбутні фахівці морського транспорту повинні володіти комунікативними уміннями і фаховими навичками під час виконання професійної діяльності; володіти високим рівнем професійної іншомовної комунікації для виконання поставлених практичних завдань; мати сформовану систему теоретичних знань та вміло використовувати її під час іншомовної комунікації. Цей компонент характеризує уміння технологічно правильно здійснювати комунікативну діяльність під час виконання своїх професійних обов'язків.

Рефлексивний компонент передбачає самооцінку готовності до професійної комунікації та її ефективності у вирішенні професійних завдань; визначення сформованості професійно-комунікативних якостей. Рефлексивний компонент розкриває здатність та вміння здобувачів освіти оцінювати результати власної діяльності, уміти осмислювати та здійснювати корекцію своєї поведінки, прагнути до самовдосконалення.

Виокремлюючи поняття «рефлексія», вчені, зокрема М. Сотер у своєму дослідженні визначає «декілька його значень, це, по-перше, спрямованість

свідомості людини на пізнання себе самого, зокрема, на пізнання власних психічних станів і процесів, по-друге, роздуми людини над власним життєвим досвідом, аналіз власних переживань, почуттів і вчинків» [188, с.87].

Сучасні наукові дослідження з проблеми формування та розвитку професійної рефлексії представлено в працях А. Веремчук, В. Демського, Н. Димченко, М. Марусинець, А. Фурмана, Н. Яцюк [31, 53, 58, 121, 220, 246].

Дослідниця І. Цибулько при дослідженні розвитку професійної рефлексії зазначила, що «теоретичні підходи щодо проблематики рефлексії свідчать про те, що одночасно з накопиченням знань про рефлексію та інтеграцією цих поглядів у єдиний системний підхід, здійснюється певна диференціація досліджуваного явища з виокремленнями його різновидів, одним з яких є професійна рефлексія» [229, с.7].

Рефлексивний компонент дозволяє здобувачам освіти «усвідомити себе самого як суб'єкта діяльності, свої особливості, здібності; усвідомити цілі та оцінити структуру своєї діяльності, визначити способи її вдосконалення та оптимізації» [143, с.138]. Як зазначає науковець М. Нечепоренко у своєму дослідженні, що рефлексивний компонент уможливорює оцінити вплив зовнішніх факторів на стан професійно-особистісного саморозвитку. Також вона підкреслює, що від властивості самоаналізу залежить успішність імплементації стратегії професійно-особистісного саморозвитку, оскільки завдяки рефлексії ставиться ціль або проміжна мета саморозвитку [143, с.82].

Дослідниця М. Марусинець у своїй статті присвяченій професійній діяльності педагога описуючи рефлексивну культуру студента виокремлює компоненти, які характеризуються «певним складом знань, умінь і здібностей когнітивно-процесуальний, особистісний і оцінний» [122, с.6]. Вона зазначає, що аналізуючи рефлексивну культуру студентів, науковці зосереджуються на дещо інших складових, а саме на тому, що «когнітивний компонент містить систему загальних знань про рефлексію, рефлексивну діяльність. Процесуальний компонент містить таку систему рефлексивних знань і навичок, які формуються і розвиваються у процесі діяльності. Цей компонент дає змогу самостійно аналізувати та

контролювати свою діяльність за різними напрямками: аналіз відповідності змісту діяльності поставленим завданням (самоконтроль), аналіз ефективності методів, способів, що застосовуються студентом, причин успіхів і невдач, помилок у процесі навчання (самоаналіз), аналіз досвіду своєї діяльності (готовність до самовдосконалення, самовиховання); планування подальшої діяльності відповідно до результатів попередньої (готовність до самоосвіти)» [122, с.6]. Описуючи засоби формування професійної рефлексії майбутніх учителів М. Марусинець говорить про те, що «вихідною умовою формування професійної рефлексії є створення належного рефлексивного середовища, яке є важливим чинником конструктивного впливу на процеси особистісного розвитку студента, в якому рефлексія має стати дієвим механізмом самоуправління власною навчальною діяльністю» [121, с.197].

Професійна рефлексія майбутніх фахівців морського транспорту – це особистісне інтегроване утворення на базі структурних компонентів їх діяльності. Для визначені поняття змістовно об'єднано прогностичність мислення і рефлексивність. Прогностичність мислення – це базовий елемент професійної рефлексії майбутнього фахівця морського транспорту, так як показує високий рівень вирішення складних професійних задач, отримання, переробки та імплементацію даних і допомагає передбачити екстремальні ситуації в відкритому морі. Рефлексивність проявляється у самоаналізі ефективності виконання професійних обов'язків, готовності та спроможності, в різного роду професійних ситуаціях, приймати правильні рішення.

Усі чотири охарактеризовані компоненти готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації перебуваючи у взаємозв'язку, формують загальну структуру готовності, а їхній розвиток впливає на особистісну мотивацію здобувачів освіти щодо досягнення мети у професійній іншомовній комунікації, оволодіння комплексом професійно значущих знань, умінь, навичок, якостей та компетенцій для позитивної професійної іншомовної комунікації тощо.

Аналіз наукових праць, розгляд та детальне вивчення структури готовності, її компонентів дозволив виокремити та сформулювати поняття «готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації» як багатокomпонентне утворення (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний компоненти), особливий особистісний стан майбутнього фахівця морського транспорту, що засвідчує його здатність і підготовленість до іншомовної комунікації у професійній діяльності.

Готовність до професійної іншомовної комунікації є одним із важливих етапів формування професійної компетентності фахівця морського транспорту. Вона є важливою складовою професійної діяльності і виступає важливим інструментом виконання професійних обов'язків. Готовність до професійної іншомовної комунікації полягає в тому, що фахівець морського транспорту може адекватно обстановці та ситуації взаємодіяти з членами екіпажу (як свого судна, так і судна, з яким він виходить на радіозв'язок) за правилами та нормами, прописаними у конвенціях, кодексах, статутах та інших документах міжнародної морської організації. Формування готовності фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації передбачає розвиток усіх її структурних компонентів. Тому при формуванні кожного з цих компонентів можуть виникнути труднощі. Компоненти готовності до професійної іншомовної комунікації взаємопов'язані, не існують як самостійні одиниці; лінгвістичний компонент має практичне значення в професійній діяльності щодо підвищення ефективності робочого процесу.

Отже, проаналізовані дослідження щодо готовності фахівців до різних видів комунікативної діяльності та багатокomпонентної структури утворення. Визначено та обґрунтовано мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний компоненти готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Зазначено на взаємозв'язку усіх компонентів між собою, що у своїй сукупності забезпечує цілісність сформованості готовності.

Зроблено висновок, що процес формування готовності до професійної іншомовної комунікації є довготривалим, складним та системним; він має вплив на

розвиток мотиваційного, когнітивного, комунікативного і рефлексивного компонентів. Зазначене уможливило сформулювати поняття «готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації» як багатокомпонентне утворення (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний компоненти), особливий особистісний стан майбутнього фахівця морського транспорту, що засвідчує його здатність і підготовленість до іншомовної комунікації у професійній діяльності.

2.2 Діагностичний інструментарій оцінки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Оцінка сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації передбачає розробку певного діагностичного інструментарію. Діагностичний інструментарій дослідження визначається як сукупність методів, методик, технік діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту, спрямованих на якісну та кількісну характеристику прояву ступеня виявлення цієї готовності відповідно до критеріїв та показників. Діагностичний інструментарій оцінки рівнів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації дозволить побудувати програму експериментального дослідження, спрямованого на вивчення його результатів. Він включає перевірочні тести на знання мови, комунікативних навичок та професійної обізнаності. Ці інструменти допомагають визначити сфери, де майбутнім фахівцям може знадобитися вдосконалення, щоб ефективно спілкуватися іноземною мовою в галузі морського транспорту. Діагностичний інструментарій складається з кількох ключових елементів: визначення категоріального апарату, тобто системи понять та термінів, що використовуються в дослідженні; окреслення показників, які дозволяють виміряти кожен з критеріїв дослідження; вибір відповідних методик діагностики для збору даних; та використання статистичних методів для обробки та аналізу отриманих результатів.

Так як у дослідженні готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації розглядається як багатокomпонентна структура, тому для вивчення динаміки та рівнів її сформованості потрібно визначити критерії та показники кожного компоненту її структури.

Виокремлені компоненти готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації: мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний окреслюють наш підхід до розв'язання проблеми формування цього цілісного утворення. Необхідність реалізації цього процесу передбачає визначення рівнів готовності студентів до професійної іншомовної комунікації на основі розроблення відповідних критеріїв та показників. Критерії, за якими вимірюється ступінь сформованості та визначається динаміка розвитку і змін будь-якого процесу, мають відображати його характеристики.

Згідно з державними освітніми стандартами критерій визначають як ознаку, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або кваліфікація чого-небудь [56]. У науковій літературі, обґрунтовуючи критерії, визначають «рівень сформованості певного явища; прослідковують динаміку процесу, що вивчається; зосереджують увагу на окремих недоліках процесу навчання та окреслюють своєрідну схему педагогічної роботи в конкретному напрямку» [92, с.93]. Науковець Р. Ковальський досліджуючи формування готовності майбутнього вчителя, у своїй роботі визначає критерії оцінювання як «сукупність ознак, на основі яких складається оцінювання результату навчальної діяльності, що відповідає поставленим цілям. Критерії оцінювання встановлюють відповідність між вимогами до знань, умінь і навичок та показником оцінки в балах відповідно до рівнів навчальних досягнень» [64, с.497].

Вибір критеріїв і показників є важливим етапом нашого дослідження. У побудові системи критеріїв для оцінки формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту ми користувалися вихідними даними загальної психології, ідеями українських учених І. Беха [13], Г. Балл і О. Киричука [9] про розвиток людини та її культури в контексті особистісного становлення. Питаннями формуванням готовності щодо різного роду професійної діяльності фахівців та

формуванням критеріїв, показників, рівнів професійної готовності займаються сучасні дослідники М. Братко, М. Сотер, В. Хіміч [25, 188, 223].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що єдиного наукового підходу до визначення понять «критерій» і «показник» не існує. Словники-довідники дають таке тлумачення критерію (гр., засіб судження): «мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації; підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось» [203, с.263]. Знаходимо і інші словникові визначення поняття критерій: «сукупність ознак, на основі яких складається оцінювання результату навчальної діяльності, що відповідає поставленим цілям» [64, с.497]. М. Сотер у своєму дисертаційному дослідженні говорить, що «критерії обов'язково повинні бути об'єктивними і валідними, обґрунтованими, визначати якість і ступінь сформованості вміння, мати певні показники, які формалізуються» [188, с.124]. Також вона вказує на те, що критерій це «узагальнений показник розвитку педагогічного процесу, успішності педагогічної діяльності, який виступає в якості оцінки педагогічних явищ» [188, с.124]. Науковці описують «загальні вимоги, які ставляться до визначення критеріїв: критерії мають відображати основні закономірності розвитку особистості; критерії мають забезпечити встановлення зв'язків між усіма складниками (компонентами) системи, яка підлягає вивченню; якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними» [153, с.103]. Дослідниці В. Шукліка, Р. Набока поняття критерій розуміють як «об'єктивну ознаку, за допомогою якої здійснюється порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб або сукупність таких якостей явища, що відображають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці» [240, с.91-99].

Критерій є засобом та інструментом оцінки, але не самою оцінкою. Критерії готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації описуються науковцями по-різному: критерії готовності до професійної іншомовної комунікації, критерії сформованості особистісних якостей, критерії вдосконалення професійної комунікації тощо.

Для моніторингу якості підготовки майбутніх фахівців морського транспорту під час позанавчальної роботи застосовується цілісна система критеріїв, що забезпечує оцінку ефективності засвоєння знань та відстеження динаміки професійного розвитку.

Але у той самий час у ході проведеного нами дослідження кожен окремий критерій виступав ознакою, на підставі якої визначається загальна оцінка та надається характеристика досліджуваного явища. Вагомим критерієм ефективності підготовки майбутніх фахівців морського транспорту є навченість та готовність до виконання своїх професійних обов'язків відповідно до вимог міжнародного морського законодавства.

Керуючись потребою технічної та професійної підготовки, здатності фахівця морського транспорту до ефективної професійної іншомовної комунікації у міжкультурному середовищі та мультикультурному екіпажі, І. Швецова встановила ключові критерії професійної сформованості фахівців морського транспорту у професійній сфері: «до таких критеріїв належать: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний, що разом складають інтегрований набір вимог до готовності» [234, с.311].

Тож, у побудові системи критеріїв дослідження ми виділили чотири критерії оцінки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, які в свою чергу розкриваються через низку показників і дозволяють визначити цілий спектр вимог щодо формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, які є невід'ємною частиною і спеціальної, і загально-професійної підготовки. Зазначимо, що у сучасному просторі діяльності фахівців морського транспорту вміння і навички професійної іншомовної комунікації є невід'ємною складовою професійної компетенції, що включає: спеціальні, вузькопрофесійні вміння і навички (необхідні для конкретної діяльності) та соціальні, універсальні вміння і навички (потрібні фахівцю у будь-якій сфері його професійної діяльності). Таким

чином, уміння і навички професійної іншомовної комунікації охоплюють усі складові професійної компетенції майбутніх фахівців морського транспорту.

Знання англійської мови, як основної мови міжнародного морського спілкування, є невід'ємною складовою професійної компетентності судноводіїв та судномеханіків та необхідною умовою для виконання ними своїх посадових обов'язків відповідно до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (Конвенція ПДМНВ 78/95). Як зазначає М. Сотер у дослідженні «Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації», що професійна англійська мова є важливим інструментом для міжнародної співпраці, але для досягнення продуктивної взаємодії необхідно також володіти комплексом комунікативних навичок, таких як використання вербальних і невербальних засобів спілкування, дотримання норм етикету, загальна культура спілкування, а також емпатія, толерантність та взаєморозуміння. [188, с.125].

Відповідно до кожного компонента нами були визначені відповідні критерії оцінки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту: *мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний*, які ідентифікують кожен компонент дослідження. У зв'язку з неподільністю визначених компонентів, критерії до них співпадають з назвою, тим самим дають змогу цілісно окреслити та описати їх. Кожен із компонентів має своє змістове наповнення, визначає певний критерій та розкривається через певні показники. Показники ж дають можливість ширше зрозуміти, що саме вивчається при дослідженні того чи іншого феномену.

Усі визначені критерії є взаємопов'язаними та взаємозалежними, розглядалися як стандартні характеристики чи ознаки, і у своїй єдності засвідчують загальну оцінку формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Критерії готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації тісно пов'язані з визначенням показників, які у свою чергу дають змогу виділити показники цієї готовності.

Як правило, у педагогічних дослідженнях одному критерію відповідає декілька показників, йдеться у статті дослідниці О. Самборської «Критерії, показники та рівні готовності магістрів технологічної освіти до моніторингу навчальних досягнень студентів», тож і для оцінки кожного критерію в педагогічних дослідженнях використовується набір показників, які описують найбільш важливі та стабільні характеристики об'єкта дослідження. Ці показники повинні бути конкретними та діагностичними, щоб їх можна було спостерігати та обліковувати [178, с.240]. Показник – це характеристика, яка описує властивість об'єкта; це міра сформованості того чи іншого критерію; це ознака досліджуваного об'єкта; це характеристика (якісна та кількісна) сформованості тої чи іншої якості. Показники – це кількісна величина, яка відображає ступінь вираження певних змістових характеристик критерію. Рівень сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації визначається вираженням тих чи інших показників за означеними критеріями. Сам же рівень – є ступенем, величиною, мірою вияву, розміром досягнення, успіху, якості або визнання чого-небудь. Поняття «показник» у науці доволі часто використовується як виражена числом характеристика якої-небудь властивості, критерію, процесу. Він є конкретним вимірником критерію, а також робить його доступним для спостереження та вимірювання.

Критерій - це діагностична складова, яка дає можливість відслідковувати ті чи інші прояви відповідно до показників. Домінантність цих проявів буде свідченням того, наскільки і як ця готовність розвинута, що в свою чергу покажуть рівні. Охарактеризуємо кожен з критерій відповідно до його показників.

Мотиваційний критерій фіксує орієнтир на професійну іншомовну комунікацію та наявність мотивації до професійної іншомовної комунікації, так як вона виступає значимим фактором для здійснення професійної діяльності. При підготовці здобувачів освіти до професійної іншомовної комунікації під час позанавчальної роботи необхідно зважати на комплексність мотивації, адже вона включає: мотивацію до вивчення англійської мови для професійних цілей;

мотивацію до професійної комунікації у багатокультурному просторі; мотивацію до опанування норм і стандартів професійної іншомовної комунікації; мотивацію до усвідомлення культурних відмінностей у професійній іншомовній комунікації; мотивацію до розширення знань соціокультурологічних норм та правил поведінки; мотивацію до продуктивної професійної взаємодії з представниками інших національностей та культур; мотивацію до нарощування професійного комунікативного досвіду та інші. Варно зазначити, що мотивацію також можемо розділити на дві категорії: внутрішню і зовнішню. Вони відрізняються джерелом спонукання до діяльності. Внутрішня мотивація походить від внутрішніх потреб та інтересів самої людини. Майбутній фахівець морського транспорту, керований внутрішньою мотивацією, навчається, тому що йому цікаво, він прагне до знань, відчуває задоволення від самого процесу навчання та досягнення результатів. Для нього важливим є внутрішнє відчуття зростання та розвитку. Прикладами можуть бути: інтерес до морської справи, прагнення до самореалізації, бажання стати висококваліфікованим фахівцем, потреба в знаннях та розвитку, внутрішнє прагнення до навчання, пізнання нового, розширення кругозору, усвідомлення важливості професії моряка та відповідальності за безпеку судна та екіпажу, задоволення від подолання труднощів, відчуття власної компетентності. Зовнішня мотивація пов'язана із зовнішніми факторами, такими як винагороди чи покарання, соціальний тиск, прагнення до престижу. Майбутній фахівець морського транспорту, керований зовнішньою мотивацією, навчається заради отримання диплома, стипендії, хорошої роботи, уникнення покарання чи критики. Прикладами можуть бути: отримання диплома, перспектива працевлаштування, соціальний статус та престиж професії, матеріальна винагорода або ж, навіть, конкуренція з іншими студентами тобто бажання бути кращим за інших, отримати вищі оцінки, зайняти лідерські позиції групі. Зазвичай у студентів присутні обидва види мотивації, але в різній пропорції. Внутрішня мотивація є більш стійкою та ефективною, оскільки вона базується на власних потребах та інтересах. Зовнішня мотивація може бути корисною на початкових етапах навчання, але з часом важливо

розвивати внутрішню мотивацію, щоб забезпечити успішне навчання та професійне зростання.

У межах нашого дослідження мотивація проявляється в усвідомленні майбутніми фахівців морського транспорту першочерговості іншомовної комунікації як у професійній діяльності, так і у сучасному суспільстві в цілому; формуванні професійного ставлення до проблем, які можуть виникнути під час іншомовної комунікації; осягнення важливості підвищення якості виконання професійних обов'язків пов'язаних з іншомовною комунікацією та досягненні успіху; спрямованості на професійний розвиток, саморозвиток, самореалізацію і розвиток професійної свідомості; націленості на збільшення і розширення професійного досвіду через іншомовну комунікації в тому числі.

Після визначення критерію пропонуємо застосувати *такі показники*: позитивна мотивація готовності до професійної іншомовної комунікації; усвідомленість внутрішніх і зовнішніх мотивів у професійній іншомовній комунікації та розуміння їх значущості; наявність чіткої визначеної орієнтації у професійній іншомовній комунікації; наявність особистого бажання та професійної потреби щодо прагнення до успіху в професійній іншомовній комунікації.

Когнітивний критерій відображає набуття здобувачем освіти сукупності знань, необхідних для майбутньої професійної комунікації і є домінуючим серед інших критеріїв. Варто відзначити, що знання формуються у процесі аудиторних та позанавчальних загальнотеоретичних занять, професійно-теоретичної підготовки, тренажерної практики. Відповідно до когнітивного критерію передбачається наявність у майбутніх фахівців морського транспорту високого рівня знань з професійної іншомовної комунікації та підготовки відповідно до Державних освітніх стандартів та стандартів Міжнародної морської організації, вміння їх використовувати в різних професійних ситуаціях: на містку під час несення вахти або робочому місці в цілому. Цей критерій, розглядаючи його через призму професійної іншомовної комунікації, відслідковує обізнаність у професійній термінології необхідній для виконання функціональних обов'язків, стандартного

набору фраз-кліше, загальноживаної лексики та фразеологізмів. Варто пам'ятати і про обізнаність у основних етичних нормах і правилах поведінки перебуваючи у міжнародному екіпажі; орієнтуватися у подібностях і відмінностях різних культур, що сприятиме якісній та сумлінній реалізації професійних обов'язків під час несення ваhti та встановленню дружніх стосунків у багатонаціональних екіпажах завдячуючи знанню професійної і побутової іноземної мови. Відповідно до цього критерію в майбутніх фахівців морського транспорту мають бути сформовані знання про види, причини утворення, характер перебігу, шляхи подолання будь-яких ситуацій, які можуть виникнути під час несення ваhti і які можна вирішити через набуті знання з професійної іншомовної комунікації. Застосування когнітивного критерію дозволяє зафіксувати загальний інтелектуальний розвиток, уміння здійснювати професійне самодослідження та самовдосконалення шляхом постійного навчання та отримання знань.

До когнітивного критерію пропонуємо віднести такі показники: оволодіння системою знань із професійної іншомовної комунікації шляхом аудиторної і позанавчальної підготовки; знання з техніки та стратегій передачі інформації за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації; цілісність та системність засвоєння знань з професійної іншомовної комунікації; ступінь оволодіння професійно-лексичним апаратом і механізмів його застосування під час виконання професійної діяльності. Показники можуть включати рівень розуміння мови, вміння аналізувати та інтерпретувати інформацію, здатність до швидкого прийняття рішень під час спілкування, а також ефективне мислення й висловлювання своїх думок. Ці показники можуть допомогти визначити якість комунікації та рівень взаєморозуміння між співрозмовниками.

Комунікації комерційного флоту (а не військового) можна розділити на дві основні категорії: ті, які пов'язані з рейсом і використанням судна, тобто інструкції щодо рейсу, повідомлення про прибуття, контакти з портами, агентами та видами вантажу і ті, що стосуються управління судном або оперативні комунікації, тобто оперативний зв'язок, що зосереджується на ISM code (International Safety

Management Code) та управлінні безпекою, змінах екіпажу, моніторингу обладнання. Тож *комунікативний критерій*, як діагностична складова, уможливорює відслідковувати вміння вірно інтерпретувати отриману інформацію і як наслідок використовувати її на робочому місці; оперативно користуватися вербальними засобами комунікації; швидко вступати в контакт, адаптуватися до швидких змін стандартних чи нестандартних ситуацій, які можуть виникнути під час несення вахти; бути готовим оперувати набутими знаннями з професійної іншомовної комунікації під час діалогу з іншими кораблями у відкритому морі або портовими службами і т.д. Критерій відстежує здатність використовувати професійні знання, вміння та навички іноземною мовою для здійснення спілкування в процесі радіообміну та в умовах професійної взаємодії в цілому. Він зосереджений на професійно-мовленнєвій підготовці, яка використовується для вирішення реальних професійних завдань засобами іншомовного спілкування. Особливості прийняття рішень з боку вахтового офіцера висуває високі вимоги щодо розвитку його комунікативних умінь, а саме володіти професійною іноземною мовою.

До *комунікативного критерію* були віднесені наступні показники: здатність застосовувати систему знань, умінь і навичок іншомовної комунікації у професійній діяльності; використання методів, прийомів і технологій сприйняття і передачі інформації у процесі професійної іншомовної комунікації; сформованість теоретичної і практичної підготовленості до професійної іншомовної комунікації, що об'єднує показники комунікативних знань та комунікативних умінь; здатність спілкуватися на засадах професійної та міжособистісної комунікації і вміння та навички працювати з різними видами отриманої інформації. Це здатність ефективно передавати інформацію, обмінюватися ідеями та спілкуватися з іншими мовою, яка не є рідною. Вони включають в себе навички говоріння, аудіювання, читання та письма іноземною мовою, а також розуміння культурних нюансів і контексту спілкування. Важливо мати високий рівень комунікативних навичок, щоб успішно брати участь у професійній іншомовній комунікації. Це спеціальні показники, які вимірюють рівень ефективності комунікації між людьми. Ці показники допомагають

визначити якість комунікації, рівень порозуміння та взаємодії між учасниками спілкування.

Як зазначається у нашій статті, присвяченій ролі рефлексивного компонента у розвитку професійної іншомовної комунікації фахівця, *Рефлексивний критерій* дає можливість відслідковувати ґрунтовне усвідомлення майбутнім фахівцем морського транспорту важливості набуття знань, умінь і навичок професійного іншомовного спілкування для ефективної професійної діяльності; усвідомлення значимості особистісно-професійного самовизначення, саморегуляції та самооцінки результатів своїх дій. Сутністю рефлексивного критерію є розуміння майбутнім фахівцем морського транспорту механізмів власної професійної діяльності, соціального та індивідуального способу буття. Критерій відстежує оцінювання власних дій у процесі цілеспрямованого професійного саморозвитку, що дає змогу виділити складові успіху чи виявити причини неуспішності своєї діяльності. Уміння свідомо контролювати результати своєї діяльності, рівень власного розвитку, динаміку особистісного зростання і є реалізацією цього критерію. Активна рефлексивна позиція є необхідною умовою саморозвитку фахівця морського транспорту, а її відсутність практично повністю виключає можливість його особистісно-професійного саморозвитку [82, с.14-19]. Рефлексія, в широкому розумінні, може включати ризики в самовідображенні та внутрішній самооцінці. Наприклад, можливість перебування в постійному стані рефлексії може призвести до надмірного критицизму себе або навколишнього світу. Також, ризиком може бути те, що перебування в стані рефлексії може відволікти від вирішення конкретних завдань або викликати психологічні стреси. Однак, в цілому, рефлексія може бути корисною для особистісного зростання та розвитку.

До *рефлексивного критерію* було віднесено такі показники: володіння рефлексивними вміннями і навичками, які дозволяють адекватно оцінювати власну готовність до професійної іншомовної комунікації; прагнення майбутнього фахівця морського транспорту до самовдосконалення у іншомовній комунікації під час виконання професійних завдань; уможливлення оцінити та визначити нові завдання

з ціллю усунення недоліків у набутих знаннях та практичних навичках; здатність передбачити можливі ускладнення, що виникають на робочому місці під час професійної іншомовної комунікації. Варто зазначити, що «в основі використання рефлексивного критерію лежать такі показники, як наявність емоційно-вольової стійкості, сформованість здатності до подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні, усвідомлення особистої відповідальності» [82, с.14]. Показники можуть визначати здатність досконало відобразити свої власні знання та навички у взаємодії з іноземними членами екіпажу (свого судна або іншого) в професійному контексті. Важливо звертати увагу на власні сильні та слабкі сторони під час професійної іншомовної комунікації, а також бути відкритим для постійного вдосконалення своїх навичок та знань. Діагностичний інструментарій оцінки формування готовності майбутнього фахівця морського транспорту до професійної іншомовної комунікації будується відповідно до визначених критеріїв і є умовним мірилом, що дає змогу досягнути рівень готовності та дати йому оцінку.

Таблиця 2.1

Структура критеріальної бази дослідження

<i>Мотиваційний критерій</i>	<i>Когнітивний критерій</i>	<i>Комунікативний критерій</i>	<i>Рефлексивний критерій</i>
Показники			
1. Мотивація готовності до професійної іншомовної комунікації. 2. Усвідомленість внутрішніх і зовнішніх мотивів у професійній іншомовній комунікації та розуміння їх значущості. 3. Наявність чіткої визначеної орієнтації у професійній іншомовній комунікації. 4. Наявність	1. Оволодіння системою знань із професійної іншомовної комунікації шляхом аудиторної і позанавчальної підготовки. 2. Знання з техніки та стратегії передачі інформації за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації. 3. Цілісність, системність та характер засвоєння знань з професійної	1. Здатність застосовувати систему знань, умінь і навичок іншомовної комунікації у професійній діяльності. 2. Використання методів, прийомів і технологій сприйняття і передачі інформації у процесі професійної іншомовної комунікації. 3. Сформованість теоретичної і практичної підготовленості до професійної	1. Володіння рефлексивними уміньми і навичками, які дозволяють адекватно оцінювати власну готовність до професійної іншомовної комунікації. 2. Прагнення майбутнього фахівця морського транспорту до самовдосконалення у іншомовній комунікації під час виконання професійних завдань. 3. Уможливлення оцінити та визначити

особистого бажання та професійної потреби щодо прагнення до успіху в професійній іншомовній комунікації.	іншомовної комунікації. 4. Ступінь оволодіння професійно-лексичним апаратом і механізмів його застосування під час виконання професійної діяльності.	іншомовної комунікації, що об'єднує показники комунікативних знань та комунікативних умінь. 4. Здатність спілкуватися на засадах професійної та міжособистісної комунікації і вміння та навички працювати з різними видами отриманої інформації.	нові завдання з ціллю усунення недоліків у набутих знаннях та практичних навичках. 4. Здатність передбачити можливі ускладнення, що виникають на робочому місці під час професійної іншомовної комунікації.
--	---	---	--

Визначені показники відповідно до динаміки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації мають різний ступінь вираження, що відповідно впливає на вибір та обґрунтування рівнів сформованості цієї готовності. За основу визначення рівнів було обрано наступний документ.

Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою або CEFR — це спеціально розроблена система для оцінки рівня володіння певною європейською мовою, що співвідносить навички відповідним критеріям [145]. За системою CEFR існують наступні рівні англійської мови:

✓ *A/елементарного користувача* (елементарний, базовий, початковий, інтродуктивний, середній) представлений рівнями A1-Elementary (розуміє та використовує знайомі щоденні вирази та базові фрази, що спрямовані на задоволення конкретних потреб; може представити себе та інших та може задавати питання щодо особистих деталей та відповідати на них; може взаємодіяти найпростішим способом, якщо інша людина говорить повільно та чітко і готова допомогти) [145] та A2-Pre-Intermediate (розуміє речення та вирази, що часто використовуються в областях безпосереднього стосунку; може спілкуватись у простих та рутинних ситуаціях, що вимагають простого і прямого обміну інформацією на знайомі чи побутові теми; може описати у простих словах питання свого походження, найближче середовище та пояснити безпосередні

потреби). Рівень елементарного користувача – це старт вивчення мови, знання окремих слів та виразів, складнощі при підтримці спонтанних розмов, читанні та письмі англійською мовою [69].

✓ *В/незалежного користувача* (достатній, рубіжний, просунутий) ділиться на B1-Intermediate (розуміє основні ідеї простих чітких даних зі знайомих областей, що регулярно зустрічаються на роботі, в школі, на відпочинку тощо; може спілкуватись в більшості ситуацій, що можуть виникнути під час подорожування в районі, де говорять цією мовою; може скласти зв'язне повідомлення на теми, які знайомі чи які відносяться до особистих інтересів; може описати враження, події, мрії, надії і прагнення, викласти і обґрунтувати свою думку та плани) [69] та B2-Upper-Intermediate (розуміє основні ідеї складних текстів на абстрактні і конкретні теми, в тому числі технічні теми, що стосуються його/її спеціалізації; може взаємодіяти з певною мірою побіжності та безпосередності, що робить регулярну взаємодію з носіями мови можливою без напруги для кожної зі сторін; вміє робити чіткі, детальні повідомлення з багатьох питань і може викласти свій погляд на основну проблему, показати переваги та недоліки різних варіантів) [145]. Незалежному користувачеві достатньо знань англійської мови для спілкування з носіями мови на загальні теми, для перегляду фільмів і серіалів, читання книг, але загальне розуміння до 70% слів не специфічної лексики, решта розуміння приходить з контексту.

✓ *С/досвідченого користувача* (автономний, високий, компетентнісний) поділений на C1-Advanced (розуміє широкий спектр складних і довгих текстів, розпізнає приховане значення; може висловлюватись вільно і безпосередньо, без особливих труднощів з підбором слів і виразів; може створювати чіткий, добре структурований, детальний текст на складні теми, демонструючи володіння організаційними моделями, засобами зв'язку та об'єднанням елементів тексту) [69] та C2-Proficient (розуміє практично все, що чув або читав; може узагальнити інформацію з різних усних та письмових джерел, поєднувати аргументи та думки у пов'язаний текст; може висловлюватись безпосередньо, дуже вільно і точно,

відрізняючи тонкі відтінки значень навіть в найскладніших ситуаціях). Рівень досвідченого користувача – це розуміння всього або майже всього навіть під час спілкування на вузькопрофесійні та складні теми, спілкування англійською мовою на професійному рівні, проходження навчання іноземною мовою [145, 219].

З огляду на визначені показники до кожного із критеріїв (мотиваційного, когнітивного, комунікативного, рефлексивного), маємо змогу виділити три узагальнені рівні формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації: елементарний, достатній, автономний. Такі назви рівнів були частково обрані нами (а саме «елементарний» = A1, A2 «автономний» = C1) керуючись «Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» за С. Ніколаєвою [145 с.46]. Охарактеризуємо кожен з визначених рівнів.

Елементарний рівень готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації характеризується:

- ✓ низькою мотивацією до процесу навчання; проявом пасивності до освітньої діяльності; відсутністю самоосвіти, саморозвитку, постановки особистих цілей; небажанням налагоджувати ефективну комунікативну взаємодію з офіцерами та членами екіпажу.

- ✓ наявністю виключно базових понять, тенденцій та механізмів застосування знань для ефективно професійної іншомовної комунікації; студент може передавати деяку інформацію і знає про формальні і неформальні ситуації професійної іншомовної комунікації, але не вміє застосовувати знання на практиці; під час вирішення квазіпрофесійних задач майбутній фахівець із елементарним рівнем готовності потребує багато часу для прийняття рішення, швидкість реакції низька.

- ✓ елементарного та навіть інтродуктивного володіння іноземною мовою (англійською); можливістю розуміти і використовувати мову на базовому рівні; неможливістю долати бар'єри, що виникають під час професійної іншомовної комунікації;

✓ майбутній фахівець має початковий рівень або нище середнього рівня оцінки розвитку професійної поведінки, оцінки стійкості особистості та рефлексії; не звертає увагу на власні сильні та слабкі сторони під час професійної іншомовної комунікації; не замислюється над розвитком та розширенням знань із професійної іншомовної комунікації.

Достатній рівень готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації характеризується:

✓ таким станом, коли студент має достатню силу волі та цікавість для зосередження на вивченні професійної іноземної мови (англійської); прагненням покращити свої професійні іншомовні навички і досягнути професійної іншомовної досконалості; здатністю постійно підтримувати інтерес до професійної іншомовної комунікації та вміти знаходити мотивацію в усіх складних ситуаціях на робочому місці.

✓ володінням середнього або достатнього рівня знання, суті та специфіки професійної іншомовної комунікації; можливістю вступати в контакт використовуючи здебільшого вербальні засоби комунікації; намаганням адаптуватися до швидких змін стандартних чи нестандартних ситуацій, які можуть виникнути під час несення ваhti; помірною готовністю оперувати набутими знаннями з професійної іншомовної комунікації.

✓ достатнім рівнем володіння іноземною мовою (англійською); наявністю певної потреби в професійній комунікації; намагається розпізнавати бар'єри в професійній іншомовній комунікації та проявляє мобільність і гнучкість у професійних ситуаціях, але не завжди; натомість він може користуватися шаблонними фразами-кліше у професійній іншомовній комунікації; здатністю спілкуватися та реагувати на іншомовні повідомлення з мінімальними помилками.

✓ володінням достатнього рівня рефлексії; рефлексивний компонент сформований на достатньому рівні готовності, що відображається у намаганні здійснювати оцінку власних дій та проводити самоаналіз, але не завжди студент демонструє наявність навичок корегування власних недоліків; професійною

активністю та відповідальністю постановки особистих цілей, самоосвіти, саморозвитку.

Автономний рівень готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації характеризується:

- ✓ високою мотивацією до навчання та значним пізнавальним інтересом, що забезпечує якість знань; прагненням розвиватися професійно; можливістю підтримати позитивний настрій у навчанні.

- ✓ сформованістю професійних знань, умінь та навичок, особистісних якостей; вмінням користуватися технічними засобами під час іншомовної комунікації для розв'язання професійних ситуацій; рівнем знань, умінь і навичок, що є досконалим для виконання майбутніх професійних завдань на робочому місці.

- ✓ вільним володінням професійною іноземною мовою (англійською); можливістю використовувати мову гнучко та ефективно для професійної та міжособистісної комунікативної діяльності; можливістю розпізнавати та долати бар'єри в професійній іншомовній комунікації; справлятися з квазіпрофесійними завданнями, тобто схожими на ті, які мають бути вирішеними під час професійної комунікативної діяльності, під час навчальної та позанавчальної діяльності.

- ✓ проявом рефлексії; можливістю оцінки власного рівня та бачити перспективи для вдосконалення; можливістю аналізувати свою мовну діяльність; урахувати культурні особливості співрозмовника; розуміти власні мотиви та переконання, а також активно працювати над удосконаленням своїх навичок професійної комунікації. Узагальнену структуру критеріальної бази дослідження ми подаємо у [Додатку В].

Обґрунтовані рівні, дають нам можливість перейти до відбору певних діагностичних методик для оцінки сформованості, відповідно до обраних критеріїв і відповідних компонентів нашого дослідження, готовності фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Для оцінки рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної

іншомовної комунікації було застосовано комплекс діагностичних методик, представлених у наступній таблиці.

Таблиця 2.2

Діагностичний інструментарій оцінки готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації

Компоненти готовності	Критерії готовності	Методики на виявлення рівнів готовності
Мотиваційний	Мотиваційний	Тест–Анкета №1 за основу було обрано тест «Діагностика спрямованості навчальної мотивації»; Тест–Анкета №2 за основу було обрано тест «Мотивація успіху і страх невдачі».
Когнітивний	Когнітивний	Тест–Анкет №3 авторська розробка
Комунікативний	Комунікативний	Тест–Анкета №4 за основу було обрано тест «Оцінка рівня комунікативності», та адаптований для студентів майбутніх фахівців морського транспорту.
Рефлексивний	Рефлексивний	Тест–Анкета №5 «Тест на рефлексію і відношення до ризику», розроблено викладачами каф. психології ДУІТ для фахівців морського транспорту; Тест–Анкета №6 авторська розробка.

Мотиваційний компонент представлений Тест-Анкетами: №1 «Діагностика спрямованості навчальної мотивації» [Додаток Г-1] і №2 «Мотивація успіху і страх невдачі» [Додаток Г-2] – методики оброблені дослідницею Л. Карповою та використані у її дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук [88, с.33-36].

Використані методики на діагностику спрямованості навчальної мотивації, які представлені в дослідженні Л. Карпової були взяті за основу та адаптовані відповідно до специфіки нашого дослідження.

Когнітивний компонент представлений Тест-Анкетою №3 і є авторською розробкою [Додаток Г]. При підготовці даної Тест-Анкети було враховано в першу чергу ту професійну, когнітивну специфіку суб'єкта нашого дослідження, яка є

характерною безпосередньо для фахівця морського транспорту. Для формулювання питань Тест-Анкети були опрацьовані навчально-методичні посібники з курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (розроблено кафедрою мовних дисциплін ДУІТ), модульні контрольні роботи (розроблено кафедрою мовних дисциплін ДУІТ) і безпосередньо CES тест (Crew Evaluation System – автоматична система перевірки знань моряків, необхідних для роботи у морі, для оцінки знань працівників морської галузі на основі Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахти. Тест CES є повністю англomовним. З листопада 2021 року CES тест було впроваджено як один із форматів тестування для отримання морських робочих документів в Україні) [136].

Комунікативний компонент представлений Тест-Анкетною: №4 «Оцінка рівня комунікативності» [Додаток Д], методика оброблена дослідницею І. Коняшиною та використана у її дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора філософії [98, с.222]. Використана методика представлена в дослідженні І. Коняшиної була взята за основу та адаптована для студентів майбутніх фахівців морського транспорту.

Рефлексивний компонент представлений Тест-Анкетною №5 «Тесту на рефлексію і відношення до ризику» [Додаток Е-1], розроблено викладачами кафедри психології ДУІТ для фахівців морського транспорту; і Тест-Анкета №6 є авторською розробкою [Додаток Е-2]. При підготовці даних Тест-Анкет було враховано стандартні методики з психології для визначення рефлексії і самооцінки, але відповідно до фахівця – суб'єкта нашого дослідження, тобто оцінка умінь, за допомогою яких можливо неупереджено оцінювати власну готовність до професійної іншомовної комунікації, а також бажання майбутнього фахівця морського транспорту до самовдосконалення.

Використані методики були застосовані на констатувальному етапі експерименту дослідження, мета якого полягала у визначенні особливостей сформованості готовності фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, виявлення найслабших місць у здобувачів освіти для подальшого впливу згідно з визначеними раніше у нашому дослідженні компонентами.

Діагностування стану готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації проводилося серед студентів спеціальності 271 Морський та внутрішній водний транспорт, ступінь вищої освіти бакалавр Державного університету інфраструктури та технологій у місті Києві, Дунайського інституту водного транспорту ДУІТ у місті Ізмаїл. Загальна кількість студентів обраних для експериментальної групи – 128 студентів, для контрольної групи – 122 студента.

Таблиця 2.3

Загальний рівень готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації (%)

Компоненти готовності	Експериментальна група 128 здобувачів освіти			Контрольна група 122 здобувача освіти		
	Рівні готовності			Рівні готовності		
	елемен- тарний	достатній	автономний	елемен- тарний	достатній	автономний
Мотиваційний	15,6	51,6	32,8	13,7	46,7	39,4
Когнітивний	42,2	44,5	13,3	42,6	44,2	13,2
Комунікативний	28,9	60,9	10,2	31,1	57,4	11,5
Рефлексивний	28,1	42,9	29	28,6	44,2	27

Тож, узагальнення та аналіз отриманих результатів під час констатувального етапу нашого педагогічного експерименту щодо з'ясування рівнів сформованості виокремлених компонентів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації відповідно до визначених критеріїв дав змогу визначити, що середнє значення автономного рівня у студентів ЕГ становив 21,4 %, а в КГ – 22,8 %; достатнього рівня – в ЕГ – 49,9%, а в КГ – 48,2%; елементарного рівня – в ЕГ – 28,7%, а в КГ – 29%.

В процесі оцінки формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації порівняння розподілу студентів ЕГ і КГ за рівнями готовності відповідно до результатів констатувального експерименту здійснювали за формулою:

$R_p = \frac{K_p}{n} \times 100\%$, де K_p – кількість студентів за p – рівнем; p – рівень – рівень готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації (елементарний, достатній, автономний); n – кількість студентів у групі; R_p – частка студентів від загальної кількості тих, кому властивий цей рівень [201].

Отримані показники свідчать про те, що у студентів ЕГ і КГ результати сформованості рівнів готовності до професійної іншомовної комунікації були майже однакові. Звернемо увагу на те, що у більшості з них переважали достатній і елементарний рівні готовності до професійної іншомовної комунікації. Результати сформованості готовності до професійної іншомовної комунікації за всіма компонентами по рівням у студентів ЕГ і КГ на констатувальному етапі дослідження наведені у таблиці 2.3

Таблиця 2.4

Рівні готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації (Констатувальний етап)

Рівні готовності	Показники у %	
	Експериментальна група	Контрольна група
елементарний	28,7	29
достатній	49,9	48,1
автономний	21,4	22,9

Мотиваційний критерій за Тест-Анкетною №1

$t\text{-емп} = 0,08318$; $t\text{-кр} = 2,5966$

за Тест-Анкетною №2

$t\text{-емп} = 0,01176$; $t\text{-кр} = 2,5966$

Когнітивний критерій за Тест-Анкетною №3

$t\text{-емп} = 0,12062$; $t\text{-кр} = 2,5966$

Комунікативний критерій за Тест-Анкетною №4

$t\text{-емп} = 0,09744$; $t\text{-кр} = 2,5966$

Рефлексивний критерій за Тест-Анкетною №5

$$t\text{-емп} = 0,09936; t\text{-кр} = 2,5966$$

за Тест-Анкетую №6

$$t\text{-емп} = 0,02798; t\text{-кр} = 2,5966$$

Відповідно до результатів констатувального етапу педагогічного експерименту для виявлення статистично значущих відмінностей між середніми значеннями двох груп: ЕГ і КГ здійснювалося за розрахунковою формулою Стьюдента.

За статистичним t -критерієм Стьюдента різниця між t -емпіричним та t -критичним має вирішальне значення для визначення статистичної значущості результатів.

t -емпіричне є показником того, наскільки великою є різниця між середнім значенням вибірки та середнім значенням сукупності відносно розходження даних. У нашому випадку t -емпіричне кожного разу, за кожним із чотирьох критеріїв становить 0,01...- 0,12...

t -критичне, з іншого боку, є пороговим значенням, яке використовується для визначення того, чи є обчислена t -емпіричне статистично значущим. Воно базується на ступенях свободи та рівні значущості. У нашому випадку t -критичне становить 2,5966 для рівня значущості α -0,01%. І воно залишалося незмінним для всіх критеріїв, так як незмінною була кількість опитаних студентів.

Порівнюючи t -емпіричне з t -критичним, якщо t -емпіричне менша за t -критичне, ми не зможемо відхилити нульову гіпотезу. Однак, якщо t -емпіричне більша за t -критичне, тоді ми відхиляємо нульову гіпотезу та робимо висновок, що існує статистично значуща різниця між середнім значенням вибірки та середнім значенням сукупності.

У нашому випадку t -емпіричне 0,01...- 0,12... менша за t -критичне 2,5966 для рівня значущості α -0,01%, що вказує на те, що недостатньо доказів для відхилення нульової гіпотези. Тобто гіпотеза про значимість різниці між вибірками не відхиляється. Результати статистичного аналізу можна переглянути за посиланням.

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vRshWYq9MTQDJHSqeMqf65GHO5o7YTBa/edit?usp=sharing&ouid=106086174528869181201&rtpof=true&sd=true>

Під час підготовки тест-анкет та опрацювання діагностичної літератури на виявлення рівнів готовності за мотиваційним компонентом були опрацьовані методики та питання з викладачем кафедри психології ДУІТ к. психологічних наук О. Тирон для виявлення «справжньої мотивації» до навчання (іноземної мови) серед студентів, а не прояву «вдаваної мотивації» (це ситуація, коли студент показує зовнішні ознаки мотивації, але насправді не демонструє справжнього інтересу або зацікавленості в дії чи завданні. Це може бути зроблено для зовнішнього вигляду, задоволення очікувань інших, уникнення негативних наслідків. Втім, вдавана мотивація часто виявляється нестійкою, оскільки студент не має справжнього внутрішнього стимулу до досягнення мети) або "пустої мотивації" (яка описує ситуацію, коли студент говорить про свою мотивацію та цілі, але не демонструє активних кроків або дій для досягнення цих цілей). Ситуація «вдаваної мотивації» показана у питаннях 7 Тест-Анкети 2 «Я схильний планувати своє майбутнє на досить віддалену перспективу» і 20 Тест-Анкети 2 «Віддаю перевагу планувати своє майбутнє лише на найближчий час», де питання поставлені таким чином, що повинні мати однакове відсоткове співвідношення. Різниця склала 7% (питання 7: відповідь «так» 61,7%, а питання 20: відповідь «так» склала 54,7%).

Отже за результатами анкетування з'ясовано, що різниця між експериментальною і контрольною групами є не суттєвою. На елементарному рівні готовності перебувають 15,6% і 13,7% здобувачів освіти відповідно; на достатньому 51,6% та 46,7% і лише 32,8% і 39,6% на автономному відповідно. Отримані результати демонструють помірну вмотивованість студентів, знижену за рахунок повного або часткового переходу на онлайн навчання, переходу країни у воєнний стан і обмеження виїзд за кордон. Останній пункт суттєво вплинув на мотивацію, так як професія фахівця морського транспорту безпосередньо пов'язана з міжнародними рейсами.

Тест – Анкета №3, авторська розробка, яка складається з переліку запитань на виявлення професійних знань і питань, безпосередньо пов'язаних з когнітивним компонентом, а саме постійного підвищення свого освітнього рівня, здатності самостійно здобувати нові знання та вміння, здатності до саморозвитку. В опитуванні взяли участь здобувачі освіти другого і третього курсу. Питання були побудовані за робочою програмою навчальної дисципліни англійська мова за професійним спрямуванням спеціальності 271 Морський та внутрішній водний транспорт другого і третього семестрів. Після проходження Тест-Анкети №3 студенти пояснили, що могло вплинути на високий відсоток низьких балів – знання іноземної мови на недостатньому рівні, необізнаність у професійній тематиці і лексиці саме іноземною мовою. Тож, за результатами анкетування бачимо, що різниця між експериментальною і контрольною групами є майже однаковою. На елементарному рівні готовності перебувають 42,2% і 42,6% здобувачів освіти відповідно; на достатньому 44,5% та 44,2% і лише 13,3% та 13,2% на автономному відповідно.

Для констатувального експерименту на виявлення комунікативного компоненту була задіяна Тест – Анкета № 4 «Оцінка рівня комунікативності». Було запропоновано дати відповіді на запитання, які пов'язані з розумінням співрозмовника, який володіє іноземною мовою.

Результати показують, що під час спілкування у студентів спостерігалися функціональні комунікативні проблеми: непорозуміння при використанні лексичних одиниць, зміна теми розмови, труднощі у вимові, погане орієнтування в темі розмови, боязнь почати розмову. Про елементарний та достатній рівень володіння іноземною мовою під час спілкування свідчить також кількість студентів (майже завжди 45,3%, інколи 43,8%), які використовували жести, щоб допомогти собі спілкуватися англійською мовою. На питання «Чи уникаєте Ви вступати в бесіду через те, що невпевнені в своєму рівні володіння іноземною мовою?» тільки 25,8% студентів відповіли «майже ніколи», проти 35,9% «майже завжди» і 38,3% «інколи».

Опис статистичних даних поданий у статті С. Камінської «Структура та компоненти готовності до професійної іншомовної комунікації» [82].

Отже за результатами анкетування бачимо, що між експериментальною і контрольною групами є незначні відмінності. На елементарному рівні готовності перебувають 28,9% і 31,1% здобувачів освіти; на достатньому 60,9% і 57,4% та на автономному 10,2% і 11,5% відповідно. За статистикою було виявлено, що значна кількість студентів мала труднощі в розумінні, у безпосередньому спілкуванні, у наданні відповідей і сервісу, як наприклад у питанні «У ресторані (за кордоном) подали зіпсоване блюдо. Ви промовчите (через мовний бар'єр)?», де «Так» і «Можливо» відповіли 51,6% і 32% опитаних. У більшості випадків низький або елементарний рівень володіння іноземною мовою призводить до завершення розмови без досягнення мети спілкування та порозуміння.

Сприйняття ризику та рефлексія можуть бути поєднані шляхом уважного оцінювання можливих наслідків рішень та дій. Ретельне розуміння ризиків дозволить зробити обґрунтовані вибори, а рефлексія допоможе проаналізувати вже прийняті рішення і винести висновки на майбутнє. Ключовим моментом є здатність проаналізувати ситуацію, зробити висновки з минулих помилок та постійно вдосконалюватися для прийняття кращих рішень у майбутньому. Для виявлення рівнів готовності до рефлексії, після консультацій з викладачами кафедри психології ДУІТ були виокремлені питання з «Тесту на рефлексію і відношення до ризику», опрацьована таблиця по підрахунку балів, виокремлені питання були адаптовані для фахівців морського транспорту і подібні у Тест-Анкеті №5.

Професія фахівця морського транспорту повсякчасно пов'язана з ризиками, прийняттям рішень, вирішення робочих стандартних і нестандартних ситуацій, розв'язанням проблем, які виникають під час рейсу. В той час на питання Тест-Анкеті №5 «6. Мені подобається робота, пов'язана з різноманітними завданнями, в яких можна зіткнутися зі складними проблемами, новими поворотами.» відповіді «Так» і «Ні» мають майже однаковий відсоток 46,9 і 42,2 відповідно, що свідчить про те, що половина з опитаних студентів не усвідомлюють суть і відповідальність

обраної професії або ж недооцінюють ризики пов'язані з нею, чи то мають елементарний рівень самовідображення та внутрішньої самооцінки.

За результатами Тест-Анкети №6 можемо зробити висновок, що студенти мають знання згідно робочих програм з профільних дисциплін, але зупиняються на досягнутому, не використовують набуті знання для розширення спеціальних знань, проведення самоаналізу, рефлексії щодо структури, компонентів та професійної свідомості в цілому. Так, наприклад, відповідаючи на запитання №1 про підготовку до складання професійно-орієнтованих тестів он-лайн студенти у своїй більшості відповіли «так» - 56,3%, але на питання №3 «Чи зареєстровані ви на сайтах крьюінгових компаній?» або №5 «Чи маєте ви досвід проходження інтерв'ю у крьюінгових компаніях?» відсоток різко зменшився на 19,5% і 18,8%. Що свідчить про невміння, або не бажання, використовувати набуті знання для досягнення поставлених цілей; студенти не володіють рефлексивними вміннями і навичками, які дозволяють адекватно оцінювати власну готовність і не прагнуть до самовдосконалення; неготовності до самоаналізу. Тож, хоч і відсоток по першим двом питанням Тест-Анкети досить високий, він невілюється і обезцінюється завдяки контрольним питанням №3 і №5.

Тож за результатами анкетування бачимо, що різниця між експериментальною і контрольною групами майже відсутня. На елементарному рівні готовності перебувають 28,1% і 28,6% здобувачів освіти; на достатньому 42,9 та 44,2% і 29% та 27% на автономному відповідно. В цілому відповіді студентів дали змогу констатувати, що у більшій третини студентів рефлексивний компонент сформований на автономному рівні. Інші дві третини вказують на ухиляння від проблем і потребують вдосконалення

За результатами статистичних даних відповідно до рівнів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації за мотиваційним, когнітивним, комунікативним і рефлексивним компонентами було визначено загальний рівень готовності до означеної діяльності. За допомогою проведеного анкетування, спрямованого на визначення стану готовності майбутніх

фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, у структуру якого було покладено компоненти означеної готовності (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний). Виявлено помірну вмотивованість студентів знижену за рахунок власних внутрішніх процесів і зовнішніх об'єктивних реалій буття; когнітивний критерій проявляється на достатньому рівні але використання та імплементація набутих знань, вмінь і навичок залишається на елементарному рівні; результати по готовності до професійної комунікації показують, що під час спілкування у студентів спостерігалися функціональні комунікативні проблеми; рефлексивний компонент показує, що у третини студентів він сформований на достатньому рівні.

Отже, розроблений діагностичний апарат дослідження, застосування відповідних критеріїв, показників і діагностичних методик оцінки рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації на констатувальному етапі дослідження, уможливили зробити висновки щодо необхідності розробки організаційно-методичних засад активізації позанавчальної роботи у підготовки майбутніх фахівців морського транспорту, зокрема, необхідність формування їхньої готовності до професійної іншомовної комунікації.

2.3. Обґрунтування організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи.

Сучасний тлумачний словник української мови визначає термін «засади» як: «1) основа чогось, те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь» [26, с.157]. Засади – це основні, фундаментальні правила або положення, на яких базується яка-небудь система, організація чи методологія. Такі засади можуть встановлювати рамки, норми поведінки, правила виконання завдань чи специфікації, за якими проводиться робота. Засади сприяють структуруванню та

встановленню порядку в діяльності і визначають основні принципи, якими керуються. Засади – це сукупність засадничих положень, а саме принципів, форм і відповідних методів та технологій роботи.

Термін "засади" відноситься до основних принципів, правил або ідеології, які лежать в основі навчального процесу. Це визначена система цінностей, підходів та методів, яка формує базові принципи педагогічної практики. Звертаючи увагу на термін «засади навчання» підкреслимо, вони можуть включати такі аспекти, як дидактичні принципи, психологічні теорії, засоби оцінювання, організацію заняття та взаємодію між викладачем та здобувачем освіти. Засади навчання визначають підходи до планування та втілення навчальних програм, розподілу ресурсів, створення стимулюючого навчального середовища та підтримки здобувачів освіти у їх зусиллях досягти знань та розвитку. Враховуючи, що засади навчання можуть різнитися в залежності від педагогічних думок та культурних особливостей, важливо зазначити, що існує багато різних підходів до формулювання цих засад. Наприклад, деякі засади можуть включати індивідуалізацію навчання, стимулювання активного залучення здобувачів освіти до процесу, розвиток творчості та критичного мислення, сприяння розвитку соціальних навичок та співпраці, забезпечення зручних умов для навчання та багато іншого. У кінцевому результаті, засади навчання визначають основні принципи, які допомагають викладачеві створювати ефективні і стимулюючі умови для навчання та розвитку здобувачів освіти.

Дослідник В. Стельмашенко, вважає, що поняття “організаційно-педагогічний” означає «узгодженість базової освіти з метою та завданнями підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; реалізація загальнодидактичних принципів доступності, науковості, системності, наочності, зв’язку теорії з практикою тощо; опора на принципи фундаменталізації та інтеграції базових знань; забезпечення внутрішніх зв’язків між компонентами системи управління якістю підготовки фахівців; відповідність відібраного навчального матеріалу освітньо-професійних програм змісту науки, системі понять та

спеціальностям у певній галузі знань; динамічність та гнучкість системи фахових знань відповідно до напрямів професійної ієрархії» [193, с.23]. Термін "організаціо-педагогічний" використовується для позначення зв'язку між організаційною та педагогічною сферами. Це означає, що він відноситься до способу організації навчально-виховного процесу і включає в себе педагогічні принципи й методи, які враховують організаційні аспекти. В контексті освіти, поняття "організаціо-педагогічний" застосовується для опису системи управління навчальним закладом, вибору оптимальної організаційно-методичної моделі, розробки навчальних програм та планування занять. Враховуючи організаційні фактори із педагогічними цілями, можна досягти більш ефективного навчання й результативного розвитку здобувачів освіти.

Доведено, що розуміння і трактування поняття «організаційно-педагогічні засади» серед дослідників різняться. Обґрунтовано, що якщо виходити з розуміння терміна «засади» як «вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду, під організаційно-педагогічними засадами забезпечення якості професійної підготовки варто розуміти сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених положень (нормативне забезпечення та стандарти освіти), педагогічних основ (мети, умов, форм, методів, змісту, підходів) та принципів, що забезпечують становлення особистості компетентного фахівця, мають мотивувати засвоювати навчальний матеріал та трансформувати його навчальну діяльність у професійно-практичну» [235, с.117].

Організаційно-педагогічні засади визначаються дослідниками: В. Стельмашенко, В. Троценко, В. Филипська, О. Фурса, М. Шевчук, Л. Шерстюк [193, 208, 217, 221, 235, 236], як сукупність концептуально значимих положень, що обґрунтовують пріоритетність розробок з вивчення передумов, визначення умов, створення програмно-методичного й нормативного оснащення процесів збагачення професійного потенціалу фахівців; як сукупність структурних, науково-методичних, педагогічних, матеріально-технічних умов, що характеризують і забезпечують освітній процес, визначає організаційно-педагогічні засади. Науковець М. Шевчук у

своїй статті говорить, що «дане поняття визначають як сферу діяльності освітян усіх рівнів, яка спрямована на реалізацію чинників, що визначають сутність системи організації навчання, забезпечуючи активність усіх учасників навчального процесу, стимулюючи свідоме засвоєння навчального матеріалу, впливаючи на ефективність педагогічного процесу в цілому» [235, с.120]. Науковець М. Шевчук у статті «Обґрунтування поняття “організаційно-педагогічні засади діяльності вищого навчального закладу» пише, що поняття описує сферу діяльності освітян, яка полягає у впровадженні факторів, що забезпечують ефективну організацію навчання, активну участь усіх суб'єктів освітнього процесу, свідоме засвоєння навчального матеріалу та, як наслідок, підвищення ефективності педагогічного процесу [235, с.117]. В. Стельмашенко вважає, що поняття “організаційно-педагогічні” означає «реалізацію загально дидактичних принципів доступності, науковості, системності, наочності, зв'язку теорії з практикою тощо; опору на принципи фундаменталізації та інтеграції базових знань; забезпечення внутрішніх зв'язків між компонентами системи управління якістю підготовки фахівців; відповідність відібраного навчального матеріалу освітньо-професійних програм змісту науки, системі понять та спеціальностям у певній галузі знань; динамічність та гнучкість системи фахових знань відповідно до напрямів професійної ієрархії» [193, с.17].

Термін "організаційно-педагогічні засади" використовується в педагогіці для позначення основних принципів, принципів положень і настанов, що визначають організацію та забезпечують ефективність навчального процесу. Ці засади включають в себе визначення мети та завдань навчання, організацію навчального процесу, використання методів і прийомів навчання, оцінку навчальних результатів та багато іншого. Організаційні аспекти охоплюють такі аспекти як розклад занять, розподіл здобувачів освіти на групи, організацію навчально-методичного забезпечення, створення сприятливого навчального середовища та інфраструктури. Педагогічні аспекти охоплюють використання педагогічних методів, прийомів та технологій, адаптацію до індивідуальних особливостей здобувачів освіти,

впровадження інноваційних підходів до навчання, формування та оцінку компетентностей здобувачів освіти та ін. Організаціо-педагогічні засади охоплюють як організаційні аспекти: структура навчання, навчальні програми, ресурси, так і педагогічні методи навчання: взаємодія викладача та студента, створення сприятливого навчального середовища. Організаціо-педагогічні засади визначають рамки та принципи, які спрямовують діяльність педагогів і впливають на процес навчання та розвитку здобувачів освіти. Вони враховують актуальні наукові досягнення та найкращі практики, допомагаючи забезпечити якісну освіту та оптимальні умови навчання.

Організаційно-педагогічні засади підпорядковані внутрішнім і зовнішнім чинникам, які визначають обставини, від яких залежить ефективність процесу підготовки майбутніх фахівців. Як зазначає В. Стасюк «до внутрішніх відносять: професійна мотивація, потреба у професійному становленні, зацікавленість у самовдосконаленні і більш ширші такі, як уподобання та нахили; до зовнішніх відносять: організація освітнього процесу в цілому, удосконалення змісту робочих програм і навчально-методичного матеріалу (посібників, підручників, тощо)» [192, с.197]. Організаційно-педагогічні засади є необхідними для досягнення поставленої мети у навчанні, вони характеризуються як система певних методів, форм, матеріального забезпечення, реальних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу чи створені штучно [161, с.101-103]. Ми ж розглядаємо організаційно-педагогічні засади як інтеграцію базових положень, а саме принципів, загально-організаційних форм роботи зі студентами під час позанавчальної діяльності, методів та технологій роботи.

Сучасні умови потребують врахування нових підходів і розробки засад формування готовності до професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту з урахуванням:

- ✓ глибокої мотивації до професійної освіти з особистісним розвитком майбутніх фахівців морського транспорту;

- ✓ розвитку сильної сторони, праці над власними слабкими місцями та налаштуванням на результативне навчання;
- ✓ удосконалення освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців морського транспорту до іншомовної комунікації під час професійної діяльності на борту судна;
- ✓ формування готовності до аналізу та синтезу інформацію, до прийняття самостійних рішень під час фахової діяльності з урахуванням професійної іншомовної комунікації;
- ✓ активізація взаємодії викладача і студентів для забезпечення ефективної роботи у процесі формування готовності до професійної іншомовної комунікації;
- ✓ використання інноваційних технологій для формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Для успішного формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, відповідно до специфіки позанавчальної роботи та предмету нашого дослідження було визначено принципи:

Принцип інтерактивності у навчанні передбачає активну взаємодію між учасниками навчального процесу, що сприяє підвищенню залученості, зацікавленості та ефективності навчання. Цей принцип передбачає не просте передавання знань викладачем, а також включення здобувачів освіти в активність, дискусії, співпрацю та розв'язання завдань. У контексті інтерактивного навчання, здобувачі освіти мають можливість ставити запитання і отримувати відповіді один від одного (під тьюторством викладача). Ця взаємодія дозволяє здобувачам освіти активно спілкуватися, задавати уточнюючі питання та отримувати розширені пояснення на основі вивченого матеріалу під час аудиторних занять. Інтерактивне навчання може сприяти розвитку критичного мислення, допомогти здобувачам освіти зрозуміти складні концепції через діалог та спілкування, а також забезпечити індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти з урахуванням їхніх потреб та рівня засвоєння матеріалу. Принципом інтерактивності займалися і вивчали

вітчизняні дослідники: Л. Глушок, Н. Годованець і В. Леган, С. Ніколаєва [43, 44, 196].

Принцип індивідуалізації полягає в тому, щоб враховувати і задовольняти індивідуальні потреби, інтереси та здібності кожного здобувача освіти. Замість традиційного підходу, де всі здобувачі освіти одночасно отримують однакові завдання та інструкції, індивідуалізація спрямована на створення персоналізованих умов навчання. Цей принцип передбачає різні стратегії, такі як диференційоване завдання, використання різних методів навчання, надання розвивальних завдань здобувачам освіти з різними рівнями здібностей, а також індивідуальні консультації та підтримку. Цей підхід дає можливість кожному здобувачу освіти розвивати свої сильні сторони, працювати над власними слабкими місцями та налаштуватися на результативне навчання. Крім того, це сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти, залученню до навчального процесу та підвищенню їхньої самооцінки. Індивідуалізація у навчанні є важливим чинником реалізації потенціалу кожного здобувача освіти та підготовки його до професійної діяльності в тому числі і іншомовної комунікації. Принципом індивідуалізації займалися і вивчали як психологи та і педагоги: С. Алексєєва, О. Бондаревська, А. Гавриленко, Т. Коростіянець, В. Кремень, [3, 22, 37, 99, 107].

Принцип прогностичного навчання полягає в тому, що викладач аналізує доступні дані та знаходить кореляції та закономірності, щоб передбачити майбутні події або результати. Цей принцип базується на ідеї, що минулі дані можуть допомогти зрозуміти викладачеві, які фактори або змінні впливають на результати, і таким чином, зробити передбачення для майбутнього. У навчанні на основі принципу прогностичного моделювання, викладач використовує статистичні методи або штучні нейронні мережі для аналізу даних. Викладач спробує встановити зв'язки між вхідними даними (незалежними змінними) та вихідними даними (залежними змінними), щоб здійснити передбачення майбутніх набутків під час навчання. Використання прогностичного принципу дозволяє зробити передбачення, що можуть бути корисними для прийняття подальших стратегічних рішень. Науковці

М. Коляда, В. Матвієнко, Л. Онищук [95, 123, 151] займалися прогностичним принципом у педагогіці та психології.

Принцип поєднання аудиторної та позанавчальної роботи передбачає комбінування різних педагогічних методів і форм роботи для ефективного засвоєння навчального матеріалу. Аудиторна робота включає заняття у навчальній аудиторії, де викладач передає знання та взаємодіє зі здобувачами освіти. Це може бути лекція, семінар, практичне заняття, дискусія або групова робота. Аудиторна робота сприяє активній взаємодії з викладачем та одногрупниками, можливості обговорення та розв'язання складних питань, а також отриманню зворотного зв'язку. З іншого боку, позанавчальна робота передбачає самостійну роботу студента за межами навчальної аудиторії. Це може включати самостійне опрацювання літератури, написання есе, виконання практичних завдань або проектів, дослідження тощо. Дослідники О. Даниленко, В. Чимшир, В. Желясков, О. Тимофєєва, О. Сорока, М. Коротченков у статті «Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін» наголошують, що випускники морських закладів вищої освіти часто відчують брак навичок конструктивного вирішення конфліктів, адаптивних комунікативних стратегій, прийняття рішень, толерантності та ефективної співпраці в міжнародних та багатонаціональних екіпажах. Аналіз підготовки бакалаврів-судноводіїв показує, що цей процес недостатньо фокусується на розвитку здатності швидко адаптуватися до різних соціальних умов та ефективно взаємодіяти в міжнародному середовищі [254, с.369]. Позанавчальна робота дозволяє здобувачам освіти глибше проаналізувати і засвоїти навчальний матеріал, розвиває навички самоорганізації та самостійності, самоаналізу і рефлексії. Поєднання аудиторної та позанавчальної роботи у навчанні допомагає створити більш повне та глибоке сприйняття матеріалу здобувачами освіти. Вона дозволяє підкреслити важливі аспекти навчання та сприяє ефективному засвоєнню знань та вмінь. Для забезпечення успішного поєднання цих принципів важливо ретельно планувати та організовувати навчальний процес, забезпечувати здобувачам освіти необхідну підтримку та зворотний зв'язок з викладачем.

Поєднання аудиторної і позанавчальної роботи описували у своїх дослідженнях чимало вітчизняних вчених, серед них: В. Коваль та О. Смалько [91, 153].

В процесі позанавчальної роботи, використовуючи вищезначені принципи, під час експериментальної частини ми будемо використовувати наступні загально-організаційні форми: індивідуальні, групові і масові.

Індивідуальні форми - це підхід до освіти, який зосереджується на потребах конкретного здобувача освіти і надає йому можливість вивчати матеріал у власному темпі і зосереджується на його особистих інтересах і потребах. Декілька індивідуальних форм навчання включають:

- консультації та індивідуальний підхід: здобувачі освіти мають можливість звернутися до викладача з питаннями або проблемами, які виникають під час навчання. Викладач надає консультації та індивідуальну підтримку, щоб допомогти здобувачам освіти зрозуміти матеріал або вирішити проблеми, з якими вони зіткнулися. Ці форми організації позанавчальної роботи сприяють самостійності, саморозвитку, студент працює один на один з кваліфікованим викладачем, який надає індивідуальну увагу і допомогу;

- дистанційне навчання: здобувач освіти опановує знання через онлайн-курси, відеолекції, вебінари, переглядаючи відеолекції та інші електронні ресурси. Це дозволяє здобувачеві освіти навчатися у власний зручний час і темпі, Це може бути корисним для розвитку певних навичок або поглибленого вивчення окремих тем;

- самостійне навчання: здобувач освіти вивчає матеріал самостійно, використовуючи підручники, інтернет-ресурси та інші джерела, він сам планує свій розклад і зосереджується на своїх власних потребах, самостійно займаються певними завданнями або проектами без безпосередньої участі викладача. Це може включати навчальні завдання, дослідження, читання та написання рефератів чи виконання вправ;

- домашнє завдання: викладач може давати здобувачам освіти завдання, які повинні бути виконані поза аудиторією, наприклад читання певного розділу

книги, вирішення задач, написання відповідей на питання або виконання інших навчальних завдань.

- проектна робота: здобувачі освіти працюють над конкретним проектом або завданням, яке може вимагати додаткового дослідження, аналізу даних, створення презентацій чи виконання практичних завдань. Здобувач освіти працює над індивідуальними проектами, що базуються на його інтересах і меті, що може включати розв'язання проблем, дослідження та створення власних творчих робіт. Здобувачі освіти можуть працювати самостійно або у групах, а результати своєї роботи можуть представляти у обраному форматі.

Індивідуальні форми навчання сприяють більш глибокому засвоєнню матеріалу, розвитку самостійності та індивідуальних навичок здобувача освіти. Кожна з цих форм навчання має свої переваги і може бути використана в залежності від потреб та можливостей здобувача освіти.

Групові форми організації позанавчальної роботи включають такі способи колективної діяльності:

- робота в команді: це форма, де група здобувачів освіти працює спільно над вирішенням певної задачі. Кожен учасник має свою відповідальність, але результат досягається через синергію спільних зусиль.

- проектна група: група здобувачів освіти, що об'єднується для розробки та реалізації конкретного проекту. Кожен учасник займається вирішенням своєї специфічної задачі, але спілкується з іншими для координації.

- брейнстормінг (мозковий штурм): Груповий процес, коли здобувачі освіти спільно генерують нові ідеї та розв'язують проблеми, спираючись на спільну мудрість колективу. Кожна думка цінна, і немає обмежень для виразу творчості.

- груповий тренінг: форма навчання, де учасники навчаються спільно, обмінюючись думками, досвідом та навичками. Взаємодія учасників допомагає активному засвоєнню матеріалу та його практичному застосуванню.

Ці форми дозволяють ефективніше використовувати колективний інтелект, обмінюватись ідеями та досягати спільних цілей.

Основними *масовими формами* організації позанавчальної роботи є:

- тренінги і семінари: організація навчальних заходів для підвищення кваліфікації учасників. Вони можуть бути проведені як в інтерактивній формі, так і у форматі лекцій, залежно від потреб здобувачів освіти.
- конференції та симпозиуми: збори експертів та представників галузей, на яких обговорюються актуальні питання, презентуються результати досліджень та обговорюються нові ідеї.
- вебінари та онлайн-курси: цифрові платформи для навчання, які дозволяють доступ до матеріалів із будь-якої точки світу. Це зручний спосіб отримати знання та професійну інформацію без необхідності фізично знаходитися на місці проведення.
- групи спільного навчання: групи здобувачів освіти, що мають спільний інтерес до певної теми або навички. Вони можуть зустрічатися регулярно для обміну досвідом, взаємного навчання та розвитку.
- менторство та коучинг: одні з найефективніших способів особистісного та професійного розвитку. Це передача знань та навичок від досвідчених фахівців (менторів або коучів) молодшим поколінням.

Залежно від цілей та потреб організації, можуть використовуватися комбінації цих форм для досягнення найкращих результатів позанавчальної роботи.

Методи та технологічні роботи формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації під час позанавчальної роботи. Кожен з методів та технологій роботи корелює компоненти готовності нашого дослідження. Від так *масовими формами* організації позанавчальної роботи під час експериментального дослідження були обрані:

- тренінги з крьюїнговими компаніями (Columbia Shipmanagement),
- круглі столи з діючими капітанами та помічниками капітана (випускниками факультету судноводіння, які на своєму прикладі показують яких посад вони досягнули і які позиції займають на судні),

- вебінари зі студентами випускних курсів, які виходять в ефір зі свого робочого місця, перебуваючи на борту корабля,
- олімпіади з іноземної мови (зادля підвищення інтересу до вивчення професійної англійської мови та активізації навчально-пізнавальної діяльності).

Всі зустрічі проводяться частково англійською мовою через об'єктивні причини: бакалавр судноводіння – фахівець морського транспорту, повинен вирішувати завдання судноводія у разі самотійного несення вахти на судні та виконувати обов'язки вахтового офіцера, помічника капітана в межах завдань, пов'язаних з управлінням судна. З метою гарантування безпеки суден, їх екіпажів та навколишнього середовища судноводії повинні компетентно використовувати англійську мову, визнану загальноприйнятою робочою мовою (мовою професійного спілкування). Зустрічі мають на меті навчальний характер, під час зустрічей майбутні роботодавці мають змогу перевірити рівень володіння професійною англійською мовою.

Під час зустрічей ми ставимо за мету значний мотиваційний вплив на здобувачів освіти, адже вони бачать на реальному прикладі умови за яких колишні здобувачі освіти закладів вищої морської освіти досягають своїх цілей в реальному часі або знаходяться на шляху до досягнення і можуть самотійно прогнозувати успіхи у своїй професії, бачать значущість іншомовної комунікації при розв'язуванні практичних завдань під час професійної діяльності. Таким чином майбутні роботодавці, посередники та крьюінгові компанії створюють певні запити та показують зацікавленість у мотивованому студенті готовому до виконання професійних обов'язків і вільному володінні професійною англійською мовою. Використання принципу поєднання аудиторної і позанавчальної роботи у масових формах навчання є важливим в педагогіці. Цей принцип дозволяє забезпечити більш ефективний та зручний процес навчання для здобувачів освіти. Комбінування аудиторної та позанавчальної роботи у масових формах навчання дозволяє забезпечити оптимальні умови для освітнього процесу.

Під час експериментального дослідження були обрані наступні *групові форми* організації позанавчальної роботи:

- робота в мовному клубі (мовні клуби можуть мати різні формати. Здобувачі освіти можуть працювати в парах чи невеликих групах, де вони обговорюють певні теми, розв'язують завдання або виконують рольові ігри, щоб активно вживати мову на практиці. Під час занять можуть використовуватися різні методи навчання, такі як рольові ігри, дебати, дискусії. Мовні клуби сприяють покращенню мовленнєвих навичок, розширенню словникового запасу, створюють можливість для здобувачів і освіти вчитися взаємодіяти та спілкуватися мовою, що вони вивчають, з іншими учасниками клубу),

- робота з кейсовими завданнями (ефективний метод навчання, в якому здобувачі освіти активно займаються вирішенням конкретних ситуаційних задач тобто кейсів. Кожен кейс представляє реальну чи уявну проблему, з якою можуть зіткнутися фахівці. Кейсові завдання сприяють активному навчанню, критичному мисленню та прийняттю рішень. Вони допомагають студентам розвивати навички проблемного мислення, пошуку інформації, аналізу та синтезу даних, комунікації та співпраці. Застосування кейсових завдань допомагає створити близькі до реальності ситуації, в яких здобувачі освіти можуть практикувати свої навички та розв'язувати проблеми, з якими вони зіткнуться у своїй майбутній професійній діяльності),

- завдання для обговорення «діалогове вікно» (сприяє збільшенню мотивації здобувачів освіти, розвитку критичного мислення та навичок спілкування. Здобувачі освіти можуть одержувати інформацію, висловлювати свої думки та аргументи, а також активно працювати над вирішенням проблемних завдань. Діалогове вікно сприяє розвитку комунікативних навичок і вміння працювати в групі, також допомагає викладачеві оцінювати рівень зрозумілості матеріалу та виявляти проблеми, з якими зустрічаються здобувачі освіти).

В цілому використання інтерактивних принципів та принципів індивідуалізації в групових формах орієнтоване на оволодіння знаннями професійної англійської мови, створення сприятливих умов для вироблення

комплексу вмінь та професійних навичок щодо готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, формуванню навичок виконання обов'язків на судні, вільного спілкування в міжнародному екіпажі, виконання інструкцій, технічних карт, ведення супутньої документації. Проведення інтерактивних занять націлене на стимуляцію природної активності здобувачів освіти, розвитку критичного мислення, здатності до самостійного та творчого вирішення професійних завдань, ефективне формування в майбутніх офіцерів упевненості при виконанні поставлених задач, а також для кар'єрного зростання, проходження тестів, які складають фахівці морського транспорту при переатестації або підвищенні.

Особиста самооцінка і рефлексія є важливими чинниками в освітньому процесі. Тож *індивідуальними формами* організації позанавчальної роботи під час експериментального дослідження були обрані:

- рефлексивні есе (дозволяють здобувачеві освіти зосередитися на своєму особистому досвіді та розвинути свої знання. Здобувач освіти може обговорювати свої успіхи, помилки, виклики і досягнення, а також висловлювати свої роздуми про те, як це впливає на нього як особистість),

- тестові завдання (комплекс задач, які можуть використовуватися як засіб самооцінки, оскільки дають можливість перевірити свої знання, самостійно визначити слабкі місця та покращити їх. Самооцінка за допомогою тестових завдань допомагає розуміти, наскільки добре здобувач освіти зрозумів матеріал, і дозволяє йому зосередитися на своїх слабких сторонах. Це також допомагає встановити конкретні цілі для покращення знань і навичок),

- анкетування або опитування (процес збору даних, де здобувачам освіти пропонується відповісти на ряд запитань, які стосуються конкретної теми або проблеми. В контексті самооцінки, анкетування може бути способом збору даних про власні вподобання, думки, відношення до конкретного питання або ситуації. Це дає можливість здобувачеві освіти отримати об'єктивну інформацію про себе, розкрити свої сильні сторони, виявити можливі області для покращення та зробити

більш обґрунтовані рішення. Зібрані дані можуть бути використані для розробки планів саморозвитку, постановки мети, аналізу професійного зростання),

- індивідуальні консультації (здобувачі освіти звертаються до викладача за індивідуальними консультаціями й порадами),

- мовне відображення (питання про враження, роздуми і висновки після закінчення заняття або етапу навчання. Запитання сформовані таким чином, щоб допомогти їм більш глибоко зрозуміти й оцінити свої дії та досягнення).

Вираження прогностичного принципу через індивідуальну форму полягає у використанні наукових методів та аналізу даних для передбачення майбутніх результатів здобувачів освіти. Зокрема, викладачі можуть використовувати цей підхід для розуміння потреб здобувачів освіти та прогнозування можливих труднощів або проблем, які можуть виникнути у процесі навчання. Прогностичний принцип використовується для передбачення та планування майбутнього навчального процесу. Враховуючи попередні знання та здібності здобувача освіти, викладач може визначити оптимальні завдання та методи оцінки, щоб забезпечити належний прогрес у навчанні. Це сприяє покращенню якості навчання та досягненню високих результатів здобувачів освіти. В той самий час індивідуальні форми розвивають рефлексію у здобувача освіти. Рефлексія у індивідуальних формах організації позанавчальної роботи є важливим елементом для саморозвитку та самовдосконалення. Цей процес дозволяє здобувачеві освіти критично оцінити свої досягнення, визначити сильні та слабкі сторони, а також зробити плани на майбутнє.

Опрацювавши теоретичний матеріал, ми змогли поділити організаційно-педагогічні на: концептуальні (сукупність ідей, принципів та підходів, що визначають мету, завдання, стратегії та зміст формування готовності до іншомовної професійної комунікації) та інструментальні (форми, методи, прийоми та технології, що використовуються для формування готовності до іншомовної професійної комунікації), та подати формулювання поняття «організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної

іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи» відповідно до специфіки нашого дослідження – це сукупність положень: наукових (теорії, принципи), організаційних (навчально-методичне забезпечення, освітнє середовище та інфраструктура) і педагогічних (форми, методи, прийоми та технології навчання), які складають основу формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Педагогічні методи та технології професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту, а саме: комунікативний метод із створенням мовного середовища, проектний метод із застосуванням сучасних технологій, метод співпраці із залученням фахівців, метод самостійного навчання та саморозвитку, метод індивідуального підходу з підбором завдань та матеріалів, що відповідають рівню володіння іноземною мовою допоможуть здобувачам освіти стати активними суб'єктами навчального процесу.

Отже, під час обґрунтування організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації було охарактеризовано термін «засади» і обґрунтовано термін «організаційно-педагогічний» задля інтеграції базових положень дослідження. Означені принципи дослідження (інтерактивності, індивідуалізації, прогностичного навчання, поєднання аудиторної та позанавчальної роботи) були використані для успішного формування готовності до професійної іншомовної комунікації. Користуючись зазначеними принципами у дослідженні були використані інноваційні та традиційні організаційні форми, які було поділено на індивідуальні, групові та масові, і які в свою чергу сприяють розвитку самодисципліни та підвищенню продуктивності; покращенню співпраці у колективі та комунікації; поліпшенню навичок спілкування та розв'язання професійних задач, що в цілому стає джерелом мотивації для подальшого формування готовності до професійної іншомовної комунікації. Окреслено роль позанавчальної роботи та її місце у спонуканні до формування готовності серед майбутніх фахівців морського транспорту. Аналіз

наукових праць, розгляд та детальне вивчення поняття «організаційно-педагогічні засади» дали змогу охарактеризувати організаційно-педагогічні засади: концептуальні (сукупність ідей, принципів та підходів, що визначають мету, завдання, стратегії та зміст формування готовності до іншомовної професійної комунікації) та інструментальні (форми, методи, прийоми та технології, що використовуються для формування готовності до іншомовної професійної комунікації) і уможливили виокремити власне визначення поняття у контексті нашого дослідження. У результаті визначено «організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи» як сукупність положень: наукових (теорії, принципи), організаційних (навчально-методичне забезпечення, освітнє середовище та інфраструктура) і педагогічних (форми, методи, прийоми та технології навчання), які складають основу формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Висновки до другого розділу

Аналіз структури готовності до професійної іншомовної комунікації дав змогу виокремити та охарактеризувати її компоненти, а саме: мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний. У дослідженні охарактеризована доцільність вибору кожного компоненту щодо змісту готовності та специфіки її формування у майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Зазначено, що процес формування готовності до професійної іншомовної комунікації є системним процесом, який має довготривалий характер. Вперше сформульоване поняття «готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації» як багатокомпонентне утворення (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний компоненти), особливий особистісний стан майбутнього фахівця морського транспорту, що

засвідчує його здатність і підготовленість до іншомовної комунікації у професійній діяльності.

Проаналізовано та охарактеризовано діагностичний інструментарій оцінки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Охарактеризовані критерії: мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний, показники і рівні готовності (елементарний, достатній, автономний) до професійної іншомовної. Підібрано відповідні діагностичні методики, що дало можливість провести констатувальний експеримент дослідження. За результатами статистичної обробки даних із застосуванням статистичного *t*-критерію Стьюдента на констатувальному етапі експерименту було виявлено, що ЕГ та КГ були якісно рівним. До того ж якісний аналіз результатів показав, що активного впливу потребували усі компоненти готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Охарактеризовано організаційно-педагогічні засади: концептуальні (сукупність ідей, принципів та підходів, що визначають мету, завдання, стратегії та зміст формування готовності до іншомовної професійної комунікації) та інструментальні (форми, методи, прийоми та технології, що використовуються для формування готовності до іншомовної професійної комунікації). Обґрунтовано поняття «організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи» як сукупність положень: наукових (теорії, принципи), організаційних (навчально-методичне забезпечення, освітнє середовище та інфраструктура) і педагогічних (форми, методи, прийоми та технології навчання), які складають основу формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. Визначено сутність організаційно-педагогічних засад та принципи дослідження (інтерактивності, індивідуалізації, прогностичного навчання, поєднання аудиторної та позанавчальної роботи). Користуючись зазначеними принципами у дослідженні були використані інноваційні та традиційні організаційні

форми, які було поділено на індивідуальні, групові та масові. У змісті цих форм значна увага приділена: диференціації завдань для самостійної роботи; створенню ситуацій для формування в студентів інтересу до теоретичних знань, позитивного ставлення до самостійної роботи в процесі навчання; використанню системи завдань репродуктивно-творчого характеру, спрямованих на формування навчальної діяльності; моделюванню майбутньої професійної діяльності студентів; забезпеченню взаємозв'язку аудиторної та позанавчальної роботи.

РОЗДІЛ 3 Характеристика експерименту дослідження та перевірка його ефективності

3.1. Опис педагогічного експерименту дослідження.

Опис педагогічного експерименту передбачав впровадження у практику організаційно-педагогічних засад, які детально були розписані у параграфі 2.3. Експериментальне впровадження організаційно-педагогічних засад передбачало чітке дотримання принципів, які вже були обґрунтовані, а саме інтерактивності, індивідуалізації, прогностичного навчання, поєднання аудиторної та позанавчальної роботи. Це дало нам можливість, відповідно до визначених компонентів, підібрати певні загально-організаційні форми: індивідуальні, групові і масові. Експериментальна робота тривала впродовж 2021–2024 навчальних років. Учасниками експерименту були студенти спеціальності 271 Морський та внутрішній водний транспорт, ступінь вищої освіти бакалавр Державного університету інфраструктури та технологій у місті Києві, Дунайського інституту водного транспорту ДУІТ у місті Ізмаїл. Загальна кількість студентів – 250, з яких 128 осіб увійшли до експериментальних (ЕГ), 122 осіб – контрольних (КГ) груп. Зазначимо також, що на констатувальному етапі експерименту взяли участь 6 викладачів Державного університету інфраструктури та технологій у місті Києві та Дунайського інституту водного транспорту ДУІТ у місті Ізмаїл.

Метою експериментального дослідження було: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність змісту, форм і методів формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Науковці О. Галян, І. Галян формулюють «експеримент (лат. *experimentum* – проба, досвід) – науково поставлений досвід зі спостереження досліджуваного явища в точно врахованих умовах, що дають змогу стежити за перебігом явища, вимірювати і реєструвати зміни, багато разів відтворювати його при повторенні цих умов». [41]

Дослідник М. Смирний вказує на те, що експеримент, як метод дослідження, має на меті виявити властивості об'єктів, підтвердити або спростувати наукові гіпотези та, таким чином, сприяти глибшому вивченню досліджуваної теми. Його переваги полягають у можливості дослідження об'єктів: 1) в "чистому вигляді" (ізолювано від інших факторів); 2) в екстремальних умовах для кращого розуміння їхньої природи; 3) з можливістю повторення для перевірки результатів [186, с.47]. Поняття «експеримент» науковці досліджують і дають визначення залежно від тієї науки в якій вони проводять свої дослідження, нас же цікавить експеримент у педагогічних науках і тут ми визначаємо його, як дослідження або спробу впровадити чи застосувати нові методи чи підходи до навчання чи виховання під час навчального процесу.

Досягнення поставленої мети здійснювалося шляхом вирішення основних завдань дослідження: визначити ступінь готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації; експериментально перевірити ефективність розробленого й удосконаленого змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у позанавчальній роботі; опрацювати та проаналізувати якісні та кількісні дані педагогічного експерименту. Науковці С. Сисоєва і Т. Кристопчук у навчально-методичному посібнику «Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти» зазначають, що спеціально організована діяльність учасників освітнього процесу (викладачів та студентів) з метою перевірки дослідницьких гіпотез є педагогічним експериментом – одним із методів науково-педагогічного дослідження, що дозволяє отримати інформацію про досліджуваний процес або явище [181, с.10].

Дослідник О. Співаковський посилаючись на загальні визначення, надає опис педагогічного експерименту як науково обґрунтованої та ретельно спланованої системи організації педагогічного процесу, спрямованої на отримання нових педагогічних знань, перевірку та обґрунтування наукових гіпотез. Він передбачає активне втручання дослідника в педагогічну діяльність вчителів і студентів у

спеціально створених умовах з метою виявлення закономірностей та вдосконалення існуючої практики [190, с.24].

Метою педагогічного експерименту є встановлення контрольованих умов, збір даних та аналіз результатів і ідей, які можуть стати основою для майбутніх освітніх практик, щоб зробити висновки про ефективність педагогічного підходу, який вивчається і, зрештою, підвищити якість викладання та навчання. Планування експериментів в педагогіці стосується процесу планування та проведення дослідження, а саме для дослідження освітніх практик, теорій та заходів. Це передбачає визначення дослідницьких питань, розробку гіпотез, розробку методів збору даних, впровадження втручань, аналіз результатів і створення висновків для інформування освітньої практики. Експериментальні дослідження в педагогіці дозволяють систематично перевіряти ефективність стратегій навчання, методів навчання та освітніх програм для покращення результатів навчання.

Експериментальне дослідження відповідно до мети та завдань складалося з чотирьох етапів: підготовчого, констатувального, формувального, контрольного, що характеризувалися конкретними завданнями, діагностичними методами та відповідними результатами. Робота носила системний, комплексний характер і була спрямована на реалізацію розроблених експериментальних та організаційно-педагогічних засад. Розглянемо хід проведення експериментального дослідження щодо формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Під час першого підготовчого етапу нашого дослідження були: визначені теоретико-методологічні підходи дослідження, дана характеристика базових понять дослідження та визначений педагогічний потенціал нашого дослідження. Так само було визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх фахівців до професійної іншомовної комунікації. Розроблені тест-анкети за діагностувальними методиками.

Другий констатувальний етап розпочався з вивчення отриманих результатів тест-анкет діагностувальних методик і роботою над отриманими даними, фіксацією

і підготовкою до формувального етапу, розробкою моделі формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Визначені організаційно-педагогічні засади слугували базою для формувального етапу дослідження. На третьому етапі відбулося впровадження розроблених організаційно-педагогічних засад у практику для підвищення ефективності формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи для посилення та вдосконалення аудиторної роботи.

Останній четвертий етап дослідження включав: перевірку ефективності організаційно-педагогічних засад; роботу над отриманими даними тест-анкет контрольного етапу; кількісно-якісний аналіз даних КГ і ЕГ на базі двох етапів (констатувального і контрольного) нашого педагогічного експерименту та визначення шляхів упровадження результатів дослідження в позанавчальну роботу ЗВО. Ефективність експерименту визначалась відповідно до його проміжних результатів, після чого проводилась корекція експериментального матеріалу, були сформульовані висновки і узагальнення та подана таблиця зі статистичними даними і інтерпретацією до них.

Слід зазначити, що етапи формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи є взаємозалежними і взаємопов'язаними. Результати, які були досягнуті на попередніх етапах слугували базою для реалізації наступного етапу.

Для формування мотиваційного компоненту готовності був застосований принцип поєднання аудиторної і позанавчальної роботи, де широко використовувалися масові та групові форми навчання, які детально описані нижче.

Зустрічі з крьюінговими компаніями і їх представниками (Columbia Shipmanagement та V.Ships Ukraine). Проведення зустрічей з крьюінговими компаніями та їх представниками виявилось дуже корисним для студентів, особливо як спосіб підвищення їхньої мотивації. Крім того, під час зустрічей здобувачі освіти

мали можливість задати питання і отримати конкретні відповіді від майбутніх роботодавців, що в свою чергу допомогло їм краще розуміти, чого вони можуть очікувати від майбутньої професії і кар'єри та як підготуватися до співбесіди більш ефективно. Мета такого заходу: дізнатися більше про можливості працевлаштування, вимоги до кандидатів, компаній та потенційні перспективи кар'єрного розвитку.

Зустрічі були корисними для студентів у плані збагачення свого професійного досвіду та отримання інформації, розвитку кар'єри. Питання до обговорення, підготовлені здобувачами освіти, по-перше, передбачали отримати детальну інформацію про можливості працевлаштування, підвищити свій професійний рівень та відкрити для себе нові кар'єрні можливості. По-друге, допомогти здобувачам освіти побудувати контакти з майбутніми роботодавцями та розширити їхню професійну мережу зв'язків, що є важливим ресурсом при пошуку місць проходження практики і пошуку роботи після закінчення навчання:

1. What opportunities for career growth are there in your company for those who plan to pursue a career in the maritime field? (Які можливості для кар'єрного зростання є у вашій компанії для тих, хто планує робити кар'єру в морській сфері?)

2. What are the selection criteria for employment in your company? (Які критерії відбору для прийняття на роботу в вашу компанію?)

3. What opportunities for travel to different countries are provided to seafarers working in your company? (Які можливості для проїзду у різні країни надаються морякам/кадетам, які працюють у вашій компанії?)

4. What social packages and insurances are provided to the seafarers of your company? (Які соціальні пакети та страхування надаються морякам/кадетам, які працюють у вашій компанії?)

5. What safety and health protection measures are provided on board the ship during voyages? (Які заходи безпеки та захисту здоров'я забезпечуються на борту судна під час плавання?)

6. What qualification requirements must be met to start working in the company? (Які кваліфікаційні вимоги потрібно відповідати для початку роботи у вашій компанії?)

7. What opportunities for professional growth and professional development does your company provide to the seafarers? (Які можливості для професійного зростання та підвищення кваліфікації надає ваша компанія морякам/кадетам?)

8. What benefits and bonuses are provided to seafarers to encourage efficiency and commitment? (Які переваги та бонуси надаються морякам/кадетам для стимулювання ефективності та відданості?)

9. How do you feel about training and professional development of the crew members? (Як ви ставитеся до навчання та підвищення кваліфікації членів екіпажу?)

10. What documents and certificates are required for seafarers to work in your company? (Які документи та сертифікати необхідні для моряків/кадетів, щоб працювати у вашій компанії?)

В цілому зустрічі також надихнули здобувачів освіти і підсилили їхню мотивацію до навчання, до вивчення професійної іноземної мови та досягнення своїх цілей. Таким чином, зустрічі з крьюінговими компаніями та їх представниками є важливим елементом підвищення мотивації серед здобувачів освіти і можуть допомогти їм краще підготуватися до працевлаштування в обраній сфері.

Ефективним методом були зустрічі з діючими капітанами, які мали позитивний вплив на підвищення мотивації серед здобувачів освіти. Капітани ділилися багатим досвід і цікавими історіями з життя на морі, тим самим надихнули та зацікавили здобувачів освіти. Під час таких зустрічей здобувачі освіти мали змогу почути історії успіху від досвідчених фахівців морського транспорту, дізнатися про виклики та переваги роботи в обраній галузі, отримати поради щодо професійного зростання та особистісного розвитку. В цілому, зустрічі з діючими капітанами стимулюють здобувачів освіти до розвитку своїх навичок та кар'єрних можливостей у морській сфері. Метою було тлумачення значення іншомовного спілкування у професійній сфері фахівця морського транспорту, підвищення мотивації до

професійного іншомовного спілкування. Зустрічі несли насичену інформативно-мотивуючу частину, де порушувалися питання безпеки пов'язані саме з комунікативною складовою. Питання до обговорення готували самі здобувачі освіти заздалегідь, а також виникали питання під час ведення таких зустрічей:

1. What problems did the officer on the watch have when the information was misunderstood? (Які проблеми виникали у вахтового офіцера, коли інформація була неправильно зрозуміла?)
2. How did the captain react to the bad pronunciation of his officers? (Як капітан реагував на погану вимову своїх офіцерів?)
3. Is it possible to read any kind of Routine messages with a help of a translator? (Чи можна читати будь-які загальні повідомлення за допомогою перекладача?)
4. Can you give a couple of examples of funny situations from your experience which happened during some voyages? (Чи можете ви навести кілька прикладів кумедних ситуацій з вашого досвіду, які траплялися під час деяких подорожей?)
5. Where would you like to spend your vacation? Which seashore do you regard as most attractive for holidays? (Де б ви хотіли провести свою відпустку? Яке узбережжя Ви вважаєте найбільш привабливим для відпочинку?)
6. Where would you never go again? (Куди б Ви більше ніколи не поїхали?)
7. Was it really safe to go along pirate zones accompanied with military convoy? (Чи справді безпечно було йти вздовж піратських зон у супроводі військового конвою?)
8. If you had a chance to change your profession, which one would you choose? (Якби у вас була можливість змінити професію, яку б ви вибрали?)
9. What pieces of advice would you give to maritime beginners? (Які б поради ви дали початківцям мореплавцям?)
10. Can you tell when the understanding of professional English saved your crew members? (Чи можете ви сказати, коли розуміння професійної англійської врятувало членів вашого екіпажу?)

Зустрічі проходили у лекційно-дискусійному форматі, супроводжувалися аналізом, узагальненнями і висновками, які здобувачі освіти робили самостійно. Під час таких зустрічей студенти почули про реальні випробування та досягнення капітанів, що заохотило їх до власних досягнень в майбутній професійній діяльності. Такі інтерактивні зустрічі дали можливість здобувачам освіти отримати цінні поради та рекомендації з першоджерела.

Однією з ефективних форм роботи зі здобувачами освіти були майстер-класи з випускниками університету. Метою їх застосування було сприяння підвищенню уваги та мотивації здобувачів освіти до навчання. Майстер-класи, проведені дипломованими фахівцями морського транспорту – випускниками університету, виявилися дієвим методом підвищення мотивації серед здобувачів освіти.

Вони включали в себе практичні вправи (підготовлені разом з викладачем – організатором), можливість поділитися досвідом та надати поради від професіоналів у галузі мореплавства. Після проведення опитування серед здобувачів освіти, темами для зустрічей були обрані ті, які вивчають здобувачі освіти за робочими програмами навчальної дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням», але потребують додаткового опрацювання під час позанавчальної роботи. (SOLAS: risk and safety, Firefighting, Cargo Work, Buoyage System, COLREGs, Meritime Security, ISM Code). Здобувачам освіти було запропоновано визначити і запобігти ризикам у професійній діяльності (завдання: подумайте про реальні життєві ситуації, у яких ви мали справу з визначеними ризиками під час навчання на борту судна. Поділіться своїм досвідом), програти роль інспектора (завдання: уявіть, що ви інспектор, який хоче переконатися, що торгове судно діє згідно з Конвенцією SOLAS. Що потрібно перевірити?), обговорити дії членів екіпажу під час виявлення пожежі (завдання: розповісти про дії членів екіпажу у разі виявлення пожежі), розібрати лейбування небезпечного вантажу згідно з класифікації IMDG code (завдання: чому важливо маркувати небезпечний вантаж? Що означають подані знаки?), згадати застосування правил розходження суден (завдання: визначте, чи існує ризик зіткнення; поясніть свій вибір), попрацювати над

системою безпеки у морі і застосувати знання по темі система буїв (завдання: позначте континенти та країни, які утворюють регіони А та В). Випускники, які проводили майстер-класи, допомагали здобувачам освіти, наводили реальні приклади із своєї практики, ділилися досвідом для подолання та залагодження реальних професійних ситуацій. Здобувачі освіти перш за все побачили приклади успішних фахівців морського транспорту і зрозуміли, що можливо досягнути великих висот у майбутній професії. Саме це стало додатковим мотиватором у когнітивному та комунікативному аспектах. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток Є].

Також здобувачі освіти мали можливість спілкуватись з професіоналами, які успішно працюють у цій галузі. Крім того, майстер-класи допомогли здобувачам освіти отримати цінні поради щодо кар'єрного розвитку та підвищення професійних навичок. Зацікавлені здобувачі освіти мали можливість дізнатися більше про реальні виклики та можливості сучасного морського перевезення, що, безумовно, стимулювало їх бажання працювати в обраній галузі. Такі майстер-класи стали цінним додатком до аудиторного навчання і допомогли студентам зрозуміти, як виглядає реальна робота фахівця морського транспорту на практиці. Майстер-класи підкреслюють важливість індивідуального розвитку і надихають здобувачів освіти на досягнення власних професійних цілей у морському секторі.

Метод «інтеграція на робоче місце» уможливив огляд робочого місця з поясненням та коментарем за допомогою засобів відео зв'язку з судна приписки, мета якого полягала у підвищенні мотивації серед здобувачів освіти, гарантуючи співпрацю між студентами та членами екіпажу незалежно від їхнього фізичного місцезнаходження, надаючи огляд робочого місця з поясненнями та коментарями через відеозв'язок і ефективно донести важливість кожного завдання та важливість командної роботи на борту. Концепція «інтеграції на робоче місце» передбачала створення середовища, де здобувачі освіти та фахівці морського транспорту відчують взаємозв'язок і зацікавленість при передачі інформації. Завдяки використанню інструментів відеозв'язку, а саме Zoom platform, Google Meets,

WhatsApp Video, студенти здійснили віртуальні екскурсії кораблем і поспілкувалися іноземною мовою з членами екіпажу в режимі реального часу; мали змогу краще зрозуміти щоденні операції на кораблі, побачити, як виглядає реальна робоча обстановка на кораблі або у портових зонах; побачили виклики, з якими стикається екіпаж; мали можливість зазирнути в майбутню професію та відчутти причетність до морської справи. Загалом, інтеграція інструментів відеозв'язку є потужним засобом підвищення мотивації серед студентів, сприянням у налагодженні та розвитку зв'язків з фахівцями морського транспорту та підготовки здобувачів освіти до успішної кар'єри на морі.

Такі зустрічі зазвичай надихали здобувачів освіти до досягнення власних цілей та підвищували їхній загальний інтерес до морської справи. Здобувачі освіти мали можливість не лише почути теоретичні аспекти судноплавства, а й побачити їх застосування на практиці. Так як членами екіпажів на міжнародних рейсах є представники різних національностей, то мовою спілкування слугувала виключно англійська мова, що підкреслило важливість і необхідність поглибленого вивчення професійної англійської мови.

В цілому потрібно зауважити, що зустрічі з досвідченими фахівцями, майбутніми роботодавцями та студентами університету проводяться англійською мовою, коли мова заходить про професійну діяльність та професійну комунікацію. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток Ж].

В комплексі масові форми організації позанавчальної роботи сприяли підвищенню мотивації серед здобувачів освіти. Під час проведення таких заходів у майбутніх фахівців формувалась та підвищувалась мотивація та усвідомлення важливості професійної іншомовної комунікації для професійної діяльності, так само і усвідомлення та актуалізація мети, потреб та інтересів професійної самореалізації.

Під час зустрічей, у процесі позанавчальної роботи застосовувалися групові форми навчання, використовувалися різні види робіт.

Проблемні ситуації, під час яких, учасники мали змогу самостійно вирішувати конкретні робочі завдання, пов'язані з професійною іншомовною комунікацією. Включаючи у позанавчальну роботу реальні проблемні ситуації, здобувачі освіти мали змогу розвинути навички вирішення професійних задач та працювати в команді. Їх метою було покращити когнітивні знання студентів; надати студентам можливість застосувати свої навички в реальних ситуаціях тим самим підвищуючи їхню впевненість і мотивацію досягнути успіхів у майбутній професії фахівця морського транспорту.

Здобувачі освіти мали проаналізувати різні проблемні ситуації, які виникають на робочому місці, прийняти рішення і надати команди задля їх розв'язання або усунення (завдання: проаналізуйте ситуацію, визначте причини зіткнення та запобіжні заходи, яких слід було вжити, дайте відповіді на запитання).

Цей підхід допомагає здобувачам освіти розвивати свої навички та вміння, швидко та ефективно вирішувати проблеми, які можуть виникнути на робочому місці, а також може бути стимулом для саморозвитку та прагнення до досягнень у галузі мореплавства. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток 3].

Запроваджено також і кают компанії зі студентами та запрошеними спікерами (помічниками каптанів, офіцерським складом судна, представниками круїнгових компаній). Така форма спілкування «питання-відповідь» з діючими професіоналами за чашкою чаю зі смаколикami у дружній неофіційній атмосфері, є відмінним способом надихнути їх та допомогти зрозуміти, яким є справжнє морське життя. Метою було надати можливість студентам (надихнути їх) почути про безпосередній досвід та поради від професіоналів у морській галузі, тим самим змотивувати до професійної іншомовної комунікації.

Питання, які здобувачі освіти ставили під час зустрічей наступні:

1. What are the main challenges faced by mates and ship's officers? (Які головні виклики, з якими стикаються помічники каптанів та офіцерський склад судна?)

2. What soft skills and qualifications are required for successful work on a vessel? (Які софт скіли та кваліфікація потрібні для успішної роботи на судні?)

3. What strategies do you usually use to resolve conflicts or difficult situations on board a vessel? Tell us, were there any? (Які стратегії ви, зазвичай, використовуєте для розв'язання конфліктів або складних ситуацій на борту судна? Розкажіть, чи були такі?)

4. What personal qualities do you consider most important for successful work as a crew member? (Які особисті якості вважаєте найважливішими для успішної роботи будучи членом екіпажу?)

5. How do you assess the security situation on the vessel? Were there precedents in your practice? (Як ви оцінюєте становище безпеки на судні? Чи були прецеденти у вашій практиці?)

6. What are the current challenges or issues the maritime industry is facing? (З якими викликами чи проблемами стикається морська галузь?)

7. How can we promote environmental conservation in maritime operations? (Як ми можемо сприяти збереженню навколишнього середовища, коли мова йде про мореплавство?)

8. What are some innovative technologies that can improve safety and efficiency at sea? (Які інноваційні технології можуть підвищити безпеку та ефективність на морі?)

9. How can we improve coordination and communication among different departments on board a vessel? (Як ми можемо покращити координацію та комунікацію між різними підрозділами на борту судна?)

10. What measures can be taken to enhance crew safety and well-being during long voyages? (Які заходи можна вжити для підвищення безпеки та благополуччя екіпажу під час тривалого плавання?)

Під час таких зустрічей студенти змогли почути про особистий досвід фахівців морського транспорту, дізнатися про можливості кар'єри в галузі та отримати поради щодо розвитку професійних навичок [Додаток И].

У процесі експериментальної роботи формування мотиваційного компоненту готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної

комунікації приділялась значна увага. Повномасштабна війна в Україні внесла свої корективи у процес професійної підготовки саме цих фахівців. Здобувачі освіти відчують стрес та переживають за своє майбутнє, адже їхня професія пов'язана з виїздом за кордон. Вони відчують іноді безперспективність з виходом нових обмежень і змін у законодавстві. З точки зору розвитку кар'єри, війна вже призвела до збоїв у морській галузі, вплинувши на можливості працевлаштування, програми навчання та загальні перспективи зростання. Занепокоєння щодо безпеки, пов'язане з перебуванням у районах поблизу зон загострення конфлікту, також підвищує занепокоєння та небажання продовжувати морську кар'єру. Важливо, коли заклади освіти, державні установи та зацікавлені сторони галузі, такі як крьюінгові компанії надають підтримку та ресурси студентам і професіоналам у морському секторі. Тож мотивуючи здобувачів освіти і формуючи готовність до професійної іншомовної комунікації через різноманітні заходи позанавчальної роботи, які були описані раніше, потрібно пояснювати і наголошувати на законодавстві, яке надає право «чоловікам віком від 18 до 60 років, якщо вони прямують для роботи на морських суднах, суднах внутрішнього плавання у складі екіпажів таких суден або для проходження практичної підготовки на суднах» перетинати державний кордон за певних умов [228]. Такими умовами для курсантів закладів освіти є:

- ✓ посвідчення особи моряка;
- ✓ довідка від закладу освіти щодо направлення курсанта для проходження практичної підготовки на судні під українським або іноземним прапором;
- ✓ військово-облікові документи з відповідними відмітками районного (об'єднаного районного), міського (районного у містах, об'єднаного міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки [71, 212, 165].

Для розвитку когнітивного і комунікативного компонентів готовності був застосований принцип поєднання інтерактивності та індивідуалізації, де широко використовувалися групові та індивідуальні форми навчання.

Евристичні бесіди, під час яких студенти вчилися за допомогою спілкування та діалогів, удосконалювати вивчений матеріал під час аудиторних занять. Мета полягала в активному використанні професійної іноземної мови в квазіреальних ситуаціях, а також у розвитку навичок професійного іншомовного спілкування, у вдосконаленні вимови та розширенні словникового запасу.

Під час розвитку і удосконалення когнітивного і комунікативного компонентів, студентам були запропоновані завдання за наступними темами:

- ✓ Посади та обов'язки на кораблі. Серед різноманітних завдань можемо виділити: опитати співбесідника на предмет оформлення пакету документів для першого рейсу, правила і поведінка членів екіпажу на борту корабля, субординація і посади на борту корабля.
- ✓ Вплив зміни клімату на морське середовище. Завданнями виступили обговорення факторів, які впливають на погоду, визначення метеорологічних факторів і елементів.
- ✓ Технологічні інновації у морській галузі. Підготовка презентацій студентами по темі, перегляд новинок техніки у морській галузі.
- ✓ Збереження природних ресурсів у водних екосистемах. Одна з тем для бесіди – це збереження водного світу, негативний вплив мореплавства на світову водну екосистему.

Теми обрані для обговорення співпадали і доповнювали робочі програми з дисципліни «Англійська мова за професійним спрямування». Евристичні бесіди показали себе ефективним способом навчання під час позанавчальної роботи в цілому, оскільки вони сприяли активному використанню професійної лексики та швидкому засвоєнню нового матеріалу, викладеного під час аудиторної роботи. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток I].

Активно використовувався метод «брейнстормінг», під час якого учасники мали змогу самостійно генерувати ідеї та пропозиції для вирішення означених проблем, пов'язаних з професійною іншомовною комунікацією. Метою було

створення та обговорення багаточисельних ідей та рішень на певну тему обрану для обговорення.

Тематика обиралася відповідно до тем, що вивчаються протягом навчального року. Серед завдань були наступні:

1. Подумайте про ситуацію з розливами нафти та аварійним викидом нафти в усьому світі. Які питання викликають першочергове занепокоєння і які дії ви можете запропонувати?

2. Які знання та навички повинен мати моряк для отримання диплома?

3. Чому компанії дотримуються політики відмови від алкоголю? Як алкоголь впливає на екіпаж і безпеку судноплавства?

4. Які причини втоми? Які профілактичні заходи можна вжити?

5. Чому прогноз погоди важливий для моряків?

6. Чому неможливо створити безпечне робоче середовище, просто забезпечивши моряків відповідними засобами індивідуального захисту?

7. Які дріли відбуваються на борту корабля? На що вони направлені?

8. Безпека на борту забезпечується... Закінчіть речення.

Такий вид діяльності включав груповий обмін думками, висловлення нових ідей та способів вирішення поставлених задач, співпрацю з іншими студентами для досягнення спільних цілей (введення і опрацювання нових лексичних одиниць за професійною тематикою). В результаті, студенти розширили свій словниковий запас, вдосконалили вміння вираження своїх думок англійською мовою та отримали нові ідеї для подальшого розвитку. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток І].

Запроваджувались також імітаційні ділові ігри, метою яких було розвинути у здобувачів освіти критичне мислення, аналітичні здібності, навички управління та комунікативні навички, що є базовими софт скілами для офіцерських посад на борту корабля. Зазначене є ефективним засобом для покращення когнітивних і комунікативних навичок студентів. Вони дозволили їм створювати реальні ситуації

на борту корабля, де вони повинні були розв'язувати проблеми, приймати професійні рішення та спілкуватися іноземною мовою з іншими учасниками гри.

Здобувачі освіти відтворювали справжні сценарії з області професійної діяльності, навчалися приймати рішення та віддавати команди в умовах обмеженого часу. Наведемо приклади деяких завдань:

1. Ваше судно пливе Південно-Китайським морем. Ви офіцер з охорони судна. Напишіть звіт, щоб повідомити співробітнику служби безпеки компанії про запобіжні заходи проти піратства.

2. Робота в групах. Вахтовий офіцер несе вахту на містку. Раптом погода псується і видимість стає поганою. Перелічіть дії, вжиті вахтовим офіцером. Кого поставити на крилах містка? Чи потрібно повідомляти капітану? Розіграйте ситуацію за ролями.

3. Гра. Киньте кубик і порахуйте квадрати, які дорівнюють отриманому числу. Це ваше питання чи зображення, про які варто поміркувати. Ваша відповідь має бути повною та вичерпною (7-10 фраз).

Імітаційні ігри допомагають удосконалювати вміння співпрацювати та вміння приймати рішення в реальних умовах. Через імітаційні ділові ігри здобувачі освіти отримали навички комунікації з членами екіпажу, а також розвинули лідерські якості. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток Й].

В процесі позанавчальної роботи зі здобувачами освіти проводились круглі столи, які мали на меті сприяти збільшенню взаємодії між студентами і покращенню їхнього розуміння майбутньої професії та важливості вивчення професійної англійської мови через приклади та обговорення конкретних ситуацій.

Здобувачі освіти брали участь в обговоренні питань збираючись невеликими групами. Завданнями чи питаннями були вправи наступного виду:

1. Заповніть карту ідей, щоб підсумувати інформацію про шкідливі речовини та їх виділення.

2. Запропонуйте терміни, пов'язані з морською безпекою. Поясніть їх значення.

3. Обсудіть подану інформацію у таблиці. План охорони судна має бути затверджений державою прапора судна або визнаною організацією безпеки від імені держави прапора.

4. Заповніть карту ідей. Погляньте на зображення.

5. Уважно вивчіть малюнок та прокоментуйте його.

Цей метод сприяє активній участі всіх студентів в обговореннях, вивченні професійної термінології та обміну думками для досягнення когнітивної мети та розвитку професійних іншомовних навичок спілкування [Додаток К].

У процесі експериментальної роботи проводились засідання «студентського мовного клубу», під час засідань студенти мали можливість вільно спілкуватися між собою, що сприяло поліпшенню їхнього рівня володіння професійною іноземною мовою. Звичайно, такий підхід сприяє розвитку когнітивних навичок, оскільки студенти застосовували свої знання в різних професійних ситуаціях, що створило відповідні умови для їхньої когнітивної активності та розвитку професійного лексичного запасу. Участь допомогла підвищити рівень володіння професійною англійською мовою через практику, а саме через активну участь у факультативних заняттях студентів-членів «студентського мовного клубу», програма занять була розроблена викладачами кафедри мовних дисциплін ДУІТ і затверджена на засіданні кафедри. Також цей метод посприяв розвитку когнітивних процесів, оскільки студенти навчаються висловлювати свої думки, аналізували інформацію та розвивати критичне мислення. Завдяки «студентському мовного клубу» студенти отримали нові знання, розширили свій професійний словниковий запас та покращили навички говоріння. План, мету, завдання, засідання клубу можна переглянути за QR кодом у [Додаток Л].

Застосовано також вид роботи «кейсові завдання та проектні роботи», метою яких було сприяння розвитку критичного мислення, заохочення дебатів та стимулювання до взаємодії викладача і здобувача освіти. Для отримання можливості пройти співбесіду та практичне навчання на борту корабля, здобувачі

освіти мають підтвердити належний рівень знання професійної іноземної мови під час співбесіди.

Основою для такого виду навчання та розвитку когнітивного і комунікативного компонентів слугували розроблені викладачами кафедри мовних дисциплін ДУІТ: навчально-методичний посібник «Sea Spirit: Guidelines for Seafarers», метою якого є – сприяти оволодінню англійською мовою як засобом професійного спілкування у майбутній професійній діяльності і навчальний посібник «Методичні рекомендації до відеофільмів», який включає навчально-методичні рекомендації до п'яти художніх фільмів і одного документального, що складається з 10 частин. У межах нашого дослідження перегляд відеофільмів проводився у три етапи:

1. Підготовка до перегляду, де у буклетно-брошурному варіанті подається інформація про історію творення фільму, сюжет, акторів, режисерів і окремо надається вокабуляр. На цьому етапі були запропоновані наступні завдання: обговорення питань до перегляду фільму, висловлювання передбачень по сюжету фільму.

2. Перегляд та безпосереднє виконання завдань, метою є вивчення нових лексичних конструкцій. На цьому етапі студенти мали виконати низку вправ для опрацювання лексичних одиниць: знайти відповідники до синонімів, співставити антоніми, описати ситуації подані у завданні, пояснити значення фраз або цілих абзаців із фільму.

3. Виконання завдань після перегляду, де метою є спрямування зацікавленості у майбутній професії та когнітивний розвиток. Вправами для цього етапу слугували: обмін думками, висловлення вражень від фільму. Тож використання відеофільмів у позанавчальній роботі сприяє розвитку комунікативних і когнітивних навичок в цілому, так само як і підвищує рівень мотивації і зацікавленості у навчанні.

Інші завдання на формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах представлені нижче:

1. Зробіть презентацію Power Point, надавши інформацію про обраний вами порт. Обов'язково вкажіть наступне:

- ✓ найменування та місцезнаходження
- ✓ важливість і зручності
- ✓ історія будівництва
- ✓ можливі шляхи розвитку порту.

2. Прокоментуйте речі подані у таблиці, які входять до особистої безпеки.

3. Уважно розгляньте зображення і детально обговоріть наступні питання безпеки.

4. Оформити плакат «Техніка безпеки під час перевезення небезпечних вантажів».

5. Створіть карту ідей, щоб запам'ятати найважливішу інформацію про рятувальні круги.

6. Наведіть кілька важливих причин, чому капітан судна повинен вирішити не використовувати правила схеми поділу руху.

7. Уважно вивчіть малюнки і прокоментуйте їх. Яка ситуація небезпечна і чому?

8. Вивчіть наведені нижче випадки та проаналізуйте дії членів екіпажу. Зверніть увагу на:

- ✓ оцінка ризику
- ✓ причини виникнення пожежі
- ✓ рекомендовані дії
- ✓ вивчений урок

Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток М].

Для розвитку рефлексивного компонента готовності був застосований прогностичний принцип, де широко використовувалися групові та індивідуальні форми навчання представлені через: ведення журналу «log book»: студентський рефлексивний щоденник, де студенти записували свій досвід навчання, труднощі, з якими зіткнулися, і те, як вони можуть їх побороти в майбутньому. Метою було

поглибити розуміння матеріалу та покращити самосвідомість. Здобувачі освіти встановлювали особисті цілі у навчанні та намагалися відстежувати свій прогрес у їх досягненні. Результат саме цієї справи показує Тест-Анкета № 6, питання якої складені таким чином, що можна прослідкувати наскільки саме ця справа виявилась ефективною для розвитку рефлексивного компоненту готовності.

Розроблено низку завдань на розв'язання професійних ситуацій, метою яких було розвиток навичок критичного мислення та покращення здатності до вирішення професійних задач. Здобувачам освіти були поставлені проблеми пов'язані з професійним іншомовним спілкуванням як приклади, виконати аналіз проблеми, поміркувати над різними рішеннями її розв'язання та над самим процесом прийняття рішень, дати відповіді на запитання, пояснити відношення наступних фраз – команд до швартовки, пояснити необхідність розпізнання різних символів пов'язаних з погодою, знайти інструкції щодо запуску човна вільного падіння, порівняйте особливості спуску закритого та вільнопадаючого човнів, знайти переваг методу боротьби з піратством – Цитаделі. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток Н]. Завдання продовжували тематику аудиторних занять, поглиблюючи процес вивчення та тренування нових лексичних одиниць.

Завдання на розв'язання професійних ситуацій розробленим таким чином, щоб вдосконалювати мовні навички, відпрацьовувати словниковий запас та стратегії у спілкуванні, покращувати здатність студентів ефективно спілкуватися та брати участь у професійному середовищі, де англійська використовується як основна мова спілкування.

Застосовано також рольові справи, у процесі яких, здобувачі освіти були залучені до рольових ігор, метою яких було розвиток критичного мислення та обмірковування своїх дій, покращення комунікативних навичок і навичок рефлексії. Цей метод дозволив створити сприятливі умови для взаємодії між студентом і студентом, що посприяло активним розмовам, обміну ідеями та вирішенню професійних задач. Студентам були запропоновані для розв'язання різноманітні задачі пов'язані безпосередньо з професійною діяльністю, всі завдання

продовжували тематику аудиторних занять. Відповідні методичні матеріали подано в додатку [Додаток О].

Крім того, такий метод навчання допоміг розвитку рефлексивних навичок, таких як: аналізувати інформацію, критично мислити та розв'язувати квазіпрофесійні задачі. Як результат цей метод стимулює інтерес до навчання в цілому, сприяє збереженню уваги та підвищенню рефлексії серед студентів.

Для формування професійної рефлексії студентів було застосовано метод «зворотного зв'язку», де студенти отримували відгуки про свою роботу та навчальну діяльність під час виконання різного виду вправ та завдань від таких самих студентів, які відвідували позанавчальну роботу. Метою методу було покращити навички рефлексії та самовивчення, стати більш свідомим та усвідомленим щодо процесу навчання.

Фінальним етапом було самостійно обміркувати зауваження і спробувати спланувати подальшу діяльність таким чином, щоб уникнути критики у свій бік. Цей метод допомагає студентам вчитися на своїх помилках (навіть, тоді коли самі їх не хочемо помічати) і постійно вдосконалюватися.

Запроваджені в освітній процес форми позанавчальної роботи зі студентами у вигляді вправ та завдань допомагають посилити рефлексивний компонент під час навчання та сприяють більш вдумливому та активному підходу до навчання.

Впровадження різних форм позанавчальної роботи дало можливість узагальнити їх і розділити на: традиційні та інноваційні. Традиційні мають сталий характер та у значній мірі орієнтовані на передачу знань та формування навичок через повторення, тренування, контроль. Вони відіграють важливу роль у створенні фундаменту для подальшого розвитку професійної іншомовної комунікації. Серед таких ми використовували: мовні гуртки (клуби), під час яких відбувалися регулярні зустрічі студентів для практики мови, обговорення тем, читання, перекладу, дискусій; олімпіади з іноземної мови, один раз на рік для перевірки знань граматики, лексики, тонкощів професії; перегляд фільмів та прослуховування аудіоматеріалів іноземною мовою з подальшим обговоренням; читання та аналіз

літературних творів іноземною мовою пов'язаних з майбутньою професією; підготовка доповідей та презентацій іноземною мовою. Інноваційні форми позанавчальної роботи характеризуються використанням сучасних технологій, інтерактивних методів, орієнтовані на активну участь здобувачів освіти, розвиток їхньої самостійності та креативності. Ці форми спрямовані на створення автентичного комунікативного середовища та підвищення мотивації студентів до вивчення мови. Такими були: вебінари та онлайн-курси з іноземної мови, онлайн-заняття зі студентами, які проходять практику на судні (діалогове вікно); інтерактивні вправи та ігри професійного спрямування, віртуальні екскурсії найбільшими морськими портами світу, реальні ситуації професійного спілкування при вирішенні різних виробничих завдань, проекти тощо. Науковець Н. Кошарна провівши дослідження стверджує, що за результатами теоретичних і практичних аспектів застосування інноваційних методів під час здійснення профільного навчання можна виокремити такі види інноваційних методик, які на сьогоднішній день використовують викладачі мовних дисциплін під час здійснення профільного навчання, а саме: використання інформаційно-комп'ютерних технологій у процесі вивчення мови; застосування розвиваючих методик у формі діалогу, дискусії, семінару чи мозкового штурму; введення в освітній процес ігрових форм, проекту, командної гри; впровадження творчих та інтерактивних завдань у навчальний процес [101, с.240-241].

Отже, системний підхід до реалізації організаційно-педагогічних засад, відповідних принципів, а саме: інтерактивності, індивідуалізації, прогностичного навчання, поєднання аудиторної та позанавчальної роботи і традиційних та інноваційних форм (індивідуальних, групових і масових) дозволили здійснити цілісний підхід до формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в позанавчальній роботі. Позанавчальна робота розглядалась як органічна частина освітнього процесу і продовження аудиторної роботи, як додатковий ресурс, який розширював можливості здобувачів освіти розвивати свою професійну іншомовну комунікацію та фактично

доповнювала її зміст, але при цьому використовувала такі методи, які мали інтерактивний, дискусійний характер, спонукали здобувачів освіти до активної пошукової роботи, заохочували до самооцінки і рефлексії, сприяли особистому та професійному розвитку. Разом з цим позанавчальна робота була чітко структурована, підібрані певні педагогічні форми, методи і прийоми позанавчальної роботи, які скорельовані з відповідними компонентами готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації і несли безпосередньо характер цільового призначення, але разом мали характер взаємозв'язку і взаємодоповнення. Впроваджені варіативні форми позанавчальної роботи були класифіковані на: традиційні та інноваційні. Серед впроваджених педагогічних форм і методів можна виокремити найефективніші, а саме зустрічі з крюїнговими компаніями і їх представниками, зустрічі з діючими капітанами, майстер-класи з випускниками університету, інтеграція на робоче місце, імітаційні ділові ігри, засідання «студентського наукового клубу», виконання «кейсових завдань», завданнях на розв'язання професійних ситуацій. Через практичну роботу над конкретними завданнями здобувачі освіти удосконалили свою здатність аналізувати і розв'язувати проблеми професійного характеру, пов'язані з іншомовною комунікацією, розвивати креативність та самоаналіз. Запропоновані методи допомогли збільшити внутрішню мотивацію здобувачів освіти до навчання. Разом з тим перевірка ефективності організаційно-педагогічних засад потребує відповідного кількісно-якісного аналізу.

3.2. Перевірка ефективності організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Перевірка ефективності організаційно-педагогічних засад потребувала застосування певного діагностичного інструментарію та відповідних діагностичних методик, які були детально представлені в параграфі 2.2. Слід зазначити, що на початку експерименту та наприкінці кількісне співвідношення в групах було

дотримане (однакове), кількість респондентів протягом експерименту не змінювалась.

Маємо відмітити, що експеримент проходив у складних умовах. Епідеміологічний стан, який супроводжувався жорсткими обмеженнями, введенням карантину та превентивними заходами з метою запобігання поширення вірусу змінився воєнним станом, який супроводжувався обмеженим доступом до освіти, що унеможливило проведення не тільки аудиторної, але і позанавчальної роботи, тимчасова окупація місць проживання здобувачів освіти призвела до обмеженого доступу та, навіть, відсутності доступу до засобів навчання; загрозою безпеки; руйнуванням інфраструктури і затяжними блекаутами, які так само обмежували доступ до електроенергії та Інтернету. Як наслідок, ці об'єктивні загальноукраїнські реалії буття призвели до втрати часу та обмежень у проведенні навчально-освітньої діяльності, які в цілому вплинули на мотивацію до навчання здобувачів освіти.

До локальних або особистих перепон, які вплинули на зниження мотивації серед здобувачів освіти, саме морської професії, стало обмеження свободи руху і закриття кордонів, що у деяких випадках призвело до часткової демотивації до майбутньої професії. Складнощі виникали у «баченні себе» у майбутній професії, невизначеність самих умов перетину державного кордону і відправлення у міжнародні рейси, мінування акваторії Чорного моря, особливо для контингенту студентів, які бачили себе офіцерським складом суден, які будуть ходити у локальних акваторіальних водах України.

Визначені об'єктивні чинники слугували перешкодою та гальмували процес формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Відповідно до результатів формувального етапу педагогічного експерименту для виявлення статистично значущих відмінностей між середніми значеннями двох груп: ЕГ і КГ здійснювалося за розрахунковим t -критерієм Стьюдента. Цей статистичний тест використовується для порівняння середніх значень двох груп даних (у нашому випадку ЕГ і КГ) і дозволяє визначити, чи є статистично значуща

різниця між цими групами, чи може бути отримана різниця випадковою і чи може бути різниця пояснена випадковим відхиленням. Так як саме цей метод широко використовується для порівняння результатів експериментального дослідження і допомагає визначити, чи є наявна відмінність між двома групами, у нашому дослідженні ми використовуємо саме його. Основними характеристиками статистичного t -критерію Стьюдента – є t -емпіричне (значення статистики; воно обчислюється на основі зразків даних і використовується для перевірки гіпотези про середнє значення вибірки) і t -критичне (критичне значення; воно використовується для прийняття рішення про статистичну значимість результатів тесту). За результатами тестування якщо значення t -емпіричне перевищує значення t -критичне, тоді можна відхилити нульову гіпотезу H_0 , і прийняти альтернативну H_1 .

Оскільки наші вибірки незалежні, то t -емп обчислюється за формулою:

$$t_{емп} = \frac{|\bar{x} - \bar{y}|}{\sqrt{n_1 \cdot D_x + n_2 \cdot D_y}} \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2} (n_1 + n_2 - 2)},$$

де x , y – середні величини груп n_1 та n_2 відповідно; D_x , D_y – дисперсії n_1 та n_2 відповідно.

Для знаходження вказаних величин було використано пакет Описової статистики у MS Excel. З отриманих результатів нас цікавили середні значення та дисперсії.

Переходимо до формування гіпотез:

Нульова гіпотеза H_0 : середні значення вибірок співпадають.

Альтернативна гіпотеза H_1 : середні значення вибірок мають суттєві відмінності.

Проведемо кількісний аналіз сформованості компонентів структури готовності до професійної іншомовної комунікації застосовуючи описану аналітику. Ми досліджуємо сформованість певного компоненту за відповідними критеріями. Вивчення сформованості мотиваційного компоненту готовності до професійної іншомовної комунікації за мотиваційним критерієм було виконано за Тест-Анкетою №1 і №2:

за Тест-Анкетою №1

$$t-емп = 9,4095; t-кр = 2,5966$$

за Тест-Анкетою №2

$$t-емп = 7,8226; t-кр = 2,5966$$

Критичне значення для рівня значущості $\alpha=0,01$, $n_1=128$ та $n_2=122$.

Маємо $t-кр (0,01;128+122-2)=2,5966$. Таким чином (за результатами Тест-Анкети №1) маємо $9,409571=t-емп > t-кр (0,01;248)=2,5966$ при рівні значущості $\alpha=0,01$ та за результатами Тест-Анкети №2 маємо $7,822637=t-емп > t-кр (0,01;248)=2,5966$ при рівні значущості $\alpha=0,01$. На основі наданих даних, відповідність між $t-емп$ (9,4095 за результатами Тест-Анкети №1 і 7,8226 за результатами Тест-Анкети №2) та $t-кр$ (2,5966 при рівні значущості $\alpha=0,01$) вказує на те, що існує статистично значуща різниця між групами і нульова гіпотеза H_0 , за якою середні значення вибірок співпадають, між середніми значеннями рівнів сформованості мотиваційного компонента на рівні $\alpha=0,01$, відхиляється на користь альтернативної гіпотези, яка підтверджує існування відмінностей.

Таблиця 3.1

Сформованість мотиваційного компонента готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної комунікації (%)

Рівні сформованості мотиваційного компонента готовності	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Елементарний	15,6	13,7	3,1	8,2
Достатній	51,6	46,7	17,1	41,8
Автономний	32,8	39,4	79,8	50

Кількісно-якісний аналіз дозволяє зробити висновок, що відбулась позитивна динаміка змін між рівнями сформованості мотиваційного компонента готовності до професійної іншомовної комунікації у групах ЕГ і КГ. Зменшився відсоток на елементарному рівні в обох групах, виріс відсоток на автономному рівні у ЕГ за рахунок відсотків достатнього рівня саме через безперервну, активну, сумлінну

роботу зі студентами спрямовану на підняття мотивації як під час аудиторних занять, так і завдяки позанавчальній роботі. Студенти, які були задіяні у позанавчальній діяльності і безпосередньо або інтерактивно брали участь у групових та масових формах організації роботи (тренінги з крьюінговими компаніями, круглі столи з діючими капітанами, вебінари зі студентами випускних курсів і т.д.), значно підвищили свою мотивацію, рівень якої був відображений у результатах тестування. Підняття рівня мотивації серед студентів призвело і до значного підвищення достатнього та автономного рівнів сформованості як когнітивного, так і комунікативного компонентів готовності до професійної іншомовної комунікації.

Вивчення сформованості когнітивного компоненту готовності до професійної іншомовної комунікації за когнітивним критерієм було виконано за Тест-Анкетною №3:

$$t\text{-емп} = 10,2472; t\text{-кр} = 2,5966$$

Критичне значення для рівня значущості $\alpha=0,01$, $n_1=128$ та $n_2=122$.

Маємо $t\text{-кр} (0,01; 128+122-2)=2,5966$. Таким чином (за результатами Тест-Анкети №3) маємо $10,2472=t\text{-емп} > t\text{-кр} (0,01; 248)=2,5966$ при рівні значущості $\alpha=0,01$. На основі наданих даних, відповідність між $t\text{-емп} (10,2472)$ та $t\text{-кр} (2,5966)$ при рівні значущості $\alpha=0,01$) вказує на те, що існує статистично значуща різниця між експериментальною і контрольною групами і нульова гіпотеза H_0 , за якою середні значення вибірок співпадають, між середніми значеннями рівнів сформованості когнітивного компонента на рівні $\alpha=0,01$, відхиляється та приймаємо альтернативну гіпотезу, яка підтверджує існування відмінностей.

Таблиця 3.2

Сформованість когнітивного компонента готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної комунікації (%)

Рівні сформованості когнітивного компоненту готовності	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ

Елементарний	42,2	42,6	6,2	19,6
Достатній	44,5	44,2	18	51,6
Автономний	13,3	13,2	75,8	28,8

Вивчивши результати таблиці 3.3 можна зробити висновок, що відбулась позитивна динаміка змін між рівнями сформованості когнітивного компоненту готовності до професійної іншомовної комунікації у групах ЕГ і КГ. Значно зменшився відсоток на елементарному рівні в обох групах, збільшився відсоток на автономному рівні у ЕГ і на достатньому у КГ. Робота над підвищенням мотиваційного компонента призвела до адекватного збільшення рівня знань серед студентів, які активно брали участь у різних формах позанавчальної роботи. Об'єм інформації та знань, які студенти отримували під час аудиторної роботи підкріплювався різноманітними завданнями для удосконалення і засвоєння під час позанавчальної, що і відображають результати тестування. Потрібно зазначити, що всі студенти по закінченню другого курсу мають проходити навчальну плавальну практику, що розширює та збагачує рівень знань здобувача.

Вивчення сформованості комунікативного компоненту готовності до професійної іншомовної комунікації за комунікативним критерієм було виконано за Тест-Анкетою №4:

$$t_{-емп} = 9,7861; t_{-кр} = 2,5966$$

Критичне значення для рівня значущості $\alpha=0,01$, $n_1=128$ та $n_2=122$.

Маємо $t_{-кр} (0,01;128+122-2)=2,5966$. Таким чином (за результатами Тест-Анкети №4) маємо $9,7861=t_{-емп} > t_{-кр} (0,01;248)=2,5966$ при рівні значущості $\alpha=0,01$. За результатами порівняння $t_{-емп} (9,7861)$ та $t_{-кр} (2,5966$ при рівні значущості $\alpha=0,01)$ можна стверджувати, що різниця між середніми значеннями двох груп експериментальної і контрольної є статистично значущою на рівні значущості $\alpha=0,01$ і нульова гіпотеза H_0 , за якою середні значення двох вибірок співпадають, між середніми значеннями рівнів сформованості комунікативного компонента, відхиляється на користь альтернативної гіпотези, яка підтверджує наявну різницю.

Таблиця 3.3

Сформованість комунікативного компонента готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної комунікації (%)

Рівні сформованості комунікативного компонента готовності	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Елементарний	28,9	31,1	4	13,9
Достатній	60,9	57,4	49,2	68,9
Автономний	10,2	11,5	46,8	17,2

Зробивши кількісно-якісний аналіз можемо зробити висновок, що так само відбулась позитивна динаміка змін між рівнями сформованості комунікаційного компонента готовності до професійної іншомовної комунікації у групах ЕГ і КГ. Зменшився відсоток на елементарному рівні в обох групах, але достатній та автономний рівні ЕГ мають майже однаковий результат, хоча і значно відрізняються від здобутків КГ на автономному рівні. Що знову ж таки дає змогу говорити про максимально збільшену кількість годин практики іноземною мовою під час позанавчальної роботи. А саме про ті види роботи, де студенти мали змогу спілкуватися і практикувати професійну іноземну мову зі старшими товаришами і офіцерським складом суден. Студенти, які брали активну участь у позанавчальній роботі у групових та масових формах організації роботи, значно підвищили свій рівень професійної іноземної мови і вийшли на достатній та автономні рівні.

Вивчення сформованості рефлексивного компонента готовності до професійної іншомовної комунікації за рефлексивним критерієм було виконано за Тест-Анкетую №5 і №6:

за Тест-Анкетую №5

$t-емп = 4,5289$; $t-кр = 2,5966$

за Тест-Анкетую №6

$t-емп = 8,5865$; $t-кр = 2,5966$

Критичне значення для рівня значущості $\alpha=0,01$, $n_1=128$ та $n_2=122$.

Маємо t -кр (0,01;128+122-2)=2,5966. Таким чином (за результатами Тест-Анкети №5) маємо $4,5289=t\text{-емп} > t\text{-кр}$ (0,01;248)=2,5966 при рівні значущості $\alpha=0,01$ та за результатами Тест-Анкети №6 маємо $8,5865=t\text{-емп} > t\text{-кр}$ (0,01;248)=2,5966 при рівні значущості $\alpha=0,01$. На основі наданих даних, відповідність між $t\text{-емп}$ (4,5289 за результатами Тест-Анкети №5 і 8,5865 за результатами Тест-Анкети №6) та $t\text{-кр}$ (2,5966 при рівні значущості $\alpha=0,01$) ми можемо вважати, що існує статистично значуща відмінність між групами даних. Різниця між середніми двох груп даних є статистично значущою на рівні значущості $\alpha=0,01$. Тобто це вказує на те, що науково обґрунтована статистична відмінність існує між групами даних на рівні значущості $\alpha=0,01$ і нульова гіпотеза H_0 , за якою середні значення вибірок співпадають, між середніми значеннями рівнів сформованості рефлексивного компонента, відхиляється на користь альтернативної гіпотези, яка підтверджує наявність відмінностей.

Таблиця 3.4

Сформованість рефлексивного компонента готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної комунікації (%)

Рівні сформованості рефлексивного компонента готовності	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Елементарний	28,1	28,6	4,7	15,7
Достатній	42,9	44,2	41	53,2
Автономний	29	27	53,9	31,1

Кількісно-якісний аналіз дозволяє зробити висновок, що між рівнями сформованості рефлексивного компонента готовності до професійної іншомовної комунікації у групах ЕГ і КГ відбулась позитивна динаміка змін. На елементарному рівні в обох групах значно зменшився відсоток. Проте відсоток достатнього рівня залишився майже без змін, але виріс відсоток автономного рівня. Маємо зазначити, що під час позанавчальної роботи студенти брали участь у індивідуальних формах організації роботи для формування рефлексивного компонента готовності майбутніх

фахівців морського транспорту до професійної комунікації. Тут активність здобувачів була досить низькою, що можна пояснити загальним станом речей у державі, а саме станом війни, який спричинив подовжені відключення електроенергії та тривалі перебування у безпечних місцях без доступу до Інтернету через повітряну загрозу. В цілому здобувачі більш самостійно, але за видами діяльності розробленими для проведення позанавчальної роботи, намагалися формувати рефлексивний компонент.

Для визначення t -стандартного відхилення ми скористалися комп'ютерною програмою Microsoft Excel для обробки даних. Отримані дані ми внесли в таблицю 3.5.

Таблиця 3.5

Кількісна кореляція змін у компонентах готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації (до і після впровадження експерименту за допомогою t -критерію Стьюдента)

	Мотиваційний				Когнітивний				Комунікативний				Рефлексивний			
	до		після		до		після		до		після		до		після	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
середнє за Microsoft Excel	12,7013	12,7213	16,7171	12,8411	5,9296	5,9836	12,0781	7,7685	17,4531	17,5	13,5573	8,9765	9,4414	9,4753	12,3632	9,9016
стандартне відхилення	3,7629	3,6908	3,3442	3,6921	3,5873	3,4449	2,6638	3,8746	3,7539	3,8208	3,9081	3,4583	3,7808	3,7536	3,0011	3,5205
різниця	-0,0182		+3,876		-0,054		4,3096		-0,0469		+4,5808		-0,0336		2,4616	
t_{-emp}	0,0474		9,4095		0,1206		10,2472		0,0974		9,7861		0,0993		4,5289	

У процесі порівняння отриманих даних зроблено висновок, що для всіх компонентів має місце нерівність $t_{-emp} > t_{-кр}$. Тож, можна стверджувати: t_{-emp} 10,2...- 9,7...- 9,4...- 4,5... більше за $t_{-кр}$ 2,5966 для рівня значущості α -0,01%, що засвідчує відхилення нульової гіпотези. Тобто гіпотеза про значущість різниці між вибірками відхиляється. Представлений аналіз дає змогу стверджувати, що по закінченню експерименту ЕГ має вищі результати ніж КГ, що підтверджено за допомогою t -критерію Стьюдента. Це свідчить про ефективність впровадження

експериментальних організаційно-педагогічних засад підготовки майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Отже, ми довели вірогідність дослідження, скориставшись t -критерієм Стьюдента, показавши відмінність результатів за компонентами готовності після проведення експерименту. Більш детальний статистичний аналіз і схема розрахунків у таблицях представлена у [Додаток П].

Після проведення педагогічного експерименту було здійснено аналогічне опитування студентів на формувальному етапі, яке виявило певні відмінності у рівнях на констатувальному і формувальному етапах між ЕГ і КГ, щодо сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

Таблиця 3.6

Узагальнені результати покомпонентної динаміки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації (%)

Компоненти готовності	Експериментальна група 128 здобувачів освіти			Контрольна група 122 здобувача освіти		
	Рівні готовності			Рівні готовності		
	елементарний	достатній	автономний	елементарний	достатній	автономний
Мотиваційний	3,1	17,1	79,8	8,2	41,8	50
Когнітивний	6,2	18	75,8	19,6	51,6	28,8
Комунікативний	4	49,2	46,8	13,9	68,9	17,2
Рефлексивний	4,7	41	53,9	15,7	53,2	31,1

Порівнюючи рівні готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації ЕГ і КГ мотиваційного компоненту спостерігаємо відмінності на достатньому рівні і автономному, де у ЕГ автономний рівень переважає над достатнім, а у КГ обидва рівні знаходяться у майже однаковій відсотковій пропорції. Тож, під час експериментального дослідження поставлені

цілі щодо підвищення мотивації були досягнуті за допомогою багатьох чинників: визначення чітких орієнтирів для досягнення цілей; підтримка з боку викладачів, запрошених гостей (майбутніх колег); підтримка позитивного мислення у студентів і пошуку мети у майбутній професії під час воєнного стану і зневіри щодо майбутнього працевлаштування; організованість під час навчального і позанавчального процесу; участь у різних формах позанавчальної роботи з використанням різноманітних методів і стратегій – все це призвело до активізації мотиваційних процесів серед студентів – майбутніх фахівців морського транспорту. Заохочення до навчання та підвищення рівня мотивації призвело до активізації і зростання автономного рівня ЕГ за когнітивним, комунікативним і рефлексивним компонентами у порівнянні з КГ. Спонування до комунікації, заохочення студентів ставити питання, брати участь в обговореннях, вести конструктивні діалоги та полілоги призвели до подолання мовного бар'єру, страху спілкування іноземною мовою за професійною тематикою, особливо, коли тема розмови зрозуміла, близька, цікава і знання, які можна отримати під час дискусії-обговорення збагачують та покращують загальні когнітивні, професійні знання та навички з навчальних дисциплін. Під час позанавчальної роботи студенти отримували нові теоретичні знання та поглиблювали і практикували здобуті під час аудиторної роботи. Збільшення автономного рівня ЕГ у порівнянні з КГ вказує на активне включення студентів у процес позанавчальної роботи, де практикувались завдання на самооцінку та самоаналіз, міркування над власною професійною діяльністю і т.д.

Однак слід зазначити, що рефлексивний компонент ЕГ і КГ на достатньому рівні має майже однакову статистику, що свідчить про незначний поштовх до розвитку зазначеного компоненту у студентів ЕГ. Підґрунтям такої статистики можуть бути недостатня кількість часу виділена для розвитку саме цього компоненту, або не чітке розуміння методів і технік аналізу власних дій для досягнення поставлених цілей, так само як і нечітка картина бачення себе у майбутній професії через обмеження у пересуванні територією України або виїздом за кордон, що є необхідністю даної професії, або пошуку власного морального

компасу в умовах війни, так само як і сприйняття ситуації війни і її наслідків, або ж це страх перед майбутнім та невизначеністю, що в цілому призводить до зниження рівня рефлексії серед студентів.

Результати сформованості готовності до професійної іншомовної комунікації за всіма компонентами по рівням у студентів ЕГ і КГ з використанням формули розрахунку середнього арифметичного на формувальному етапі дослідження наведені у таблиці 3.7

Таблиця 3.7

Рівні сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації на формувальному етапі експерименту (%)

Рівні готовності	Експериментальна група	Контрольна група
Елементарний	4,6	14,4
Достатній	31,3	53,9
Автономний	64,1	31,7

Тож, узагальнення та аналіз отриманих результатів під час формувального етапу нашого педагогічного експерименту щодо встановлення рівнів сформованості виокремлених компонентів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації відповідно до визначених критеріїв дав змогу визначити, що середнє значення автономного рівня у студентів ЕГ становив 64,1 %, а в КГ – 31,7 %; достатнього рівня – в ЕГ – 31,3%, а в КГ – 53,9%; елементарного рівня – в ЕГ – 4,6%, а в КГ – 14,4%.

Для наочності представимо отримані результати у вигляді гістограми, яка показує порівняльне оцінювання узагальнених даних досліджуваного процесу підготовки майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації отримані у ході констатувального і формувального етапів експерименту

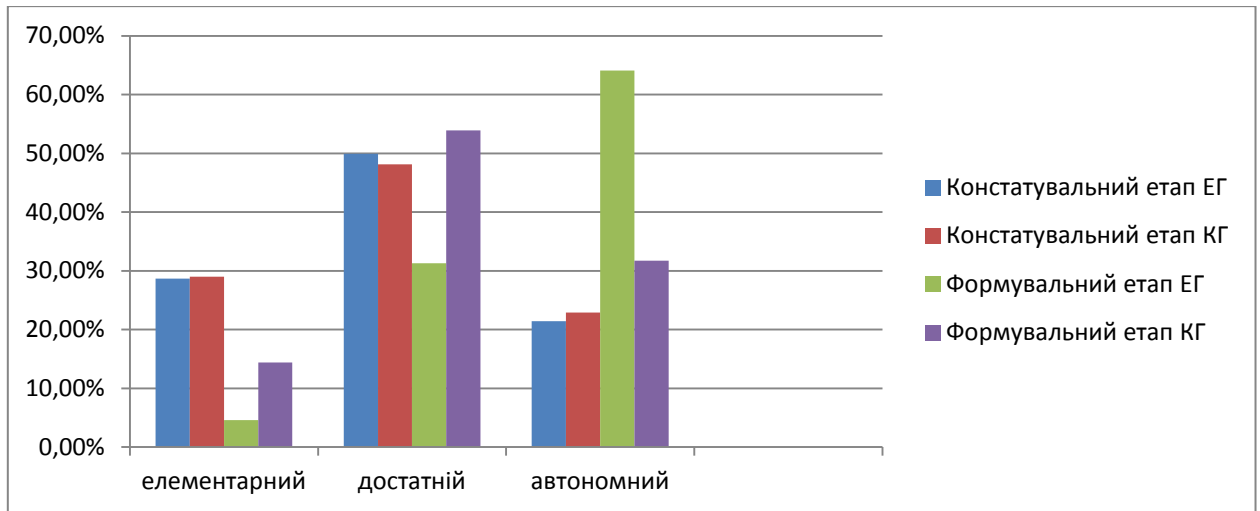

Рисунок 3.1. Візуалізований виклад сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іноземної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Провівши аналіз отриманих результатів, можемо стверджувати, що показники готовності студентів ЕГ виявилися значно вищими за показники студентів КГ, а саме збільшення кількості відсотків автономного рівня і зменшення відсотків елементарного рівня.

Відбулась позитивна динаміка, був визначений певний приріст, який відображається у наведеній нижче таблиці 3.8. Дані обчислювалися за формулою: $x_2 - x_1 = x$, де x_2 – показник рівня після експерименту (%) відповідно до компоненту; x_1 – показник рівня до експерименту (%) відповідно до компоненту; x – результат динаміки зростання окремо ЕГ і КГ відповідно до компоненту (%).

Таблиця 3.8

Динаміка сформованості компонентів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іноземної комунікації у процесі позанавчальної роботи(%)

Компоненти готовності	Експериментальна група 128 здобувачів освіти			Контрольна група 122 здобувача освіти		
	Рівні готовності			Рівні готовності		
	елементарний	достатній	автономний	елементарний	достатній	автономний
	динаміка	динаміка	динаміка	динаміка	динаміка	динаміка

Мотиваційний	-12,5	-34,5	+47	-5,5	-4,9	+10,6
Когнітивний	-36	-26,5	+62,5	-23	+7,4	+15,6
Комунікативний	-24,9	-11,7	+36,6	-17,2	+11,5	+5,7
Рефлексивний	-23,4	-1,9	+24,9	-12,9	+9	+4,1

Динаміка зі знаком «+» автономного рівня спостерігається на кожному компоненті готовності, як у ЕГ, так і у КГ. При порівнянні показники ЕГ і КГ можемо спостерігати, що відсоток сформованості ЕГ по кожному компоненту перевищує відсоток сформованості КГ, що дає нам змогу стверджувати, що розроблена нами і впроваджена методика формувального експерименту є ефективною.

Динаміка зі знаком «-» елементарного рівня спостерігається на кожному компоненті готовності, як у ЕГ та і у КГ. Аналіз даних засвідчив, що отриманий результат відсоткової ставки на елементарному рівні за кожним показником ЕГ є вищим зі знаком «-» за той самий показник КГ, що дає нам змогу говорити про позитивний результат впровадження методів дослідження.

Отже, у ході педагогічного експерименту встановлено, що відмінність у рівнях сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи у ЕГ і КГ на констатувальному та формувальному етапах експериментального дослідження значно відрізняється: студенти ЕГ продемонстрували кращі результати на заключному етапі у порівнянні зі студентами КГ, а це доводить, що зміни в ЕГ на рівнях сформованості готовності до професійної іншомовної комунікації є прогнозованим явищем, а визначені зміни зумовлені реалізацією експериментальних організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в процесі позанавчальної роботи.

Також у процесі перевірки ефективності організаційно-педагогічних засад формування готовності до професійної іномовної комунікації було виявлено, що результати діагностики дали можливість для перевірки, уточнення та доповнення ймовірних припущень щодо змісту та структури компонентів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іномовної комунікації та уможливили прогнозування низки важливих підходів для здійснення професійної іномовної комунікації у майбутніх фахівців морського транспорту.

Відтак, проведений педагогічний експеримент та використання *t*-критерію Стьюдента дозволило оцінити ймовірність відмінностей між двома групами під час констатувального та формувального експериментів, на прикладі яких було продемонстровано ефективність обґрунтованих та розроблених організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іномовної комунікації в процесі позанавчальної роботи.

Висновки до третього розділу

Описано формувальний етап педагогічного експерименту щодо запровадження організаційно-педагогічних засад формування готовності фахівців морського транспорту до професійної іномовної комунікації в освітній процес, а саме у позанавчальну роботу.

Визначено експериментальну стратегію формування готовності фахівців морського транспорту до професійної іномовної комунікації, що передбачало розширення, оновлення та удосконалення форм позанавчальної роботи. Для перевірки ефективності організаційно-педагогічних засад було проведено експеримент, що передбачав чотири етапи: підготовчий, констатувальний, формувальний і контрольний, який тривав з 2021-2024 н.р.

Розроблені експериментально організаційно-педагогічні засади були впроваджені у практику освітньої діяльності в різних формах позанавчальної роботи. Розкрито традиційні та інноваційні форми позанавчальної роботи, які об'єднані у масові, групові та індивідуальні. Масові форми організації

позанавчальної роботи представлені: тренінгами, круглими столами, вебінарами та олімпіадами; груповими формами організації позанавчальної роботи були обрані: робота в мовному клубі, робота з кейсовими завданнями, завдання для обговорення «діалогове вікно»; індивідуальними формами організації позанавчальної роботи під час експериментального дослідження були обрані: рефлексивні есе, тестові завдання, анкетування або опитування, індивідуальні консультації та мовне відображення. Посилення змісту експериментальної роботи було здійснено за допомогою підготовлених у співавторстві навчально-методичних посібників для студентів морських спеціальностей: «Sea spirit: Guidelines for seafarers» (Морський дух) та «Let's Watch and Study Part 1» (Давайте дивитися і навчатися).

За результатами формувального експерименту на контрольному етапі дослідження було проведено контрольний зріз, який засвідчив позитивну динаміку формування готовності фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Здійснено аналіз отриманих даних педагогічного експерименту через реалізацію перевірки і порівняння результатів ЕГ і КГ на констатувальному і формувальному етапах, тобто, за допомогою контрольного-порівняльного методу. Застосований під час порівняння результатів ЕГ і КГ статистичний *t*-критерій Стьюдента дав змогу оцінити вірогідність відмінностей між двома групами і статистично показав ефективне застосування організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації під час позанавчальної роботи. Відтак, проведений педагогічний експеримент підтвердив ефективність експериментальних організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення наукової проблеми, визначено організаційно-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи та експериментально перевірено їхню ефективність. Отримані результати уможливають зробити наступні висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз наукової проблеми формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Проаналізовано наукові теорії та концепції, які виступають методологічним підґрунтям розв'язання наукової проблеми (теорії: систем, культури, компетентнісного та особистісного розвитку, діяльності), що уможливило визначити та обґрунтувати доцільність використання у дослідженні таких методологічних підходів: системний, культурологічний, компетентнісний, особистісний і діяльнісний. Зазначено міждисциплінарний характер дослідження.

2. Визначено базові та похідні поняття, що дозволило сформувати терміносистему дослідження. До базових віднесено такі поняття: «професійна іншомовна комунікація» – засвідчує певні особливості, що зумовлені завданнями та цілями взаємодії у безпосередній професійній діяльності фахівця морського транспорту; «готовність» – особливий особистісний стан, що забезпечує наявність у майбутнього фахівця знань, умінь та навичок необхідних для успішного виконання професійних дій; «фахівець морського транспорту» – це професіонал, який відповідає за безпеку плавання судна, збереження вантажу, що перевозиться, або пасажирів і який забезпечує захист навколишнього середовища; і «позанавчальна робота» – освітня діяльність спрямована на всебічний розвиток здобувача освіти, яка дозволяє розвивати студентам свої здібності та інтереси у процесі самостійного вибору різних форм. До похідних понять віднесено «процес формування», як цілеспрямований процес професійно-особистісного зростання майбутнього фахівця. Визначення категоріального апарату дослідження дозволило зрозуміти сутність та

взаємозв'язки процесів, які відображають системний характер проблеми, що вивчалася.

3. Визначено поняття «педагогічний потенціал позанавчальної роботи», як багатофункціональна (аксіологічна, інформаційно-освітня, комунікативна, професійно-орієнтована, корекційна, компенсаторна, паралельна) складова освітнього процесу, що надає сукупність можливостей, ресурсів та умов, які створюються за межами аудиторних занять для всебічного розвитку здобувачів освіти та формування їхніх професійних компетенцій. Зазначено, що позанавчальна робота є додатковим ресурсом розширення освітніх можливостей здобувачів вищої освіти щодо формування професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту. Охарактеризовано основні функції позанавчальної роботи та розглянуто її варіативні моделі.

4. Здійснено аналіз структури готовності майбутнього фахівця морського транспорту до професійної іншомовної комунікації, який дав можливість виокремити та охарактеризувати її компоненти: мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний. Визначено, що процес формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації має довготривалий характер, є системним і впливає на розвиток означених компонентів. Опрацювавши наукові доробки, як вітчизняних, так і зарубіжних учених, було вперше визначено поняття «готовність майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації» як багатокомпонентне утворення (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний компоненти), особливий особистісний стан майбутнього фахівця морського транспорту, що засвідчує його здатність і підготовленість до іншомовної комунікації у професійній діяльності.

5. Розроблено діагностичний інструментарій оцінки сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. Обґрунтовано критерії (мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний), показники та рівні готовності до

професійної іншомовної комунікації (елементарний, достатній, автономний). Визначені діагностичний інструментарій та відповідні методики діагностики дозволили провести констатувальний етап дослідження. Застосування статистичного *t*-критерію Стьюдента для кількісно-якісної інтерпретації результатів дослідження дозволило зробити висновок, що результати сформованості рівнів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації експериментальної і контрольної груп виявився якісно рівними, тобто первинні умови для обох груп були ідентичними.

6. Охарактеризовано організаційно-педагогічні засади: концептуальні (сукупність ідей, принципів та підходів, що визначають мету, завдання, стратегії та зміст формування готовності до іншомовної професійної комунікації) та інструментальні (форми, методи, прийоми та технології, що використовуються для формування готовності до іншомовної професійної комунікації). Сформульовано поняття «організаційно-педагогічні засади формування готовності до професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту у різних формах позанавчальної роботи» як сукупність положень: наукових (теорії, принципи), організаційних (навчально-методичне забезпечення, освітнє середовище та інфраструктура) і педагогічних (форми, методи, прийоми та технології навчання), які складають основу формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. Охарактеризовано принципи (інтерактивності, індивідуалізації, прогностичного навчання, поєднання аудиторної та позанавчальної роботи), організаційні форми (індивідуальні, групові, масові), які схарактеризовано через варіативні методи та технології позанавчальної роботи. Форми позанавчальної роботи розділено на традиційні та інноваційні. Визначені практики підібрано з врахуванням структурних компонентів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації та спрямовані на її формування у позанавчальній роботі.

7. Здійснена експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. Проведено формувальний експеримент дослідження та здійснено його опис. На етапі завершення експерименту проведено контрольньо-порівняльний зріз, який дозволив встановити позитивну динаміку в рівнях сформованості готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації. Зроблено висновок, що для всіх компонентів мала місце нерівність де $t_{емп}$ більше за $t_{кр}$, що засвідчила відхилення нульової гіпотези та проведений аналіз дав змогу стверджувати, що по закінченню експерименту ЕГ мали вищі результати ніж КГ, що підтверджено за допомогою методів математичної статистики із застосуванням статистичного t -критерію Стьюдента. Відтак, зазначене підтвердило ефективність розроблених організаційно-педагогічних засад формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи.

Проведене дослідження формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи не вичерпує всіх аспектів проблеми. До подальшого розвитку наукових досліджень належать розробка науково-методичного супроводу, вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова О. Ф. Формування гуманістичних цінностей у фаховій підготовці майбутнього вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Миколаїв, 2010. 20 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 1998. 557 с.
3. Алексеева С. Актуальні проблеми дидактики в умовах інформатизації освіти: індивідуалізація навчання. Електронний журнал *Наука і техніка сьогодні*. 2022. №1(1). С. 18–27. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-18-26](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-18-26).
4. Андрейко Я. В. Іншомовна професійна комунікативна компетенція. *Педагогічні науки*. 2018. №63. С. 238–241.
5. Арделян О. Організація самостійної роботи майбутніх учителів іноземних мов у системі модульного навчання. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2014. № 128. С.321-325.
6. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2015. 240 с.
7. Бабишена М. І. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. *КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*. Херсон, 2014. С. 123-127.
8. Балл Г. О. Раціогуманістична орієнтація в методології людинознавства. Київ: Видавництво ПП «СКД», 2017. 204 с.
9. Балл Г. О., Киричук О. В. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі: книга для вчителя. Київ: ІЗМН, 1996. 136 с.
10. Балута Г. А. Філософія освіти Дж. Дьюї та Дж. Брунера: до проблеми лінгвістичної компетентності. *Актуальні проблеми духовності: зб. наук. праць / Ред.: Я.В.Шрамко* Вип. 18. — Кривий Ріг, 2017, С. 31–41.
11. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. *Горизонти освіти*, 2012 Том 3 (№36), С. 170-175.

12. Беньковська Н. Б. Сутність змісту комунікативної готовності до іншомовного спілкування майбутніх офіцерів військово-морських сил збройних сил України. *Журнал: Морська безпека та оборона* № 2, 2023. <https://doi.org/10.32782/msd/2023.2.1>
13. Бех Д. І. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
14. Бекірова Л. Е. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2010. 23 с.
15. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики: підручник. Київ: Плеяда, 2005. 120 с.
16. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: Теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ, 2013. 327 с.
17. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: збірник наукових праць III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12 – 14 листопада 2012р.) Львів, 2012. С. 158 – 160.
18. Білоус Т. Л. Сутність і структура професійної готовності до роботи в екстремальних умовах у майбутніх працівників органів внутрішніх справ. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2014. №37. С. 37–40.
19. Білоусов Є. В. Упровадження компетентнісного підходу в процесі підготовки суднових механіків / Є.В. Білоусов, А.І. Ляшкевич. URL: www.kma.ks.ua/ob-akademii/kompetentnisnij-pidhid (дата звернення: 24.01.2024).
20. Бобришева Н. М. Теоретичні засади готовності майбутнього морського фахівця до професійної діяльності у полікультурному середовищі. Сучасний фахівець: гуманіст, професіонал, майстер : монографія / керівн. авт. кол. Є. С. Барбіна. Херсон: ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2016. 402 с.

21. Бондар Г. О., Іванчук А. П. Особливості формування і розвитку пізнавального інтересу у студентів немовних факультетів при навчанні іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2022. № 1(50). С. 19–22.
22. Бондаревська О. М. Формування індивідуальних стратегій самостійно-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2018. 289 с.
23. Боришевський М. Й. Концептуальні засади проблеми самотворення особистості. *Психологія особистості*. № 1. 2013. С. 39-47.
24. Братасюк М. Г. Філософія права. Тернопіль, 2006. 295 с.
25. Братко М. В. Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коле-джу: теоретичний аспект. *Science Rise: Pedagogical Education*. 2016. №7 (3). С. 9–16.
<http://dx.doi.org/10.15587/.2016.74526>.
26. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. № 8, 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення: 20.01.2023).
27. Бутенко Л. Л. Методологізація загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів та науково педагогічних працівників в умовах трирівневої системи вищої освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2021. 585 с.
28. Василь Сухомлинський: наук.праці / за заг.ред. П. Сікорський, Д. Герцюк. Львів: Бадікова Н.О., Серія «*Видатні українські педагоги*», вип.10. 2018. 252 с.
29. Вашуленко М. С., Собко В. О. Підготовка вчителя до формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів. *Наукові записки Вінниць. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2010. № 30. С. 283–287.
30. Вербицький В.В. Позаурочна та позакласна освітня (неформальна) діяльність в умовах розвитку стратегії виховання України. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/PPOD.pdf> (дата звернення 3.09.2023).

31. Веремчук А. П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутнього педагога в умовах ВНЗ. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Педагогіка. Психологія. Філософія*, 2013. № 28 (1). С.63-69.

32. Вільям Айзек Томас. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вільям_Айзек_Томас (дата звернення 23.01.2024).

33. Вознюк О. В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 614с.

34. Волкова Н. В. Готовність до професійної діяльності як показник структурно-змістових і динамічних характеристик особистості майбутнього інженера-педагога у галузі харчових технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка*. 2017. Вип. №4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_4_4 (дата звернення 12.01.2023).

35. Волошинов С. А. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх морських фахівців засобами інформаційно-технологічного освітнього середовища: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2020. 588 с.

36. Вюрцбургська школа // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 207 с.

37. Гавриленко А. О. Формування індивідуальних стратегій навчання студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентнісного підходу: дис ... канд. пед. наук: 13.00.04. Чорноморськ, 2019. 469 с.

38. Гаврилюк О. О. Організація позааудиторної виховної роботи з формування комунікативної культури майбутніх учителів (на матеріалі курсу «іноземна мова, професійно спрямована»). *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. № 2. С. 82–83.

39. Гаврилюк О. О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами поза аудиторної роботи.: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кропивницький, 2007. 205 с.

40. Галицька М. М. Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 369 с.

41. Галян О. І., Галян І. М. Експериментальна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 400 с.

42. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності с.4 URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua> jsrui > bitstream (дата звернення: 24.02.2024).

43. Глушок Л. М. Застосування інтерактивних методів при викладанні англійської мови у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. *Педагогічний дискурс*. Хмельницький, 2010. Вип. 8. С. 56-59.

44. Годованець Н. І., Леган В. П. Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. соціальна робота*. 2017. №1. С. 60-62.

45. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

46. Гончаренко С. У. Фундаменталізація професійної освіти як дидактичний принцип. *Наук.-практ. журнал: Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. НТУ «ХПІ», 2008. Вип. 2. С. 87-91.

47. Гриньова М. В., Кононець Н. В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці. Електронний посібник для самостійної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Полтава, 2019. 25 с.

48. Гришкова Р. О. Оптимізація навчання професійної англійської мови з позицій компетентнісного підходу *Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Полтава, 2018. Вип. 3. С. 22-30.

49. Гришкова Р. О. Особистісно орієнтоване навчання іноземної мови. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 1999. №2. С. 180-183.

50. Гришкова Р. О. Психолого-педагогічні умови особистісно орієнтованого вивчення іноземної мови. *Наук. записки КМА*. 2000. Т. 18. С. 35-36.

51. Губерський Л. В., Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: Історія. Суспільство. Освіта. Київ: Вид. центр «Київський університет». 2011. 591 с.

52. Гур`янов А. Б., Гришко О. А. Системний підхід до стратегічного управління підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 34. С. 274-277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2011_34_200 (дата звернення: 15.03.2023).

53. Демський В. В. Самооцінка як структурний елемент адаптації ерудованих прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія*. Вип. 2. 2015.

54. Демченко І. В. Формування мотивації іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кропивницький, 2020. 339 с.

55. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 68–70.

56. Державні освітні стандарти. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derjstand.html> (дата звернення: 16.02.2023).

57. Децюк Т. М., Дударенко А. А. Форми та методи позааудиторної роботи студентів у вищих навчальних закладах. *Молодий науковець*. 2018. № 3 (55). С. 80-83.

58. Димченко Н. С. Рефлексивне управління та його роль в управлінській діяльності. *Економічні науки. Серія: Економіка та менеджмент*. 2013. Вип. 10. С. 55-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есnem_2013_10_9 (дата звернення: 23.03.2023).

59. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 351 с.

60. Дічек Н. Людина і смисл її життя у творчості Г. Сковороди. *Український Педагогічний журнал*. 2022. №3. С.116–126. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-116-126>
61. Долженко М. В. Виховання світоглядної культури у студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2010. 206 с.
62. Долинська Л. В., Заушнікова М. Ю. Комунікативна компетентність як чинник попередження конфліктів у кризових умовах життєдіяльності. *Журнал Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2023. С. 119-121.
63. Донченко М. В. Професійно–педагогічна підготовка майбутніх учителів у позааудиторній роботі у ВНЗ України (II половина ХХ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 2004. 180с.
64. Енциклопедія освіти / Нац.акад.пед.наук України; гол.ред. В.Г. Кремень: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144с.
65. Желанова, В. В. Інноваційний вимір сучасної вищої освіти: аналіз напрямів. *Науковий журнал "Інноваційна педагогіка"*. 2022. №1 (50). С. 145-148.
66. Желанова В. В. Потенціал позанавчальної роботи у формуванні готовності фахівця до майбутньої професійної діяльності. *Журнал Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 11(45). С. 332-343. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-334-345](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-334-345)
67. Журба К. О. Теоретико-методичні засади виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2019. 574 с.
68. Завіниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 216 с.
69. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти. URL: <http://lingvomag.com/ua/teaching/levels/> (дата звернення 5.03.2023).

70. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 21.02.2023).

71. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t354300> (дата звернення 15.11.2023).

72. Закон України «Про освіту». Прийняття від 05.09.2017. Набрання чинності 28.09.2017. Зі змінами, внесеними згідно з Законом № 3482-IX від 21.11.2023. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення 9.10.2024).

73. Замараєв А. В. Сутність поняття «людський потенціал» в контексті суспільного розвитку. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2015. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895> (дата звернення: 11.03.2023).

74. Застосування діяльнісного підходу в навчанні. Як засвоїти знання в дії. URL: <https://osvitaua.com/2018/09/66191/> (дата звернення 12.04.2023).

75. Зорій Я. Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Хмельницький, 2019. 670 с.

76. Іванюк Г. І. Ціннісні домінанти психолого-педагогічного супроводу особистісного та професійного розвитку майбутніх педагогів. *Журнал «Перспективи та інновації науки» Серія «Педагогіка»*. 2024. № 4 (38). С. 234-245. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-234-245](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-234-245)

77. Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти: від теорії до практики: колективна монографія. / За заг. ред. Л.Л. Хоружої. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 232 с

78. Історія української школи і педагогії: хрестоматія / за ред. В.Г. Кременя. Київ: «Знання», 2005. 767 с.

79. Каліщук С. Процесуальна логіка екзистенціально-системної реорганізації «картини світу» особистості. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної*

психології". 2020. № 50 С. 81-82. DOI:<https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-50.75-103>.

80. Камінська С. В. Структура позанавчальної роботи – складова формування іншомовної комунікації майбутнього моряка. *Наука і освіта*. 2021. № 4. С. 55-62. ISSN: 2311-8466 DOI:<https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-4-7>

81. Камінська С. В. Додаткові освітні ресурси: роль рефлексивного компонента у розвитку професійної іншомовної комунікації фахівця. *Збірника наукових праць «Педагогічні науки»*. 2024. № 106. С. 13-20. ISSN: 2663-2772 DOI:<https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-106-2>

82. Камінська С. В. Структура та компоненти готовності до професійної іншомовної комунікації. *Вісник Черкаського національного університету ім..Б.Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2023. №2. С. 107-113. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-107-113>

83. Камінська С. В., Тирон О. М. Діагностичний інструментарій оцінки готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації через дистанційне навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 56 (4). С. 40-47. ISSN: 2308-4863 DOI:<https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-4-7>

84. Камінська С. В., Тирон О. М. Організаційно-педагогічні засади готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у контексті он-лайн навчання. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія*. 2022. № 38 (2). С. 90-96. ISSN: 2412-2009 DOI:<https://doi.org/10.28925/10.28925/2311-2409.2022.38>

85. Капська А. Й. Педагогіка живого слова: навч.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 140 с.

86. Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: модульний курс дистанційного навчання. Київ: ДЦССМ, 2002. 164 с.

87. Кардаш І. М. Творчий розвиток філологічної спадщини О.Потебні в сучасній лінгводидактиці: дис. ... канд.пед.наук: 13.00.02. Миколаїв, 2009. 236 с.

88. Карпова Л. Г. Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей: додатки. Харків. 2019. 370 с.

89. Кирикилиця В. В. Формування іншомовних знань і навичок студентів немовних спеціальностей у процесі роботи зі словниками. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Педагогіка*. Тернопіль, 2015. № 1. С. 88–94.

90. Кміта Є. Когнітивний компонент професійної (іншомовної) комунікативної компетентності диспетчерів управління повітряним рухом. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 59-64. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.191575>

91. Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія, соціологія*. 2009. № 6. С. 19–23.

92. Ковальський Р. І. Формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до організаційно-педагогічної роботи в учнівському інструментальному колективі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2018. 239 с.

93. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2001. 224 с.

94. Кокур О. М., Мороз В. М. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження. *ЦУЛ*. 2023. 205 с.

95. Коляда М. Г. Педагогічне прогнозування: теоретико-методологічний аспект: монографія. Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2014. 320 с.

96. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика: монографія / Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.

97. Компетентнісний підхід. URL:<https://grcprpp.osv.org.ua/kompetentnij-pidhid-11-34-59-09-11-2020/> (дата звернення 13.06.2023).

98. Коняшина І. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармацевтів: дис. ... канд. пед. наук: 011 – освітні, педагогічні науки: Кропивницький, 2020 237 с.

99. Коростіянець Т. П. Індивідуальна освітня траєкторія студента: аналіз трактувань понять // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. С. 73–80.

100. Костенко Н. І. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький, 2012. № 5. С. 86–89.

101. Кошарна Н. В. Інноваційні методи в мовних дисциплінах під час профільного навчання. *International Journal of Higher Educatio*. 2020. № 9. С. 230-242 http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2016_4_5 (дата звернення: 11. 12. 2023).

102. Кошарна Н. В. До проблеми мовної освіти в Україні в контексті підготовки вчителя іноземної мови. *Вісник психології і педагогіки*. 2013. №13. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3168/1/Kosharna_N_VPP_13_FLMD_PI.pdf (дата звернення: 12. 12. 2022).

103. Кошіль О. П. Освітнє середовище навчального закладу як фактор розвитку особистості. *Методичний вісник*. 2017. С.34-37

104. Кошук О. Б. Методологічні засади дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх інженерів з механізації сільськогосподарського виробництва. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2017. № 3. С. 98–106.

105. Кошук О. Б. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців із агроінженерії: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2019. 678 с.

106. Кравець С. Суть і компоненти готовності педагогів до впровадження дистанційного навчання кваліфікованих робітників. Provided by Digital Library NAPS of Ukraine. С.10-11. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/> (дата звернення: 10.12.2024).

107. Кремень, В. Г., Топузов, О. М., Ляшенко, О. І., Мальований, Ю. І., Засекіна, Т. М. Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(2). С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>

108. Кремень В. Г. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти*. 2013. Вип. 1. С. 7–22.

109. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхом модернізації. Київ: Грамота, 2003. 216 с.

110. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2008. 424 с.

111. Куликовський С. Генеза поняття «компетентність» у європейській та українській педагогічній науці. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29 (1). С. 92–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29%281%29__12 (дата звернення: 23.06.2023)

112. Культурологічний підхід до виховання в педагогіці. URL: <https://tvir.biographiya.com/kulturologichnij-pidxid-do-vixovannya-v-pedagogici/> (дата звернення 3.06.2023).

113. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.

114. Кучерява О. Ю. Форми та види поза аудиторної роботи з математики в педагогічному університеті. *Дидактика математики: Проблеми та дослідження*. 2009. №31. С. 79–83.

115. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: монографія. Одеса: ОКФА, 1995. 80 с.

116. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2006. 416 с.
117. Локшина О. Г. Компетентністо орієнтоване навчання як євроінтеграційний орієнтир освіти України. // Збірник тез IV всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи». (м. Київ, 21 березня 2024 року) Київ, 2024. С. 42-44.
118. Лучинкіна А. І. Психологічні закономірності соціалізації особистості у віртуальному просторі: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05. Київ, 2014. 439 с.
119. Мантуло Н. Теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності іноземних студентів інженерного профілю засобами української мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 7 (111). С. 129-138.
120. Мартиновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте: Полтава: Довкілля-К. 2009. 500 с.
121. Марусинець М. Педагогічні умови та засоби формування професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів // *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 196-198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2015_12-13_68 (дата звернення: 18. 08. 2023).
122. Марусинець М. Професійна діяльність педагога: рефлексивний аспект. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/43_1/visnuk_4.pdf (дата звернення 28.08.2023).
123. Матвієнко В. Я. Прогностика. Київ: Укр. пропілеї, 2000. 56 с.
124. Матохнюк Л., Потапова О. Психологічна готовність керівників закладів загальної середньої освіти до управлінської діяльності. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2023. С. 86-92.
125. Машкіна С. В. Посібник «Професійна етика майбутніх педагогів» Київ, 2013, 145 с.

126. Медведєва О. Р. Формування творчих умінь студентів у позааудитоній виховній роботі: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 Харків, 2008. 20 с.

127. Мельник М. В. Формування професійних знань учнів професійних училищ у процесі позаурочної роботи з природничо–математичних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2005. 185 с.

128. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: наказ МОН України № 600 від 01.06.2017 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf> (дата звернення: 23.01.2023).

129. Микитенко Н., Сулим В. Концепція поетапного розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців нефілологічного профілю у вищих навчальних закладах. // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2016. № 4. С. 17-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2016_4_5 (дата звернення: 11. 07. 2022).

130. Милосердна І. М. Комунікація та зворотний зв'язок у структурі кібернетичного механізму. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 153-165. DOI <https://doi.org/10.32837/app.v63i0.14>

131. Мичковська В. Р. Формування самостійної навчальнопізнавальної діяльності курсантів вищих військових навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2004. 253 с.

132. Мойсеєнко Р. М. Компетентнісний підхід як основа підготовки майбутнього компетентного фахівця. *Молодь і ринок*. 2018. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.144215>

133. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ, 2007. 656 с.

134. Морська Л. І. Англійська мова для спеціальних цілей (esp): історія виникнення підходу та його специфіка *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2012. Вип. 25. С. 136-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2012_25_45

135. Морська Л. І. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04, 13.00.02. Тернопіль, 2008. 573 с.

136. Морський інспектор: у листопаді 2021 року Міністерством Транспорту та Інфраструктури України впровадило систему тестування моряків на підставі CES 6.0 (Crew Evaluation System 6.0). URL: <https://marine-inspector.com/ua-ua/blog/ces> (дата звернення 16.11.2023).

137. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків: Основа, 2009. 176 с.

138. Намлієв Є. В., Крупський, О. П. Професійна культура майбутнього менеджера: психолого-педагогічні аспекти й чинники формування // Теорія і практика професійного становлення особистості в соціокультурному просторі: монографія / за ред.: О. О. Лаврентьевої, О. П. Крупського, Є. В. Намлієва. Дніпропетровськ: Акцент, 2014. С. 257-281.

139. Напрями модернізації соціально-педагогічної системи підготовки фахівців в університеті: монографія /Т.Ю.Андріяко та ін. Херсон: вид-во ПП Вишемірський В.С., 2017. 420 с.

140. Некоз І. В. Формування пізнавальних інтересів студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів (на матеріалі вивчення іноземних мов): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2004. 258 с.

141. Нелін Є. В. Гуманістичний психоаналіз Еріха Фромма та його значення для сучасної педагогічної науки. *Журнал Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 1(103). С. 131-139 DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-131-139>.

142. Немеш О. М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: монографія. Київ: Слово, 2017. 391 с.

143. Нечепоренко М. А. Формування готовності майбутніх учителів іноземних мов до професійно-особистісного саморозвитку: дис. ... кан.пед.наук. 13.00.04. Вінниця, 2019. Тернопіль, 2019. 290 с.

144. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 125 с.

145. Ніколаєва С. Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/286> (дата звернення: 12.12.2023).

146. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. Київ: КІС, 2003. С. 13–39.

147. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. К.І.С., 2004. 112 с.

148. Огнев'юк В. О. Освітологія: витоки наукового напрямку: монографія / За ред. В. О. Огнев'юка. Київ: ВП «Едельвейс», 2012. 336 с.

149. Окуленко І. М. Методичні рекомендації щодо організації вивчення рівня психологічної готовності льотних екіпажів до польотів в умовах тривалих перерв між ними. Вінниця: ЗСУ, 2006. 125 с.

150. Оліяр М. Р. Теоретико-методологічні засади формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис.д-ра.пед.наук:13.00.02. Одеса, 2016. 551 с.

151. Онищук Л.А. Концепція прогнозування розвитку загальної середньої освіти. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2016. 32 с.

152. Онучак Л. В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2002. 200 с.

153. Осадчук Д. Підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях: дис. . кан. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2019. 363 с.

154. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: підручник / О. В. Аніщенко та ін. Київ: ІПОД НАПН України, 2016. 354 с.

155. Особистість у сучасній психології. Психологічна характеристика. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/10026/> (дата звернення 6.01.2023).

156. Остапчук О. Є. Системний підхід до управління та прийняття управлінських рішень. URL: http://conftiapv.at.ua/publ/konferenciji_2011/section_5/sistemnij_pidkhid_do_upravlinnja_ta_prijnjattja_upravlinskikh_rishen/11-1-0_787 (дата звернення: 10.12.2024).

157. Папуча М. В., Наконечна М. М. Теоретичні основи психології особистості: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 60 с.

158. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / за ред. З.Н. Курлянд. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 495 с.

159. Пелех Ю. В. Ціннісний інтелект в контексті формування світогляду особистості у новітньому поствоєнному світі: зб. наук. праць: *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Вип. 1(103). С. 174-186.

160. Пехота О. М. Особистісно орієнтовані педагогічні технології : історія, теорія, організаційні вимоги: монографія Педагогічні технології у неперервній освіті / за ред. С. О. Сисоєвої. Київ: Віпол, 2001. С. 54 – 75.

161. Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. Київ: Вид-во А.С.К., 2003. 240 с.

162. Попова Л. М. Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкової школи до міжкультурної комунікації. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2019. № 2(18). С. 229–233.

163. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої

освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248149695> (дата звернення: 14.05.2022).

164. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 р. № 1341-2011-п / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.05.2022).

165. Постанова Кабінету міністрів України від 27 січня 1995 р. N 57 Київ «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp950057> (дата звернення 13.07.2023).

166. Прокопенко Т. О. Теорія систем і системний аналіз: навч. посіб. Черкаси: ЧДТУ, 2019. 139 с.

167. Пророк Н. В. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства: монографія / за ред. Н. В. Пророк. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.

168. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: монографія / за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 220 с. ISBN 978-966-194-322-2

169. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія / за ред. Л.З. Сердюк. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с.

170. Психологія і педагогіка: підручник для студ. вищ. навч. закл. / С.Д. Максименко, М.Б. Євтух, В.В. Клименко та ін.. Вінниця: Нова книга, 2007. 367 с.

171. Психологія особистості: підручник для студ. вищ. навч. закл. / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча. Київ.: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. 295с.

172. Радкевич О. П. Розвиток правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти: теорія і практика: монографія. Київ: Майстер Книг. 2020. 400 с.

173. Редько В. Г. Концептуальні засади змісту освітнього іншомовного комунікативного середовища компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 1. С. 13–23.

174. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 “журналістика та інформація”. Київ: Видавничий центр “Просвіта”, 2008. 260 с.

175. Рогульська О. О. Готовність майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності: теоретичний аналіз С. 210-214. DOI: 10.31652/2412-1142-2019-53-210-214 URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/download/5244/4669/8474> (дата звернення: 2.02.2023).

176. Рожелюк І. Я. Особистісно-професійний розвиток майбутніх учителів іноземної мови як предмет науково-педагогічних дискусій зарубіжних дослідників. *Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов : зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф.* (12 квітня 2022 року). Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2022. С. 370–374.

177. Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План від 23.02.2022 № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 22.01.2024)

178. Самборська О. В. Критерії, показники та рівні готовності магістрів технологічної освіти до моніторингу навчальних досягнень студентів. . *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2015. Вип. 51 (5). С. 239-244.

179. Семенець Л. М. Змістовий аналіз професійної готовності майбутніх учителів математики. *Проблеми освіти: науковий збірник*. Київ: Освіта України, 2009. №61. С. 96-100.

180. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науковопедагогічних досліджень : підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.

181. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч.-метод. посіб. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 460 с.

182. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження. Київ: ЕКМО, 2010. С. 46.
183. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
184. Смалько О. В. Позааудиторна виховна робота як чинник професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*. 2014. № 8. С. 77–81.
185. Смелікова В. Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2017. 305 с.
186. Смирний М. Ф. Основи наукових досліджень: конспект лекцій для студентів усіх форм навчання за спеціальністю 141 – Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 111 с.
187. Сокол Є. І., Радогуз С. А. Трансформація вищої освіти до індустрії 5.0. Привабливість навчального закладу: складові та тренди: матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 10 лют. 2023 р. С. 180-182.
188. Сотер М. В. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2018. Тернопіль, 2018. 297 с.
189. Соціологія: навч. посібник / за редакцією С. О. Макеєва. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. 174 с.
190. Співаковський О.В. Педагогічний експеримент для перевірки ефективності методичної системи організації алгоритмічного тестування в процесі підготовки майбутніх вчителів математики. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/438/1/Pedagogichny-experiment.pdf> (дата звернення 19.11.2023).
191. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Галузь знань – 27 Транспорт, спеціальність 271 «Річковий та морський транспорт». Київ, 2018. 45 с.

192. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа–вищий заклад освіти»: дис...канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса. 2003. 197 с.

193. Стельмашенко В. П. Організаційно-педагогічні засади управління якістю підготовки фахівців в коледжах України: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2001. 23 с.

194. Строїч В. В. Проблема формування мотиваційного компонента психологічної готовності до професійної діяльності майбутнього працівника соціальної сфери. *II Міжнародна науково-практична конференція "Іноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери"*. 2017. С. 113-116. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/35215> (дата звернення: 18.04.2023).

195. Сура Н. А. Професійна іншомовна підготовка як складова вищої професійної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 296-300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_1_60 (дата звернення: 23.01.2024).

196. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: колективна монографія / за ред. С.Ю.Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2015. 444 с.

197. Тарасенко Р. О. Педагогічний вплив на мотивацію майбутніх перекладачів до формування інформаційної компетентності: шляхи, засоби, результати. 2015. Вип 42 (95). URL: www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua (дата звернення: 22.05.2023).

198. Тархова Л. А. Формування пізнавальної самостійності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2006. 270 с.

199. Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності: монографія / С.В. Машкіна та ін. ІПОД НАПН України, 2016. 168 с.

200. Теорія діяльності URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/10046/> (дата звернення 23.05.2023).

201. Теорія імовірностей та математична статистика: курс лекцій / уклад. Т. А. Ліхоузова. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 300 с.

202. Теорія і практика професійної акмеології: монографія / О. В. Вознюк та ін. Житомир : Вид-во ПП "Євро-Волинь", 2020. 392 с.

203. Термін "Критерій". Словник іншомовних слів. <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CA%F0%E8%F2%E5%F0%B3%E9> (дата звернення: 11.05.2024).

204. Теорія культури як наука: поняття, структура, функції, теорія. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11527/> (дата звернення 17.09.2023).

205. Терно С. О. Критичне мислення та інноваційні стратегії в історичній освіті: посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 120 с.

206. Тимофєєва О. Я. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судоводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2018. 20 с.

207. Тирон О. М. Психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків: дис. ... кан.псих.наук: 19.00.07. Київ, 2016, 284с.

208. Троценко В. Організаційно-педагогічні засади формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури. *Рідна школа*. 2012. № 11. С. 47–50.

209. Троцький Р. Формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів на ціле-мотиваційному етапі: хід і результати експериментальної роботи. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2020. Вип. 21 С. 89-100. DOI: 10.33989/2226-4051.2020.21.218097

210. Турбан В. В. Генеза поняття «особистість» в українській психологічній науці: монографія / за ред. В.В. Турбан. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 178 с.

211. Уйсімбаєва Н. В. Зміст, структура та особливості організації позааудиторної роботи майбутнього вчителя як складова його особистісного самовдосконалення. Кіровоград. 2015. С. 69-71.

212. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u064_22 (дата звернення 14.01.2023).
213. Україна успішно пройшла аудит ІМО. URL: <https://mtu.gov.ua/news/29908.html> (дата звернення: 12.02.2024).
214. Український педагогічний журнал. 2019. № 3 С. 21-30
https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019_3
215. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. Теоретичні проблеми педагогіки / за ред. О. І. Піскунова та ін. 488 с. Т. 2. 360 с.
216. Фаховий коледж морського транспорту Національного університету "Одеська морська академія". Опис судноводійної спеціальності.
URL: http://www.omctf.od.ua/about_sudvod.html (дата звернення 3.02.2023).
217. Филипська В. Засоби реалізації якісного фідбеку під час викладання іноземної мови у вищій школі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Вип. 1 (7).
[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-445-455](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-445-455)
218. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
219. Філософія освіти : навч. Посіб. / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенко та ін. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 342 с.
220. Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 508 с.
221. Фурса О. О. Організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. 235 с.
222. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія / Пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 528 с.
223. Хіміч В. Л. Визначення діагностичного інструментарію у науковому дослідженні. *Головний редактор*. 2020. С. 371–374.
224. Хоружа Л. Л. Соціально-психологічні аспекти переходу педагогічного знання в інновацію. *Освітологічний дискурс*. 2021. Вип. 35(4). С. 103–117.
<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.47>

225. Хору́жа Л. Л., Про́шкін В. В., Глу́шак, О. М. Компетентнісний розвиток викладачів вищої школи засобами цифрових технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Вип. 78(4). С. 298–314.

226. Христич Н. С., Скляренко О. Б. Педагогічні умови формування комунікативних компетентностей майбутніх учителів іноземних мов. // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. уні-ту імені Івана Франка. 2021. С. 240–250. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-3-39>.

227. Хрящевська Л. М. Етнологія : навчальний посібник для здобувачів закладів вищої освіти. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 305 с.

228. Хто може виїхати за кордон в 2023 році: всі категорії чоловіків і жінок. УНІАН-новини. URL: <https://www.unian.ua/war/vijizd-za-kordon-2023-hto-maye-pravo-vijihati-z-ukrajini-12318648.html> (дата звернення 10.07.2023).

229. Цибулько І. О. Психологічні чинники розвитку професійної рефлексії майбутніх фахівців авіаційної сфери: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ. 2014. 22 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6027/1/I_Tsybulko_Avtoreferat_19.00.07.pdf (дата звернення: 13.12.2023).

230. Цифрова компетентність. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/cifrova-osvita/golovni-novini-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki/cifrova-kompetentnist> (дата звернення: 21.01.2024).

231. Цюняк О. П. Компетентнісний підхід до розвитку soft skills здобувачів вищої освіти. Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 2021 року) / за ред. О. М. Семеног. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2022. Вип. 5. С. 44–47.

232. Чеботарьов М. К. Формування готовності майбутніх менеджерів до адаптивного управління у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2018. 345 с.

233. Слово про вченого: Чулкова Людмила Опанасівна. Бердянськ: БДПУ, 2017. 40 с. URL: <https://library.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2017/02Слово-про-вченого-Чулкова.pdf> (дата звернення: 23.01.2024).

234. Швецова І. В. Система формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців з навігації і управління морськими суднами в умовах неперервної освіти: дис. ... д-ра пед. наук:13.00.04. Кропивницький, 2024. 546 с.

235. Шевчук М. М. Обґрунтування поняття “організаційнопедагогічні засади діяльності вищого навчального закладу. *Педагогічні науки*. 2016. № 66-67 С.115-122.

236. Шерстюк Л. В. Організаційно-педагогічні засади навчання професійного іншомовного спілкування. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Педагогіка*. 2009. Т. 108. Вип. 95. С. 150–154.

237. Шестоपालюк О. В. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2011. Вип. 28. С. 3-9.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2011_28_3 (дата звернення:19.02.2023).

238. Шехавцова С.О. Веремеєва М.В. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому процесі як умова організації навчально-дослідної діяльності учнів. *Вісник ЛНУ ім..Т.Шевченка*. 2016. №6 (303). С. 214 URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2609/1/Veremeeva.pdf> (дата звернення:15.02.2023).

239. Шляхи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів: монографія / наук. ред. Бадер В. І. та ін. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. 309с.

240. Шукліна В., Набока Р. Критерії якості ітерацій в циклі формування інформаційнокомунікаційного потенціалу підприємства. *Innovative technologies and scientific solutions for industries*. 2020. № 2 (12) С. 91-99. DOI: <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2020.12.090>

241. Щьокіна Є. Ю. Царюк Ю. С. Денісова Є. В. Ефективні суспільні комунікації. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 6(17) С. 251-256.

URL:https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fksa/13kolesnycky,rojik,bokocey_osn_syst_anal_objekt-i-proces_komp/p2.html (дата звернення: 17.04.2023).

242. Юдіна А. В. Модель мотивації успіху в працівників виробничих колективів: зміст та аналіз компонентів. *Вісник університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія»* 2021. №2 (22). С.146-151.

243. Ягупов В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2015. № 175. С. 22–28.

244. Якимович О., Ільчишин Я. Вплив середовища вищого навчального закладу на професійне виховання майбутніх фахівців. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems.* 2021. Вип. 46. С. 350–355. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/2577> (дата звернення: 23.01.2024).

245. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченко. Київ: Пед. думка, 2001. 514 с.

246. Яцюк Н. О. Аналіз сучасних досліджень рефлексії. *Психологія: реальність і перспективи.* 2018. Вип. 11. С. 201–208.

247. Adeosun O. T., Adegbite W. M. Human resource professionals and readiness for the future of work. *EUREKA: Social and Humanities.* 2022. №5 P.39–50. doi: <http://doi.org/10.21303/2504-5571.2022.002486>

248. Barna LaRay. Stumbling blocks in intercultural communication. Samovar L.A., Porter R. E. (Eds.), *Intercultural communication: A Reader*, 8th edition. Wadsworth, 1997. 518 p.

249. Berg N., Storgård J., Lappalainen J. The Impact of Ship Crews on Maritime Safety *Publications of the centre for maritime studies, Turku: University of Turku.* 2013. 45 p. URL: <http://mkkdok.utu.fi/pub/A64-impact%20of%20crews%20on%20safety.pdf>. (last accessed: 26.06.2023)

250. Bremner N. The multiple meanings of ‘studentcentred’ or ‘learner-centred’ education, and the case for a more flexible approach to defining it. *Comparative Education*. 2021. Vol. 57(2). P. 159–186.

251. Bruner Jerome S. A study of Thinking. New York, Wiley, 1956. 330 p.
URL: <https://typeset.io/papers/a-study-of-thinking-irrwzbakem> (last accessed: 16.06.2022)/

252. Cherry, C. On human communication; a review, a survey, and a criticism. *The Technology Press of MIT*. 1957. URL: <https://www.google.com.ua/search?hl=ru&tbo=p&tbn=bks&q=inauthor:%22Colin+Cherry%22> (last accessed: 18.06.2023)

253. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg: Language Policy Unit,, 1986. URL: www.Coe.Int/Lang-CEFR (last accessed: 12.08.2023)/

254. Danylenko, O., Chimshir, V., Zheliaskov, V., Tymofyeyeva, O., Soroka, O., & Korotchenkov, M. Social and Communicative Competence Formation of Future Boatmasters in the Process of Studying Humanities. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. 13(3), P. 366-386. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/457>

255. Edgar, S., Carr, S.E., Connaughton, J. et al. Student motivation to learn: is self-belief the key to transition and first year performance in an undergraduate health professions program? *BMC Med. Education* 111. 2019. <https://doi.org/10.1186/s12909-019-1539-5>

256. Erickson H. L. Concept-Based Curriculum and Instruction: Teaching Beyond the Facts. Corwin Press. 2002.

257. Hall A. D. A methodology for systems engineering. Princeton. 1962. 346 p.

258. Haqq Z. N., Natsir M. Three Components of Readiness to Change: Communication of Change and Change-Efficacy as Antecedents. *Perisai : Islamic Banking and Finance Journal*. 3:1. 2019. P. 33-39. doi: 10.21070/perisai.v3i1.2011.

259. Horck J. Getting the best from multi-cultural manning. *BIMCO 100 years and GA*. Copenhagen, 2005. P. 6-12.

260. Horck, J. A mixed crew complement: a maritime safety challenge and its impact on maritime education and training. Licentiate thesis, Malmö University. 2006.
261. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 185 p.
262. Hymes D. On Communicative Competence. In J. B. Pride, & A. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin. 1972. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/An_Introduction_to_Sociolinguistics/GXETBwAAQBAJ?hl=ru&gbpv=0 (last accessed: 6.06.2023).
263. Jakobson Roman, Linguistics and Poetics, in: *Style in Language*, ed. by T. A. Sebeok, Cambridge, Ma., MIT Press, 1960. 377 p. URL: https://www.google.com.ua/search?sca_esv=d4a5450862dcd9df&hl=ru&udm=36&sxsrf=ADLYWIKtDwyrncRjyAL6RhMyu62EtphwAw:1734362800065&q (last accessed: 3.06.2023)/
264. Kilic K., Tavacioglu L., Bolat P. Influence of Emotional Intelligence on the Work Performance of Seafarers. *Marine Navigation and Safety of Sea Transportation STCW, Maritime Education and Training (MET), Human Resources and Crew Manning, Maritime Policy, Logistics and Economic Matters Edited by Tomasz Neumann CRC Press/* 2013. P. 169–174.
265. Kusrkar R. A., Croiset G., Mann K. V., Custers E., Cate O. Have motivation theories guided the development and reform of medical education curricula? *A review of the literature. Academic Med.* 2012. № 87(6):735–43. DOI:10.1097/ACM.0b013e318253cc0e
266. Manila Amendments to the STCW Convention. A Quick Guide for Seafarers. International Shipping Federation International Chamber of Shipping. 12 Carthusian Street, London EC1M 6EZ/2010. URL: www.mariesec.org. (last accessed: 2.07.2023)
267. Maritime English. Model Course 3.17. IMO. London, 2015. URL: www.imo.org. (last accessed: 2.08.2023)
268. Nashruddin N., Ningtyas P. R., Ekamurti N. Increasing the students' motivation in reading English materials through task-based learning (tbl) strategy STRATEGY (A

Classroom Action Research at the First Year Students of SMP Dirgantara Makassar). *Scolae: Journal of Pedagogy*. 2018. Vol. 1, no. 1. P. 44–53.

269. Newmann F. M., King M. B., Youngs, P. Professional development that addresses school capacity: Lessons from urban elementary schools. *American Journal of Education*. 2000. Vol. 108(4). P. 259–299. URL: <https://doi.org/10.1086/444249>.

270. Noels K. A. and Giles H. Social identity and language learning. In: Ritchie, W.C. and Bhatia, T.K. (Eds.). *The new handbook of second language acquisition*. London, England: Emerald. 2009. P. 647–670.

271. Obiols-Suari N. Erich Fromme la relació educativa. *Theoria de la Educació*. Revista Interuniversitaria. 2021. 33 (1), P. 51–69. URL: <https://doi.org/10.14201/teri.23415> (дата звернення: 04.02.2022)

272. Paul R Smith, Alan Pulford, Chris Berry. *Strategic Marketing Communications: New Ways to Build and Integrate Communications*. Published by Kogan Page. 1999. ISBN 10: 0749429186 / ISBN 13: 9780749429188

273. Prasad R. *Competence based MET and the Role of Group-Learning Methods* / Rajendra Prasad: World Maritime University. 2010. P. 95–102.

274. Richards J. *Creativity in Language Teaching*. Plenary address given at the Summer Institute for English Teacher of Creativity and Discovery in Teaching University Writing, City University of Hong Kong, 5th June 201. 2013. URL: <http://www.professorjackrichards.com/wp-content/uploads/Creativity-in-Language-Teaching.pdf> (last accessed: 2.10.2023)

275. Richard Worth. *Communication skills*. 2-nd ed. Ferguson Publishing Company. Career skills library. New York. 2004. 145 p.

276. Roberts P., Shirley V. Scott, Jacquelyn Cranney, Therese M. Cumming, Elizabeth Angstmann, Marina Nehme & Karin Watson *Design principles for dual mode readiness in an uncertain future*, *Innovations in Education and Teaching International*. 2022. DOI: 10.1080/14703297.2022.214709

277. Rogers Carl R.; Freiberg H. Jerome. *Freedom to Learn: A View of What Education Might Become*. 3rd Edition. Columbus, Ohio: Charles Merrill. January 1, 1994 160 p.

278. Rogers Carl R. *The Interpersonal Relationship in the Facilitation of Learning*. In *Humanizing Education*. Ed. T.Leeper. National Education Association, Association for Supervision and Curriculum Development. Boston: Houghton Mifflin. 1967. 118 p.

279. Rudnik, Y., Petryk, L., & Kosharna, N. Foreign language educational environment of a modern university in Ukraine. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 2024, № 79 (2). P. 89–101. <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.2.7>

280. Safran J., Gojkov Rajic A., Bulatovic V. Article “Motivation for foreign language communication” *Didactica Slovenica* №2 2021, P. 49-65.

281. Sampson H., Zhao M., Sampson H. Multilingual crews: Communication and the Operation of Ships. *World Englishes*. 2003. Vol. 22, № 1. P. 31–43.

282. Schramm, W., Roberts D. F. *The Nature of Communication between Humans. The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana, IL: University of Illinois Press. Schramm W. *The Nature of Communications Between Humans*. Urbana, 1972. P. 3-516.

283. Schriever Ulf. *Maritime Communication in an International and Intercultural Discourse*. (Australian Maritime College), MEd (University of Tasmania) A Thesis submitted in Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy Faculty of Education University of Tasmania. June 2008. 180 p.

284. Standard Marine Communication Phrases. URL: <http://www.imo.org> (last accessed: 15.06.2023).

285. Stanford L. Optner. *Systems Analysis for Business and Industrial Problem Solving* Prentice-Hall (January 1, 1965) 116 pages ISBN-10: 0138812926, ISBN-13 : 978-0138812928.

286. Storgard Jenni, Nora Berg, Olli-Pekka Brunila. *Insight in Ship Crews. Multiculturalism and Maritime Safety* 18 p. URL: <http://www.merikotka>. (last accessed: 23.08.2023).

287. Systems analysis in ecology / Ed. By Kenneth E.F., Watt. – N.Y, London: Accad. Press, 1996. 710 p.

288. Theotokas I., Progoulaki M. Cultural diversity, manning strategies and management practices in Greek shipping. *Maritime Policy & Management*, 2007. P. 383–403.

289. Thornhill-Miller B., Camarda A., Mercier M., Burkhardt JM., Morisseau T., Bourgeois-Bougrine S., Vinchon F. Creativity, Critical Thinking, Communication, and Collaboration: Assessment, Certification, and Promotion of 21st Century Skills for the Future of Work and Education. *J Intell.* 2023 Mar 15. Vol. 11(3). P. 54. DOI: 10.3390/jintelligence11030054

290. Tyron, O., Kaminska, S. Seafarers' Readiness to Communicate in Professional Environment. *Transactions on Maritime Science. Split, Croatia.* 2023. №12 (2). <https://doi.org/10.7225/toms.v12.n02.012>

291. Tyron O., Kaminska S., Korotka N. «Assessment of Reflection Abilities of Maritime Students: Maritime Education and Training» *Journal of maritime research.* Vol XXI. No. III 2024 P. 127–135 ISSN: 1697-4840, <https://www.jmr.unican.es/index.php/jmr/article/view/922/918>

292. Wang M., Wang H., Shi Y. The role of English as foreign language learners' grit and foreign language anxiety in their willingness to communicate: *Theoretical perspectives.* *Front. Psychol.* 2022. 13:1002562. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1002562

ДОДАТКИ

Довідки про впровадження результатів дослідження

Додаток А

Додаток А-1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
 (ДУІТ)

Вул. Кирилівська, 9 м. Київ, 04071 тел./факс: (044) 463-74-70, 482-51-26
 E-mail: duit@duit.edu.ua Код ЄДРПОУ 41330257

Від «05» 06.2024 № 535/08-11

на № _____ від _____ 20__

АКТ

Про результати впровадження дисертації

Камінської Світлани Василівни

«Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

У період з 2021 по 2024 рр. в освітній процес Факультету судноводіння і Факультету експлуатації технічних систем на водному транспорті Державного університету інфраструктури та технологій було впроваджено матеріали дисертаційної роботи Камінської Світлани Василівни «Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи».

Під час позанавчальної роботи у зміст дисциплін, викладання яких забезпечує кафедра мовних дисциплін на освітньо-професійних програмах (Навігація і управління морськими суднами; Управління судновими технічними системами і комплексами) спеціальностей 271 Морський та внутрішній водний транспорт першого (бакалаврського) рівня вищої освіти («Англійська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням», «Ділова англійська мова»), інтегровані теоретичні та практичні матеріали

щодо методологічного підґрунтя формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

У ході практичних занять під час позанавчальної роботи використані навчально-методичні розробки Каміньської С.В. для формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації в цілому.

Дисертанткою був запропонований і практично використаний діагностичний інструментарій для оцінки рівнів готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації на підготовчому етапі і на заключному етапі педагогічного дослідження.

Акт про впровадження результатів дослідження, наукова новизна й практична значущість результатів дослідження, ефективність їх впровадження у освітній процес під час позанавчальної роботи закладу вищої освіти обговорено і схвалено на засіданні кафедри мовних дисциплін (протокол № 9 від 22 травня 2024 р.)

В.о. завідувача кафедри мовних дисциплін,
кандидат психологічних наук

Олена ТИРОН

Декан факультету судноводіння
кандидат юридичних наук

Олександр ЄЛЄАЗАРОВ

Декан факультету ЕТС на водному транспорті
кандидат технічних наук

Олексій СЬОМІН

Проректор з науково-педагогічної роботи,
кандидат педагогічних наук

Юрій ДУДНИК

Додаток А-2

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ
Дунайський інститут
водного транспорту
вул. Фанагорійська, 7, Ізмаїл,
68600, Україна
тел. 094 956 59 14
E-mail: divt@duit.edu.ua
Код ЄДРПОУ 41440948

MINISTRY OF EDUCATION
AND SCIENCE OF
UKRAINE
STATE UNIVERSITY OF
INFRASTRUCTURE AND
TECHNOLOGIES
Danube Institute of Water
Transport
7, Fanahoriiska street, Izmail,
68600, Ukraine
Tel. 094 956 59 14
E-mail: divt@duit.edu.ua
Код ЄДРПОУ 41440948

Від «04» 06 2024 р. № 260/24

АКТ

про впровадження результатів дисертації

Камінської Світлани Василівни

«Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

На базі Дунайського інституту водного транспорту у період з 2021 по 2024 рр. здійснювалася апробація та впровадження результатів дисертації Камінської Світлани Василівни з теми «Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи».

Матеріали дисертації були використані науково-педагогічними працівниками кафедри соціально-гуманітарних дисциплін для студентів спеціальності 271 «Морський та внутрішній водний транспорт», під час позанавчальної роботи у наукових гуртках здобувачів вищої освіти «Business English», «English Club for Navigators» та під час позанавчальних заходів, організованих на базі ДІВТ «English Party» і «Офіцерський турнір».

Ефективність розроблених Камінською Світланою Василівною завдань на розв'язання професійних ситуацій, вправ, кейсових завдань та проектних робіт, планів сценаріїв: зустрічей, майстер-класів, відеоконференцій зі

здобувачами-випускниками, бесід (евристичних), ділових ігор, круглих столів було підтверджено експериментально. Окремі положення дисертаційного дослідження було включено у процес позанавчальної роботи практичної підготовки здобувачів ДІВТ.

Розроблені матеріали дослідження отримали схвальні відгуки на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (протокол № 10 від 10 травня 2024 р.).

В.о. завідувача кафедри СГД ДІВТ ДУІТ,
кандидат філософських наук, доцент

Олена Байрамова

В.о. директора ДІВТ ДУІТ,
доктор технічних наук, професор

Олена ДАКІ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ,
Україна, 04053, тел./факс: +380 44 272-19-02
<https://kubg.edu.ua>, e-mail: kubg@kubg.edu.ua
ЄДРПОУ 45307965

DEPARTMENT OF EDUCATION AND SCIENCE
OF THE EXECUTIVE BODY OF THE KYIV CITY COUNCIL
(KYIV CITY STATE ADMINISTRATION)

BORYS GRINCHENKO
KYIV METROPOLITAN UNIVERSITY

18/2 Bulvarno-Kudriavska St, Kyiv,
Ukraine, 04053, tel./fax: +380 44 272-19-02
<https://kubg.edu.ua>, e-mail: kubg@kubg.edu.ua

08.10.24 № 175-К

На № _____ від _____

АКТ

**про впровадження результатів дисертації
Камінської Світлани Василівни
«Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до
професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки**

У період з 2021 по 2024 рр. на Факультеті педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка здійснювалось упровадження матеріалів дисертаційної роботи Камінської Світлани Василівни «Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи».

Камінська С.В. апробувала результати своїх досліджень, взявши участь, у VII та VIII Міжнародній Грінченківській науковій школі для докторантів, аспірантів і молодих науковців у галузі 01 «Освіта/Педагогіка» (2022, 2023) та Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Дослідження молодих вчених: від ідеї до реалізації» (2023). Навчально-методичні розробки Світлани Камінської упроваджено в освітній процес позанавчальної роботи на кафедрі освітології та психолого-педагогічних наук, зокрема у діяльність студентського наукового гуртка «Історико-педагогічні студії», з-поміж завдань якого є розвиток професійних компетентностей здобувачів освіти.

За результатами проведеного дослідження Камінської С.В. розроблено діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості мотиваційного, когнітивного, комунікативного та рефлексивного компонентів структури готовності до професійної іншомовної комунікації, а також методичне забезпечення з використанням індивідуальних, групових та масових форм навчання, які базуються на принципах поєднання аудиторної і позанавчальної роботи, де застосовувалися наступні види робіт: використання проблемних ситуацій, евристичні бесіди, брейнстормінг, імітаційні ділові ігри, круглі столи, кейсові завдання та проектні роботи, завдання на розв'язання професійних ситуацій, рольові вправи, тощо.

Акт про впровадження результатів дослідження, основні ідеї, положення, результати дослідження, наукова новизна й практична значущість результатів дослідження, ефективність їх впровадження у освітній процес було обговорено і схвалено на засіданні кафедри освітології та психолого-педагогічних наук (протокол № 16 від 27.09.2024 р.) і рекомендовано до подальшого використання у закладах вищої освіти.

Акт виданий для подання до разової спеціалізованої вченої ради.

Проректор з наукової роботи
та міжнародної діяльності,
доктор філологічних наук, професор

Наталія ВІННІКОВА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 вул. Мечникова, 34, м. Одеса, 65029, тел.: (048) 732-17-35, факс: (048) 732-16-21
 e-mail: office@onmu.org.ua, сайт: www.onmu.org.ua, код згідно з ЄДРПОУ 01127777

від 28.01 2025 р. № К/0153

На № _____ від _____ 20__ р.

АКТ

Про результати впровадження дисертації

Камінської Світлани Василівни

«Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

У період з 2021 по 2024 рр. в освітній процес Одеського національного морського університету було впроваджено матеріали дисертаційної роботи **Камінської Світлани Василівни** «Формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи».

Процес підготовки майбутніх фахівців морського транспорту до виконання функціональних обов'язків в умовах сьогодення вирізняється багатогранністю, а також теоретичною та практичною складовою, що висуває низку проблем, які потребують їх обов'язкового та невідкладного вирішення. У цьому контексті дисертаційне дослідження Камінської С. В. є особливо актуальним, оскільки реалізація фахівця морського транспорту, як професіонала досягається за наявності комплексу професійних умінь і навичок, які безпосередньо пов'язані зі знанням професійної іноземної мови, умінням комунікації та ефективної взаємодії з колегами у міжнародних екіпажах.

Ефективність розроблених Камінською С. В. завдань на розв'язання професійних ситуацій, вправ, кейсових завдань та проектних робіт, планів сценаріїв: зустрічей, майстер-класів, відео конференцій зі студентами-випускниками, бесід (евристичних), ділових ігор, круглих столів і т.д. було підтверджено експериментально. Впроваджені матеріали дисертації у позанавчальну роботу здобувачів освіти дозволили відмітити позитивну динаміку формування у майбутніх фахівців морського транспорту якісного рівня готовності до професійної іншомовної комунікації. Окремі положення дисертаційного дослідження було включено у процес позанавчальної роботи практичної підготовки студентів.

За результатами впровадження матеріалів наукового дослідження Камінської С.В. зроблено висновок, що воно має наукову новизну та сучасну практичну значущість, саме тому матеріали наукового дослідження рекомендовано використовувати у навчально-виховному процесі закладах морської освіти.

Акт про впровадження результатів дослідження, основні ідеї, положення, результати дослідження, ефективність їх впровадження у освітній процес були обговорені і схвалені на розширеному засіданні кафедри (протокол 5 від 31.12.2024 р.) і рекомендовано до подальшого використання у закладах вищої освіти.

Акт виданий для подання до разової спеціалізованої вченої ради.

Проректор з НІР

Олександр ШУМИЛО

Завідувачка кафедри

СІС ім. проф.Ю.Л.Воробйова

Надія АЛЕКСАНДРОВСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

<p>Професійна іншомовна комунікація фахівців морського транспорту має ряд особливостей, обумовлених специфікою їхньої діяльності.</p> <p style="text-align: center;">Ось деякі з них:</p>	<p style="text-align: center;">Для успішної професійної комунікації фахівцям морського транспорту необхідно:</p>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Мовна різноманітність: оскільки морський транспорт є міжнародною сферою, фахівці часто спілкуються з людьми різних національностей, які говорять різними мовами. Тому володіння англійською мовою, як мовою міжнародного спілкування в морській галузі, є критично важливим. ✓ Спеціальна термінологія: у морській справі використовується велика кількість спеціальних термінів і понять, які можуть бути незрозумілими для людей, не пов'язаних з цією сферою. Фахівці повинні володіти цією термінологією, щоб ефективно спілкуватися між собою, з іншими суднами та береговими службами. ✓ Чіткість і лаконічність: умови роботи на судні часто вимагають швидкого прийняття рішень та оперативного обміну інформацією. Тому комунікація між фахівцями має бути чіткою, лаконічною зрозумілою та стандартизованою. ✓ Безпека: безпека на морі є пріоритетом номер один (Safety First). Тому комунікація між фахівцями повинна бути особливо точною та надійною, щоб уникнути помилок, які можуть призвести до аварій або інших негативних наслідків. ✓ Культурні відмінності: фахівці морського транспорту часто працюють в мультикультурному середовищі, де представлені різні національності та культурні традиції. Тому вони повинні бути толерантними до культурних відмінностей та вміти адаптуватися до різних комунікативних стилів. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Володіти англійською мовою на високому рівні: це необхідно для спілкування з іноземними колегами, читання технічної документації та виконання професійних завдань. ✓ Знати морську термінологію: це дозволить ефективно спілкуватися з іншими фахівцями та розуміти зміст професійної інформації. ✓ Вміти чітко та лаконічно висловлювати свої думки: це необхідно для швидкого та ефективного обміну інформацією в умовах роботи на судні. ✓ Бути уважними до деталей: помилки в комунікації можуть призвести до серйозних наслідків, тому фахівці повинні бути уважними до деталей та перевіряти інформацію, яку вони передають або отримують. ✓ Бути толерантними до культурних відмінностей: це допоможе встановити контакт з людьми різних національностей та ефективно співпрацювати з ними.

Додаток В

Узагальнена структура критеріальної бази дослідження

<i>Мотиваційний критерій</i>	<i>Когнітивний критерій</i>	<i>Комунікативний критерій</i>	<i>Рефлексивний критерій</i>
Показники			
<p>1. Мотивація готовності до професійної іншомовної комунікації.</p> <p>2. Усвідомленість внутрішніх і зовнішніх мотивів у професійній іншомовній комунікації та розуміння їх значущості.</p> <p>3. Наявність чіткої визначеної орієнтації у професійній іншомовній комунікації.</p> <p>4. Наявність особистого бажання та професійної потреби щодо прагнення до успіху в професійній іншомовній комунікації.</p>	<p>1. Оволодіння системою знань із професійної іншомовної комунікації шляхом аудиторної і позанавчальної підготовки.</p> <p>2. Знання з техніки та стратегії передачі інформації за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації.</p> <p>3. Цілісність, системність та характер засвоєння знань з професійної іншомовної комунікації.</p> <p>4. Ступінь оволодіння професійно-лексичним апаратом і механізмів його застосування під час виконання професійної діяльності.</p>	<p>1. Здатність застосовувати систему знань, умінь і навичок іншомовної комунікації у професійній діяльності.</p> <p>2. Використання методів, прийомів і технологій сприйняття і передачі інформації у процесі професійної іншомовної комунікації.</p> <p>3. Сформованість теоретичної і практичної підготовленості до професійної іншомовної комунікації, що об'єднує показники комунікативних знань та комунікативних умінь.</p> <p>4. Здатність спілкуватися на засадах професійної та міжособистісної комунікації і вміння та навички працювати з різними видами отриманої інформації.</p>	<p>1. Володіння рефлексивними уміньми і навичками, які дозволяють адекватно оцінювати власну готовність до професійної іншомовної комунікації.</p> <p>2. Прагнення майбутнього фахівця морського транспорту до самовдосконалення у іншомовній комунікації під час виконання професійних завдань.</p> <p>3. Уможливлення оцінити та визначити нові завдання з ціллю усунення недоліків у набутих знаннях та практичних навичках.</p> <p>4. Здатність передбачити можливі ускладнення, що виникають на робочому місці під час професійної іншомовної комунікації.</p>
Рівні			
<i>Елементарний рівень</i>	<i>Достатній рівень</i>	<i>Автономний рівень</i>	
<p>характеризується:</p> <p>✓ низькою мотивацією до процесу навчання; проявом пасивності до освітньої діяльності; відсутністю самоосвіти, саморозвитку, постановки особистих цілей; небажанням налагоджувати ефективну комунікативну взаємодію з офіцерами та членами екіпажу.</p> <p>✓ наявністю виключно базових понять, тенденцій та механізмів застосування знань для ефективної професійної іншомовної комунікації; студент може передавати деяку</p>	<p>характеризується:</p> <p>✓ таким станом, коли студент має достатню силу волі та цікавість для зосередження на вивченні професійної іноземної мови (англійської); прагненням покращити свої професійні іншомовні навички і досягнути професійної іншомовної досконалості; здатністю постійно підтримувати інтерес до професійної іншомовної комунікації та вміти знаходити мотивацію в усіх складних ситуаціях на робочому місці.</p> <p>✓ володінням середнього</p>	<p>характеризується:</p> <p>✓ високою мотивацією до навчання та значним пізнавальним інтересом, що забезпечує якість знань; прагненням розвиватися професійно; можливістю підтримати позитивний настрій у навчанні.</p> <p>✓ сформованістю професійних знань, умінь та навичок, особистісних якостей; вмінням користуватися технічними засобами під час іншомовної комунікації для розв'язання професійних ситуацій; рівнем знань, умінь і</p>	

<p>інформацію і знає про формальні і неформальні ситуації професійної іншомовної комунікації, але не вміє застосовувати знання на практиці; під час вирішення квазіпрофесійних задач майбутній фахівець із елементарним рівнем готовності потребує багато часу для прийняття рішення, швидкість реакції низька.</p> <p>✓ елементарного та навіть інтродуктивного володіння іноземною мовою (англійською); можливістю розуміти і використовувати мову на базовому рівні; неможливістю долати бар'єри, що виникають під час професійної іншомовної комунікації;</p> <p>✓ майбутній фахівець має початковий рівень або нище середнього рівня оцінки розвитку професійної поведінки, оцінки стійкості особистості та рефлексії; не звертає увагу на власні сильні та слабкі сторони під час професійної іншомовної комунікації; не замислюється над розвитком та розширенням знань із професійної іншомовної комунікації.</p>	<p>або достатнього рівня знання, суті та специфіки професійної іншомовної комунікації; можливістю вступати в контакт використовуючи здебільшого вербальні засоби комунікації; намаганням адаптуватися до швидких змін стандартних чи нестандартних ситуацій, які можуть виникнути під час несення ваhti; помірною готовністю оперувати набутими знаннями з професійної іншомовної комунікації.</p> <p>✓ достатнім рівнем володіння іноземною мовою (англійською); наявністю певної потреби в професійній комунікації; намагається розпізнавати бар'єри в професійній іншомовній комунікації та проявляє мобільність і гнучкість у професійних ситуаціях, але не завжди; натомість він може користуватися шаблонними фразами-кліше у професійній іншомовній комунікації; здатністю спілкуватися та реагувати на іншомовні повідомлення з мінімальними помилками.</p> <p>✓ володінням достатнього рівня рефлексії; рефлексивний компонент сформований на достатньому рівні готовності, що відображається у намаганні здійснювати оцінку власних дій та проводити самоаналіз, але не завжди студент демонструє наявність навичок корегування власних недоліків; професійною активністю та відповідальністю постановки особистих цілей, самоосвіти, саморозвитку.</p>	<p>навичок, що є досконалим для виконання майбутніх професійних завдань на робочому місці.</p> <p>✓ вільним володінням професійною іноземною мовою (англійською); можливістю використовувати мову гнучко та ефективно для професійної та міжособистісної комунікативної діяльності; можливістю розпізнавати та долати бар'єри в професійній іншомовній комунікації; справлятися з квазіпрофесійними завданнями, тобто схожими на ті, які мають бути вирішеними під час професійної комунікативної діяльності, під час навчальної та позанавчальної діяльності.</p> <p>✓ проявом рефлексії; можливістю оцінки власного рівня та бачити перспективи для вдосконалення; можливістю аналізувати свою мовну діяльність; урахувати культурні особливості співрозмовника; розуміти власні мотиви та переконання, а також активно працювати над удосконаленням своїх навичок професійної комунікації.</p>
---	---	---

Додаток Г-1

**Методики для діагностики рівня мотиваційного компонента формування
готовності майбутніх фахівців морського транспорту
до професійної іншомовної комунікації**

**Тест–Анкета №1 за основу була обрана методика «Діагностика спрямованості
навчальної мотивації»**

Шановні студенти! Ми проводимо дослідження з формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації у різних формах позанавчальної роботи. Просимо вас пройти опитування так як ваші відповіді допоможуть знайти ефективний спосіб вирішення зазначеної проблеми. Опитування є анонімним і результати будуть подані лише в узагальненому вигляді, тому просимо вас бути максимально відвертими і об'єктивними у своїх відповідях. Дякуємо за приділений час!

ІНСТРУКЦІЯ. Прочитайте кожне висловлювання та визначте власне ставлення до навчального предмета, проставивши напроти номера висловлювання відповідну відповідь, використовуючи для цього запропоновані позначення: вірно/+; невірно/-.

ОПИТУВАЛЬНИК:

1. Вивчення цього навчального предмета дає можливість дізнатися багато важливої інформації для мене, проявити свої здібності.
2. Цей навчальний предмет мені цікавий, і я хочу знати з цього предмета якомога більше.
3. У вивченні вказаного предмета мені достатньо тих знань, які я отримую на заняттях.
4. Навчальні заняття з цього предмета мені нецікаві, я їх виконую, бо цього вимагає вчитель.
5. Труднощі, що виникають під час вивчення цього предмета, роблять його для мене ще більш захопливим.
6. Під час вивчення цього предмета, крім підручників і рекомендованої літератури, я самостійно читаю додаткову літературу.
7. Вважаю, що складні теоретичні питання з цього предмета можна було б не вивчати.
8. Якщо щось не виходить із цього предмета, намагаюся розібратися.
9. На заняттях із цього предмета у мене буває такий стан, коли «зовсім не хочеться вчитися».
10. Активно працюю і виконую завдання тільки під контролем учителя.
11. Матеріал, що вивчається із цього предмета, з цікавістю обговорюю у вільний час (на перерві, вдома) зі своїми однокласниками (друзями).
12. Намагаюся самостійно виконувати завдання із цього предмета, не люблю, коли мені підказують або допомагають.
13. По можливості намагаюся списати виконання завдань у товаришів або прошу когось виконати завдання за мене.
14. Вважаю, що всі знання із цього предмета є цінними, тому потрібно знати з нього якомога більше.

15. Оцінка із цього предмета для мене є важливішою, ніж знання.
16. Якщо я погано підготовлений(-а) до уроку, то особливо не засмучуюся й не хвилююся.
17. Мої інтереси й захоплення у вільний час пов'язані із цим предметом.
18. Цей предмет насилу мені дається, і мені доводиться змушувати себе виконувати навчальні завдання.
19. Якщо через хворобу (або з інших причин) я пропускаю уроки із цього предмета, то мене це засмучує.
20. Якби це було можливо, то я виключив(-ла) би цей предмет із розкладу (навчального плану).

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ. Отриманий у процесі обробки відповідей випробуваний результат розшифровується так:

0-10 балів – зовнішня мотивація;

11-20 балів – внутрішня мотивація.

Для визначення рівня внутрішньої мотивації можуть бути використані наступні нормативи кордону:

0-5 балів – низький рівень внутрішньої мотивації;

6-14 балів – середній рівень внутрішньої мотивації;

15-20 балів – високий рівень внутрішньої мотивації.

Додаток Г-2

Тест–Анкета №2 за основу було обрано тест «Мотивація успіху і страх невдачі».

ІНСТРУКЦІЯ: прочитайте наведені нижче твердження, визначіть, які з них стосуються вас. Погоджуйтесь чи ні з наведеними нижче твердженнями, виберіть один з відповідей - «так» чи «ні». Якщо вам важко з відповіддю, то згадайте, що «так» має на увазі і явне «так», і «скоріше так, ніж ні». Те саме можна сказати і до відповіді «ні». Відповідати слід досить швидко, довго не замислюючись. Відповідь, першим прийшов в голову, як правило, є і найбільш точним.

ТВЕРДЖЕННЯ:

1. Включаючись у роботу, я, як правило, оптимістично сподіваюся на успіх.
2. У діяльності я звичайно активний.
3. Я схильний до вияву ініціативності.
4. При виконанні відповідальних завдань я прагну по можливості знайти причини, щоб відмовитися від них.
5. Я часто вибираю крайнощі: або надто легкі завдання, або нереалістично високі за складністю.
6. При зустрічі з перешкодами я, як правило, не відступаю, а шукаю способи їх подолання.
7. При чергуванні успіхів і невдач я схильний до переоцінки своїх успіхів.
8. Продуктивність діяльності переважно залежить від моєї цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.
9. При виконанні достатньо важких завдань, в умовах обмеження часу, результативність моєї діяльності погіршується.

10. Я схильний виявляти наполегливість у досягненні мети.
11. Я схильний планувати своє майбутнє на досить віддалену перспективу.
12. Якщо я ризикую, то швидше з розумом, а не відчайдушно.
13. Я не дуже настирний у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.
14. Я вважаю за краще ставити перед собою середні за складністю або трохи завищені, але досяжні цілі, ніж нереалістично високі.
15. У разі невдачі при виконанні якого-небудь завдання його привабливість для мене, як правило, знижується.
16. При чергуванні успіхів і невдач я схильний до переоцінки своїх невдач.
17. Я вважаю за краще планувати своє майбутнє лише на найближчий час.
18. При роботі в умовах обмеження часу результативність моєї діяльності поліпшується, навіть якщо завдання досить важке.
19. У разі невдачі при виконанні чого-небудь від поставленої мети я, як правило, не відмовляюся.
20. Якщо я завдання вибрав собі сам, то у разі невдачі його привабливість для мене ще більше зростає.

КЛЮЧ ДО ОПИТУВАЛЬНИКА:

Відповідь «Так» — питання № 1, 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20.

Відповідь «Ні» — питання № 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17.

За кожний збіг відповіді з ключем випробовуваному ставиться один бал.

Підраховується загальна кількість набраних балів.

Для визначення рівня мотивації досягнень можна користуватися такою шкалою:

1 - 7 балів. Діагностується мотивація до невдачі (страх невдачі).

8 - 13 балів. Мотиваційний полюс яскраво не виражений. При цьому можна вважати, що 8, 9 балів свідчить про певну тенденцію мотивації до невдачі, а 12, 13 – до успіху.

14 - 20 балів. Діагностується мотивація до успіху (надія на успіх).

Інтерпретація:

Високі показники мотивації до успіху свідчать про прагнення людини досягти чогось конструктивного, позитивного. Такі люди зазвичай упевнені в собі, своїх силах, відповідальні, ініціативні й активні. Їх вирізняє наполегливість в досягненні мети, цілеспрямованість.

При мотивації до невдачі активність людини пов'язана з потребою уникнути зриву, осуду, покарання. Загалом в основі цієї мотивації лежить ідея уникнення й негативних очікувань. Починаючи справу, людина вже наперед боїться можливого провалу, думає про шляхи його уникнення, а не про способи досягнення. Люди, мотивовані до невдачі, зазвичай характеризуються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю у власних силах. Прагнуть уникати відповідальних завдань, а в умовах ухвалення відповідальних рішень можуть впадати в стан, близький до панічного. Ситуативна тривожність у них в цих випадках стає надзвичайно високою. Все це водночас може поєднуватися з дуже відповідальним ставленням до справи.

Додаток Г

**Методики для діагностики рівня когнітивного компонента формування
готовності майбутніх фахівців морського транспорту
до професійної іншомовної комунікації
Тест–Анкет №3, Авторська розробка**

ІНСТРУКЦІЯ: прочитайте наведені нижче питання, дайте відповідь на кожне з них.
Правильна відповідь є тільки одна.

ПИТАННЯ:

1. How many classes of dangerous cargo? Please, give the correct answer.

- 6
- 9
- 12

2. In what cases does the deck officer announce the 'man overboard' alarm?

At unauthorized abandonment of a ship by a person (people).

When a person (people) falls overboard or if a person (people) is found over the side.

At unauthorized entry of a person from shore to vessel.

3. How many Annexes does MARPOL contain? Please, give the correct answer.

- 4
- 6
- 8

4. Which device measures wind force? Please, give the correct answer.

Barometer

Anemometer

Voltmeter

5. In what cases does the officer announce the 'fire on board' alarm?

When a man falls overboard.

Whenever there is a fire detected on the vessel.

When the emergency on board ship goes out of hand, and the ship is no longer safe for the crew.

6. Before departure, the engineer in charge at the direction of the navigation officer in charge shall check the ship's steering gear and test it in action by completely shifting the rudder from board to board:

Within 8 hours before the designated time of ship's departure

Within 12 hours before the designated time of ship's departure

Within 18 hours before the designated time of ship's departure

7. How many types of garbage are there under MARPOL Annex V? Please, give the correct answer.

Under MARPOL Annex V, garbage includes all kinds of food, domestic and operational waste, cargo residues, incinerator ashes, cooking oil, fishing gear, and animal carcasses generated during the normal operation of the ship and liable to be disposed of continuously or periodically.

Under MARPOL Annex V, garbage includes all kinds of food, domestic and operational waste, all plastics, cargo residues, incinerator ashes, cooking oil, fishing gear, and animal carcasses generated during the normal operation of the ship and liable to be disposed of continuously or periodically.

Under MARPOL Annex V, garbage includes domestic and operational waste, all plastics, cargo residues, incinerator ashes and animal carcasses generated during the normal operation of the ship and liable to be disposed of continuously or periodically.

8. What is a life raft? Please, give the correct answer.

Life-saving appliance designed to save people from overheating.

Life-saving appliance designed to hold people abandoning ship.

Individual life-saving appliance designed to hold people abandoning ship.

9. What is alarm man overboard? Please, give the correct answer.

Three short blast on the general alarm and ship's whistle.

Three long blasts on the general alarm and ship's whistle.

Seven long one short blast on the general alarm and ship's whistle.

10. Which document should be completed before entering to enclosed space?

Enclosed Space Entry Permit have to be properly filled and signed by Master and Chief Officer.

Enclosed Space Entry Permit have to be properly filled and signed by the Master or Responsible Officer and by the person entering the space or authorized team leader.

Enclosed Space Entry Permit have to be properly filled and signed by Master and Chief Engineer.

11. Emergency steering training should be conducted at least:

once a month

every 3 months

every 6 month

12. Which category of garbage includes electronic waste? Please, give the correct answer.

Plastics

E-wastes

Operational wastes

13. What is MARPOL? Please, give the correct answer.

International safety management code

International convention of marine pollution

International convention of the safety of life at sea

14. What is the signal of general alarm? Please, give the correct answer.

The general emergency alarm on the ship is recognised by a short ringing of the bell followed by 7 long rings or using the ship horn signal of a short blast followed by 7 long blasts.

The general emergency alarm on the ship is recognised by 7 short ringings of the bell followed by a long ring or using the ship horn signal of 7 short blasts followed by 1 long blast.

The general emergency alarm on the ship is recognised by 3 short ringings of the bell followed by a long ring or using the ship horn signal of 3 short blasts followed by 1 long blast.

15. Permissible heating temperature of class B insulation (consists of materials or combinations of materials such as mica, glass fibre, asbestos, etc., with suitable bonding, impregnating or coating substances):

110°C

130°C

140°C

РЕЗУЛЬТАТ-ТЛУМАЧЕННЯ:

0-4 балів – елементарний рівень.

5-11 балів – достатній рівень

12-15 балів – автономний рівень.

Додаток Д

**Методики для діагностики рівня комунікативного компонента формування
готовності майбутніх фахівців морського транспорту
до професійної іншомовної комунікації
Тест–Анкети №4 за основу було обрано тест
«Оцінка рівня комунікативності», та адаптований для студентів
майбутніх фахівців морського транспорту.**

ІНСТРУКЦІЯ: прочитайте наведені нижче питання, дайте відповідь на кожне з них. Відповідайте відразу і однозначно «Так», «Можливо/Інколи», «Ні».

ПИТАННЯ:

1. У Вас передбачається звичайна особиста або ділова зустріч. Чи хвилює Вас очікування цієї зустрічі?
2. Чи викликає у Вас збентеження або невдоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на якій-небудь нараді, зборах або аналогічних заходах?
3. Чи відкладаєте Ви візит до лікаря до останнього моменту (наостанок)?
4. Вам пропонують виїхати у відрядження в місто, де Ви ніколи не бували. Чи докладете Ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?
5. Чи любите Ви ділитися своїми переживаннями з будь-ким?
6. Чи дратуєтеся Ви, якщо незнайома людина на вулиці звернеться до Вас із проханням (показати дорогу, назвати час, відповісти на якесь питання)?
7. Чи вірите Ви, що людям різних поколінь важко розуміти один одного?
8. Чи посоромитеся Ви нагадати знайомому, що він забув Вам повернути гроші, які взяв у борг кілька місяців тому?
9. У ресторані або в їдальні Вам подали явно недоброякісне блюдо. Чи промовчите Ви, лише розлучено відсунувши тарілку?
10. Якщо ви залишилися наодинці з незнайомою людиною, вам буде незатишно? Обтяжуватиме розмова з ним? Відчуєте незручність, якщо він перший заговорить?

11. Ви сповнюєтеся жахом від довгої черги, де б вона не була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру). Ви відмовитеся від свого наміру або станете у чергу і будете нудитися очікуванням?

12. Чи боїтеся Ви брати участь у якій-небудь комісії з розгляду конфліктних ситуацій?

13. У Вас є власні критерії оцінки досягнень літератури, мистецтва, культури й ніяких чужих думок на цей рахунок Ви не приймаєте. Це так?

14. Почувши висловлювання певно помилкової думки з питання, що добре Вам відоме, Ви, переважно, промовчите й не будете вступати в розмову (дискусію)?

15. Чи викликає у Вас досаду прохання допомогти розібратися в тому чи іншому службовому питанні або навчальній темі?

16. Ви з більшою наполегливістю викладаєте свій погляд (думку, оцінку) у письмовій формі, чи в усній?

ОЦІНКА ВІДПОВІДЕЙ:

«Так» - 2 бали, «іноді» - 1 бал, «ні» - 0 балів.

Отримані бали підсумовуються.

30-32 балів. Ви явно некоммунікбельні, і це Ваша біда, оскільки найбільше страждаєте від цього Ви самі. Але і близьким Вам людям нелегко. На Вас важко покластися в справі, яка вимагає групових зусиль. Намагайтеся бути більш коммунікбельними, контролюйте себе.

25-29 балів. Ви замкнуті, неговіркі, віддаєте перевагу самотності, тому у Вас мало друзів. Нова робота і необхідність нових контактів якщо і не викликають у Вас паніку, то надовго виводять з рівноваги. Ви знаєте цю особливість свого характеру і буваєте незадоволені собою. Але не обмежуйтеся тільки таким невдоволенням - у Вашій владі переламати ці особливості характеру. Хіба не буває так, що при сильному захопленні Ви стаєте цілком коммунікбельним? Необхідно тільки оживитися.

19-24 балів. Ви певною мірою товариські і в незнайомому оточенні відчуваєте себе цілком упевнено. Нові проблеми Вас не лякають. І все ж з новими людьми спілкуєтесь обережно і обмежено, у суперечках і диспутах берете участь неохоче. У Ваших висловлюваннях часом занадто багато сарказму, без ніяко на те підстави. Ці недоліки варто виправити.

14-18 балів. У вас нормальна коммунікбельність. Ви допитливі, охоче слухаєте цікавого співрозмовника, досить терплячі в спілкуванні, відстоюєте свою точку зору без запальності. Без неприємних переживань йдете на зустріч з новими людьми. Водночас не любите гучних компаній; екстравагантні витівки і багатослівність викликають у Вас роздратування.

9-13 балів. Ви досить товариські (часом, можливо, навіть надміру). Цікаві, говіркі, любите висловлюватися з різних питань, що, буває, викликає роздратування навколишніх. Охоче знайомитеся з новими людьми. Любите бувати в центрі уваги, нікому не відмовляєте в проханнях, хоча не завжди можете їх виконати. Інколи Ви сердитесь, але швидко заспокоюєтесь. Чого Вам бракує, так це посидючості, терпіння і відваги при зіткненні з серйозними проблемами. За бажання, однак, Ви можете себе змусити не відступати.

4-8 балів. Ви, мабуть, «свій хлопець». Товариськість б'є з Вас ключем. Ви завжди в курсі всіх справ. Ви любите брати участь у всіх дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у Вас мігрень або навіть нудьгу. Охоче берете слово з будь-якого питання, навіть якщо маєте про нього поверхове уявлення. Усюди почуваете себе в своїй тарілці. Беретеся за будь-яку справу, хоча не завжди можете успішно довести її до кінця. З цієї самої причини керівники і колеги ставляться до Вас з деяким побоюванням і сумнівами. Задумайтесь над цими фактами.

3 балів і менше. Ваша комунікабельність має болісний характер. Ви балакучі, багатослівні, втручаєтесь в справи, які не мають до Вас ніякого відношення. Беретеся судити про проблеми, в яких зовсім не компетентні. Свідомо чи несвідомо Ви часто буваєте причиною різного роду конфліктів у Вашому оточенні. Запальні, образливі, нерідко буваєте необ'єктивні. Серйозна робота не для Вас. Людям - і на роботі, і вдома, і взагалі всюди - важко з Вами. Так, Вам треба попрацювати над собою і своїм характером! Перш за все виховуйте в собі терплячість і стриманість, шанобливе ставлення до людей, нарешті, подумайте про своє здоров'я - такий стиль життя не проходить безслідно.

Додаток Е-1

Методики для діагностики рівня рефлексивного компонента формування готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації

Тест-Анкета №5 «Тесту на рефлексію і відношення до ризику», розроблено викладачами каф.психології ДУІТ для фахівців морського транспорту;

ІНСТРУКЦІЯ: прочитайте наведені нижче питання, дайте відповідь на кожне з них. Відповідайте відразу і однозначно «Так», «Важко відповісти», «Ні».

ПИТАННЯ:

1. Мені важко зосередитися на виконанні завдань, пов'язаних з вивченням мови, працюючи в команді.
2. Я легко перемикаюся з однієї справи на іншу при вивченні іноземної мови.
3. Я люблю такі види роботи, в яких потрібно показати креативність.
4. Я люблю виконувати ситуативні справи для розвитку іноземної мови.
5. Я люблю виконувати завдання, в яких потрібно самостійно додумувати деталі (наприклад: розмови).
6. Мені подобається робота, пов'язана з різноманітними завданнями, в яких можна зіткнутися зі складними проблемами, новими поворотами.
7. Випробовуючи щось нове, я завжди нервую і часто забуваю слова, можу навіть втратити ідею поставленого завдання.
8. Я не соромлюся розмовляти з незнайомцями, навіть іноземною мовою.
9. Беручись за якусь нову для мене справу, я завжди турбуюся за успіх, особливо у вивченні іноземної мови.
10. Я не люблю виступати перед великою аудиторією іноземною мовою.

11. Я часто люблю висловлювати нетрадиційні погляди і поступати не загальноприйнятим чином під час спілкування.

12. Якщо мені запропонують чудовий вид діяльності, для якого в мене, однак, бракує знань чи досвіду, я завжди спробую за нього взятися (маючи на меті вдосконалити мою іноземну мову).

РЕЗУЛЬТАТ-ТЛУМАЧЕННЯ:

питання :1, 7, 8, 10

«так» -0 балів

«важко відповісти» - 1 бал

«ні» - 2 бали

питання: 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 12

«так» - 2 бали

«важко відповісти» - 1 бал

«ні» - 0 балів

0-8 балів – елементарний рівень.

9-16 балів – достатній рівень

17-24 балів – автономний рівень.

Додаток Е-2

Тест–Анкета №6 Авторська розробка.

ІНСТРУКЦІЯ: прочитайте наведені нижче питання, дайте відповідь на кожне з них використовуючи знання та власний досвід.

ПИТАННЯ:

1. Чи готуєтеся ви до складання професійно-орієнтованих тестів он-лайн?

2. Якою мовою складають тест CES (Crew Evaluation System)?

3. Чи зареєстровані ви на сайтах кріюінгових компаній?

4. Чи маєте ви пакет необхідних документів для першого рейсу/для рейсу.

5. Чи маєте ви досвід проходження інтерв'ю кріюінгової компанії.

РЕЗУЛЬТАТ-ТЛУМАЧЕННЯ:

1. «Так» - 2 бали

2. «English» – 2 бали

3. «Так. На багатьох» - 2 бали;

«Ні. Тільки збираюся» - 1 бал.

4. «Так. Я вже маю всі необхідні документи.» - 2 бали;

«Ні. Але вже почав збирати.» - 1 бал.

5. «Так. Неодноразово проходив.» - 2 бали;

«Ні. Але вже записався і запрошений найближчим часом.» - 1 бал.

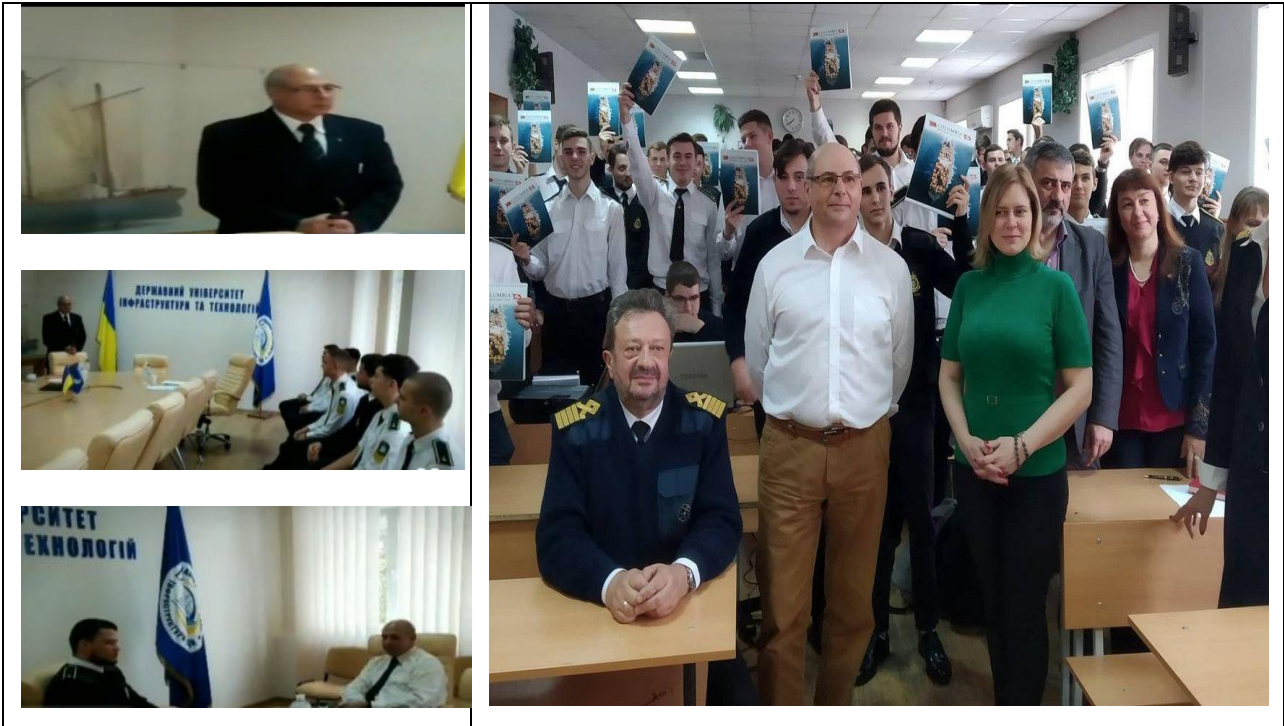
0-4 балів – елементарний рівень.

5-7 балів – достатній рівень

8-10 балів – автономний рівень.

Додаток Є

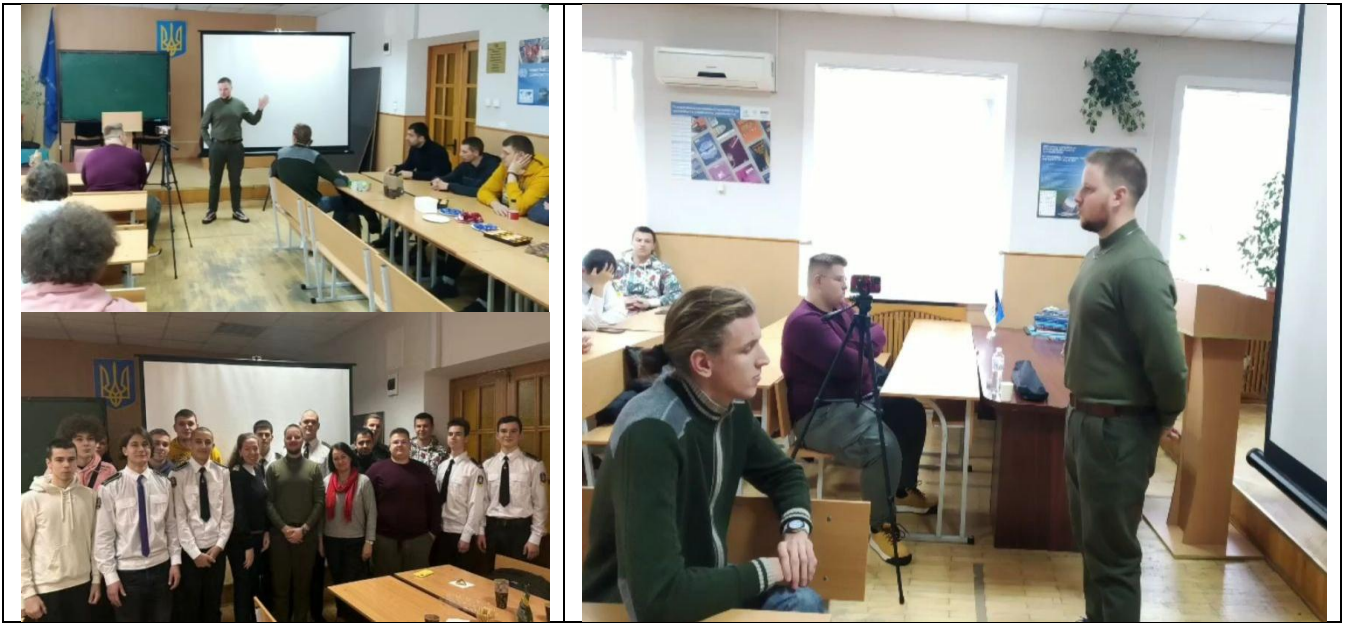
Зустрічі з крюїнговими компаніями і їх представниками (Columbia Shipmanagement та V.Ships Ukraine)

Зустрічі з діючими капітанами

Майстер-класи з випускниками університету

Task. Think of real-life situations you dealt with identified risks while your shipboard training. Share your experience.

There are four ways we can handle the identified risk.

Task. Imagine you are an inspector who wants to make sure that a merchant vessel operates under SOLAS. What must you check?

Task. Speak about crew actions on detecting of the fire.

Assessment of the fire: location, type, intensity, extension and exposures.

Reporting Officer of watch: appropriate course and ventilation monitoring.

Crews response: Sounding the alarm. Crews join muster stations and get equipped.

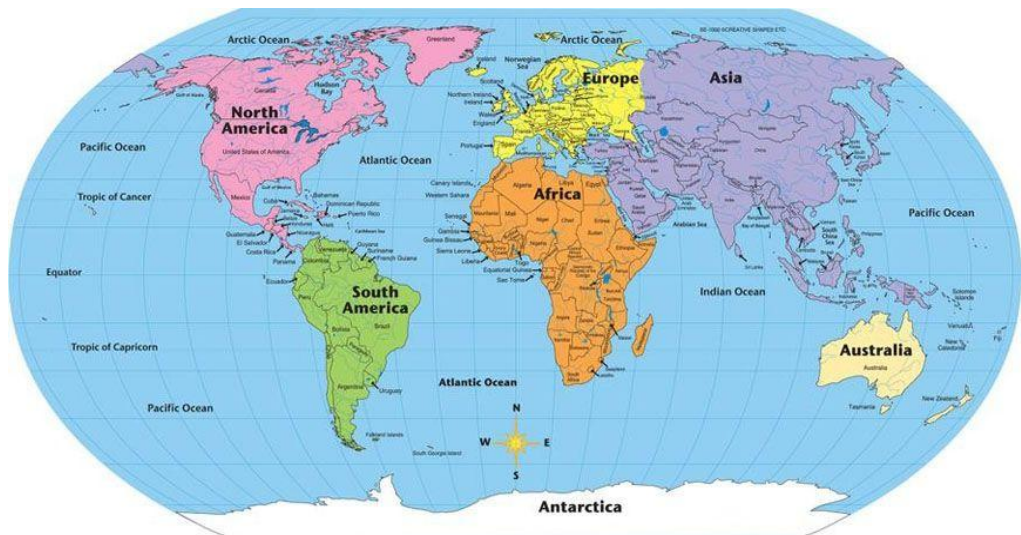
Attempting to fight the fire: start of fire pumps, close fire doors, make general announcement.

Task Why is it important to label dangerous cargo? What do these signs mean?

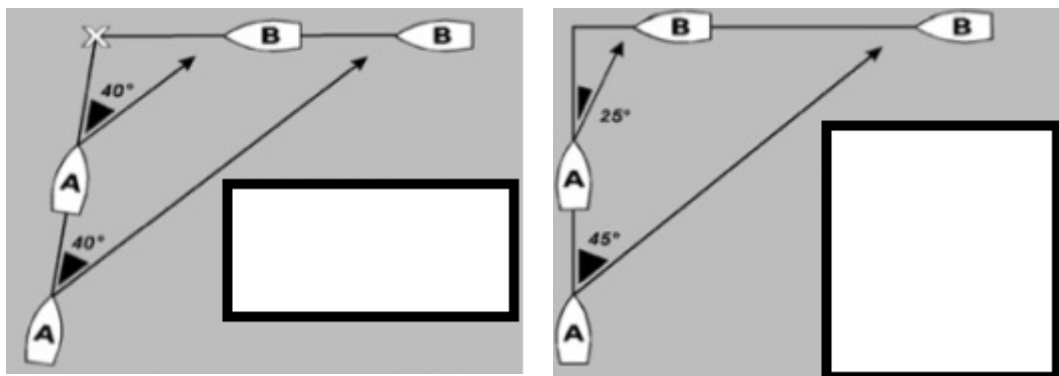
Hazard classes and warning diamonds

Task. Label the continents and countries that establish regions A and B.

Task. Define if the risk of collision exists. Explain your choice.

Task. Read two cases and complete the table.

Mumbai attacks (26/11/08), India. This incident was one of the most tragic terrorist attacks which occurred on 26th November, 2008 in a city called Mumbai which is also a commercial and port capital of India. There were a series of 13 bomb blast in tourist and busy public areas which includes explosion in ‘Hotel Taj’ which is one of the best five-star hotels in the region and it also hosts many local as well as international delegates. There was also an explosion in Mumbai port area. This raises security concern in both national and marine security. According to the investigation made it was found that 10 men in inflatable speed boats came ashore in two different locations near Colaba. The investigators also found that attackers travelled by sea from Karachi, Pakistan across the Arabian Sea, hijacked the Indian fishing

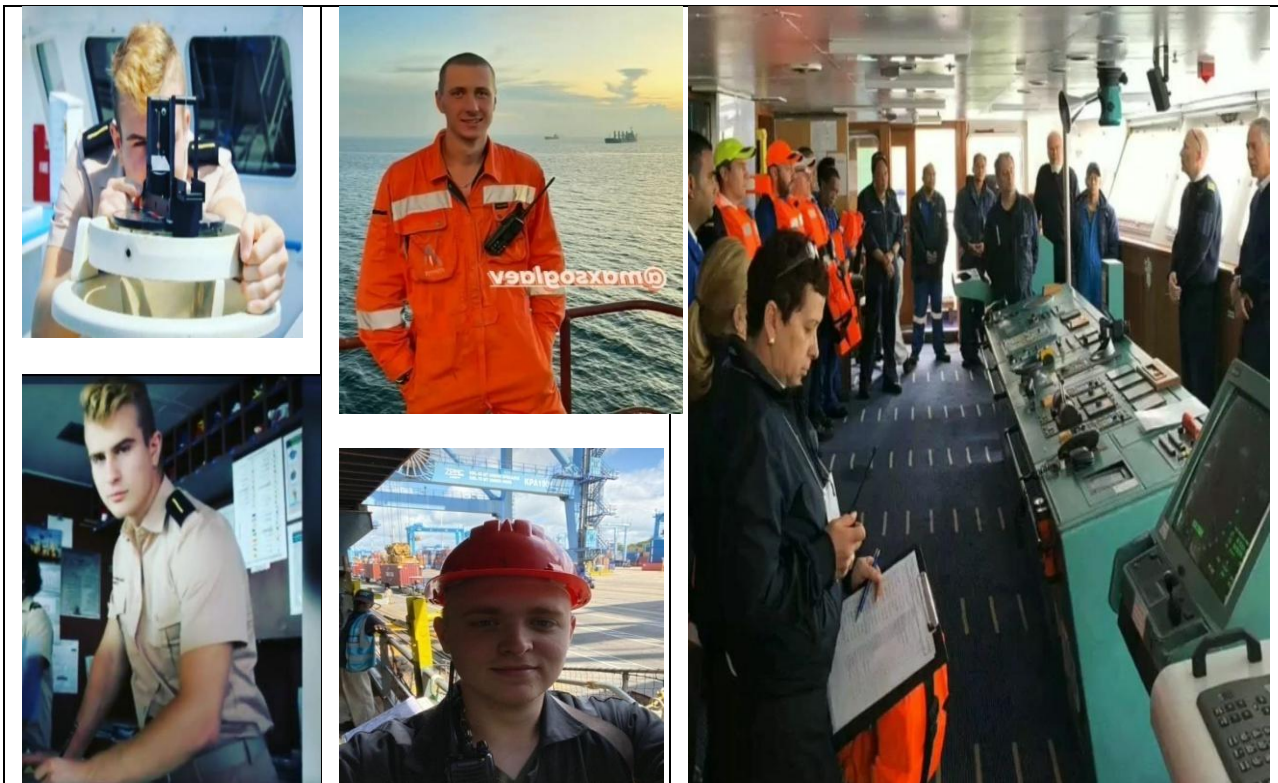
trawler, killed the crew of four, and then forced the captain to sail to Mumbai. After murdering the captain, the attackers entered Mumbai on a rubber dinghy. This case clearly shows that a threat comes without warning. It has raised security concerns in all the coastal regions. These incidents can only happen if proper security measures are not followed. After this incident special measures are used to enhance port security. CC TV cameras and other surveillance devices are fitted in and around the port area. The Indian coast guard patrol vessels are provided at all times.

Robbery at sea, Malaysia (9, June 2013) The Straits of Malacca, situated between Indonesia and Malaysia, is considered to be the world's most dangerous waters for pirate attacks. Six pirates armed with guns and long knives, in a speed boat, approached and boarded the underway tug approximately 30 nm east of Kerteh, Terengganu. They took hostage all crew members, cut off the cables to the VHF communication system and stole crew and ship cash and property. Another event took on the same day to Singapore-flagged tug which was boarded approximately 6 nm off Terengganu while underway from Thailand to Indonesia; six robbers armed with guns and choppers, boarded the tug boat and forced the crew to pump-out fuel oil from the tug boat to an unknown fishing boat. The robbers also took the crew's belongings before leaving the tug boat.

Situation	Time	Illegal actions	Consequence

Додаток Ж

«Інтеграція на робоче місце» огляд робочого місця з поясненням та коментарем за допомогою засобів відео зв'язку з судна приписки.

Додаток 3

Використання проблемних ситуацій

Task. Analyse the situation. Define the causes of collision and precautions that should have been taken.

A container ship collided with a bulk carrier in the early hours of the morning, causing serious damage to both vessels and a substantial spillage of heavy fuel oil into the water. The container ship had to alter course to pass between a group of fishing boats. This brought her into direct risk of collision with a bulk carrier ahead. The bulk carrier's officer of the watch communicated with the container ship via VHF radio to try and avoid a clash. He spoke in Mandarin to the container ship's Chinese second officer, who was on the bridge for familiarisation purposes. The second officer agreed to the request to have his vessel pass around the bulk carrier's stern. The container ship's Filipino officer of the watch did not understand the exchange and therefore did not carry out the correct preventative manoeuvres. Further confusion over VHF radio communications resulted in both vessels altering course to starboard and colliding with each other.

Task. Analyse the situation. Answer the questions.

Pre-arranged maintenance of the provision crane took place on a tanker which was anchored in slight sea conditions. Prior to the work, the Bosun and the two assigned crew members held a toolbox meeting. A working aloft permit was issued before commencing the task and the assigned team donned proper PPE. They raised the electro-hydraulic crane jib from its stowing crutch (located on the funnel casing), and, with its jib fully extended, slewed it forward to fully span over the bridge deck. For access, they rigged a portable 6-metre aluminium ladder from the bridge deck to reach the jib girder.

With the top section of the ladder secured to the crane jib, the AB ascended to the top rung of the ladder and attempted to pass the fall restraining line of his safety harness around the crane jib. Due to the large dimensions of this section of the jib girder, the AB had to lean out from his precarious perch to grab the free end hook of the line. Suddenly, the ladder became unstable, and the AB lost his balance.

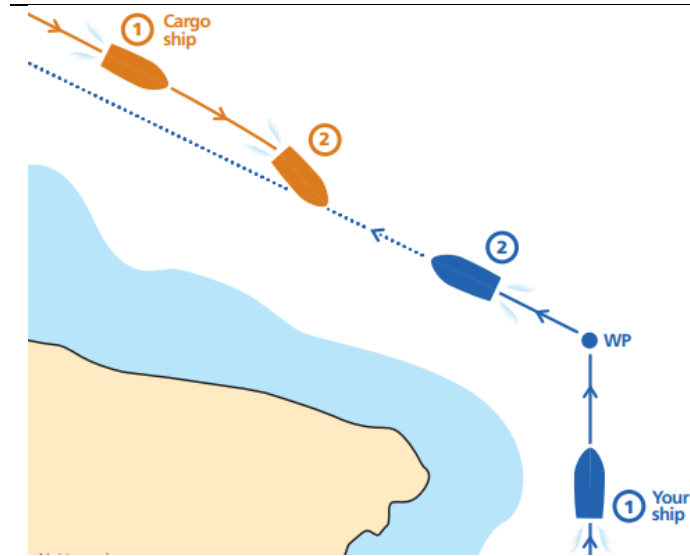
With no restraining line attached to the crane, he fell off the ladder and landed heavily on the deck. The Bosun and the second AB attended to the injured person immediately, who was unconscious for some minutes. He continued to breathe, and after regaining consciousness, his responses were normal and he could move all limbs except his right arm. Apart from concussion, and suspected fracture of right elbow, there appeared to be no other internal or external injuries. The emergency team removed the casualty to the ship's hospital, where it was noticed that his blood pressure was low and he was showing signs of dizziness and body tremors. On radio medical advice, a launch was arranged to transfer the casualty to a shore hospital and an accident report was sent to the designated person (DPA) in the shore management office.

1. What safety precautions had been taken before the crew started work?
2. What circumstances and case of negligence caused the AB to fall off the ladder?
3. What were AB's injuries?
4. What precautions should have been taken to prevent an accident?

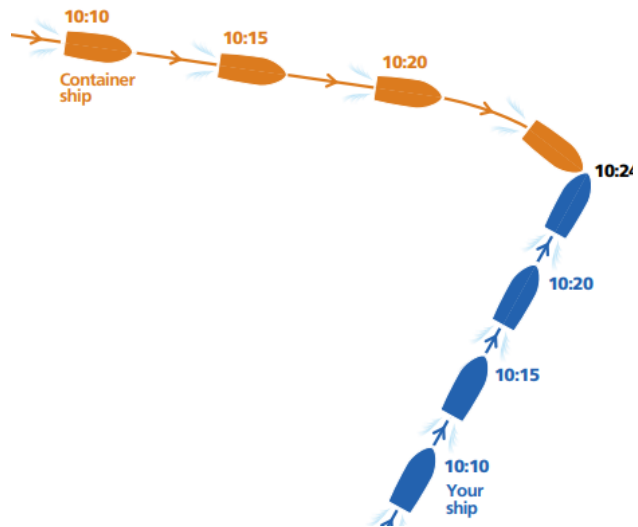
Task. Analyse the following situations and answer the questions.

Situation 1. Your vessel is nearing a bend and approaching a waypoint to alter course to port. A cargo ship is nearing a bend from the other direction. The ships are now in position 1. The cargo ship sees your port aspect and alters course to starboard according to Rule 15 as the “give-way” vessel. You are unaware of her alteration and so you alter course to port to follow your passage plan. You want to keep to your passage plan. The ships are now in position 2.

1. What action should you have taken at position 1?
2. Should the vessels have produced any sound signals in position 1?
3. What action should you take now, at position 2?
4. What Colregs should the vessels apply?

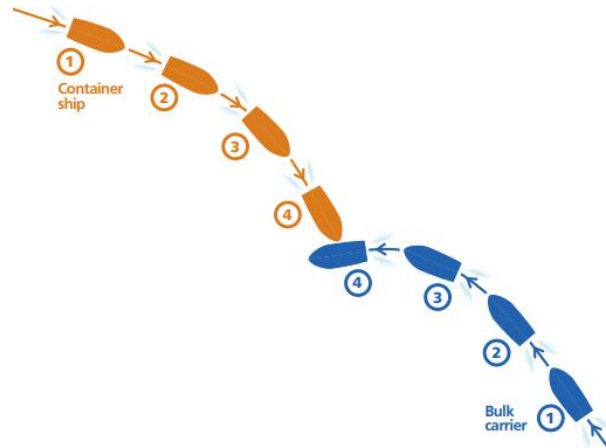
Situation 2. You are the watchkeeping officer on a bulk carrier heading north-east making 8 knots. On your port bow at the distance of 5 nautical miles there is a container vessel making a speed of 18.5 knots on a course to pass 0.3 nautical miles ahead. You believe this closest point of approach (CPA) is too close. At the distance of 3 nautical miles you ask the container ship on VHF about her intentions. The watchkeeper says he will pass ahead but you ask him to alter course to starboard and pass astern. Two minutes later you call again and insist the container ship alters course to starboard. The watchkeeper on the container ship changes his mind and begins to alter course to starboard. Two minutes later the collision happened.

1. What caused the collision?
2. What was a safe CPA?
3. Did the VHF conversations improve the situation?
4. What Colregs did the ships neglect?
5. Was there a possibility to avoid the collision?

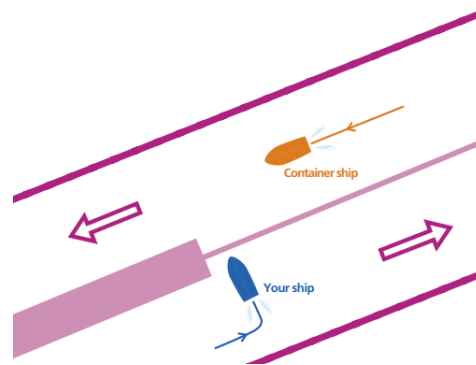
Situation 3 In open sea a bulk carrier and a container ship were approaching each other at full speed. The bulk carrier was steering north-west making 16 knots and the container ship was steering south-east at 24 knots. The closest point of approach (CPA) was 0.45 nautical miles, green to green. This is position 1. At 4.5 nautical

miles apart, the container ship altered 6° to starboard. Shortly afterwards the bulk carrier altered 5° to port. This is position 2. At 2.3 nautical miles the container ship altered 5° to starboard and the bulk carrier altered 10° to port. This is position 3. Just before collision the container ship altered 18° to starboard and the bulk carrier altered 55° to port. This is position 4.

1. What rule should the vessels have followed?
2. What were the faults of each ship?
3. What actions should each ship have taken?

Situation 4 You are keeping watch on a coastal tanker navigating the north-east lane of a traffic separation scheme. You need to alter course to port to cross the traffic separation scheme. A 'trial manoeuvre' on ARPA indicates you will pass 1 nautical mile ahead of a container ship navigating in the south-west lane at 23 knots. Because of the adverse tide you make the alteration a bit later than expected. You do not re-check the approaching container ship and a few moments later you are surprised to see it close on your starboard side.

1. Is crossing separation line allowed within traffic separation scheme?
2. What actions may be taken by your vessel to avoid the collision now?
3. What should the container ship do now?
4. What vessel will be responsible for collision if it happens?

Додаток И

Кают компанії зі студентами та запрошеними спікерами (помічниками каптанів, офіцерським складом судна, представниками крьюінгових компаній)

Додаток I

Евристичні бесіди

Task. In pairs, interview your partner.
 What documents do you have at the moment?
 What documents are you going to have?

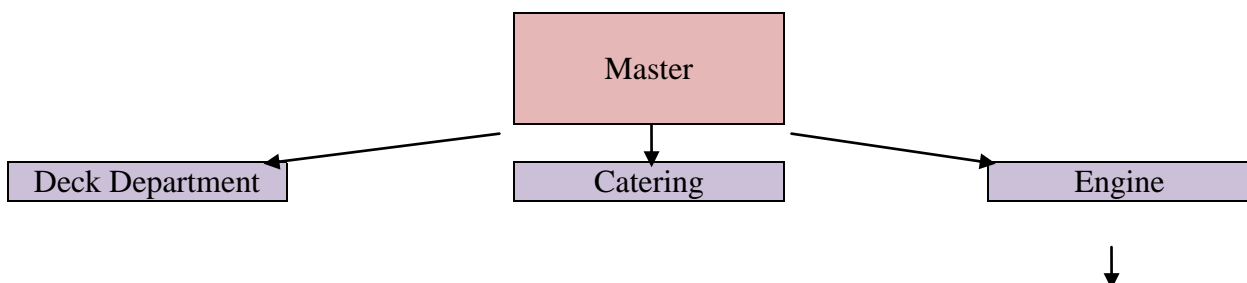
Task. Imagine that you get to make three rules that everyone on a ship must follow. What rules would you make and why?

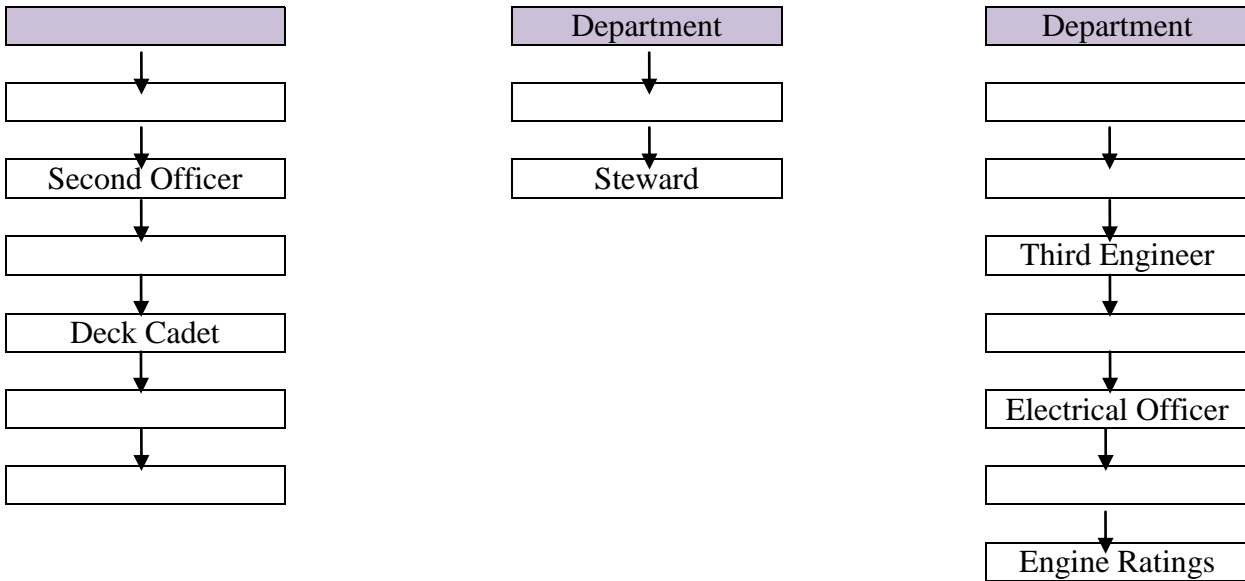
- Rule 1
- Rule 2
- Rule 3

Task. Write the jobs in the correct position on the chart.

Bosun
Fourth Engineer
Chief Engineer
Second Engineer
Fitter

Chief Cook
Chief Officer
Deck Ratings
Third Officer

Task. What factors can affect weather?

Meteorology is the study of weather patterns with the object of predicting change in the weather. It is a complex science, based on current weather reports over a large area, and it is of great importance to navigators.

Task. Guess meteorological elements by definitions. Choose from the list.

temperature atmospheric pressure humidity wind clouds precipitation visibility	<ul style="list-style-type: none"> • a term used to describe the amount of water vapor present in air • any product of the condensation of atmospheric water vapor that falls under gravity • the force of air pressing down on an area • the degree to which the objects can be seen clearly, or how far you can see clearly, usually because of the weather conditions • a visible mass of condensed watery vapour floating in the atmosphere, typically high above the general level of the ground • degree of hotness or coldness measured on a definite scale • the perceptible natural movement of the air, especially in the form of a current of air blowing from a particular direction
--	---

<p>Task. It's interesting to come to know about innovations in the field of visual aids to navigation, including LED lights and 'smart buoys' that can broadcast their own position. Search for information.</p>		
---	--	--

<https://clearseas.org/insights/anti-fouling-paints-what-are-they-and-what-effects-do-they-have-on-the-environment/>

Брейнстормінг

Brainstorming. Think of the situation with oil spills and accidental oil discharge in global. What are the issues of the first concern and what actions can you suggest?

Brainstorming. What skills and abilities should a seafarer have to be certified?

Brainstorming. Why do companies enforce a no-alcohol policy? How does alcohol influence crew and safety of navigation?

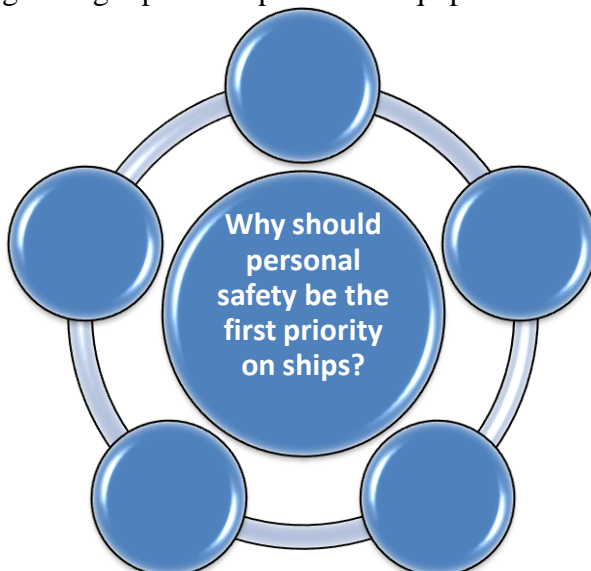

Brainstorming. What are the causes of fatigue? What preventive measures can be taken?

Brainstorming. Why is weather forecasting important to mariners?

Task. Brainstorm the ideas. It is crucial to understand that you can't create a safe working environment simply by providing the right personal protective equipment to seafarers.

Task. Brainstorm “Safety onboard is maintained by ...”

The Major hazards onboard are:

Hazards		
Fire	Flooding	Pollution
Risks are reduced by:		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ship design restricting the opportunity and spread of fire outbreak ▪ Providing proper equipment to detect an outbreak and fight fire ▪ Ensuring that the entire crew is well trained to tackle any fire outbreak effectively. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Subdividing the ship into small watertight compartments. ▪ Selecting quality approved material for ship construction. ▪ Providing watertight doors, hatch-covers, detection and pumping systems ▪ Providing load indicators for accurate ship stability calculations. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Providing safe and clean disposal of substances potentially harmful to the environment. ▪ Guiding the crew in dealing with waste oil, toxic and general waste, accommodation and galley garbage, sewage, and potential air pollution.

Task. Brainstorm the ideas. Proper look-out means...

Додаток Й

Імітаційні ділові ігри

Task. Your vessel is sailing though the South China Sea. You are a Ship Security Officer. Write a report to inform Company Security Officer about anti-piracy precautions.

Task. Work in groups. The OOW is keeping watch on the bridge. Suddenly the weather deteriorates and the visibility becomes poor. List the actions undertaken by the OOW. Who should be posted on the bridge wings? Is it necessary to inform the Master? Role-play the situation.

Task. Throw the dice and count the squares equal to the number you have got. That is your note or picture to speculate about. Your response has to be complete and comprehensive (7-10 phrases)

<p>Do not open a door hiding a fire until help and a charged fire hose are at hand.</p>	 <p>What is he doing?</p>	<p>The possibility of the fire travelling through the ventilation system must be considered.</p>	<p>F - find I - investigate R - report E – extinguish/ escape</p>
 <p>Team members' responsibilities.</p>	<p>Get ready all equipment for the immediate use to support firefighting efforts.</p>		<p>Cool the door with water and have everyone stand clear.</p>
<p>Each situation is different and without understanding it is a matter the proper judgement cannot be made</p>	 <p>Name the pieces of outfit and equipment.</p>	<p>A delay in sounding the alarm could result in a small fire becoming a big one.</p>	 <p>What is going on?</p>
<p>Your confidence will be encouraging for others to follow your instructions and handle emergency to efficiently.</p>	<p>Keep the communication brief but make it clear and concise.</p>	<p>It is important that everyone go to muster station very quickly.</p>	<p>A straight jet of water can spread a fire. It also creates a lot of steam. A lot of water, which, if not pumped out can affect the stability of the vessel.</p>

<p>It is important to read the labels on any type of extinguisher</p>	<p>Deep fat fires can be extremely dangerous.</p>	<p>You should know where the fire equipment is kept.</p>	
---	---	--	---

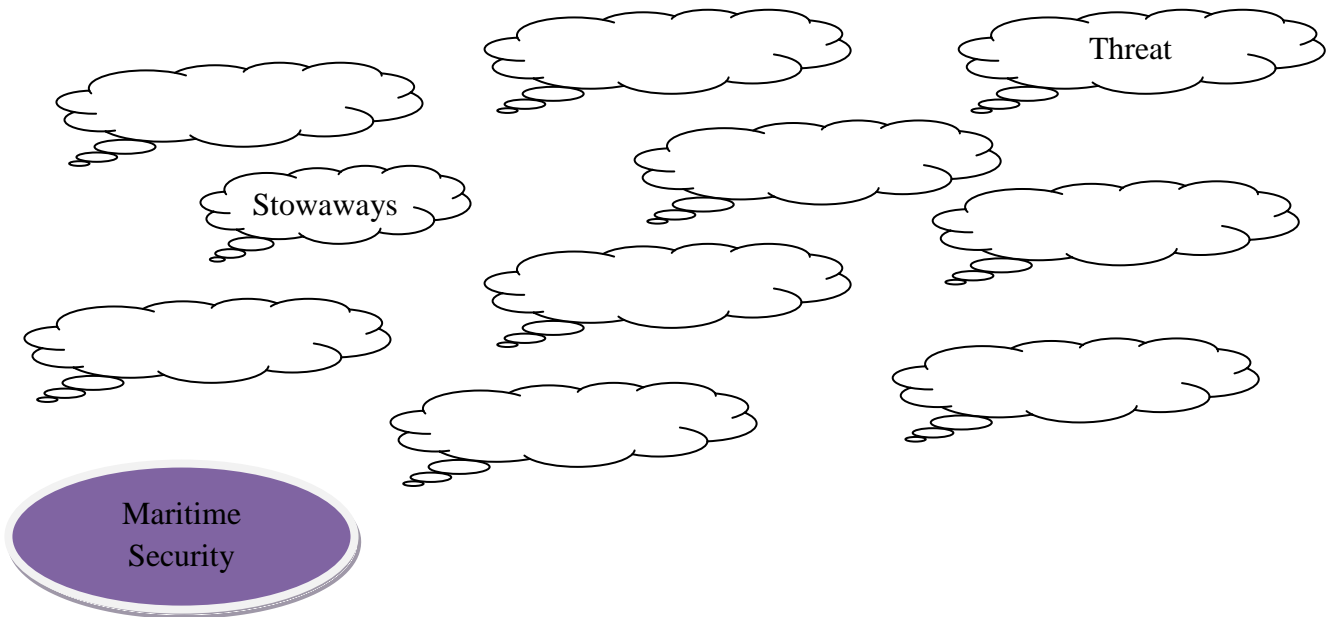
Додаток К

Круглі столи

Task. Fill the mind map to sum up information about noxious substances and their discharge.

Task. Suggest terms related to Maritime Security. Explain their meanings.

Task. Discuss the information. Ship security plan needs to be approved by flag state of the vessel or by Recognised security organization on behalf of flag state.

Ship Security Plan

(Action plan in order to guarantee the application of security measures)

01	Measures to prevent weapons , dangerous substances on board a ship	Ship Security Plan	06	Restricted areas and measures to prevent unauthorized access
02	Procedures in case of		07	Security duties of

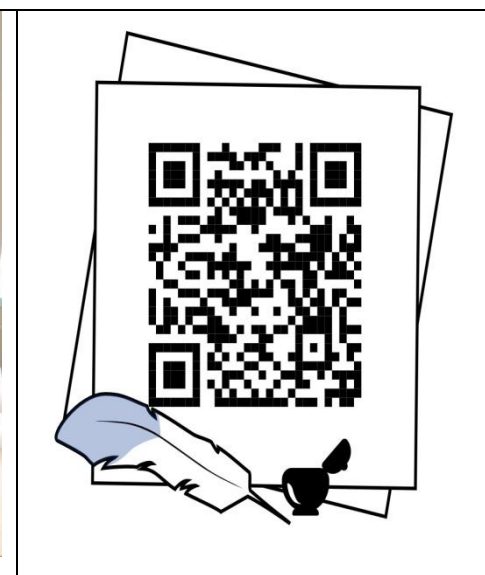
	security threats			shipboard personnel
03	Safety drills and exercises		08	Procedures for reporting security incidents
04	Security equipment onboard and its maintenance		09	SSAS location and testing / operating procedures
05	Ship security officer and Company security officer with contact details		10	Procedure for review and updating of SSP

Task. Complete the mind map.

Task. Comment on the picture.

Додаток Л

**Засідання студентського мовного клубу
«Готовність до професійної комунікації»**

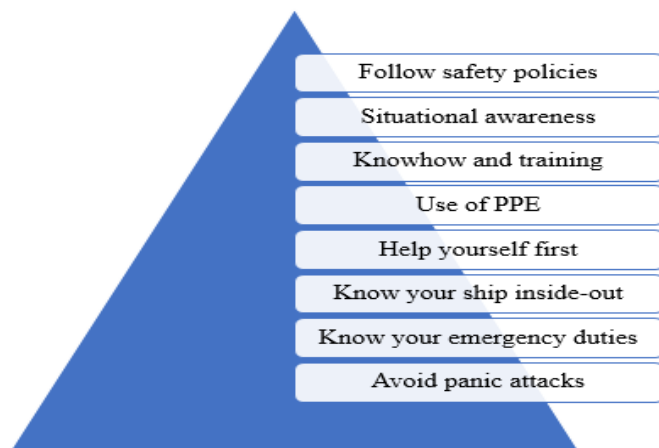
Кейсові завдання та проектні роботи

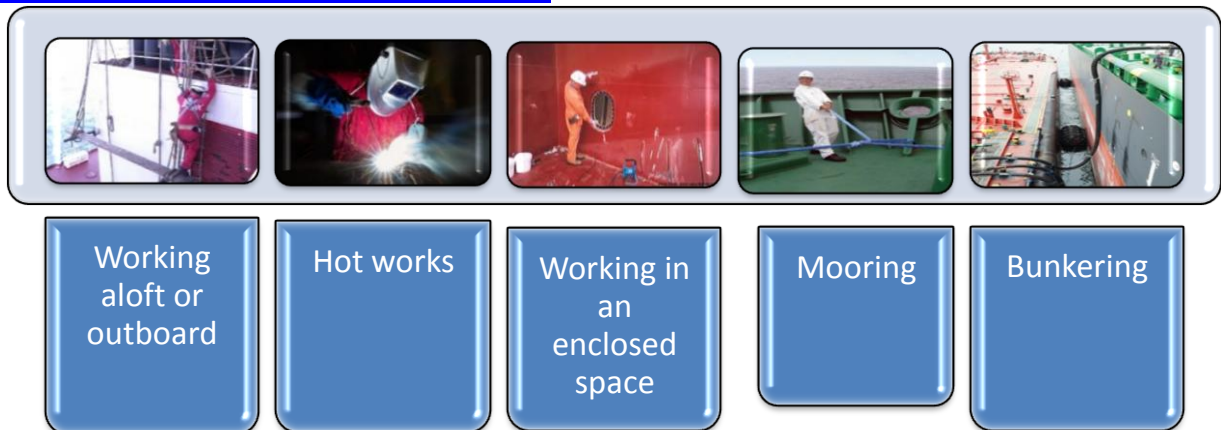
Task Make a power point presentation giving the information about a port of your choice. Make sure to mention the following:

- name and location
- importance and facilities
- construction history
- specific features and limiting conditions
- possible ways of port development

Task. Comment on the things that are included in personal safety.

Task. Discuss some safety concerns in details.

Task. Design a poster “Safety precautions while transportation of dangerous cargo”.

Task. Design a mind map to memorize the most important information about Lifebuoys.

Task. Give some valuable reasons why the master of a vessel should decide not to use a traffic separation scheme.

Task. Study the cases given below and analyze the actions of crew members. Pay attention to:

- risk assessment
- causes of the fire
- recommended actions
- learned lesson

Situation 1. In the morning the ship’s cook was preparing French fries in a deep pan on the preheated stove. When he put the potatoes into the oil some oil overflowed onto the hotplate. The temperature was sufficient for the oil to ignite and to set the meal on fire. The cook instantly took a towel and covered the pan with potatoes, but due to the oil spill flames spread to the cloth and caught the sleeve of his uniform. He immediately ran up to the sink and opened the water tap. He took off his wet jacket and covered the fire on the hotplate. Luckily this time the wet cloth absorbed the heat and stopped the fire.

Situation 2. It happened in a small workshop adjacent to the wheelhouse on a survey vessel. The crew installed a wooden tool board for small repair and a bench. Previously this room served as a storeroom where they kept all paints, chemicals and welding equipment. The bosun intended to weld something. He had completed the permit for the hot work and signed it at the OOW. He didn’t pay attention to the box with synthetic cloth and rags under the bench where he conducted the welding. He went out for a while but when he returned back the workshop was full of smoke, he could not see the flames but he took the portable CO2 fire extinguisher and discharged it onto the bench and welding sight. The OOW smelled the smoke and sounded the fire alarm. But when the ratings appeared on the sight the fire was put out.

Task. Comment on the pictures. Which situation is dangerous and why?

<p>«SEA SPIRIT: GUIDELINES FOR SEAFARERS»</p>	<p>«МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВІДЕОФІЛЬМІВ»</p>
	

Додаток Н

Завдання на розв’язання професійних ситуацій

Task. Answer the questions.

1. What are the Master’s actions in case of anchor loss?
2. What are the owner’s actions in case of anchor loss?
3. Are there any penalties to crew for anchor loss?
4. What precautions should be taken to prevent anchor loss?

Task. Explain the sentences related to mooring.

1. Take all the way off.
2. The vessel starts gathering sternway.
3. The vessel moves bow first.

Task. Find the instructions for launching a free-fall boat.

Compare specific features of launching an enclosed and free-fall boats.

Task. Search for benefits of Citadel Anti-Piracy Method.

Task. Analyse the necessity of weather symbols.

Are they different at sea and ashore?

Label the pictures with the words from the box.

haze
lightning

fog
mist

passing showers
thunderstorm

snow
squalls

drizzle
rain

Додаток О

Рольові вправи.

Task. Role-play the situation.

Student 1. You are a gangway watchman. You have a visitor on board. He says he is the Second Officer's friend.

Student 2. You are a thief. You want to board the vessel to steal something from the cabins. You are pretending to be the Second Officer's friend. Convince the gangway watchman to let you get aboard.

Task. Role-play the dialogue between the seafarer and the recruiting agent concerning the most important points:

- not translated or filled in English medical certificate
- outdated or unsigned medical certificate
- sick leave on board the ship
- size of room and sanitary facilities
- special food requirements
- level of qualification
- duties and overtime work

The recruiting agent's task is not to reveal one of the drawbacks of your future employment.

Task. Role play the situation with a partner.

Student A: You are an OOW. Think of your own weather information to complete this form and when the form is complete, ‘transmit’ the information to your partner using full sentences.

Mariner’s weather report

Date:

Time (nearest hour):

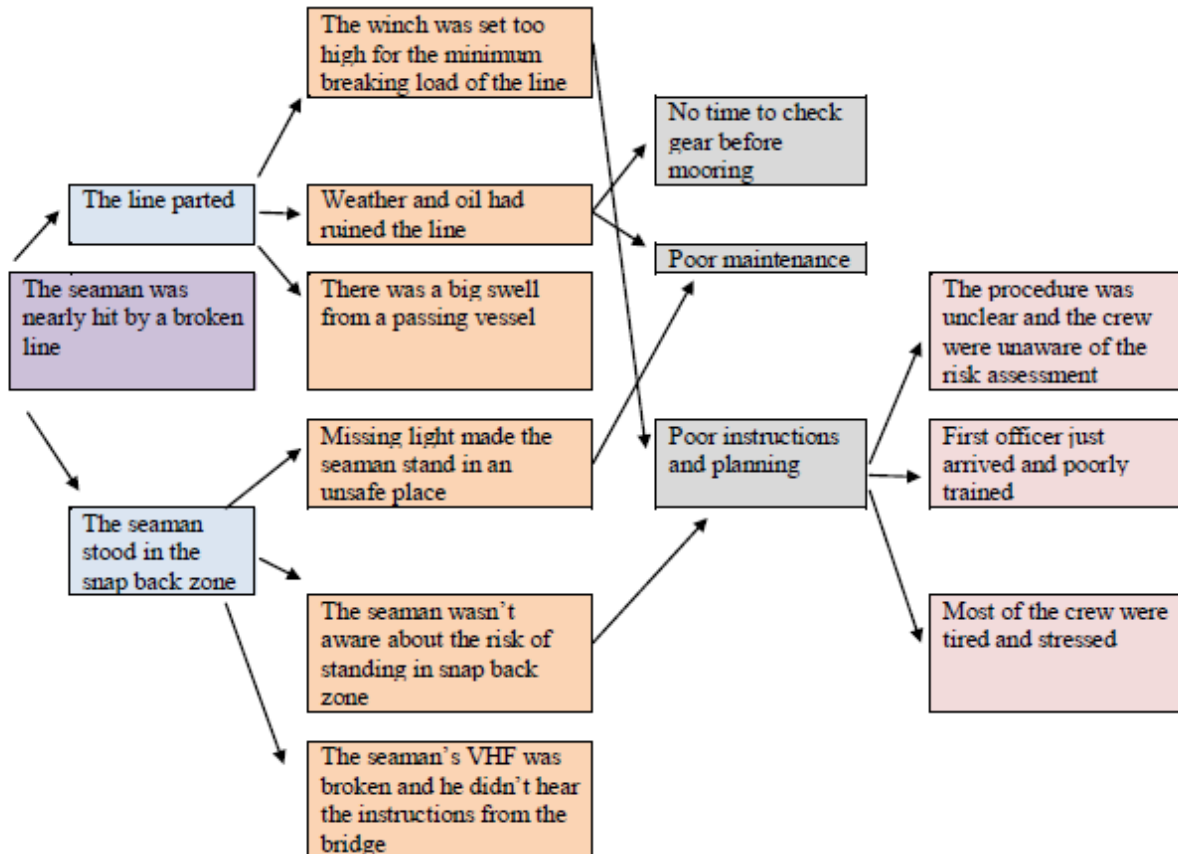
Position (bearing or distance from well-known landmark):

Sky:

Weather:

Student B: Receive the information about weather and ask for details.

Task. Analyse possible scenarios of the situation and make up a dialogue.

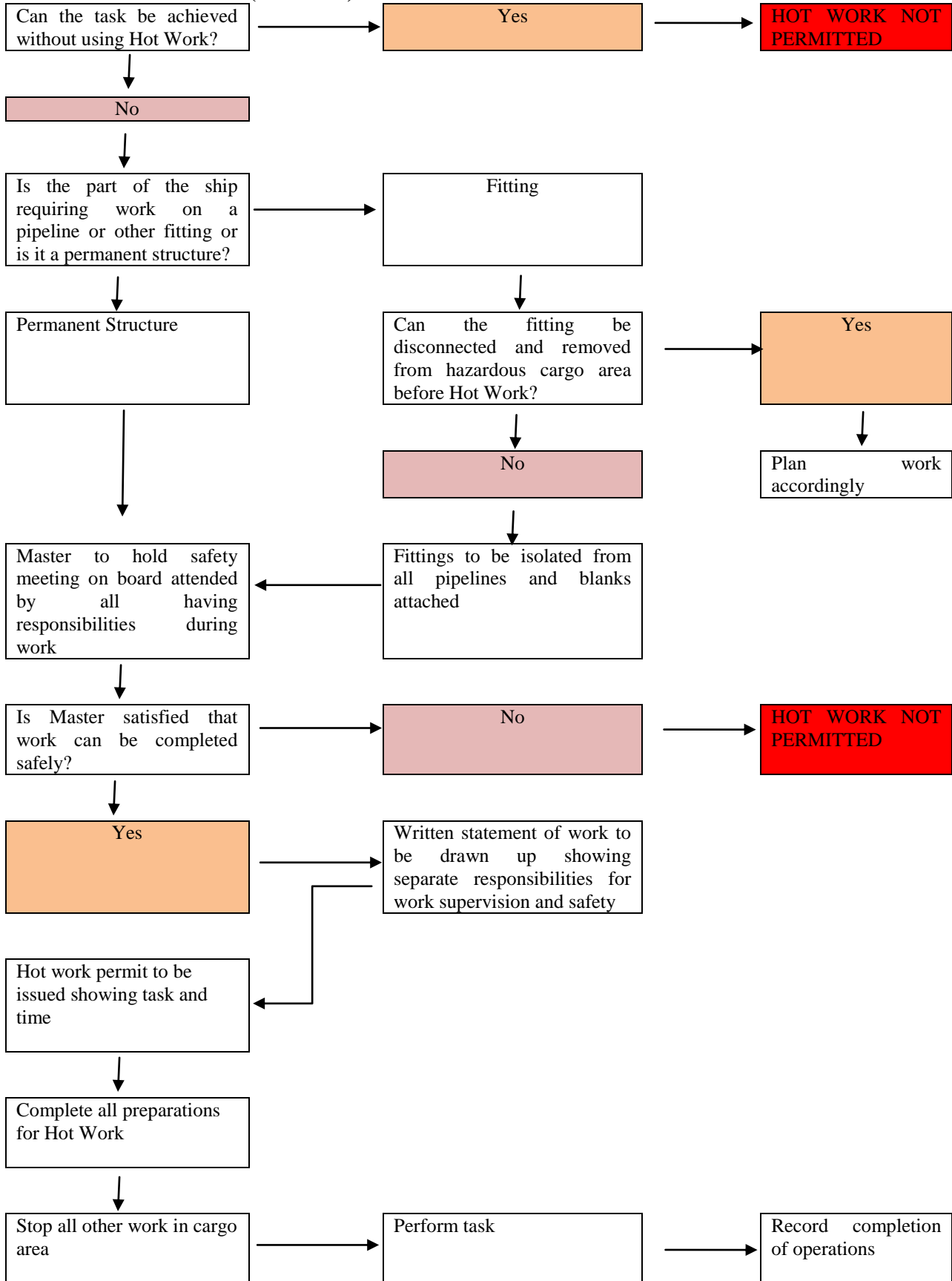
Task. Using the following prompts ask the questions to find out if the crew is ready for mooring operations.

- all mooring gear and equipment must be ready for use and well maintained
- the mooring team must understand the SMS procedure
- everyone must be instructed about the risk assessment and the latest near miss reports (if any)
- everybody must be aware of and trained to identify snap back zones
- everyone must know how to communicate effectively between the mooring station, bridge, engine room, pilot, tugboat and shore: what to say, when, by whom to whom
- all walkie-talkie batteries must be fully charged and spare batteries must be available
- the mooring teams fore and aft can receive and transmit clearly on the chosen channel

Task. Study the chart, work in pairs and role-play the situation. One of you is the Master. One of you is the Chief Engineer. Permit or refuse in the conducting of Hot Work on board.

Hot Work Flow Chart (ISGOTT)

Додаток П

Результати статистичного аналізу можна переглянути за посиланням

